

# КЛЮЧОВЕТЕ НА ЦАРСТВОТО



УБЕТА

# КРОШКИ АРХИЕПИСКОП

# АРЧИБАЛД КРОНИН КЛЮЧОВЕТЕ НА ЦАРСТВОТО

Превод: Б. Вечеров

[chitanka.info](http://chitanka.info)

Преди още той да помисли да изпълни желанието ѝ, тя се втурна към него и бързо и леко го целуна по бузата. Моментното топло допиране, докосването на дъха ѝ, близостта на тясното ѝ лице с мъничка кафява луничка върху лицевата кост — всичко това го зашемети.

## ЧАСТ I

### НАЧАЛОТО НА КРАЯ

Един ден през септември 1938 г., късно след обяд старият отец Франсис Чисхолм накуцваше нагоре по стръмната пътека от църквата „Света Колумба“ към къщата си на хълма. Въпреки своя недъг той предпочиташе този път пред по-малко стръмния наклон на Меркат Уайнд. Щом стигна до тясната вратичка на оградената си градина, той спря едва ли не с наивно ликуване да си поеме дъх и да посъзерцава любимата си открай време гледка.

Пред него се извиваше реката Туид, голяма дъга от широка ивица спокойно разлато сребро, обогрено от тъмношафрановите цветове на есенния залез. Надолу по склона на северния шотландски бряг се разстилаше градът Туидсайд, а керемидените му покриви като някакъв фантастичен килим от светлочервено и жълто маскираха лабиринта от павирани улици. Високи каменни укрепления още продължаваха да ограждат тази тиранична крепост, а пленени кримски топове представляваха удобни места за чайките, когато кацаха там, за да ядат плячката си. Над пясъчния насип срещу устието на реката призрачни изпарения надвисваха и замъгляваха редиците мрежи, прострени да съхнат, а мачтите на корабите в пристанището стърчаха към небето, тънки и неподвижни. От другата страна, към сушата, вечерният здрач пълзеше към все още бронзовата гора Дерхам. Когато отец Чисхолм се загледа нататък, една самотна чапла летеше към нея с усилие. Въздухът беше рядък и чист, с остър мирис на пушек от дърва, с уханье на паднали ябълки и леко мразовит — с намек за ранен студ.

Отец Чисхолм въздъхна самодоволно, обърна се и влезе в градината — една педя място в сравнение с разкошната му просторна градина на хълма „Светлозеления нефрит“, но хубава и производителна като всички шотландски градини, с няколко хубави овощни дървета, надвиснали над ниската стена. Шпалирът от круши жаргонели в южния ъгъл на градината беше в разцвета на хубостта си. Тъй като не се виждаше никаква следа от тирана Дъгал, свещеникът

погледна предпазливо към прозореца на кухнята, открадна най-хубавата круша от своето собствено дърво и я мушна под расото си. Жълтото му набръчкано лице светна от победоносна усмивка, когато закуца като подплашен крадец надолу по посипаната с пясък алея, като се облягаше на единствения разкош в живота си — новия чадър от евтин чисхолмски памучен плат, заместил любимия му охлузен чадър от Пайтан. А там, спряна пред пътната врата, стоеше колата на госта.

Лицето му се навъси бавно. Въпреки че паметта му беше лоша, а разсеяността му създаваше постоянни грижи, той си спомни неприятното писмо на епископа, в което му съобщаваше за посещението на секретаря си, монсеньор Слийт. Той забърза да поздрави госта.

Монсеньор Слийт се намираше в приемната, застанал прав, мургав, тънък, наконтен и не твърде добре разположен, с гръб към празната камина. Младежкото му нетърпение беше подсилено, духовническото му достойнство — отвратено от вулгарната среда, в която беше попаднал. Той беше очаквал да види известен признак на индивидуалност: някое украшение от порцелан или от лакирано дърво, някакъв спомен от Далечния изток. Но стаята беше гола и жалка, с прост линолеум, евтини столове с направени от козина седалки и изподраскана камина, по която с крайчеца на недоволното си око той беше забелязал вече една стара бучка въглища, а до нея купчина неброени петачета, събирани в църква. Но монсеньор Слийт беше решил да се държи любезно. Като изопна намръщеното си лице, той махна грациозно с ръка и прекъсна извиненията на отец Чисхолм.

— Вашата икономка вече ми показва моята стая. Вярвам, че няма да ви смущавам като ви гостувам няколко дни. Какво великолепно време беше днес след обяд. Какви багри!... Като се изкачвахме от Тайнкасъл насам, почти си въобразих, че се намирам в скъпия ни Сан Моралес. — Той се загледа с втренчен поглед през прозореца, в който дневната светлина вече отслабваше.

Старецът се усмихна леко при този намек за отец Тарант и семинарията — елегантността на Слийт, погледът му като острие на нож, даже и признакът на суровост в ноздрите, всичко това му придаваше напълно противоположен вид.

— Вярвам, че ще Ви бъде удобно — промълви той. — Ей сега ще си похапнем. Съжалявам, че не мога да Ви предлага вечеря. Ние някак

свикнахме да вечеряме с шотландски чай.

С полуобърната глава, Слийт кимна небрежно. И наистина, в този момент в стаята влезе мис Мофат и като дръпна избелелите пердета, се залови безшумно да слага масата. Гостът неволно се замисли иронично колко много подходеше на стаята това неутрално създание, което му хвърли плах поглед. Въпреки че се ядоса за миг като я видя да слага масата за трима, нейното присъствие му даде възможност благополучно да поведе разговора към общи въпроси.

Когато двамата духовници седнаха, гостът се впусна да хвали специалния карарски мрамор, доставен от епископа за вътрешната украса на новата тайнкасълска катедрала. След като хапна с апетит от сложената пред него шунка, яйца и бъбреци, той прие да му налят чаша чай от металическия чайник. Докато мажеше масло върху препечен хляб, чу домакина да казва благо:

— Нали нямате нищо против Андрей да си изяде супата с нас. Андрей, негова милост е монсеньор Слийт!

Слийт вдигна бързо глава. Едно момче на около девет години се беше вмъкнало тихо в стаята и след кратка нерешителност, по време на която се закова на място и подръпна синята си фланелка, примъкни се на стола си и посегна машинално към каната с мляко. Когато се наведе над чинията си, върху грозното му чело с изпъкнали кости падна една къдрица от мократа кестенява коса — комплимент за сюнгера на мис Мофат. В чудните му сини очи се долавяше детинско усещане за надвиснала беда — те бяха толкова неспокойни, че то не смееше да ги вдигне.

Секретарят на епископа се отпусна на мястото си и продължи да се храни. Моментът не беше удобен. Все пак, от време на време погледът му се отправяше крадешком към момчето.

— Значи ти си Андрей! — Благоприличието изискваше от него да каже някоя дума, даже и да прояви известна благосклонност. — И ходиш на училище тук, нали?

— Да...

— Хайде тогава! Я да видим какво знаеш. — Той доста любезно му зададе няколко въпроса.

Момчето се изчерви, изгуби ума и дума и толкова се обърка, че не можа повече да мисли и прояви унижително незнание.

Веждите на монсеньор Слийт се вдигнаха. „Ужасно! Същински уличник!“ — помисли си той.

После си взе още един бърбек и тогава изведнъж си даде сметка, че докато той се угощаваше с такива разкошни ястия, другите двама скромно ядяха постната си супа. Той кипна: тази проява на аскетизъм от страна на стареца беше нетърпимо преструване.

Навярно отец Чисхолм беше доловил смътно тази мисъл на своя сътрапезник. Той поклати глава:

— Толкова години не можех да си хапна от тази шотландска супа с овес, че сега падне ли ми случай — никога не го пропускам.

Слийт посрещна тази забележка мълчаливо. По едно време Андрей хвърли бегъл поглед и наруши унилото си мълчание — поиска позволение да излезе. Като стана да каже сбогом, детето бутна една лъжица с лакътя си и я събори на земята. Коравите му обувки се затътриха тромаво към вратата.

Ново мълчание. Като привърши вечерята си, монсеньор Слийт стана полека, разходи се безцелно и се върна на предишното си място, на килимчето пред камината. С разкрасени крака и с ръце, склучени на гърба, незабелязано той се вгледа в стария си колега, който седеше на мястото си и изглеждаше някак странно, като че ли очаква нещо. „Боже мили, помисли си Слийт, каква жалка картина на духовник — този дрипав старик, с петна по расото, кирлива яка и мършава, изсъхнала кожа!“ Върху едната му буза имаше някакъв грозен белег като от зараснала рана. От него долният му клепач беше малко изкривен, сякаш белегът дърпаше главата му надолу и встрани. От това човек оставаше с впечатление, че вратът на отец Чисхолм беше изкривен в противовес на куция му по-къс крак. Поради това обикновено наведените му надолу очи поглеждаха пронизващо накриво при редките случаи, когато той ги вдигаше и погледът му някак странно смущаваше.

Слийт се изкашля, за да прочисти гърлото си. Той смяташе, че вече е дошло време да заговори. Като направи усилие да придаде на думите си известна сърдечност, запита:

— От колко време сте тук, отец Чисхолм?

— Една година.

— Ах, да. Много мило от страна на Негово Високопреосвещенство да ви изпрати тук при завръщането ви — във

вашата родна енория.

— И неговата!

Слийт наведе глава вежливо.

— Аз знаех, че Негово Високопреосвещенство се е родил тук. Чакайте... на колко години сте, отче? Близо седемдесет, нали?

Отец Чисхолм кимна с глава и добави с блага старческа гордост:

— Аз не съм по-стар от Анселм Мили.

Слийт се намръщи на тази интимност, но неодобрението му постепенно се стопи в полуснизходителна усмивка.

— Безспорно... но животът се е отнесъл към вас доста различно. Накратко казано — той се изпъчи решително, но не враждебно, — епископът и аз смятаме, че вашата дългогодишна и вярна служба сега трябва да бъде възнаградена, тоест смятаме, че трябва да се оттеглите.

За миг настъпи тишина.

— Но аз не искам да се оттегля.

— За мен беше болезнен дълг да дойда тук — продължи Слийт, без да отмести погледа си от тавана, — да разследвам... и да докладвам на Негово Високопреосвещенство. Но има някои такива неща, които не можем да пренебрегнем.

— Какви неща?

Слийт мръдна нервно.

— Пет-шест... десетина неща! Не ми е работа да изброявам вашите... вашите ориенталски ексцентричности!

— Съжалявам. — Слаба искра пламна в очите на стареца. — Вие не трябва да забравяте, че аз прекарах тридесет и пет години в Китай.

— Работите на вашата енория се намират в безнадеждна каша.

— Имам ли да дължа нещо?

— Откъде да знаем? От шест месеца насам нямаме никакви сведения какви пари сте събирали от дискаса. — Слийт повиши гласа си и заговори малко по-бързо: — Всичко при вас е така... така нетърговско. Например, когато пътникът на Блънд ви представил сметка миналия месец — три лири за свещи и така нататък — платили сте му само с медни петачета!

— Така ги получавам и аз. — Отец Чисхолм се загледа в своя гост замислен, сякаш гледаше право през него. — Винаги съм бил толкова глупав с парите. Никога не съм имал пари, знаете. Но в края на

краищата... смятате ли Вие, че парите имат такова страшно голямо значение?

За голямо свое неудоволствие, монсеньор Слийт почувства, че се изчервява.

— Това става причина хората да приказват, отче. — Той продължи бързо: — Хората приказват и за други работи. Някои от проповедите ви... даваните от вас съвети... известни доктринални точки. — Слийт погледна в един подвързан с марокенова кожа бележник, който вече се намираше в ръката му. — Те ми се виждат опасно чудновати.

— Не може да бъде!

— На Света Троица сте казали на енорияшите си в църквата: „Не смятайте, че раят е на небето... той е във вашите ръце... той е навсякъде и където и да е“. — Слийт се намръщи наставнически, докато прелистваше страниците. — И друго... Ето една невероятна забележка, направена от вас през Великата неделя. „Безбожниците може да не отидат всички в ада. Аз знам един, който не отиде. Адът е само за онези, които плюят в лицето на Бога!“ И, Боже Господи, това чудовищно нещо: „Христос е бил съвършен човек, но Конфуций е имал по-добро чувство за хумор!“. — Нова страница беше обърната с възмущение. — И тази просто невероятна случка... с една от най-добрите ви енорияшки, мисис Глендънинг, която не е виновна, разбира се, че е доста пълна. Когато дошла да ви иска духовно напътствие, вие сте я изгледали и сте ѝ отговорили: „Яжте по-малко. Вратите на рая са тесни“. Но защо да продължавам? — Монсеньор Слийт решително затвори бележника си с позлатени краища. — Да кажем най-малкото, вие, изглежда, сте изгубили властта си над душите.

— Но... — подхвана отец Чисхолм и после продължи спокойно: — Аз не искам да имам власт над душата на никого.

Лицето на Слийт пламна неприятно. Той не желаше да води богословски спорове с този недъгав, изкуфял старец.

— Остава въпросът за това момче, което вие сте осиновили така необмислено.

— Кой ще се грижи за него... ако не аз?

— Нашите собствени сестри в Ралстон. Там е най-хубавото сиропиталище в цялата епархия.

Отец Чисхолм пак вдигна очите си, от които събеседниците му се смущаваха:

— Вие бихте ли желали да прекарате собственото си детство в това сиропиталище?

— Има ли нужда да говоря лично за себе си, отче? Аз ви казах... даже и като държим сметка за обстоятелствата... положението е крайно нередно и трябва да му се сложи край. Освен това... — той разпери ръце, — ако вие си отидете, ние трябва да му намерим място.

— Вие сте решили, изглежда, да се отървете от мен. И мен ли ще поверите на сестрите?

— Не, разбира се. Вие можете да отидете в Дома за стари свещеници в Клинтън. Там е истинско място за пълна почивка.

Старецът се изсмя със сух, кратък смях.

— Аз ще имам достатъчно пълна почивка, когато умра. Докато съм жив, не искам да ме пращат при никакви стари свещеници. Може да ви се види чудно... но никога не съм могъл да търпя духовниците, събрани заедно.

Слийт се усмихна болезнено и с известно смущение.

— Нищо не ми се вижда чудно от ваша страна, отче. Но, меко казано... репутацията ви, даже и преди да отидете в Китай... целият ви живот е бил особен.

Настъпи мълчание. Отец Чисхолм каза с тих глас:

— Аз пред Бога ще дам сметка за живота си.

По-младият духовник наведе очи с неприятното чувство, че е постъпил нееделикатно. Беше отишъл твърде далече. Въпреки че беше студен по природа, винаги се стремеше да бъде справедлив, даже и внимателен. Той съобрази да си придаде вид, че се чувства неловко.

— Естествено, аз не претендирам да ви бъда съдия... или инквизитор. Още нищо не е решено. За това съм дошъл тук. Трябва да видим какво ще ни покажат следващите няколко дни. — Той пристъпи към вратата. — Сега отивам на църква. Моля, не си правете труда. Аз знам пътя. — Устата му се разкри в неохотна усмивка на излизане от стаята.

Отец Чисхолм остана седнал до масата, неподвижен, с очи, покрити с ръка, сякаш беше дълбоко унесен в мисли. Чувстваше се смазан от тази заплаха, надвиснала така внезапно над него, над спокойното му убежище, извоювано с такива тежки усилия. Вроденото

му примирение, така дълго пресилвано, отказваше да се преклони пред нея. Внезапно той се почувства празен и изтощен, нежелан и от Бога, и от хората. Болезнена тъга изпълни гърдите му. Такава дребна работа. И, все пак, толкова голяма. Идваше му да се развика: „Господи, Господи, защо ме изостави?“. Отец Чисхолм стана тежко и се качи на горния етаж.

В таванската стая малкият Андрей си беше легнал и вече спеше. Момчето лежеше на една страна. Едната му мършава ръка беше сгъната пред него върху възглавницата, като че ли искаше да се запази от нещо. Като се загледа в него, отец Чисхолм извади крушата от джоба си и я сложи върху дрехите му, сгънати на стола до леглото. Тогава реши, че няма друга работа тук.

Лек ветрен разклати муселиновите пердета. Старецът пристъпи до прозореца и го разтвори. Звездите трептяха по мразовитото небе. Под тези звезди се бяха изнизали годините на живота му с всичката му нелепост, изграден върху немошните му усилия, без форма или благородство. Струваше му се, че беше изминало толкова кратко време от детството му, когато самият той беше момче, тичаше и се смееше в същия този град Туидсайд. Мислите му литнаха назад към миналото. Ако имаше изобщо някакъв план в живота му, без съмнение първата негова черта беше начертана през онзи априлски съботен ден преди шестдесет години и тя мина напълно незабелязана. Толкова несмущавано беше щастието му тогава...

**ЧАСТ II**  
**ДУХОВНИК БЕЗ ПРИЗВАНИЕ**

## ГЛАВА I

През тази пролетна утрин, на закуска в уютната тъмна кухня, с обутите си с чорапи крака, затоплени от огъня, сред миризмата на горещи дърва и аромата на топли сладкиши от овесено брашно, от който стомахът му се свиваше от глад, Франсис се чувстваше щастлив въпреки дъжда. Защото беше събота, а времето подходящо за лов на съомги.

Майка му привърши чевръстото си бъркане с дървената лъжица, свали от огъня синята тенджерата с пюре от грах и я сложи върху измитата маса, между баща му и него. Той посегна за кокалената си лъжица, топна я в тенджерата, после в чашата с бито мляко пред него. Плъзна езика си по гладката златиста каша, объркана до съвършенство, без никакви буци или недоварено, неразбъркано брашно.

Баща му седеше срещу него, с износена синя фланела и наплетени рибарски чорапи, грамадната му снага беше приведена, и ядеше мълчаливо, със спокойни бавни движения на червените си ръце. Майка му извади и последните овесени сладкиши от тигана, сложи ги върху тенджерата и седна да си изпие чая. Жълтото масло се стопи върху разчупения овесен сладкиш, който тя взе. В малката кухня цареше мълчание и другарство, пламъците подскачаха през лъснатата предпазна решетка на измазаното огнище.

Франсис беше на девет години и отиваше заедно с баща си на лов за риба.

Там го познаваха — той беше момчето на Алекс Чисхолм. Мъжете с вълнени фланели и кожени ботуши до над коленете го посрещаха с мълчаливо кимване или още по-добре — с дружелюбно мълчание. Той изпитваше неясна потайна гордост, когато отиваше с тях. Големите плоски камъни се мяркаха покрай рибарите, греблата скърцаха, а баща му ловко развиваше и спускаше във водата мрежата в задния край. На задната палуба, докато оловните топки на мрежата се потриваха в камъните по дъното, мъжете се гушеха ниско, за да се предпазят от вятъра. Някои от тях бяха клекнали, наметнали върху

раменете си по някой пожълтял къс от корабно платно, а други смучеха топлинка от късите си почернели лули.

Момчето стоеше настрани с баща си. Алекс Чисхолм беше старши надзирател на пункт 3 на Риболовното дружество „Туид Фишъриз“. Двамата стояха неподвижно един до друг, без да разговарят, щипани от вятъра и наблюдаваха далечната дъга от коркове, които танцуваха по разпенената ивица, където реката се срещаше с морето. Често пъти му се виеше свят като гледаше отблясъците на слънчевите лъчи върху водните дипли. Но той не искаше, пък и не биваше да затвори очи. Да пропусне дори само една секунда, можеше да означава да пропусне десетина риби, а по онова време те се ловяха толкова мъчно, че в далечния Билингсгейт носеха на риболовното дружество по цяла половин лира на фунт. Същото спокойно, непоколебимо напрежение се забелязваше и във високата снага на баща му, с глава малко сгушена в раменете, с рязко очертан профил под козирката на вехтата рибарска фуражка, с изпъкнали зачервени бузи. Понякога при усещането на това неизразимо другарство, примесено в подсъзнанието на момчето с миризмата на водорасли, с далечните удари на градския часовник и с граченето на гарваните в дерхамската гора, сълзи напълваха очите му, които и без това го смъдяха вече.

Внезапно баща му извикваше. Колкото и да се мъчеше, Франсис никога не можеше да долови пръв потъването на корковете под повърхността на водата: не онова ритмично потъване и издигане според играта на вълните, което го караше понякога да се провиква глупашки, а бавното непрекъснато дърпане надолу, което за опитните очи означаваше, че в мрежата се е вмъкнала риба. При бързото силно проникване, мигновено се чуваше тракане на обуца — рибарите скачаха до кабестана да изтеглят мрежата. Честото повтаряне никога не помрачаваше възбудата на този миг: макар че рибарите получаваха допълнително възнаграждение на килограм, мисълта за пари никога не ги вълнуваше; това дълбоко вълнение идваше от далечни, първични корени. Мрежата се прибираще бавно, цялата във вода, отрупана с водорасли, сред скърцането на главните въжета върху дървения барабан. Последно усилие и в издутата мрежа блясваха светкавични сияния живо сребро, мощно, разкошно — съомга.

През един паметен съботен ден уловиха четиридесет с едно хвърляне на мрежата. Големите лъскави риби се огъваха като дъга,

бореха се, измъкваха се от мрежата, отскачаха обратно в реката от хлъзгавата задна палуба. Франсис се хвърли напред заедно с другите и сграбчи отчаяно един от тези скъпоценни бегълци. Рибарите го извадиха от реката, целият нашарен с люспи и мокър до кости, но в прегръдките си момчето стискаше една великолепна риба, същинско чудо.

На връщане към дома, вечерта, баща му го държеше за ръката, стъпките им отекваха в задимения здрач. По пътя двамата се отбиха в бакалницата на Бърли, на улица Хай стрийт, за да купят за едно пени бонбони от ментовите, любимите бонбони на Франсис.

Тяхното другарство отиваше и по-далече. В неделя, след църква, двамата вземаха въдиците си и се измъкваха скришом, за да не покрусят чувствителните набожни души, минаваха през страничните улички на този град на разпалени съботяни и отиваха в зелената долина на Хуитадер. В тенекиената си кутия, натъпкана с дървени стърготини, Франсис носеше лъскави бели червеи, събрани предната вечер из двора на фабриката за костено брашно на Мили, където хвърляха непотребните кости. След това целият ден биваше изпълнен със звуците на реката и мириса на цветята от ливадите. Баща му все показваше вероятните водовъртежи, където шарените пъстърви с червени петна се гърчеха върху напечения от слънцето пясък, навеждаше се над огъня, запален със сухи съчки от гората... после идваше сладкото ядене на разкошните, хрупкави, препечени рибки...

През другите годишни времена отиваха да берат къпини, горски ягоди или диви жълти малини, от които става хубав мармалад. За Франсис беше празник, когато майка му ги придружаваше. Баща му познаваше до едно най-хубавите места и ги завеждаше в затънтени усои, където малините бяха отрупани със сочни плодове, недокосвани от човешка ръка.

Когато паднеше сняг и зимата сковаваше земята, двамата се промъкваха между замръзналите дървета на „запазените периметри“ в гората Дерхам; тогава дъхът на Франсис замръзваше пред лицето му, а кожата му постоянно настръхваше от страх, че всеки миг може да се чуе свирката на горския. Той чуваше биенето на собственото си сърце, докато изпразваха капаните си, почти под самите прозорци на голямата горска барака... после си тръгваха към дома с тежката чанта, пъпна с дивеч, а очите му се смееха и устата му се наливаше със слюнка при

мисълта какво чудесно задушено щеше да сготви майка му от заека. Тя беше славна готвачка, известна със своята пестеливост, със сръчността и умението си в домакинската работа, и с това си беше спечелила скъпата похвала на сдържаните шотландци: „Елизабет Чисхолм е добра, добра домакиня!“.

Сега, като привърши с пюрето си, Франсис забеляза, че майка му говореше, загледана през масата към баща му.

— Имай предвид, че трябва да се върнеш рано тази вечер, Алекс, за концерта.

Последва мълчание. Той видя, че баща му беше заварен неподготвен — може да е бил унесен в мисли за придошлата река и слабия улов на съомга — когато жена му припомни за годишната формалност на градския концерт, който те трябваше да посетят тази вечер.

— Ти си решила да отидем, жено? — отвърна той с бегла усмивка.

Тя се изчерви леко. Франсис се почуди защо майка му имаше такъв странен вид.

— Концертът е едно от малкото неща, които очаквам през годината. Най-последно, ти си общински съветник на града. Редно е... редно е да седнеш на мястото си на сцената, със семейството и приятелите си.

Усмивката на баща му се разшири, около очите му се образуваха добродушни бръчици. Франсис беше готов да умре, само и само да спечели тази бащина усмивка.

— Тогава ще трябва да се отиде, както виждам, Лизбет. — Бащата открай време ненавиждаше „градските“ концерти, както ненавиждаше чаени чаши, корави яки и празничните си обувки, които скърцаха. Но той не ненавиждаше тази жена, която искаше от него да я заведе там.

— Ще те чакам непременно, Алекс. Знаеш — в гласа ѝ се долови особена нотка на облекчение, макар че се мъчеше да говори уж равнодушно, — че поканих Поли и Нора от Тайнкасъл... за нещастие, изглежда, че Нед не може да дойде. — Тя се спря. — Ти ще трябва да пратиш някой друг в Етал със сметките.

Той се изправи и погледна жена си бързо, сякаш виждаше през самата нея чак до дъното на нежните ѝ гънки. Отначало от радост

Франсис не забеляза нищо. Леля му, сестра на баща му и сега покойница, се беше оженила за Нед Банън, собственик на питейното заведение „Юнион таверн“ в Тайнкасъл, оживен град на шестдесетина мили южно от Туидсайд. Поли, сестра на Нед, и Нора, десетгодишната му племенница, не им бяха близки роднини. Все пак техните посещения винаги можеха да бъдат смятани за радостно събитие.

Внезапно Франсис чу баща си да казва с тих глас:

— Въпреки това, аз трябва да отида в Етал.

Неприятно, натегнато мълчание. Франсис видя, че майка му беше пребледняла като вар.

— Не си длъжен ти да отидеш. Сам Мърлиз или който и да е от мъжете ще отиде на драго сърце вместо теб.

Той не отговори, само продължи да я гледа мълчаливо, засегнат в гордостта си, във вродената си горда недостъпност.

Нейното вълнение се засили. Тя изостави всякакви заобикалки, наведе се напред, сложи нервните си пръсти върху ръката му.

— Заради мен. Алекс. Ти знаеш какво стана миналия път. Положението там било пак лошо... страшно лошо, както чувам.

Той протегна голямата си ръка и я сложи върху нейната, топло, успокоително.

— Ти не искаш да избягам, нали, жено? — Баща му се усмихна и изведнъж стана. — Ще отида рано и ще се върна рано... ще има достатъчно време за теб, за глупавите ни приятели и освен това за скъпоценния ти концерт.

Победена, със сковано от напрежение лице, тя продължи да гледа право във върха на ботушите му.

Смразен и убит духом, Франсис се изпълни с някакво страшно предчувствие за това какво неизбежно щеше да се случи. И наистина, когато се изправи, баща му се обърна към него благо, с рядко съжаление.

— Дойде ми на ум, момчето ми, че ще бъде най-добре днес да останеш вкъщи. Ще има много работа да се върши, докато дойдат гостите.

Изтръпнал от разочарование, Франсис не протестира. Само почувства ръката на майка си стегната около раменете му, сякаш искаше да го задържи.

Баща му се спря за миг на вратата с обичайната дълбока и сдържана обич, изписана в очите му, после излезе мълчаливо.

\* \* \*

Макар че след обяд дъждът спря, за Франсис часовете се влачеха страшно мудно. Докато се преструваше, че не вижда загриженото мръщене на майка си, момчето се измъчваше от ясното съзнание за положението им. Тук, в това тихо градче, те бяха известни като хора такива, каквито бяха всъщност — никой не ги закачаше, дори към тях се държаха внимателно, с уважение. Но съвсем друго настроение цареше в Етал, пазарното градче на четири мили оттук, където се намираше централата на риболовното дружество и където баща му беше длъжен да отива всеки месец, за да проверяват сметките за уловената риба.

Преди стотина години еталските нивя и ливади бяха цъфтели от кръвта на привържениците на Парламента. Сега махалото на потисничеството се беше обърнало безпощадно в обратна посока. Под водачеството на новия си старейшина еталци бяха започнали напоследък бесни религиозни преследвания. Образуваха тайни сдружения, свикваха масови събрания на площада, раздухваха общественото настроение до бясна ярост. Когато тълпата започна да вилнее, малцината католици в града бяха изгонени от домовете им, а останалите от околността получиха изрично предупреждение да не се мяркат из улиците на Етал.

Спокойното пренебрежение на баща му към тази закана го изложи на особено църковно проклятие. Миналия месец стана сбиване; тогава снажният рибар на съомга се отсрами добре. Сега, въпреки подновените закани и грижливия план да го спрат, той пак щеше да отиде...

Франсис се сепна при тази мисъл и малките му юмручета се свиха с всичка сила. Защо не можеха хората да се оставят едни други на мира? Баща му и майка му нямаха една и съща вяра и въпреки това живееха заедно в пълен мир и се уважаваха. Баща му беше добър човек, най-добрият на света... защо искаха да му направят зло? Като нож, забит в самото му сърце, така го обзе ужас при спомена за думата

„религия“. Сърцето му се сви, замръзна от смайване, че хората можеха да се мразят за това, че служеха с различни думи на един и същ бог.

На връщане от гарата в четири часа, докато момчето прескачаше меланхолично локвите, за които братовчедка му Нора весело го дразнеше, че не можел да прескочи, а майка му вървеше отзад с леля му Поли, която дойде облечена с новите си дрехи и вървеше сковано, то изпитваше угнетяващото предчувствие, че денят ще завърши с нещастие. Палавостта на Нора, елегантната ѝ нова кафява рокля с апликации, очевидната ѝ радост, че е дошла при него — всичко това се оказва само малко развлечение.

Той се приближи стоически до тяхната къща, спретната, с ниска ограда от сив камък, обърната към Капългейт, с добре подредена малка градинка отпред, където през лятото баща му отглеждаше богородички и бегонии. Лъснатото бронзово чукче и старателно измитите каменни стъпала пред входната врата свидетелстваха колко страстно обичаше чистотата майка му. На прозорците, пред белите като сняг пердета, три саксии с цветя изпъкваха ярко с разцъфналите си червени цветове.

През това време Нора, зачервена, задъхана, с игриво светещи сини очи, беше изпаднала в настроение на дръзка, весела палавост. Когато заобиколиха къщата и влязоха в задната градина, където по нареждане на майка му трябваше да играят заедно с Анселм Мили, докато стане време за чай, Нора се наведе над Франсис и му прошепна нещо на ухото, а в това време косата ѝ падна върху тясното ѝ засмяно лице. Мократа земя и локвите, в които за малко не паднаха по пътя, подтикваха изобретателността ѝ.

Отначало Франсис не искаше да я слуша — нещо чудно, защото присъствието на Нора обикновено го подтикваше към голямо оживление. Застанал пред нея, дребен и мълчалив, той я изглежда недоверчиво.

— Зная, че ще го направи — настоя тя. — Той винаги иска да играе на светец. Хайде, Франсис. Нека го направим! Нека!

Лека усмивка едва докосна меланхоличните му устни. Почти неохотно той отиде в малката барачка за инструменти в дъното на градината и донесе оттам една лопата, лейка и един стар вестник. Воден от Нора, изкопа между лавровите храсти един трап три педи дълбок, напълни го с вода, после разстла вестника отгоре. Тя пък изкусно посипа вестника с тънък пласт суха пръст. Едва успяха да

сложат лопатата на мястото ѝ, ето че Анселм Мили пристигна, облечен в хубаво бяло моряшко костюмче.

Нора погледна към Франсис със страшно голяма радост.

— Здравсти, Анселм! — поздрави го тя весело. — Ех, че хубаво ново костюмче! Чакахме те. На какво да играем?

Анселм Мили обмисли въпроса с любезно снизхождение. Той беше едро момче за своите единадесет години, добре развит, с бели и румени бузи. Косата му беше руса и къдрава, очите му изразителни. Единствено дете на богати и предани родители — баща му беше собственик на доходната фабрика за костено брашно от татък реката — той беше вече предопределен, по свой собствен и по решение на набожната му майка, да постъпи в Холиуел, прочутия католически колеж в Северна Шотландия, за да следва богословие. С Франсис заедно служеха в олтара на църквата „Света Колумба“. Често го намираха коленичил в църквата, а големите му очи плуваха в сълзи. Когато идваха калугерките на обиколка, го потупваха гальовно по главата. Всички го сочеха, и то с основание, като истински набожно момче.

— Ще устроим лития — каза той. — В чест на света Юлия. Днес е нейният празник.

Нора плесна с ръце.

— Все едно че олтарът ѝ е при лавровите храсти. Да се облечем ли?

— Не. — Анселм поклати глава. — Повече ще се молим, отколкото ще играем. Но ще си представяме, че аз нося патрахил и държа в ръце дари, украсени със скъпоценни камъни. Ти ще си бяла шартръозка сестра. А ти, Франсис, ще си ми дякон. Сега готови ли сте и двамата?

Франсис беше обзет от внезапно угризение на съвестта. Той не беше на възраст да прави разбор на отношенията си с хората. Знаеше само, че макар Анселм да го обявяваше разпалено за най-близкия си приятел, шумната му набожност пораждаше в него странен, болезнен срам. Към Бога Франсис изпитваше отчаяна сдържаност и пазеше това си чувство, без сам да знае защо и без да го познава, като че ли беше някакъв нежен нерв в тялото му. Когато Анселм заяви пламенно в часа по Закон Божи: „Аз обичам и обожавам нашия Спасител от дъното на душата си“, в това време Франсис преобърна с пръсти мраморните

топчета в джоба си, изчерви се като рак, отиде си вкъщи намусен и счупи един прозорец.

На следващата сутрин Анселм, вече школуван посетител на болни, донесе в училище едно варено пиле и заяви на всеослушание, че тази му благотворителност била предназначена за баба Пакстън — старата рибарка, изтъкана от лицемерие и суха като чироз от възпаление на черния дроб, чиито караници в събота вечер превръщаха Капългейт в лудница. Франсис кипна, вмъкна се в гардеробната по време на урок, измъкна разкошното пиле и го изяде с другарите си. А вместо него в пакета сложи една вмирисана глава от моруна. След това сълзите на Анселм и клетвите на старата Мег Пакстън го караха да изпитва голямо злорадо задоволство.

Сега обаче Франсис се поколеба, сякаш искаше да даде възможност на другото момче да се спаси. Той каза плахо:

— Кой ще върви най-напред?

— Аз, разбира се! — Анселм се изпъчи и зае мястото си като предводител. — Пей, Нора „Tantum ergo“.

Нора запя с тънкия си глас, литията потегли в колона. Когато се приближиха до лавровите храсти, Анселм издигна към небето вкопчените си една в друга ръце. В следващия миг стъпи върху вестника и се просна по очи в калта.

За десетина секунди нито един от тримата не мръдна. Когато Анселм се разрева, като правеше усилия да се изправи, Нора прихна да се смее. Докато той хленчеше през сълзи: „Грехота! Грехота е!“, тя подскачаше наоколо, смееше се и крещеше подигравателно като луда:

— Бий го, Анселм, бий го! Защо не напердашиш Франсис?

— Не искам! Не искам! Аз ще му обърна и другата си страна — проплака Анселм, после хукна към къщи.

Нора се хвана за Франсис не на себе си от радост, безсилна, задавяна от смях, а по бузите ѝ течаха сълзи. Франсис не се смееше, само гледаше към земята мълчаливо навъсен. Защо се беше унижил да извърши такава глупост, докато баща му вървеше по враждебните улици на Етал? Той още продължаваше да мълчи, когато влязоха вкъщи да пият чай.

В приветливата предна стая, където масата беше вече сложена за върховния обред на шотландското гостоприемство, с най-хубавите порцеланови чаши и най-хубавите галванизирани прибори на малкото

домакинство, майката на Франсис седеше заедно с леля Поли. Откровеното ѝ сериозно лице беше леко зачервено от огъня, а ниското ѝ пълно тяло от време на време се навеждаше напрегнато към часовника.

Сега, след неспокойния ден, с душа, изпълнена по равно със съмнение и увереност — когато тя си казваше колко глупави са страховете ѝ — ушите ѝ бяха настроени да чуе стъпките на мъжа си. Тя изпитваше неудържим копнеж по него. Баща ѝ, Даниел Глени, беше дребен и неуспял хлебар по професия, по свой избор проповедник на открито, водач на свое собствено чудновато християнско братство в Дароу, несравнимо просто корабостроително градче на дванадесетина мили от града Тайнкасъл. На осемнадесет години тя се влюби лудо в младия туидсайдски рибар Александър Чисхолм в един празничен ден, когато беше свободна от бащината си хлебарница, и веднага се ожени за него.

На теория пълната несъвместимост на такъв брак го осъждаше предварително на неуспех. В действителност той се оказа рядко сполучлив. Чисхолм не беше фанатик. Тих, добродушен по природа, той нямаше никакво желание да влияе върху религиозните разбирания на жена си. От своя страна и тя нямаше склонност да спори, защото от малка беше надъхана с набожност, основана върху доктрината на чудатия ѝ баща за всеобща верска търпимост.

Добре и когато първото ѝ увлечение утихна, тя се чувстваше много щастлива. Според нейните собствени думи съпругът ѝ беше голямо облекчение за нея вкъщи: спретнат, сговорчив, сръчен, винаги когато ставаше нужда да ѝ поправи чукчето на пътната врата, да улови и заколи някоя кокошка, да извади меда от питите. Неговите богородички бяха най-хубавите в Туидсайд, неговите кокошки от породата бантам никога не оставаха без награда на изложбата. Гълъбарникът, който скоро беше направил за Франсис, беше същинско чудо на търпение и сръчност. Имаше моменти през зимните вечери, когато тя седеше и плетеше край огнището, докато Франсис спеше сладко на леглото. Вятърът свиреше приятно около малката къщичка, котлето къкреше на огъня и нейният дълъг, кокалест Алекс крачеше из кухнята с дългите си крака, зает мълчаливо с някаква работа. Тогава тя се обръщаше към него със странна, нежна усмивка:

— Мъжо, колко си ми мил!

Сега погледна нервно към часовника: да, късно беше. Отдавна беше минало обикновеното време за връщането му вкъщи. Навън по небето се трупаха облаци и ускоряваха смрачаването. Тежки дъждовни капки плющяха по стъклата на прозорците.

Нора и Франсис влязоха в стаята. Майката осъзна, че отбягва загрижения поглед на сина си.

— Е, деца! — Леля Поли ги повика при своя стол и мъдро отправи думите си към въздуха над главите им. — Хубаво ли си поиграхте? Добре. Изми ли си ръцете, Нора? Ти сигурно чакаш концерта тази вечер, Франсис? И аз обичам музиката. Божичко, момиче, стой мирна. И да не забравиш да се държиш прилично пред хората, моята дамичка... сега ще пием чай.

Нямаше как да се пренебрегне този намек. Елизабет стана със засилваща се тежка болка в душата, защото се опитваше да я прикрие.

— Няма повече да чакаме Алекс. Ще започваме. — Тя се усмихна пресилено за свое успокоение. — Той може всеки момент да си дойде.

Чаят беше разкошен, сладките и овесените банички бяха домашна изработка, а мармаладите — варени от самата Елизабет. Но над масата надвисваше известно тежко напрежение. Леля Поли не правеше нито една от сухите си забележки, които обикновено караха Франсис да изпитва такава тайна радост, а седеше изправена, с прибрани лакти, с единия си пръст извит около дръжката на чашата. Стара мома, към четиридесетгодишна, с продълговато, повехнало, приятно лице, малко чудновата в тоалета си, внушителна, хладнокръвна, замислена, тя имаше вид на същински образец на съзнателна благост. Дантелената ѝ кърпичка беше поставена върху полата ѝ, носът ѝ беше зачервен като на всеки от горещия чай и над всичко това една птичка се мъдреше върху шапката ѝ, сякаш легнала да мъти в топло гнездо.

— Дойде ми на ум, Елизабет... — Тя тактично запълни настъпилото мълчание. — Можеше да доведат момчето на Мили... Нед се познава с баща му. Чудесна склонност има този Анселм. — Без да мръдне главата си, тя докосна Франсис с дружелюбните си всезнаещи очи. — Ще трябва и теб да изпратим в Холиуел, момчето ми. Елизабет, искаш ли синът ти да държи проповеди в църква?

— Не давам единственото си дете.

— Всевишният обича единствените деца на родителите — отвърна леля Поли мъдро.

Елизабет не се усмихна. Синът ѝ щеше да стане голям човек, така беше решила тя, знаменит адвокат, а може би хирург. Тя не можеше да понася мисълта, че той ще се измъчва душевно от неизвестността и черните лишения на свещениците. Разкъсвана от все по-голямото си нетърпение, извика:

— Алекс трябва да си дойде вече. Страшно... страшно безразсъдно е от негова страна. Ще стане причина всички да закъснеем, ако не си отваря очите.

— Може още да не е свършил сметките си — обади се леля Поли предпазливо.

Елизабет се изчерви болезнено и вече загуби всякакво самообладание.

— Той трябваше да се върне досега в бараката... винаги отива там, като се върне от Етал. — Тя направи отчаян опит да потисне страха си. — Няма да се учудя, ако съвсем е забравил за нас. Страшно разсеян човек е. — Тя замълча. — Ще го почакаме още пет минути. Още един чай, лельо Поли?

Но пиенето на чая свърши и не можеше да бъде продължавано повече. Настъпи тягостно мълчание. Какво ли е станало с него?... Няма ли, няма ли да се върне най-после? Сякаш болна от безпокойство, Елизабет не можеше повече да се въздържа. Тя хвърли към мраморния часовник последен поглед, пропит с мрачни предчувствия, и стана от стола си.

— Ще ме извиниш, лельо Поли, трябва да изтичам до долу, да видя защо се бави. Няма да се бавя много.

Франсис беше страдал по време на тези напрегнати минути... преследван от видението на една тясна уличка, потънала в мрак, гъмжило от непознати лица, бъркотии, баща му обграден... бие се, пада под краката на тълпата... главата му тупва зловещо, като се удря върху паветата, да ти прилошее като слушаш. Изведнъж той разбра, че трепери.

— Нека и аз да дойда, мамо! — извика той.

— Глупости, момче! — Тя се усмихна леко. — Ти стой тук да забавляваш гостите.

За голяма изненада леля Поли поклати глава. Досега тя с нищо не беше издала все по-силното си безпокойство. И сега не го издаде. Но с внушителна твърдост забеляза:

— Вземи момчето със себе си, Елизабет. Нора и аз можем и сами да стоим.

Последва мълчание, по време на което Франсис молеше с очи.

— Добре... можеш да дойдеш.

Майка му го загърна с дебелото палто, после наметна пелерината си, улови момчето за ръката и излезе от топлата светла стая.

\* \* \*

Навън валеше като из ведро и беше тъмно като в рог. Дъждовната вода се пенеше, като се удряше в камъните и се стичаше в каналите на пустите улици. Когато започнаха да се изкачват с големи усилия по Меркат Уайнд, покрай далечния площад и замъгленото осветление на общинския салон, нов страх като че ли изскочи от бурния мрак и сви сърцето на Франсис. Той се опита да се бори срещу него, като стисна устни и нагоди крачките си към бързия ход на майка си.

Десет минути по-късно прекосиха реката по моста Бордър бридж и се запътиха покрай наводнения кей към барака 3. Там майка му спря смаяна. Бараката беше заключена, празна. Тя се обърна нерешително, после внезапно забеляза слаба светлина, мъждукаща сред дъжда и нощния мрак на около една миля нагоре по реката — барака № 5, където живееше Сам Мърлиз, помощник-надзирател. Макар че Мърлиз беше загубен човек, пияница, сигурно можеше да им даде сведения. Тя пак тръгна решително. Закрачи с усилие през потъналата във вода ливада, като се препъваше в невидими буци, плетища и трапове. Франсис крачеше до нея и усещаше как страхът ѝ нараства с всяка нова стъпка.

Най-после стигнаха до другата барака, дървена постройка от накатранени дъски, здраво закрепена за речния бряг зад високия каменен кей и множество прострени мрежи. Франсис не можеше да понася повече. Втурна се напред с разтуптяно сърце и блъсна вратата. После, като завършек на целия ден, прекаран в страхове, извика, силно задушаван от мъка, с обещани от смайване очи. Баща му беше там със

Сам Мърлиз, прострян на една пейка. Лицето му беше бледо и окървавено, едната му ръка — превързана грубо с превръзка през рамо, над едната му вежда имаше голяма кървава рана. И двамата мъже бяха по фланела и ботуши. На близката маса имаше чаши и една пръстена кана, един мръсен кървав сунгер беше захвърлен до черпака с мътна вода. Ветроупорният фенер хвърляше върху тях жълта ивица слаба светлина, докато зад тях синкавите сенки пълзяха и трептяха в тайнствените ъгли и под покрива, по който дъждовните капки биеха като по барабан.

Майка му се втурна напред и се хвърли на колене до пейката.

— Алекс... Алекс... ранен ли си?

Макар че очите му бяха помътнели, бащата се усмихна или поне се опита да се усмихне с безкръвните си посинели устни.

— Не по-зле от някои, които се опитаха да ме ранят, жено.

В очите ѝ бликнаха сълзи, породени от неговото своеволие и от нейната обич, сълзи от гняв срещу онези, които го бяха докарали до това положение.

— Когато той влезе тук, почти му беше изпията песента — намеси се Мърлиз и направи някакво неясно движение с ръка. — Но аз го подкрепих с една-две чаши.

Тя хвърли гневен поглед към другия мъж, натряскал се както обикновено в събота вечер. Почувства се безсилна от яд, че този пиян глупак е напил Алекс с ракия на всичко отгоре, след тази ужасна рана. Елизабет видя, че той беше изгубил голямо количество кръв... тук нямаше нищо, с което да го лекува... трябваше веднага да го махне оттук... Веднага.

Тя прошепна, като напрегна всички сили:

— Можеш ли да си дойдеш вкъщи с мен, Алекс?

— Така мисля, жено... ако вървим полека.

Тя се замисли трескаво, като поведе борба срещу паниката и смущението си. Всички инстинкти ѝ подсказваха да го отведе на топло, на светло и в безопасност. Видя, че кръвта бе престанала да тече от най-лошата му рана, едно срязване с нож чак до костта на сляпото око. Тогава се обърна рязко към сина си.

— Тичай вкъщи, Франсис. Кажи на леля си Поли да приготви необходимото. После иди веднага да повикаш доктора.

Разтреперан като от силна треска, Франсис направи с ръка едно неясно, конвулсивно движение в знак, че е разбрал. После хвърли последен поглед към баща си, наведе глава и хукна по кея като бесен.

— Опитай се, Алекс... чакай да ти подам ръка. — Тя отхвърли рязко предложението на Сам Мърлиз да помогне, защото знаеше, че помощта му е по-лоша от нищо, и помогна на мъжа си да се изправи на крака.

Той се изправи полека, послушно. Страшно разнебитен беше, не знаеше какво прави.

— Тогава аз тръгвам, Сам — продума той като зашеметен. — Лека ти нощ.

Тя прехапа устни, измъчвана от неувереност, но си наложи да бъде твърда и го изведе навън, посрещната от поройния дъжд. Когато вратата се затвори след тях и той застана на краката си колебливо, без да обръща внимание на дъжда, пред очите на Елизабет се мярна картината на това мъчително връщане през разкаляните ниви и ливади с безпомощния си мъж. Но внезапно, докато се колебаеше, една мисъл я осени. Как не се бе сетила досега? Ако мине по късия път по моста до тухларницата, може да спести най-малко една миля, за половин час да го заведе вкъщи и да го сложи на легло, вън от всякаква опасност. Тя го хвана за ръка с нова решителност. После напрегна сили срещу пороя, като крепеше мъжа си, и насочи стъпките си нагоре по реката, към моста.

Отначало той очевидно не подозираше целта ѝ, но по едно време, когато шумът на придошлата вода стигна до ухото му, се спря.

— По кой път вървим, Лизбет? Не можем да минем при тухларницата като е придошла Туид.

— Мълчи, Алекс... не си хаби силите да говориш. — Тя го успокои и му помогна да продължи пътя си.

Стигнаха до моста, тесен, висящ, направен от дъски, с телено въже отстрани като перило. Той минаваше над най-тясното място на реката и беше съвсем здрав, но рядко се използваше, тъй като тухларницата, която обслужваше, отдавна беше затворена. Когато Елизабет стъпи върху него, чернотата и оглушителния рев на водата ѝ вдъхнаха известно смътно съмнение, може би предчувствие. Тя се спря, защото нямаше място за двамата да вървят един до друг, и

погледна назад към превития и мокър до костите си съпруг, подтиквана от изблик на чудна майчинска нежност.

— Улови ли се за въжето?

— Да, улових се.

Тя видя ясно, че дебелото телено въже беше стиснато в грамадната му шепа. Загрижена, задъхана и измъчвана от черни мисли, тя не можеше да разсъждава повече.

— Върви близо до мен тогава. — Елизабет се обърна и го поведе.

Закрачиха по моста. Към средата кракът на мъжа се подхлъзна от една дъска, разлигавена от дъжда. Такова подхлъзване би имало малко значение през друга нощ. Сега то имаше по-голямо значение, защото Туид беше придошла и водите ѝ се бяха издигнали до дъските на моста. Изведнъж бързият порой напълни ботуша му с вода. Той започна да се бори срещу дърпането на тази неудържима тежест. Но в Етал бяха сломили силата му. И другият му крак се подхлъзна, двата му ботуша се напълниха с вода и станаха тежки като напълнени с олово.

Като чу вика му, тя се обърна бързо, изпищя и го хвана. Когато реката изтръгна теленото въже от пръстите му, двете ѝ ръце го обгърнаха здраво; в течение на един безкраен миг тя се бори с всички сили, отчаяно, да го удържи. После ревът и чернотата на водите ги притеглиха надолу.

Франсис ги чака през цялата нощ. Но те не дойдоха. На сутринта ги намериха след отлива, прегърнати, в тихата вода близо до пясъчния насип срещу устието на реката.

## ГЛАВА II

В един септемврийски ден, вторник вечерта, четири години по-късно, когато изминаваше нощния си път на връщане от корабостроителницата в Дароу, като се влачеше изморен към олющената двойна табела на хлебарницата на Даниел Глени, Франсис Чисхолм вече беше взел важно решение. Той мина полека през набрашнения коридор, който отделяше хлебарницата от магазина — дребната му снага, странно свита в твърде големите за нея дрехи, лицето му изпоцапано, на главата му мъжки каскет, килнат назад — и когато влезе през задната врата и сложи на умивалника празното канче, в което си носеше храна за обяд, черните му младежки очи горяха от огъня на това решение.

В кухнята Малкъм Глени заемаше масата — изцапаната ѝ покривка както винаги беше отрупана с чинии — подпрян на един лакът над „Нотариалната служба“ от Лок. Пълният бледен юноша на седемнадесет години пригладваше с едната си ръка назад черната си мазна коса и сваляше истински дъжд от пърхот върху яката си, а с другата току нападаше баницата, изпечена от майка му нарочно за него след завръщането му от Армстронг колеж.

Франсис взе вечерята си от пещта — един сладкиш за два петака и картофи, загорели още от обяд — и изчисти малко място за себе си, а в това време през разкъсаната черна хартия на междинната врата съгледа, че мисис Глени обслужваше в магазина един клиент. Тогава синът на хлебарите викна с капризно недоволство.

— Ти не можеш ли да вдигаш по-малко шум аз като уча? И-и, боже, ама че ръце! Ти не си ли миеш ръцете, преди да ядеш?

В пълно мълчание — най-добрата му отбрана — Франсис взе нож и вилица със загрубелите си, обгорени от работа пръсти.

Междинната врата щракна и мисис Глени се втурна от хлебарницата загрижена.

— Още ли не си свършил, Малкъм, миличък? Опекох ти най-хубавата баница на света — само пресни яйчица и мляко — никак няма да навреди на разваления ти стомах.

Той измърмори:

— Цял ден се оригнах на кисело. — После напълни гърдите си с въздух и го издуха като силен вятър, придавайки си вид на истински оскърбен човек. — Приказки!

— От ученето е, синко, от него ти става така. — Тя изтича до полицата. — Но това нещо ще ти върне силата... само го опитай... заради мен!

Малкът остави майка си да вземе празната чиния и да сложи пред него една голяма тава с баница. Когато започна да яде, майка му го загледа нежно, като се радваше на всеки негов залък, наведена към него — пълната ѝ фигура беше с начупен корсет и с развлечена разкопчана пола, а свадливото ѝ лице с дълъг, тънък нос и свити устни, озарено от майчинска нежност.

По едно време тя продума:

— Радвам се, че се върна рано тази вечер, синко. Баща ти има събрание.

— Така ли! — Малкът се изправи, изненадан и недоволен. — В салона на мисията ли?

Тя поклати тясната си глава.

— На открито. В градината.

— Ние няма ли да отидем?

Майка му отвърна със странна кисела суетност:

— Това е единственото положение, което баща ти ни е създал досега, Малкът. Докато се провали и с проповядването, най-добре е да го приемаме.

Той запротестира разпалено.

— На теб може да ти харесва, мамо. Но за мен е страшно неприятно да стоя там, тате да крещи за библията, пък момчетиите да реват: „Свети Дан! Свети Дан!“. Докато бях малък не беше толкова лошо, но сега, когато ще ставам адвокат! — Малкът прекъсна намусен, когато външната врата се отвори и баща му, Даниел Глени, влезе полека в стаята.

Свети Дан пристъпи към масата, отрязва си разсеяно един резен сирене, наля си чаша мляко и започна да яде простата си вечеря все още прав. След като беше съблякъл работните си дрехи — жилетка, панталон и разпорени плъстени пантофи — той си оставаше все такъв незначителен и прегърбен в лъскавите черни панталони и стария си

фрак, твърде тесен и къс за него, с целулоидната си яка и плетена черна вратовръзка. Ръкавелите му бяха от целулоид, за да се пести прането. Те бяха напукани, пък и обувките му имаха нужда от изкърпване. Свети Дан беше малко прегърбен. Погледът му, обикновено измъчен, често пъти унесен в екстаз, сега беше замислен, кротък, зад очилата с желязна рамка. Докато дъвчеше, загледа се благо към Франсис.

— Виждаш ми се уморен, внучето ми. Вечерял ли си?

Франсис кимна. Стаята му се виждаше по-светла, откакто се беше върнал дядо му. Сега дядовите му очи приличаха повече на майчините му.

— Има една тава кифли с череши, ей сега ги извадих. Можеш да си вземеш една, ако искаш... на полицата над пещта са.

Мисис Глени изсумтя от това безсмислено разсипничество; тъкмо това негово разпиляване на стоката беше станало причина да фалира на два пъти, да се провали. Главата ѝ увисна надолу с още по-голямо примирение.

— Кога искаш да тръгнеш? Ако тръгваме сега, ще затвора магазина.

Той погледна големия си сребърен часовник с жълт кокален предпазител.

— Да, затвори сега, майко, Божията работа идва най-напред. И, освен това — добави той тъжно, — тази вечер няма да имаме вече други клиенти.

Докато тя спускаше кепенците върху оплютите от мухите тестени изделия, той стоеше затворен в себе си, унесен да обмисля проповедта си за тази вечер. После се раздвижи.

— Хайде, Малкъм! — А към Франсис: — Пази се, внучето ми. Недей стоя до късно.

Малкъм измърмори нещо под носа си, затвори книгата и си взе шапката. После последва баща си навъсен. Мисис Глени си сложи черни кожени ръкавици и си придаде обичайното „мъченическо“ изражение на лицето — нещо специално за такива събрания.

— Да не забравиш чиниите, чу ли! — Тя отправи към Франсис многозначителна пресилена усмивка. — Жалко, че няма да дойдеш с нас!

Когато те тръгнаха, Франсис поведе борба със себе си, защото му идваше да сложи глава върху масата, а не искаше. Новото му героично решение го възпламени. Мисълта му за Уили Тълок наелектризира измореното му тяло.

Франсис натрупа закуп върху мивката мазните чинии и се залови да ги мие, а в това време набързо преценяваше положението си, със сърдито сключени вежди.

Тази напаст от натрапени благодеяния тежеше върху него още от оня момент, преди погребението, докато Даниел Глени каза на Поли Банън замислен: „Аз ще взема момчето на Елизабет. Ние сме единствените му близки роднини. Той трябва да дойде при нас!“.

Само това прибързано доброжелателство не би могло да го довлече тук. Трябваше да дойде и следващата отвратителна сцена, когато мисис Глени посегна да заграби малкото наследство, парите от бацината му застраховка и от продажбата на мебелите и като се позова пред Поли на някои застрашителни членове от закона, отхвърли нейното предложение тя да стане настойница на сирачето.

Тази последна острога прекъсна всички негови връзки със семейство Банън — рязко, болезнено, сякаш той самият беше косвено виновен. Поли се почувства засегната и оскърбена, но реши, че е направила всичко по силите си и несъмнено го заличи от паметта си.

Когато Франсис пристигна в къщата на хлебаря, тя му се видя привлекателна като всяко ново нещо. Изпратиха го в местната прогимназия, с нова чанта на гърба. Малкъм го придружи, а на тръгване мисис Глени го прегледа и изчетка. Тя се загледа от вратата на магазина подир двамата ученици с известна бледа сянка от гордостта на собственика.

Уви! Този филантропичен изблик скоро заглъхна. Даниел Глени беше светец, човек с нежна, благородна, осмивана душа, който заедно със сладкишите си раздаваше и нравствени поучения, съчинени от самия него, а всяка събота вечер прекарваше полека из града коня от каруцата си с голям отпечатан текст, закрепен за задницата на животното: „Обичай съседа си като самия себе си!“. Но той живееше в райски блян, от който се събуждаше от време на време, угрижен и потънал в пот, за да застане лице срещу лице с кредиторите си. Тъй като работеше неуморно, с глава върху гърдите на Аврама и крака в коритото с тесто, не можеше да не забравя за присъствието на внука

си. Когато си спомняше за него, улавяше момчето за ръката и го извеждаше в задния двор с една торба трохи, да нахранят врабците.

Мисис Глени беше дребнава, разхвърляна и стисната, свикнала да гледа със самосъжаление на постоянното западане на мъжа си. След като уволниха каруцаря, а после продавачката от магазина, след като затвориха една след друга пещите и постепенно западнаха, докато започнаха да продават нищожни количества банички по за два петака и сладкиши по за половин петак, тя скоро почна да гледа на Франсис като на непоносим товар. Радостта от придобитите седемдесет лири скоро угасна, и те започнаха да ѝ се виждат скъпо откупени. И без това измъчена от отчаяно пестене, разходите за неговото облекло, за храната и училищните му такси се превърнаха за нея във вечна Голгота. Тя броеше залците му с примирение. Когато панталоните му се охлузиха, мисис Глени му преправи един вехт зелен костюм на Даниел, останка от юношеските години на мъжа ѝ. „Новите“ дрехи на Франсис имаха такава чудновата кройка и цвят, че всички му подвикваха подигравателно по улиците и скоро животът на момчето се превърна в същинско мъчение. Макар че училищните такси на Малкъм се плащаха точно в определения ден, тя обикновено успяваше да забрави за таксите на Франсис, докато той най-после се принуждаваше да ѝ напомни, разтреперан, пребледнял от унижение, след като са го изобличили пред целия клас. Тогава тя зяпваше, придаваше си вид, че припада, посягаше към повехналите си гърди и наброяваше парите сякаш проливаше собствената си кръв.

Въпреки че малкото момче понасяше стоически всичко това, за него беше страшно съзнанието, че е само... съвсем само. Обезумяло от тъга, то излизаше и дълго се разхождаше, като напразно претърсваше пустата страна за някоя рекичка, където да лови пъстърви. Заглеждаше се след заминаващите параходи, измъчвано от копнеж, и захапваше каскета си, за да задуши отчаянието си. Притиснато между противоречиви религиозни убеждения, то не знаеше къде се намира. Острият му и жаден за знания ум беше помрачен, лицето му посърна. Единственото му щастие настъпваше през ония вечери, когато Малкъм и мисис Глени отсъстваха от къщи. Тогава той сядаше срещу дядо си Даниел пред огъня в кухнята и наблюдаваше дребния хлебар как обръща страниците на своята библия, в пълно мълчание и с неизразима радост в погледа.

Мълчаливото, но непоколебимо решение на Даниел да не се меси в религиозните убеждения на момчето — как можеше той да му се меси, когато проповядваше всеобща верска търпимост! — представляваше за мисис Глени, така да се каже, постоянен трън в очите. За „християнка“ като нея, която смяташе душата си за спасена, това напомняне за глупостта на сина ѝ означаваше същинска анатема и ставаше причина съседите да ги одумват.

Върхът на злото дойде след година и половина, когато Франсис, като непризнателен умник, прояви нетактичността да бие Малкъм на едно състезание по домашно съчинение, устроено от училището. Такова нещо не можеше да се претърпи. Мисис Глени се заяде с мъжа си и няколко седмици непрекъснато „гризана“ сломиха духа на хлебаря. Той се намираше пред прага на ново фалиране. Дойдоха до споразумение, че образованието на Франсис е завършено. Усмивната мазно за пръв път от месеци насам, мисис Глени увери момчето, че сега то е вече млад мъж, годен да допринася за издръжката на семейството, годен да запретне ръкави и да докаже, че трудът е нещо благородно.

Той отиде на работа в корабостроителницата „Дароу Шипърд“, като помощник при занитването, дванадесетгодишен, с три шилинга и половина седмична заплата.

\* \* \*

До седем и четвърт Франсис свърши с чиниите. Малко по-живо прегледа облеклото си пред малкото късче огледало и излезе.

Навън беше още светло, но вечерният въздух го накара да се закашля и да вдигне яката на палтото си, когато забърза за Хай стрийт, покрай общинския обор и спиртния склад, докато най-последно стигна до магазина на доктора на ъгъла, с двете му топчести стъкленици, червена и зелена, и четвъртитата бронзова табелка: „Д-р Съдърланд Тълок, лекар и хирург“. На влизане устните на Франсис бяха леко разтворени.

В магазина на доктора беше тъмно и миришеше на алое, смрадлика и валериан. Едната страна беше запълнена от полици с наредени по тях тъмнозелени стъкленици, а в дъното три дървени

стъпала водеха към малкия хирургически кабинет отзад, където д-р Тълок правеше прегледите си. Зад дългия тезгях стоеше най-големият син на доктора, снажно шестнадесетгодишно момче с луничави и грамадни ръце с жълта коса и ленива мълчалива усмивка, и загъваше лекарства върху една мраморна плоча, нашарена с петна от червен восък.

То се усмихна приятелски, когато поздрави Франсис. После и двете момчета погледнаха настрани; отбягваха се едно друго — и на едното, и на другото му беше стеснително да гледа обичта в очите на другаря си.

— Аз закъснях, Уили! — Франсис продължи да гледа упорито в цокъла на тезгяха.

— И аз закъснях... трябва да предам тези лекарства, татко ми поръча. — Сега, след като Уили беше започнал да учи медицина в Армстронг колеж, д-р Тълок го бе „назначил“ с тържествена духовитост за свой помощник.

Последва мълчание. По-възрастното момче погледна тайнствено към приятеля си.

— Ти реши ли?

Очите на Франсис останаха втрещени в пода. Той кимна замислен, със стиснати устни.

— Да.

— Имаш право, Франсис. — По равното и флегматично лице на Уили се изписа одобрение.

— Аз да бях, нямаше да изтърпя толкова време.

— И аз не можех... и аз... — измънка Франсис, — ако не бяхте... хм... дядо и ти. — Тясното му младежко лице, потайно и мрачно, пламна като рак, когато последните думи излязоха на един дъх от устата му.

Уили се изчерви от съчувствие и продума:

— Аз ти намерих влака. Има един директен, тръгва от Алстед всяка събота в шест и тридесет и пет... Тихо. Татко идва. — Той замълча и предупреди с поглед, когато вратата на кабинета се отвори и д-р Тълок се появи, за да изпрати последния си пациент.

Когато докторът, пъргав, напет, мургав мъж с вълнен костюм на черни и бели квадратчета, се връщаше към момчетата, буйната му коса и лъскавите му мустаци сякаш изпускаха искри от жизнена сила.

Въпреки ужасната репутация, че е общопризнатият свободомислещ на града и открит привърженик на Роберт Инджърсол и професор Дарвин, той притежаваше най-обезсърчителния чар и вид на човек, който може да бъде полезен в стаята с болни. Понеже хлътналите страни на Франсис придаваха мрачен вид на лицето му, докторът пусна една страшна шега.

— Е, момче... ето още един утрепан! О, още не е пукнал! Но скоро ще пукне. Такъв добър човек, пък оставя голямо семейство. — Усмивката на момчето беше толкова пресилена, че не можеше да го задоволи. Той смигна с предизвикателно усмихнатото си око, като си спомни за своето собствено тревожно юношество: — Горе главата, слугинско помощниче... и след сто години все така ще бъде!

Преди Франсис да може да отговори, докторът се изсмя късо, отмести назад коравата си четвъртита шапка и се залови да си слага ръкавиците за разходка. На път към кабриолета, той викна назад:

— Да не забравиш да го доведеш на вечеря, Уили. Гореща пруска киселина в девет часа!

\* \* \*

Един час по-късно, след като лекарствата бяха предадени, двете момчета тръгнаха мълчаливо към къщата на Уили, голяма занемарена вила с лице към градската градина. Когато заговориха с тих глас за дръзките изгледи за другиден, духът на Франсис се повиши. Животът никога не му се виждаше така враждебен, когато биваха заедно с Уили Тълок. И все пак, чудно нещо, приятелството им започна с бой. Един ден след училище, като слизаше по Капъл стрийт заедно с десетина съученици, Уили погледна случайно към католическата църква, грозна, но безобидна сграда до централата за светилен газ.

— Я елате бе! — извика той в лудешко настроение. — Имам шест пенса. Я да влезем да ни простят греховете!

После, като се огледа, забеляза Франсис между другите. Веднага се изчерви до ушите. Той нямаше намерение да изрече такава глупава шега и тя би минала незабелязано, ако Малкъм Глени не се бе захванал за нея и не я бе раздухал така ловко, че да докара работата до бой.

Подстрекавани и от останалите, Франсис и Уили се биха в градската градина, докато се разкървавиха взаимно, но схватката остана нерешена. Биха се добре, и двамата проявиха безропотен кураж, а когато тъмнината прекъсна боя им, въпреки че нито един от тях не беше победител, и двамата очевидно бяха яли достатъчно пердах. Но с жестокостта на младостта зрителите отказаха да оставят разпратата да заглъхне. На следващата вечер, пак след училище, двамата противници отново бяха изправени един срещу друг. Упрекнаха ги, че били страхливи и ги насъскаха да се удрят по и без това лошо битите си глави. И пак окървавени, капнали от умора, но упорити, нито един от двамата не се съгласи да признае другия за победител. Така в продължение на цяла една ужасна седмица всеки ден ги изправяха един срещу друг, като петли за бой, за удоволствие на по-подлите им другари.

Тази безчовечна, безпричинна и безкрайна разпра се превърна в кошмар и за двамата. В събота те се срещнаха неочаквано лице в лице, сами. Последва един мъчителен миг, след това сякаш земята се разтвори, небето се стопи, и всеки един от тях метна ръка около врата на другия. Уили изхълца: „Не искам да се бия с теб, момче, обичам те!“, а Франсис присви зачервените си очи и отвърна сред плач: „Уили, в цял Дароу обичам най-много теб!“.

Намираха се точно срещу градската градина, открито място, обраснало с гъста трева, в средата с изоставена беседка за музика, един ръждясал писоар в дъното и няколко пейки, повечето от тях без облегалo. В тази градина бледолики деца играеха, а безделници пушеха и спореха шумно. По едно време Франсис съгледа нещо и кожата му веднага настръхна — минаваха покрай събранието на дядо му. В най-отдалечения от писоара край едно малко червено знаме беше забито в земята, а на него се четяха с полуизтрити златни букви думите: „Мир на земята за хората с добра воля!“. Срещу знамето се намираше една носима хармоника. До хармониката на походно столче седеше мисис Глени с мъченическото си изражение на лицето, а до нея стоеше Малкъм, стиснал намръщено в ръце една книга с химни. Между знамето и хармониката, върху ниска дървена площадка се виждаше Свети Дан, заобиколен от тридесетина души.

Когато момчетата наближиха групата, Даниел беше свършил встъпителната си молитва и започваше проповедта си, гологлав и с

отметната назад глава. Проповедта му представляваше хубав, благ зов. Тя изразяваше горещото убеждение на Даниел, разкриваше простата му душа. Доктрината му почиваше върху братството, обичта един към друг и към Бога. Човек да помага на ближния си, да донесе мир и добра воля на земята. Само да можеше да поведе човечеството към този идеал! Той нямаше никакви конфликти с църквите, само ги кореше благо; не формата е от значение, а основата, смиренieto и милосърдието. Да, и търпимостта! Безполезно е човек да изразява тези чувства, ако не ги прилага на дело.

Франсис и по-рано беше чувал дядо си да говори и съчувстваше упорито на тези гледища, поради които Свети Дан беше посмешището на половината град. Сега, подтиквано от лудото му намерение, сърцето му се стопли от разбиране и обич, от копнеж за нов свят, отърсен от жестокост и омраза.

Изведнъж, както слушаше, той видя Джо Моир, старшията на неговата работническа група в корабостроителницата, да обикаля около сбралите се. След него се мъкнеше цялата тайфа гамени, които висяха около Спиртния склад, въоръжени с тухли, изгнили плодове и мазни парцали, изхвърлени от фабриката за парни котли. Моир беше разхайтен, но обичлив великан. Когато се напиваше, весело преследваше разните душеспасителни и други молитвени събрания на открито.

Той грабна една шепа потънали в масло парцали, и извика:

— Ей, Дан! Изпей ни една песен и ни поиграй малко!

Франсис пребледня и облещи очи. Готвеха се да разпръснат събранието! Пред очите му се мярна картина — мисис Глени вади с пръсти един узрял домати от изпоцапаната си коса, една мазна дрипа залепва по омразното лице на Малкъм. Душата му заликува от бурна радост до захлас.

После видя озареното от чудно напрежение лице на Дан, който не подозираше опасността. Всяка негова отделна дума, пропита с чувство, беше породена от неутолима искреност, възникнала в дълбините на душата му.

Франсис се втурна напред. Без да знае как или защо, се намери до Моир, улови го за лакътя и го замоли задъхан:

— Недей, Джо! Моля ти се, недей! Нали сме приятели?

— Дяволи! — Моир погледна надолу, пианското му мръщене се стопи в приятелска усмивка, когато позна Франсис. — За Исуса Христа, Франсис! — После добави бавно: — Аз бях забравил, че ти е дядо. — Напрегнато мълчание. После се обърна заповеднически към последователите си: — Вървете, момчета, ще отидем на площада, за да си го изкараме на Алилуите!

Когато се отдалечаваха, хармониката засвири живо. Никой друг, освен Уили Тълок, не разбра защо гръмотевицата не бе паднала.

Една минута след това, на влизане в къщи Уили запита озадачен, но трогнат:

— Защо го направи, Франсис?

Франсис отвърна с разтреперан глас:

— Не знам... Имаше нещо в думите му... Колкото омраза съм виждал през последните четири години, стига ми. Баща ми и майка ми нямаше да се удавят, ако хората не го бяха мразили... — Той млъкна засрамен, последните му думи едва се дочуха.

Уили го поведе мълчаливо към дневната. След вечерния здрач навън, там цареше изобилна светлина, весел шум и разточителен, безреден разкош. Стаята беше дълга, висока, стените й облепени с кафява хартия, и претъпкана с изпочупени мебели с червена плюшена тапицерия, столовете без странични облегалки, вазите пукнати и лепени, шнурът за звънеца охлузен, върху камината куп стъкленици, етикети, кутии с прахове, играчки, а на олющената писалищна маса книга и деца.

Макар че беше почти девет часа, нито един от семейство Тълок не си беше легнал. Седемте по-малки братчета и сестричета на Уили — Жана, Том, Ричард... толкова дълъг списък, дори баща им признаваше, че ги забравя — се занимаваха с най-различни работи: четяха, пишеха, рисуваха, боричкаха се, сърбаха вечерята си от топъл хляб с мляко. Майка им, Агнес Тълок, сънлива, пълна жена, с половината коса паднала на една страна и с разкопчана пазва, беше взела бебето от люлката му край огнището и след като беше сменила мократа му пеленка, сега флегматично кърмеше пеленачето с разголено задниче и притиснато в осветената й от огъня гърда.

Тя се усмихна на Франсис, без да се смуцава.

— Дойдохте най-послед, момчета. Жана, сложи още чинии и лъжици. Ричард, остави София на мира. И, Жана, мила, донеси чиста

салфетка за баща си от въжето! И виж дали ври чайникът за грога на баща ти. Какво чудесно време! Д-р Тълок казва, че въпреки това имало много грип из града. Седни, Франсис. Томас, баща ти не ти ли каза да стоиш настрана от другите!

Докторът винаги внасяше безредие у дома си: един месец заушка, друг месец шарка. Сега шестгодишният Томас беше жертвата. С остригана глава, вмирисан на карболова киселина, той щастливо разпръскваше микроби сред цялата челяд.

Притиснат на разскърцания диван до Жана, на четиринадесет години вече същинска майчичка, със същата бяла кожа, със същата флегматична усмивка, Франсис се залови да яде вечерята си — хляб с мляко, поръсено с канела. Той още беше разстроен от неотдавнашното си преживяване в градската градина. В гърдите му сякаш беше заседнала грамадна буца, в ума му беше истински хаос. А тук имаше нов проблем за претоварения му мозък. Защо тези хора бяха така добри, щастливи и доволни? Възпитани от един безбожен рационалист да отричат или по-скоро да пренебрегват съществуването на своя Бог, те бяха прокълнати, огънят на ада вече лижеше краката им.

В девет и четвърт отвън по чакъла на двора се дочу тракането на колелата на кабриолета. Д-р Тълок влезе, нададох се силни викове и той веднага стана средище на цялата тълпа, която го нападна. Когато безредието позаглъхна, докторът целуна жена си сърдечно, седна на стола си с чаша грог в ръце, с чехли на крака и залюля бебето върху коляното си.

Когато долови погледа на Франсис, той вдигна чашата с горещия грог и каза с приятелска ирония:

— Аз не ти ли казвах, че ще има отрова! Силно питие върлува... е, Франсис?

Като видя баща си с повишено настроение, Уили се поддаде на изкушението да разкаже историята с молитвеното събрание.

Докторът се плесна по крака, усмихна се на Франсис.

— Браво на теб, малкия ми католишки Волтер! Аз ще оспорвам до гроб казаното, но ще браня с живота си твоето право да го казваш! Жана, стига си гледала като теле към горкото момче. Аз мислех, че ще станеш милосърдна сестра. Ти ще ме направиш дядо, преди да съм станал на четиридесет години. Е, хайде... — Той въздъхна ненадейно и

се обърна към жена си с наздравица. — Ние никога няма да стигнем в рая, жено... но поне си хапваме месце и си пийваме.

По-късно, пред входната врата Уили хвана Франсис за ръката.

— На добър час. Да ми пишеш, като пристигнеш там.

\* \* \*

В пет часа на следващата сутрин, когато беше още тъмно, свирката на корабостроителницата изсвири продължително и плачевно над умърлушената самота на Дароу. Полузамаян от сън Франсис скочи от леглото, нахлузи дрехите си и хукна надолу по стълбите. Мразовитото утро, бледо, но все още мрачно, го посрещна като удар, когато той се присъедини към редицата мълчаливи човешки фигури, бързащи с наведена глава и свити рамене към вратите на корабостроителницата.

По висящия мост, покрай прозорчето на надзирателя, зад вратите... Призрачни очертания на кораби се издигаха смътно с основите си около него. Край полуоформения скелет на един нов броненосец групата на Джо Моир се събираше за проверка: Джо и помощникът му, крепителите на плочите, двете други момчета, помощници при занитването, и самият Франсис.

Той запали дървените въглища, задуха с духалото под огнището. Мълчаливо, неохотно, като насън, групата се залови за работа.

Франсис взимаше от огнището нита, нажежен до бяло, покатерваше се бързо по стълбата и го пхваше веднага в дупката на плочата, където го набиваха плътно с чуковете и така затягаха на място големите метални плочи, които образуваха коритото на парахода. Работата беше жестоко тежка: горещина до пукване при огнището, студ до замръзване по стълбите. На работниците се плащаше на парче. Те искаха нитовете бързо, по-бързо отколкото момчетата можеха да ги подават, а нитовете трябваше да бъдат нажежени до нужната степен. Ако момчетата не бяха достатъчно ловки, работниците ги хвърляха обратно върху тях. Нагоре-надолу по стълбата, напред-назад до огъня и обратно, обгорен, опушен, с възпалени очи, задъхан, запотен, Франсис подаваше нитове цял ден.

След обяд работата вървеше по-бързо: мъжете не обръщаха внимание на нищо друго, напругаха всеки свой мускул, не щадяха телата си. Последният час изминаваше като в мъгла, ушите бяха напрегнати всеки миг да чуят свирката за прекратяване на работата.

Най-после, най-после свирката изпищя. Какво блажено облекчение! Франсис застана неподвижно, овлажни с език напуканите си устни, като оглушал от прекъсването на всякакви шумове. На път към къщи, изпоцапан и потънал в пот, уморен, той си мислеше: „Утре... утре...“. Странният пламък в очите му се върна, той изправи рамене.

Тази вечер Франсис извади сандъчето си от скривалището в изоставената пещ и смени купчината сребърни и медни монети, спестени убийствено бавно, и получи срещу тях половин лира. Златната монета, стисната дълбоко в джоба на панталона, просто изгаряше ръката му. Зачервен от възторг, той помоли мисис Глени да му даде игла и конец.

Тя се сопна, после изведнъж му хвърли прикрит изпитателен поглед.

— Чакай! Има една макара в горното чекмедже... при онова пакетче игли. Можеш да я вземеш. — Тя го изпрати с очи до вратата.

В самотата на голата си и окаяна стая над хлебарницата, той загъна монетата в едно четвъртито парче книга и я заши здраво под подплатата на палтото си. Почувства известна радостна сигурност, когато слизаше да върне иглата.

На следващия ден, събота, работата в корабостроителницата свърши в дванадесет. При мисълта, че никога вече няма да влезе пак през тези врати, настроението му се повиши толкова много, че на обяд почти нищо не можа да хапне. Той съзнаваше, че радостта и безпокойството му бяха повече от достатъчни да предизвикат някакво строго разпитване от страна на мисис Глени. За негово голямо облекчение тя не спомена нищо. Щом стана от масата, Франсис се измъкна от къщи, слезе по Ийст стрийт и тогава си плю на петите.

Вън от града момчето намали крачките си до бърз ход. Сърцето пееше в гърдите му. Преживяването му беше патетично банално: прастарото бягство на всяко нещастно дете. Но за него то означаваше пътя към свободата. Щом стигнеше веднъж в Манчестър, можеше да

си намери работа в памучните предачници. Беше уверен в това, двойно уверен.

Измина за четири часа петнадесетте мили до гара Алстед. Удряше шест часа, когато той влизаше в гарата.

Франсис седна под една газова лампа отвън на пустия ветровит перон, отвори джобното си ножче, срязва края на защитата подплата, извади сгънатата книжка и измъкна от нея лъскавата монета.

На перона се появи един носач, дойдоха и някои други пътници.

Гишето за билети се отвори.

Той зае мястото си на опашката и поиска билет, когато му дойде реда.

— Девет шилинга и шест пенса — каза касиерът, като пъхна зеленото картонче в машината за отпечатване на датата.

Франсис си отдъхна: най-после, не беше пресметнал погрешно стойността на билета. Той пъхна парата през гишето. Последва кратко мълчание.

— Какъв е този номер? Аз казах девет шилинга и шест пенса.

— Аз ви дадох половин лира.

— Ами, дал си ми! Ако се опиташ още веднъж, ще те пратя в дранголника! — Касиерът му хвърли парата с възмущение.

Монетата не беше половин лира, а нов, лъскав петак.

Смаян до болка, Франсис проследи с очи как влакът се втурна в гарата, взе живия си товар, изсвири и изчезна в нощта. Тогава, с лутане като в тъмна нощ, умът на момчето прозря бавно загадката. Когато то разпра подплатата, шевът не беше направен с неговото несръчно шиене, а стегнат и от опитна ръка. Като мълния му мина през ума кой беше взел парите: мисис Глени!

В девет и половина, отвъд миньорското село Сандерстон, в гъстата влажна мъгла, която задушаваше светлината от лампите на кабриолета му, един мъж за малко щеше да прегази някакво самотно човешко същество, което се движеше по средата на пътя. Само един-единствен човек можеше да се движи в такова място и по такова време. Д-р Тълок се хвана за гърдите от изумление, наведе се напред и втренчи очи в мъглата, а заповедническата му ругатня остана недовършена.

— Боже господи, Хипократе! Ти ли си! Качвай се! Бързо, чуваш ли... докато кобилата не ми е откъснала ръцете от раменете. —

Докторът загърна с одеялото пътника си. Направи го, без да задава въпроси, беше му известна лечебната мощ на мълчанието.

Към десет и половина Франсис пиеше гореща супа пред огъня в дневната на доктора, сега останала без обичайните си обитатели и така неестествено тиха, че котката спеше мирно върху килимчето пред огнището. Миг след това в стаята влезе мисис Тълок, с коса спусната на плитка и с домашна роба, разкопчана върху нощницата. Тя застана до мъжа си и започна да оглежда капналото от умора момче, което сякаш не долавяше тяхното присъствие и шепота им, толкова унесено беше в странна апатия. Макар че се опита, то не успя да се усмихне, когато докторът пристъпи напред и извади стетоскопа си с насмешлива гримаса:

— Бас държа, че кашлицата ти е скроена работа!

Момчето се подчини, разкопча ризата си и остави доктора да го почука по гърдите и да го преслуша.

Флегматичното лице на Тълок имаше чудновато изражение, когато той се изправи. Запасът му от хумор беше пресъхнал по необясним начин. Той хвърли светкавичен поглед към жена си, захапа устната си и внезапно ритна котката.

— Дявол да го вземе! — изкрещя той. — Използваме децата си да строят нашите военни кораби! Караме ги да се потят в каменовъглените мини и в памучните ни фабрики. Християнска страна сме. Добре! Аз се гордея, че съм езичник. — Той се обърна към Франсис рязко, почти свирепо. — Слушай, момче, какви бяха онези хора в Тайнкасъл, твоите познати там? Какво беше името им... Банън, е-е? Кръчмата „Юнион таверн“? Върви си сега вкъщи и да си легнеш веднага, ако не искаш да пипнеш тройна пневмония.

Франсис си отиде съвсем без сила. През цялата седмица след това мисис Глени ходеше из къщи намръщена като мъченица, а Малкъм с нова жилетка на квадратчета: цена половин лира.

\* \* \*

Тежка беше тази седмица за Франсис. Чувстваше болка в лявата страна на гърдите си, особено когато се разкашляше. Просто се влачеше докато отиде на работа. Той долавяше смътно, че дядо му

водеше борба за него. Но Даниел беше бит, победен. Само толкова можеше да направи дребният хлебар за него — да дава на Франсис кифли с череша, които момчето не можеше да яде.

Когато дойде събота след обяд, Франсис нямаше сила да излезе. Остана горе в спалнята си, загледан през прозореца в безнадеждна летаргия.

Изведнъж момчето се сепна, сърцето му заби силно, просто невероятно. Долу по улицата, както някой кораб плава плахо в непознати опасни води, бавно се приближаваше една шапка, нещо познато, единствено по рода си, така че човек не можеше да сбърка. Да, да, и чадърът със златна дръжка, стегнато навит, късият жакет от тюленова кожа с плетени копчета.

Франсис извика безсилно, с бледи устни:

— Лельо Поли!

Долу вратата на дюкяна изскърца. Момчето се изправи с мъка, пропълзя надолу по стълбите, закрепил се разтреперано зад стъклената врата с матово стъкло.

Поли стоеше в средата на дюкяна, силно изпъчена, устните ѝ издути, а погледът ѝ се плъзгаше наоколо, сякаш оглеждаше с насмешка. Мисис Глени се беше полуизправила, за да я пресрещне. Малкът стоеше облегнат върху тезгяха, с полуотворена уста и зяпаше ту едната жена, ту другата.

Погледът на леля Поли се спря най-после над главата на хлебарката.

— Мисис Глени, ако си спомням добре!

Мисис Глени беше в най-лошия си тоалет: още необлечена, с мръсния си утринен пенъор, блузата ѝ отворена горе на яката, а една връв висеше от кръста ѝ.

— Какво искате?

Леля Поли вдигна вежди.

— Дойдох да видя Франсис Чисхолм.

— Няма го вкъщи.

— Така ли! Тогава ще почакам докато се върне. — Поли се настани на един стол до тезгяха, сякаш се готвеше да седи там цял ден.

Настъпи мълчание. Лицето на мисис Глени беше станало мръсночервено. Тя подхвърли настрани:

— Малкът! Тичай в двора отзад и повикай баща си.

Малкъм отвърна късо:

— Той отиде в салона преди пет минути. Няма да се върне докато не стане време за чая.

Поли отмести погледа си от тавана и го спря критично върху Малкъм. Усмихна се леко, когато той се изчерви, и тогава гостенката обърна очи настрана с насмешка.

За пръв път в живота си мисис Глени прояви признаци на безпокойство. Тя избухна ядосано:

— Ние си имаме работа тук. Не можем да седим по цял ден. Казах ви, момчето го няма вкъщи. Сигурно няма да се върне до няколко часа... с каквито приятели е тръгнал. Постоянно ни създава тревога, така както закъснява и на каквито лоши работи се е научил. Не е ли тъй, Малкъм?

Малкъм кимна навъсен.

— Виждате ли! — продължи мисис Глени бързо. — Ако взема да ви разкажа всичко, ще се хванете за главата. Но то няма значение за нас, ние сме хора християни, гледаме го. Можете да ми вярвате — той е много добре и е щастлив.

— Радвам се тогава. — Поли го каза чинно, после вежливо сподави зад ръкавицата си една лека прозявка. — Защото съм дошла да го взема.

— Какво! — Смаяна, мисис Глени посегна с ръка към яката на блузата си. Кръвта нахлу в лицето ѝ, после постепенно се оттегли.

— Аз имам едно медицинско удостоверение — леля Поли изрече тези думи натъртено, със съкрушителна наслада, — че момчето е недохранено, преуморено и че го заплашва плеврит.

— Това не е вярно!

Поли измъкна едно писмо от маншона си и го побутна многозначително с дръжката на чадъра си.

— Вие можете ли да четете английски?

— Лъжа е, мръсна лъжа! Той е пълен и охранен също като моя син!

Настъпи известно затишие. Франсис стоеше притиснат до вратата и следеше цялата сцена с мъчително напрежение, но сега се облегна твърде тежко върху нея. Тя отскочи и момчето отхвъркна в средата на дюкяна. Последва мълчание.

Свърхестественото спокойствие на леля Поли стана още по-голямо.

— Я ела насам, момче! И стига си треперил! Ти искаш ли да стоиш тук?

— Не, не искам.

Тя хвърли поглед към тавана, сякаш искаше да се оправдае.

— Тогава иди да си прибереш нещата.

— Нямам нищо за прибиране.

Поли се изправи бавно и притегли ръкавиците върху ръцете си.

— Щом е така, нищо не ни задържа тук.

Мисис Глени пристъпи крачка напред, прежълтяла от ярост.

— Ти не можеш да вършиш нищо, без да ме питаш. Аз ще те дам под съд!

— Хич недей да заплашваш, жено. — Поли многозначително прибра писмото в маншона си. — Тогава може би ще стане ясно колко от парите, получени от мебелите на горката Елизабет, са отишли за нейния син и колко за твоя.

Ново мъчително мълчание. Хлебарката стоеше бледа, злобна и победена, с притисната към сърцето ръка.

— Ах, остави го да си върви, мамо — изскимтя Малкъм. — По-добре, ще се отървем от него.

Леля Поли размаха чадъра си и изгледа младежа от главата до петите.

— Момче, ти си глупак! — Тя се обърна към мисис Глени. — Колкото до тебе, жено — викна тя, загледана право над главата ѝ, — и ти си такава!

После победоносно улови Франсис през рамото и го избута леко от хлебарницата както беше гологлав.

Така тръгнаха към гарата. Ръката ѝ стискаше здраво плата на палтото му, сякаш Франсис беше някакво рядко пленено същество, което можеше да избяга всеки момент. Щом стигнаха пред гарата, без да каже нито дума, леля Поли му купи една кутия бисквити „Абърнети“, малко капки против кашлица и един нов-новеничък каскет. Във вагона, седнала срещу него, невъзмутима, странна, изпъчена, тя гледаше как той мокреше бисквитите със сълзи от благодарност, почти загубен под новия си каскет, нахлупен чак до

ушите. По едно време леля Поли подхвърли с полузатворени, строги очи:

— Аз открай време си знаех, че тази жена не е човек. Виждах го по лицето ѝ. Ти направи страшна грешка, като се остави да те спипа, драги ми Франсис. Сега първата ни работа е да те подстрижем!

## ГЛАВА III

Чудно хубаво беше през мразовитите утрини за Франсис да лежи в топлото легло, докато леля Поли му донесе закуската — една голяма чиния с шунка и горещи яйца, още не престанали да съскат, горещ чай и цяла купчина препечен хляб, всичко това наслагано върху овален металически поднос с отпечатано върху него релефно: Отлежала бира „Олгуд“. Понякога той се събуждаше рано, измъчван от силен страх. После се връщаше блаженият му спомен, че вече няма защо да се страхува от фабричната свирка. Тогава си отдъхваше с облекчение и се заравяше още по-надълбоко под дебелиите жълти одеяла в уютната спалня, облепена по стените с хартия на фигурки от виещ се грах, с боядисан под и дебел килим. На едната стена беше закачена литография на бирената фабрика „Олгуд“, придворен доставчик, на другата — папа Григорий, до вратата имаше една малка порцеланова вазичка за светена вода, а в нея, наклонена на една страна, малка клонка от великденска върба.

Болката в гърдите му беше изчезнала, той кашляше много рядко, бузите му започнаха да се изпълват. Това ново за него безделие му се струваше като топла милувка, макар че неизвестността за бъдещето още продължаваше да го тревожи. Той приемаше всичко това с признателност. През тази хубава сутрин в последния ден на октомври леля Поли седеше до леглото и подканваше Франсис да яде.

— Изгълтай го, момчето ми! Това ще ти залепне на ребрата.

Имаше три яйца в чинията, шунката беше сочна и изпечена. Той беше забравил, че храната може да бъде така вкусна.

Докато клатушката подноса върху коленете си, Франсис долови някакво необикновено празнично настроение в държанието на леля Поли. И наистина, тя скоро му кимна живо с глава, както имаше обичай да прави това.

— Днес имам една новина за теб, момчето ми... ако можеш да издържиш.

— Новина ли, лельо Поли?

— Малко вълнение, да се позарадваш... след скучните три месеца с Нед и мен. — Тя се усмихна сухо на живия протест в добродушните му кестеняви очи. — Можеш ли да познаеш каква е?

Той я изгледа с дълбоката обич, пробудена в него от нейната безкрайна доброта. Простичкото, ъгловато лице без особени черти, с дълга горна устна, покрита с косми, с една космата брадавица на края на бузата — сега това лице му се виждаше познато и хубаво.

— Не мога да го измисля, леля Поли.

Тя се разчувства и се засмя с късия си рядък смях, с кратко сумтене от задоволство, затова че беше успяла да събуди любопитството му.

— Какво е станало с мозъка ти, момче? Май че е отслабнал от много спане.

Той се усмихна щастливо, заразен от нейната усмивка. Вярно беше, че досегашното му оздравяване беше минало спокойно. Насърчаван от Поли, която се страхуваше за белите му дробове — тя се плашеше много от туберкулозата, защото нейното семейство я имаше в рода си — той обикновено се излежаваше сутрин до девет часа. След като се облече, придружаваше я на пазар — внушително обхождане на главните улици в Тайнкасъл, а понеже Нед ядеше много и то само от най-хубавото, пазаруването изискваше голямо подбиране на закланите кокошки и оглеждане на говеждото месо за бифтеци.

Тези обиколки представляваха за него истинско удоволствие. Той виждаше, че леля Поли харесваше да я „познават“ и да ѝ оказват внимание в най-добрите магазини. Тя винаги чакаше, високомерна и изпъчена, докато нейният любим продавач се освободи, за да я обслужи. А най-вече обичаше да се държи като знатна дама. Тази дума беше пробният камък за нея, мерилото за всички нейни действия, дори за тоалетите ѝ, ушити в местния моден салон с толкова ужасен вкус, че понякога предизвикваха прикрито хилене от страна на простолюдието.

На улицата тя прилагаше свой собствено степенуван ред на поклони. Да бъде позната, поздравена от някоя местна видна личност — инженера, санитарния инспектор или главния полицейски комисар — ѝ доставяше голяма радост, макар и строго прикривана. Изпъчена, с разперена птичка на шапката си, тя прошепна на Франсис: „Този беше мистър Остин, директор на трамваите... приятел на вуйчо ти... чудесен човек“. Нейното задоволство достигна най-високата си точка,

когато на минаване отец Джералд Фицджералд, хубавият напет свещеник от църквата „Свети Доминик“, ѝ се усмихна любезно и малко снизходително. Всеки предобед двамата се отбиваха в църква и коленичеха, а Франсис наблюдаваше напрегнатия профил на Поли и безмълвното движение на устните над грубите ѝ, напукани, набожни ръце. После тя му купуваше нещо — някой чифт здрави обувки, книга или малко ананасови бонбони. Когато той протестираше, често пъти със сълзи на очи, докато тя отваряше охлузената си кесия, леля Поли просто му стискаше ръката и поклащаше глава: „Вуйчо ти не признава никакво не!“. Тя се гордееше трогателно много с роднинските си връзки с Нед, с близките си връзки с „Юнион таверн“.

Кръчмата „Юнион таверн“ се намираше близо до доковете, на ъгъла на улиците Капъл стрийт и Дайк стрийт, с отлична гледка към съседните кооперации, малките въглищарски лодки и крайната спирка на новия конски трамвай. В двуетажното здание със сива мазилка и гипсови украшения Банънови живееха на втория етаж над кръчмата. Всяка сутрин в седем и половина перачката Маджи Магун отваряше заведението и започваше да чисти, като си говореше сама. Точно в осем часа Нед Банън слизаше по презрамки, но гладко избръснат, с коси, намазани с брилянтин отпред на челото, вземаше дървени стърготини от сандъка зад тезгяха и посипваше с тях пода. Това посипване беше ненужно, един вид обред. След това оглеждаше утринното небе, получаваеше млякото, прекосяваше задния двор, за да нахрани кучетата си за надбягване. Имаше тринадесет, за да докаже, че не е суеверен.

Скоро започваха да се появяват редовните му посетители: Сканти Магун винаги идваше пръв, домъкваше се с обшитите си с кожа краища на отрязаните си крака и заемаше любимия си ъгъл, следван от няколко пристанищни работници и един-двама ватмани на връщане от нощната смяна. Тези работници не се бавеха: само колкото да изгълтат петдесетте си грама ракия и да я „затиснат“ с един регал или една халба бира. Но Сканти беше „постоянно присъствие“, един вид вярно куче пазач. Взираше се в Нед угоднически, докато той стоеше съвършено затворен в себе си зад тезгяха, с потъмнялата от времето дървена решетка и сложеното в рамка предупреждение: „Джентълмените се държат прилично, а другите трябва!“.

Петдесетгодишният Нед беше едър, пълен мъж. Лицето му беше пълно и жълтеникаво, с изпъкнали очи, с тържествено изражение, когато не се движеха, които отговаряха по цвят на тъмните му дрехи. Той не беше нито добродушен, нито остроумен — качества, приписвани обикновено на съдържател на публично заведение. Отличаваше се с някакво тържествено, злъчно достойнство. Гордееше се с репутацията си и със заведението си. Родителите му бяха прогонени от Ирландия от „картофения глад“. Той беше познал беднотията и глада като малко момче, но бе успял да забогатее напук на невъобразимите мъки.

Нед имаше „гостоприемен“ дом, намираше се в добри отношения с данъчните власти и фабрикантите на бира, имаше голям брой влиятелни приятели. Той казваше: „Търговията със спиртни напитки е почтено занимание и аз съм доказателство за това“. Сопваше се срещу прекомерното пиене на младежите и отказваше грубо да поднесе пиене на каквато и да е жена под четиридесет години: в „Юнион таверн“ нямаше „семеино отделение“.

Нед мразеше безредието. Още при първия му звук започваше да блъска сърдито по тезгяха с една вехта обувка — сложена наблизко, под ръка, нарочно за тази цел — и продължаваше да блъска, докато безредието не престанеше. Макар че самият той пиеше много, никога не го бяха виждали пиян. Само се смееше невъздържано, а очите му проявяваха склонност да играят по време на редките вечери, смятани от него за „особени случаи“, например празника на Свети Патрик, на Света Богородица, Три спасители или след кучешко надбягване, когато някое от неговите кучета беше прибавило нов медал към богатата сбирка награди, окачена на тежката златна верижка, опъната от край до край върху корема му. На следващия ден той гледаше като теле и изпращаше Сканти да повика отец Фицджералд, свещеника от църквата „Свети Доминик“. Когато привършеше изповедта си, Нед се изправяше тежко, почистваше коленете си от праха на дъските на задната стая и пъхваше в ръцете на младия свещеник една лира за бедните. Той изпитваше благоразумна почит към духовенството. А към отец Фицджералд изпитваше голямо благоговение.

Нед беше известен като човек, свикнал да си угажда, похапваше си добре и като нямаше вяра в акции и облигации, влагаше парите си „в тухли и хоросан“. Тъй като Поли си имаше свое собствено

състояние, наследено от покойния ѝ брат Майкъл, Нед нямаше никакви грижи за нея.

Макар че бавно се привързваше, Нед беше „пленен“ от Франсис, както сам се изрази предпазливо. Допадна му неговата ненатрапчивост, неговата мълчаливост, смиреното му държание, безмълвната му признателност. Мрачното изражение по лицето на юношата, когато го изненадваха по време на почивка, караше Нед да се мръщи мълчаливо и да се почесва по главата.

След обяд Франсис седеше с него в полупразната кръчма, сънлив след ядене, докато слънчевите лъчи пресичаха застоялия въздух косо като в църква, и слушаше заедно със Сканти добродушния говор на Нед. Сканти<sup>[1]</sup> Магун, съпруг и товар на достопочтената тъпоглава Маджи Магун, носеше това си прозвище, защото беше останала само част от него, всъщност само един труп. Той беше изгубил и двата си крака вследствие на гангрена, причинена от някакво неизяснено разстройство в кръвообращението. А в желанието си да използва бедата, веднага беше „продад себе си на докторите“, като беше подписал документ, по силата на който след смъртта тялото му щеше да отиде върху масата за дисекции. А веднага след като покупната цена беше пропита, някакъв мрачен ореол се спусна върху сълзливия, словоохотлив, лукав, нещастен стар безделник. Станал вече предмет на всеобща почит, той заявяваше с възмущение между отделните чаши, че бил изигран. „Съвсем не ми платиха достатъчно! Проклети кождери! Но никога няма да ме спипат, мен, горкия стар Адам! Да пукне, който го е страх! Моряк ще се запиша и ще се удавя!“

Понякога Нед караше Франсис да наточи чаша бира за Сканти, отчасти от човеколюбие, отчасти да даде възможност на момчето да борава с помпата за точене на бира и да изпита трепетна наслада от това. Когато дръжката със слонова кост се връщаше назад и чашата започваше да се пълни, а Сканти подканваше нетърпеливо: „Дръпни ѝ дебела яка, момче!“ — пенливата бира миришеше толкова хубаво и съблазнително, че на Франсис му се приискваше да я опита. Нед кимваше с глава в знак на позволение и доволен се усмихваше, като гледаше разкривеното лице на племенника си. „На бирата полека-лека се свиква“ заявяваше той важно. Той си имаше известен брой такива неизменни изрази, като се почне от „Жени и бира не се смесват“, чак

до „Най-добрият приятел на човека са собствените му банкноти“, а от честото повтаряне ги беше издигнал до степен на епиграми.

Най-силната и най-нежната обич на Нед беше запазена за Нора, дъщерята на Майкъл Банън. Той беше предан на племенницата си, която на тригодишна възраст изгуби брат си от туберкулоза, а две години по-късно — и баща си от същата смъртоносна болест, гибелна за келтската раса. Нед я отгледа, а на тринадесетгодишна възраст я изпрати в колежа „Света Елизабет“, най-добрият манастирски пансион в Нортъмбърланд. За него беше истинско удоволствие да плаща тежките училищни такси. Той следеше успеха ѝ с обич и задоволство. Когато Нора се връщаше вкъщи през ваканциите, Нед ставаше съвършено нов човек: пъргав като никога, старателно измисляше излети и развлечения, а в заведението ставаше по-строг, да не би нещо да я ядоса.

— Хм... — Леля Поли гледаше към Франсис полуукоризнено над подноса със закуската. — Виждам, че трябва да ти кажа каква е работата. Най-напред вуйчо ти реши да даде тази вечер угощение, за да отпразнуваме Три спасители... и... — тя наведе за миг очи, — по друга причина. Ще имаме печена гъска, един козунак от две кила, стафиди за „Лапни-стафиди“ и, разбира се, ябълки — вуйчо ти купува специални ябълки от овощната градина на Ланг в Госфорт. Можеш да отидеш днес след обяд за ябълките. Хубава разходка е.

— Разбира се, лельо Поли. Само че не знам добре пътя.

— Някой ще ти покаже пътя. — Поли хладнокръвно подхвърли голямата си изненада. — Някой, който си идва вкъщи от училище, за да прекара двата празника с нас.

— Нора! — викна момчето изведнъж.

— Същата. — Тя кимна с глава, взе подноса и стана. — Вуйчо ти се радва като малко дете, че Нора има ваканция. Хайде да скочиш сега бързо и да се облечеш, като добро момче. Всички ще отидем в единадесет часа на гарата, за да посрещнем туй маймунче.

Когато тя излезе, Франсис се облегна назад и остана неподвижен, загледан пред себе си в недоумение. Това ненадейно известие за пристигането на Нора го слиса, но го и изпълни с необяснима трепетна радост. Разбира се, той открай време я обичаше. Но сега посрещаше мисълта пак да я види с някакво чудновато ново чувство, нещо средно между плахост и нетърпение. За негова голяма изненада и смущение,

внезапно осъзна, че се е изчервил до ушите. Тогава скочи и започна да се облича набързо.

\* \* \*

Франсис и Нора потеглиха в два часа за Госфорт. Най-напред взеха трамвая до предградието Клермонт, после тръгнаха по полето към Госфорт; двамата държаха голяма плетена кошница и я люлееха помежду си.

Бяха изминали четири години от последната им среща. По време на обяда, докато Нед надмина себе си с необикновената си шеговитост, Франсис мълча като ударен по главата, сякаш езикът му беше залепнал, а и сега още се срамуваше болезнено от нея. Той я помнеше като дете. Тя вече беше станала почти петнадесетгодишна и с умерено дългата си синя пола и блуза имаше вид на същинска дама, по-неразбираема и по-неразгадаема отпреди. Нора имаше малки ръчички и крачета и малко, живо, предизвикателно личице, което можеше да стане сериозно или внезапно свенливо. Въпреки че беше висока и непохватна поради бързото си израстване, костите ѝ бяха тънки и нежни. Очите ѝ бяха предизвикателни, тъмносини върху бледата ѝ кожа. От студа очите ѝ искряха, а малките ѝ ноздрички бяха зачервени.

От време на време неговите пръсти се докосваха до Норините върху дръжката на кошницата. Това усещане беше особено: сладостно и смуцаващо. Нейните ръчички бяха най-приятните неща за пипане, които той познаваше на света. Франсис не можеше да говори, не смееше да я погледне, макар че от време на време долавяше, че тя го гледа и му се усмихва. Въпреки че златистите багри на есента бяха отминали, гората още блестеше като яркочервена жар. Багрите на гората, полята и небето никога не бяха се стрували на Франсис по-живи. Те звучаха като песен в ушите му.

Внезапно Нора се разсмя с цяло гърло, отметна косата си назад и се втурна да тича. Хванал се за кошницата, Франсис хукна като вихър заедно с нея и тича, докато тя не спря, задъхана и с очи, искрящи като слана през слънчева утрин.

— Не ми обръщай внимание, Франсис. Аз полудявам понякога. Без да искам. Може да е от радост, че се измъкнах от училище.

— Не ти ли харесва там?

— И ми харесва, и не ми харесва. Там е весело и строго. Ще повярваш ли? — Тя се засмя с лек изблик на смущаваща невинност. — Карат ни да си обличаме нощниците като се къпем! Я кажи, ти спомняше ли си за мен, докато ме нямаше?

— Да — смънка той.

— Радвам се... И аз си спомнях за теб. — Тя му хвърли бърз поглед като че ли предназначен да каже нещо, после замълча.

Скоро стигнаха до овоцната градина в Госфорт. Там между полуоголените дървета Джорди Ланг, най-добрият приятел на Нед и собственик на градината, гореше сухите листа. Той кимна на децата дружелюбно — покана да се присъединят към работата му. Те се заловиха да прибират с гребло сухите кафяви и жълти листа, да ги мъкнат към големия тлеещ куп, докато дрехите им се напоиха с миризмата на пушека от листата. За тях това не беше работа, а интересна игра. Те забравиха притеснението си и започнаха да се надпреварват кой да събере повече листа. Когато Франсис натрупа отделно един куп листа, Нора напук го разпиля. Смахът им се разнесе надалеч из ведрия въздух, а Джорди Ланг се засмя до уши.

— Такива са жените, момче. Вземат ти купа и после ти се смеят.

Най-после Ланг махна с ръка към бараката за ябълки, дъсчена постройка в дъното на градината.

— Изкарайте си надницата. Идете да си вземете ябълки! — викна той след тях. — И да кажете много здраве на мистър Банън. Кажете му, че ще намина за моята ракия през тази седмица.

В бараката светлината беше мека, дрезгава. Двамата се изкачиха по стълбата към тавана, където наредени върху слама, без да се допират една до друга, имаше редици ябълки от сорта Рибстън Пипин, с които градината се славеше. Докато Франсис пълнеше кошницата, приклеknал под ниския покрив, Нора седна на сламата, кръстоса крака, избра си една ябълка, излъска я в костеливия си хълбок и започна да я яде.

— Ех, че е хубава! — каза тя. — Искаш ли една, Франсис?

Той седна срещу нея и взе подадената му ябълка. Тя беше разкошна на вкус. Двамата се загледаха един в друг, докато ядяха. Когато дребните ѝ зъбки захапваха кехлибареножълтата кора и потъваха в хрусковото бяло месо на плода, малки струйки сок потичаха

надолу по брадичката ѝ. Той не се чувстваше неловко в малкия тъмен таван, а се унасяше в мечти, на сърцето му беше топло, душата му преливаше от радост, че е жив. Нищо друго не би му харесвало толкова много, както да седи сега тук, в градината, и да яде ябълката, дадена му от Нора. Очите им се срещаха често и се усмихваха, но девойката се усмихваше леко, чудновато и вътрешно, сякаш сама на себе си.

— Не можеш да изядеш семките! — подразни го тя внезапно, после добави бързо: — Не, недей, Франсис! Сестра Маргарита Мери казва, че от тях се получава боджеи. Освен това, от всяка семка ще поникне хубаво ново дърво. Нали е смешно! Слушай, Франсис... Ти обичаш ли Поли и Нед?

— Да. — Той втренчи очи в нея. — Ти не ги ли обичаш?

— Разбира се... освен когато Поли ме прегръща щом се разкашлям... и когато Нед ме люлее на коленете си... аз мразя това.

Тя се поколеба и за пръв път наведе очи.

— О, то е нищо. Не трябваше да ти го казвам. Сестра Маргарита Мери казва, че съм била безочлива. Ти как мислиш?

Той погледна встрани неловко и изля всичкото си разпалено опровержение на това обвинение с едно-единствено непохватно: „Не!“.

Тя му се усмихна почти плахо:

— Ние сме приятели, Франсис, така че ще ти го кажа, напук на дъртата Маргарита Мери. Като пораснеш, какъв ще станеш?

Той я загледа смаян.

— Не знам. Защо?

Тя посегна към блузата си с внезапно нервно движение.

— О, нищо... само хм... аз те харесвам, открай време те харесвам. През последните години много си спомнях за теб и няма да бъде хубаво от твоя страна... пак да изчезнеш.

— Че защо да изчезна? — разсмя се той.

— Чудно ли ти е? — Очите ѝ, все още детски, сега бяха разширени и гледаха умно. — Аз познавам леля Поли... днес пак я чух. Душа дава да те направи поп. Тогава ще трябва да се откажеш от всичко, дори от мен. — Преди още той да отговори, тя скочи и разкърши тяло в изблик на голямо оживление. — Я ела, недей става глупав да седиш тук цял ден. Смешно е, като грее слънце навън и като ще имаме веселба довечера. — Той се накани да стане. — Недей, почакай малко. Затвори си очите да ти подаря нещо.

Преди още той да помисли да изпълни желанието ѝ, тя се втурна към него и бързо и леко го целуна по бузата. Моментното топло допиране, докосването на дъха ѝ, близостта на тясното ѝ лице с мъничка кафява луничка върху лицевата кост — всичко това го зашемети.

Нора се изчерви до уши, спусна се надолу по стълбата и изтича навън. Франсис я последва бавно, червен като рак, потъркващ малкото мокро петно върху бузата, сякаш беше рана. Сърцето му биеше лудо.

Вечерята по случай Трите спасители започна в седем часа. Ползвайки сякаш царска привилегия, Нед затвори кръчмата пет минути преди това. С изключение на няколко облагодетелствани постоянни посетители, всички останали бяха учтиво помолени да напуснат заведението. Гостите се събраха горе в приемната със стъклени витринки с восъчни плодове, с картината от Парнел над полилеите от синьо стъкло, с портрета на Нед и Поли в плюшена рамка, фотографирани на Гигантското шосе в кабриолета от вит дъб — подарък от Киларни, с дебело тапицираните мебели, от които се издигаха облачета прах, когато някой се отпуснаше върху тях. Махагоновата разтегателна маса, с крака като на някоя жена с подути вени, беше сложена за двадесет души. В камината гореше толкова силен огън от въглищата, натрупани чак до половината на комина, че дори и един африкански изследовател би пукнал от горещина. Из въздуха се носеше миризма на пилета, печени на шиш.

Маджи Магун, с бяла шапка и престилка, тичаше насам-натам като луда. В препълнената приемна бяха младият свещеник отец Кланси, Тадей Джилфойл, няколко от съседните търговци, директорът на трамваите мистър Остин с жена си и трите си деца и, разбира се, Нед, Поли, Нора и Франсис.

Нед седеше сред общия шум с лице, светнало от удоволствие, с пура за шест пенса и обясняваше някакъв закон на приятеля си Джилфойл. Тадей Джилфойл беше бледен, прозаичен младеж на тридесет години, малко хремав, чиновник в централата за светилен газ, който през свободното си време събираше наемите от имотите на Нед по Варел стрийт, а в църквата „Свети Доминик“ беше епитроп. Солиден човек, на когото винаги можеше да се разчита да свърши някоя непредвидена работа, да запълни празното място, да „излезе на линия“, както се изразяваше Нед. Този Тадей Джилфойл никога не

можеше да каже две свързани думи или да изкаже една-единствена идея, която би могла да се нарече негова собствена. Но все пак се навърташе наоколо и винаги успяваше да се появи точно когато имаше нужда от него. Тъпоумен и подмазвач, с телешки очи и плоски стъпала, тържествен, безобиден, той кимаше с глава в знак на съгласие, бършеше си носа и пипаше значката си от църковното братство.

— Ще държиш ли реч тази вечер? — Джилфойл попита Нед с такъв тон, като че ли светът щеше да умре от отчаяние, ако Нед не държи реч.

— Ами... не знам. — Скромно се загледа във върха на пурата си Нед.

— Ах, ще говориш сега!

— Те няма да го очакват.

— Извинявай, Нед, но аз съм на друго мнение.

— Ти смяташ ли, че трябва да държа реч?

Тадей отвърна тържествено:

— Нед, трябва да държиш и ще държиш!

— Искаш да кажеш... трябва да държа, така ли?

— Трябва, Нед, и ще държиш!

Радостно възбуден, Нед завъртя пурата между устните си.

— Право да ти кажа, Тад — сви той очи многозначително, — искам да направя едно съобщение... едно важно съобщение. Ще кажа няколко думи после, щом настояваш толкова много.

Водени от Поли като начало на главното събитие, децата започнаха да играят игрите на този празник — най-напред боричкане кой да грабне от плоските сини стафиди, полети със спирт и запалени върху голяма порцеланова чиния, после „лов на ябълки“ — спускаха вилица със зъби над облегалката на един стол и се опитваха да хванат ябълки, плаващи в тава, пълна с вода.

В седем часа дойдоха „кукерите“: чираците от околната част на града с лица, нацапани със сажди, и в кукерско облекло. Те обикаляха из квартала и пееха по за шест пенса, според обичая на този празник. Кукерите знаеха как да доставят удоволствие на Нед. Те изпяха „Хубавата малка детелинка“, „Катлийн Мавърнийн“ и „Къщата на Маджи Мърфи“. Раздадоха им подаръци. Момчетата затропаха с тежките си обувки към изхода. „Благодарим Ви, мистър Банън! Да живее «Юнион таверн»! Лека нощ, Нед!“

— Добри момчета! Добри момчета до едно! — Нед потри ръце, очите му бяха още навлажнени от келтска сантименталност. — Сега, Поли, стомасите на нашите приятели ще си помислят, че сме им прерязали гърлата.

Гостите насядаха около масата, отец Кланси прочете молитва, Маджи Магун пристъпи бавно с най-голямата гъска в Тайнкасъл. Франсис никога не беше хапвал такава гъска — просто се топеше в устата. Тялото му гореше като в огън — от дългата разходка на чист въздух и от някаква странна радост. От време на време очите му срещаха Норините свенливи през маската, но се разбираха чудесно. Макар че той се държеше толкова кротко, нейната палавост го караше да потръпва. Франсис възприемаше като някаква болка чудото на този щастлив ден, чудната връзка между тях.

Когато вечерята свърши, Нед се изправи бавно, съпроводен от ръкопляскания. Той зае ораторска поза и пъхна единия си палец в ръкавната изрезка на жилетката си. Беше глупаво нервен.

— Ваше Преосвещенство, дами и господа, благодаря на всички. Аз не съм човек, който говори надълго и нашироко... — „Не, не!“, чу се протест от Тадей Джилфойл. — Аз казвам това, което ми е на сърцето, и каквото съм казал — това ми е на сърцето! — Кратко мълчание, докато Нед водеше борба да възвърне самообладанието си. — Аз обичам да виждам около мен приятелите си щастливи и доволни — от добра компания и от хубава бира никой досега не е видял лошо.

Сканти Магун, който бе успял да се промъкне вътре заедно с кукерите и да остане, го прекъсна откъм вратата.

— Да ти помага Бог, мистър Банън! — извика той и размаха един кокал от гъската. — Ти си добър човек!

Нед остана невъзмутим — всеки велик човек си има своите ласкатели.

— Както казах, когато мъжът на мисис Магун запрати тухла върху мен... (смехове)... аз обичам да се събираме. Сигурен съм, че се гордеем и се радваме, всеки майчин син тук... и всяка дъщеря... да поздравим с добре дошло между нас братовото момче на горката ми съпруга! — Шумни ръкопляскания и гласът на Поли: „Поклони се, Франсис“. — Няма да се впускам в неотдавнашната история. Нека миналото да погребва своите умрели, казвам аз. Но аз казвам и ще го казвам: Вижте го сега, моля, и си спомнете, когато дойде! — Чуха се

ръкопляскания и гласът на Сканти в коридора: „Маджи, за бога, донеси ми още малко от гъската!“. — Аз не съм човек, който се изтъква. Мъча се да бъда справедлив с Бога, хората и животните. Погледнете кучетата ми за надбягване, ако не ми вярвате. — Гласът на Джилфойл: „Най-хубавите кучета в Тайнкасъл“. Настъпи по-продължително мълчание и Нед изгуби нишката на мисълта си. — Къде бях? — „Франсис“ подсказа му Поли веднага. — Ах, да. — Нед повиши глас. — Когато Франсис дойде, аз си казах: „Ето ме мен, ето и това момче, от което може да имам полза. Да го тикна ли зад тезгяха да си печели хляба?“. Не, да ме убие господ — извинете ме, отец Кланси — не е за мен такава работа. Ще трябва да поговорим за тази работа Поли и аз. Момчето е младо, било е гледано лошо, а има бъдеще пред себе си и е племенник на горката ми покойна съпруга. Я да го изпратим в колежа, казахме си ние двамата. — Нед млъкна. — Ваше Преосвещенство, дами и господа, радвам се и се гордея да ви съобщя, че следващия месец Франсис заминава за Холиуел! — Като направи това име кулминация на речта си, Нед седна, плувнал в пот, сред шумни ръкопляскания.

---

[1] Сканти на английски език означава „оскъден, недостатъчен“. — Б.пр. ↑

## ГЛАВА IV

Сенките на брястовете вече се бяха проточили върху окосените морави на Холиуел, но северната юнска вечер още беше светла като ден. Мракът щеше да дойде по-късно, толкова близо до зората, че на северното сияние му оставаше само кратко време да поблести по бледите небесни висини.

Франсис седеше пред отворения прозорец на високата стаичка, която делеше с Лорънс Хъдсън и Анселм Мили, откакто го бяха приели за член на „Философите“. По едно време той почувства, че вниманието му се отклони от тетрадката, привлечено от разкошната гледка пред него, с тъга, породена от съзнанието за преходността на всяка красота.

В ъгъла на зрителното му поле се виждаше колежът — респектираща сива гранитна сграда в господарски стил, построена за сър Арчибалд Фрейзър през 1609 година и обзаведена през това столетие като католически колеж. Църквата, построена в същия строг стил, беше разположена под прав ъгъл и свързана чрез един манастирски коридор с библиотеката, като ограждаше по такъв начин един четириъгълник от морава с историческо значение. Зад нея се намираше игрището на петорките, кортовете за хазена, а и футболното игрище, където се доиграваше една игра. По-нататък се виждаха просторни пасбища, пресичани от лъкатушната река Стинчар и осеяни от стадо черни ниски говеда с широк гръб, изкарани на паша; по-нататък се виждаха букови и дъбови горички, а чак в дъното — далечната, синкава, слабо назъбена верига на планината Грампиан в Абърдийнското графство.

Франсис въздъхна без да иска. Струваше му се, че бе вчера, когато слезе в Даун, ветровитата северна възлова гара, като новак, изгубил ума и дума, изправен пред неизвестността и пред онова страшно първо представяне пред директора, отец Хамиш Макнаб. Той си спомни как „Ръсти Мак“, набит дребен шотландски благородник, близък роднина на английските Макнабовци, се наведе с черното си

наметало над писалищната маса и се загледа в него втренчено под рунтавите си червени вежди, страхотно заплашителен.

— Е, момче, я ми кажи, какво можеш?

— Моля, сър... нищо.

— Нищо ли? Не можеш ли да играеш шотландски флинг?

— Не, сър.

— Как! С такова прочуто име като Чисхолм?

— Съжалявам, сър!

— Хм! Няма твърде голяма полза от теб, нали, момче?

— Няма, сър, освен, сър... — Разтреперан: — Мога да ловя риба.

— Можеш, а? — Лека, суха усмивка. — Тогава можем да станем приятели. — Усмивката на директора се разшири. — Родовете Чисхолм и Макнаб са ходили заедно на риба, да, заедно са ходили и на война, преди още да ни е имало на света теб и мен. Тичай сега, докато не съм те зачесал с бастуна!

А сега, още един срок, и той щеше да напусне Холиуел. Погледът му пак се плъзна надолу към малките групи ученици, които се разхождаха по постланите с пясък тераси до водоскока. Семинарски обичай! Е, и какво от това? Повечето от тях щяха да се прехвърлят оттук в семинарията Сан Моралес, в Испания.

Той разпозна съучениците си, които се разхождаха заедно: Анселм, както обикновено, разточителен в проявите си на обич, вървеше с ръка, нежно пхната под ръката на другаря му, а с другата махаше из въздуха, но грациозно, както подобава на безспорен победител в състезанието за Фрейзъровата награда за добро другарство! Зад тях, заобиколен от групата си, крачеше отец Тарант — висок, мургав, тънък... напрегнато внимателен и все пак злъчен... класически затворен в себе си човек.

Щом Франсис видя по-младия свещеник, чертите на лицето му се изопнаха странно. Той се загледа неохотно в тетрадката, отворена върху дъската на прозореца, взе перодръжката си и се залови да пише. Смръщването му, признак на решителност, не заличи резките мургави очертания на бузата му и не замъгли меланхоличната яснота на светлокафявите му очи. Сега, на осемнадесет години, тялото му имаше известна грациозна гъвкавост. Целомъдреният пламък на очите му засилваше абсурдно привлекателността на тялото му и оня негов вид,

непоковарен и трогателен, който — неизбежно — толкова често го унижаваше.

\* \* \*

14 юни, 1887. Днес се случи нещо толкова изключително и сензационно неприлично, че трябва да си отмъстя на този скотски дневник и на отец Тарант, като запиша всичко. Всъщност не би трябвало да пропиля този час преди вечерня — след това ще бъда задължително спипан от Анселм да играем на хазена. Би трябвало да нахвърля само толкова: „Четвъртък преди Възнесение: хубав ден, паметно приключение с Ръсти Мак“ и да сложа точка. Но даже и нашият язвителен администратор на учебните занятия призна добродетелта в характера ми, добросъвестността ми, когато ми каза след лекцията си: „Чисхолм, съветвам те да си водиш дневник. Разбира се, не за обнародване — проклетият му сарказъм блесна — а като изпит. Ти страдаш извънредно много, Чисхолм, от душевна упоритост. Като записваш най-съкровениите си мисли... ако можеше... навярно би я намалил“.

Разбира се, аз се изчервих като глупак, нещастните ми нерви не издържаха и кипнах. „Да не искате да кажете, отец Тарант, че не върша каквото ми се каже?“

Той почти не ме погледна. Стоеше с ръце, пъхнати в ръкавите на расото, тънък, мургав, с правилни черти и, ах, толкова необоримо умен. Когато се опита да прикрие ненавистта си към мен, аз си дадох сметка за коравата му риза, за желязната дисциплина, която знам, че прилага безпощадно към себе си. Той отвърна мъгляво: „Има и известно умствено неподчинение...“ и си отиде.

Заблуда ли е да си мисля, че той ми има зъб, защото не се мъча да стана като него? Повечето от нас така правят. Откакто дойде тук преди две години, той въведе същински култ, на който Анселм е дякон. Навярно не може да забрави

случая, когато ни преподаваше за „единствената, истинна и апостолическа религия“, а аз се обадох внезапно: „Сър, сигурно вероизповеданието представлява такава случайност на рождението, че Бог не може да му придаде изключителна стойност“. Когато всички млъкнаха поразени, той остана невъзмутим, леденостуден. „Какъв чудесен еретик можеше да стане от теб, драги ми Чисхолм!“

Ние имаме поне едно нещо общо: съгласието, че аз никога няма да се почувствам призван за нещо.

Смешно е да пише така горделиво един голобрад осемнадесетгодишен юноша като мен. Навярно това са така наречените превземки на моята възраст. Но аз се тревожа... за няколко неща. Първо, страшно много, навярно глупаво много се тревожа за Тайнкасъл. Предполагам, че е неизбежно човек да изгуби връзка, когато „домашната му ваканция“ е ограничена на един кратък летен месец. Тази кратка годишна ваканция, единствената строгост на Холиуел, може да служи на своята цел да поддържа привързаността към призванието, но тя напруга и въображението. Нед никога не пише. Кореспонденцията му през трите ми години в Холиуел се изчерпва с внезапни и фантастични подаръци в хранителни продукти: онази грамадна торба с орехи през първата зима и през последната пролет онази кошница с банани, три четвърти от които бяха презрели и предизвикаха епидемия сред „духовниците и миряните“ тук.

Но даже и в мълчанието на Нед имаше нещо странно. А писмата на леля Поли ме карат да се плаша още повече. Нейното мило и неподражаемо дърдорене за събитията в енорията беше заменено от един беден списък главно на метеорологически факти. Тази промяна в тона настъпи толкова внезапно. Естествено, Нора не ми помогна. Тя е все същата привърженичка на пощенските картички, които надрасква на всички като задължение за пет минутки веднъж в годината, като иде на море. Струва ми се, че векове са изминали от последния и бляскав „Залез-слънце

от Скарбъро Пийр“, а моите две писма не успяха да изтръгнат поне една „Луна над Хуитли бей“. Мила Нора, никога няма да забравя твоя Евин жест на тавана на бараката с ябълките. Заради теб с такова нетърпение очаквам предстоящата ваканция. Не зная ще отидем ли пак заедно в Госфорт? Аз те наблюдавах как растеш, като притаявах дъх, видях как се оформя характерът ти. Познавам те като бърза, свенлива, смела, чувствителна и весела, малко разглезена от ласкателства, изпълнена с невинност и шеги. Даже и сега виждам изразителното ти лице, озарено от вътрешен огън, когато се наслаждаваш на удивителната си дарба да имитираш — като „фотографираш“ леля Поли... или мен — с ръце на хълбоците, с предизвикателни, дръзки сини очи, като най-после се впуснеш да танцуваш с весело злорадство. Всичко около теб е толкова... човешко и живо, даже и онези твои краткотрайни изблици на сприхавост и гняв, които разтърсват нежния ти организъм и завършват с такива горчиви плачове. И знам, въпреки твоите грешки, колко горещо и поривисто е сърцето ти, как те кара да тичаш бързо, зачервена към някого, когото си наскърбила... несъзнателно. Лежа буден и мисля за теб, за погледа в очите ти, за нежността на ключиците ти над малките ти заоблени гърдички...

\* \* \*

Тук Франсис спря, изчерви се и задраска последния, току-що написан ред. После продължи старателно.

\* \* \*

Второ, тревожа се егоистично за бъдещето си. Сега съм образован — повече, отколкото изисква положението

ми — тук отец Тарант пак би се съгласил. Остава ми само един срок в Холиуел. Ще се върна ли смирено при помпата за бира в „Юнион таверн“? Не мога да остана и занапред в тежест на Нед — или по-точно казано, на Поли, защото напоследък установих съвсем случайно, че моите училищни такси са били плащани от тази удивителна жена — от скромните ѝ доходи! По такъв начин моите амбиции са объркани. Привързаността ми към леля Поли, безграничната ми признателност ме кара да желая да ѝ се отплатя. А нейното най-скъпо желание е да ме види ръкоположен. От друга страна, в място като това, където три четвърти от учениците и повечето от приятелите ти са предопределени да станат духовници, трудно е да избегнеш неизбежното привличане на симпатиите. Идва ти да се наредиш в редицата. Като оставим отец Тарант настрана, отец Макнаб смята, че от мен ще стане добър духовник — чувствам го по хитрата му, приятелска предизвикателност, по почти изключителното му търпение да чака. А като директор на този колеж, той сигурно знае нещичко за призванията.

Естествено, аз съм буен и разпален, а смесеното ми възпитание остави в мен известна склонност към разкол. Не мога да претендирам, че съм от онези богоизбрани юноши — библиотеката на колежа гъмжи от тях — които шепнат молитви през цялото си детство, издигат момчешки олтари из гората и кротко упрекват момичетата, които се блъскат в тях на селския панаир. „Настрана, Тереза-Анабела, аз не съм за теб.“

Все пак кой може да опише онези мигове, които идват така внезапно. Сам си по пътя на връщане от Даун, сам се събуждаш в мрака на тихата си стаичка и оставаш назад, съвсем самотен, когато тълпата с блъскане, кашляне и шепнене влиза в празната, но дишаща църква. Мигове на странни опасения, на интуиция. Не оня сантиментален екстаз, който ме отвращава, както винаги (въпрос: Защо ми идва да повръщам, когато виждам захлас по лицето на

учителя на новациите?), а известно усещане за утеха, за надежда.

Огорчен съм, затова че пиша така — независимо че написаното не е предназначено за ниции други очи, освен моите. Интимните пламенни желания на човека стъписват другите, когато са написани черно на бяло. Аз обаче трябва да напиша за това неизбежно чувство, че принадлежа на Бога, което ме обзема в мрака, за дълбокото убеждение, че под отмереното, подредено, неумолимо движение на вселената човек не произхожда от нищото и не изчезва в нищото. А тук — не е ли чудно? — аз чувствам влиянието на Даниел Глени, на милия, пèрнат Свети Дан, чувствам върху себе си топлия му неземеен поглед.

Дявол да го вземе! А Тарант! Аз буквално изливам сърцето си. Ако съм такъв Свети Михаил, защо не направя нещо за Бога, да нападна грамадната маса равнодушни материалисти, които осмиват всичко в днешния свят... кратко казано, защо не стана свещеник? Добре... трябва да бъда почтен. Аз мисля, че причина за това е Нора. Красотата и нежността на чувствата ми към нея изпълват сърцето ми. Виждам сладкото й лице, озарено от вътрешен огън, даже и когато се моли на Света Богородица в църква. Мила, мила Нора! Ти си истинската причина, аз да не взема билета си за небесния експрес за Сан Моралес!

\* \* \*

Франсис спря да пише и заскита с поглед из далечината. Веждите му се смръщиха леко, но устните му се усмигнаха. С усилие на волята той пак съсредоточи вниманието си.

\* \* \*

Трябва да се върна на тази сутрин и към Ръсти Мак. Тъй като днес е задължителен празник, бях свободен преди обяд. Тръгвайки да пусна едно писмо, се натъкнах на директора, който се връщаше от Стинчар с въдицата си, но без риба. Той спря, подпря на въдицата ниската си набита снага, червендалестото му лице беше смръщено и доста разстроено под огненочервената му коса. Аз много обичам Ръсти Мак. Мисля, че и той изпитва известна привързаност към мен и може би най-простото обяснение за това е, че и двамата сме такива упорити шотландци и рибари... единствените двама в училището. Когато лейди Фрейзър направила дарение на колежа от своите тукашни имоти, Ръсти поискал за себе си реката Стинчар. Песента в „Холиуел Монитор“

*Няма да позволя, моите вирове  
Да паднат в ръцете на глупаци...*

изразява ясно мнението му — той е страстен рибар до полуда. Разказват една история за него. По време на една литургия в замъка Фрейзър, който влиза в енорията на Холиуел, верният му приятел, презвитерианецът Джили си подал главата през прозореца и едва не изкрещял от вълнение „Ваше Преосвещенство! Играят като бесни във вира Лочабър!“. Никога литургия не е била претупвана по-набързо. Богомолците се смаяли, включително и лейди Фрейзър, когато били благословени с главоломна бързина. После видели от църквата да изхвърква една черна стрела, не много различна от местното понятие за дявола. „Джок! Джок! Накъде поемат?“

Сега той погледна към мен с отвращение. „Нито една риба не се вижда. Тъкмо когато ми трябваше една за големците! Епископът на тази епархия и досегашният директор на нашата английска семинария в Сан Моралес ще дойдат на обяд в Холиуел днес.“

Казах му: „Има една риба във вира Глийб, сър“.

— Няма нито една риба в цялата река, нито една мренчица!... Излязъл съм от шест часа.

— Голяма е.

— Въображаема!

— Видях я там вчера, в подмола, но разбира се, не посмях да се заловя с нея.

Изпод рунтавите си вежди Ръсти Мак се усмихна кисело. „Ти си упорит дявол, Чисхолм. Ако искаш да си загубиш времето — дадено от мен.“ Подаде ми въдицата и се отдалечи.

Запътих се надолу към вира Глийб, сърцето ми подскачаше както винаги, щом чуех шума на течащата вода. Мухата на въдицата беше „Сребърен доктор“, по големина и цвят отлична за тази река. Почнах да хвърлям въдицата из вира. Хвърлях я около един час. Съомгите са страшно оскъдни по това време на годината. Веднъж ми се стори, че видях да се движи някаква тъмна перка в сянката на отсрещния бряг. Но нищо не ухапа. Внезапно чух зад себе си предпазливо кашляне. Обърнах се. Пред мен стоеше Ръсти Мак, облечен в официалните си черни дрехи, с ръкавици и цилиндър: беше тръгнал да посрещне гостите си на гара Даун, но се спря да ми изкаже съболезнованията си.

— Тези големите, Чисхолм — каза той ухилен като мъртвешки череп, — винаги най-мъчно се ловят!

Докато той говореше, аз хвърлих въдицата за последен път на около четиридесет крачки навътре. Мухата падна точно върху пяната в долния край на подмола. След миг усетих, че рибата ухапа, дръпнах и тя се улови здраво на въдицата.

„Улови се една!“, извика Ръсти. После съомгата подскочи на пет педи във въздуха. Макар че и аз самият щях за малко да припадна, въздействието върху Ръсти беше поразително. Усетих как напрегна всички мускули. „Боже мой!“, прошепна той като поразен от смайване. Такава грамадна съомга не бях виждал нито тук в Стинчар, нито в

татковата барака в Туидсайд. „Дръж й главата нагоре!“, изкрещя Ръсти внезапно. „Човече, човече, отпусни връвта!“

Правех всичко, което можех. Но рибата надделяваше. Тя се впусна надолу по реката с бясна скорост. Хукнах след нея. А Ръсти се втурна след мен.

Стинчар при Холиуел не е като Туид. Тя тече като жълт порой между борове и урви, прави не малки скокове от хлъзгави канари и високи шистови прагове. След десетина минути Ръсти Мак и аз се намирахме на половин миля по-надолу по реката, доста капнали от умора, но още продължавахме да следваме рибата, без да изоставяме назад.

„Спри я, спри я!“ Ръсти Мак беше прегракнал от крещене. „Ах, ти, глупак, глупак такъв, не я оставяй да се тикне в тази тиха вода!“ Разбира се, пустата му риба беше влязла вече в тихата вода, беше се вмъкнала в една дълбока дупка, връвта се беше заплела в една гъста мрежа от подводни корени.

„Отпусни, отпусни!“ Ръсти Мак подскочаше от мъка. „Отпускай я, докато аз ѝ хвърля един камък!“

Внимателно и задъхан той се залови да хвърля камъни, дано подгони рибата, без да скъса връвта. Играта продължи мъчително дълго. После фърррр!... рибата полетя надолу по течението, а макарата на въдицата заскърца пискливо. Ръсти и аз пак се втурнахме да тичаме.

Един час по-късно, или приблизително толкова време, в тихата вода срещу селото Даун, съомгата най-после прояви признаци на отпадане. Изтощен, задъхан, разкъсван от деветдесет и девет ту мъчителни, ту радостни промени, Ръсти даде последна заповед.

„Сега, сега! На този пясък!“, извика той с прегракнал глас, „Няма да я оставим да си играе с нас. Задърпа ли те по-надолу, ще ни офейка!“.

Устата ми беше суха, залепнала. Дръпнах нервно и спрях рибата изведнъж. Тя почна да се приближава мирно, после внезапно се разлудува бясно, за последен път. Ръсти

нададе глух вик: „Полека... полека! Изпуснеш ли я сега, никога няма да ти го простя!“.

На плиткото рибата изглеждаше невероятна. Виждаше се орфаната корда на въдицата. Ами ако я изпусна!... сякаш ледена буца ми заседна на гърлото.

Измъкнах я върху малкото равно място на пясъка. Сред напрегнатата тишина Ръсти Мак се наведе над съомгата, заби пръстите си в хрилете и метна грамадната риба върху тревата.

Съомгата представляваше разкошна гледка върху зелената морава. Грамадна, над четиридесет фунта, риба, току-що измъкната от водата, така че морските въшки още бяха впити в извития ѝ гръб.

„Рекорд, рекорд!“ запя Ръсти Мак, на седмото небе от радост, също като мен. Ние се бяхме хванали за ръце и играехме шотландско фанданго. „Четиридесет и два фунта, нито грам по-малко... ще я запишем в книгата.“ Той даже ме прегърна. „Момче, момче... ти си чудесен, чудесен рибар.“

В този момент откъм единствената железопътна линия оттатък реката се дочу слабото изсвирване на локомотив. Ръсти спря, загледа се като смаян в ивицата пушек, в малкия като играчка червено-бял сигнал, който изведнъж беше свален над гара Даун. Той веднага си спомни, изтръпна, пхна ръка в джоба си и измъкна часовника. „Боже, Чисхолм!“ Сега тонът му беше на холиуелски директор. „Това е влакът на епископа.“

Той беше очевидно озадачен: оставаха му пет минути да посрещне видните си гости и пет мили да заобиколи, докато стигне до гарата или да мине през двете ниви оттатък река Стинчар.

Видях как бавно взе решение. „Занеси рибата, Чисхолм, нека я сварят цяла за обяд. Върви сега бързо и си спомни жената на Лот, която се превърнала в сол. Каквото и да правиш, не се обръщай назад!“

Не можах да се сдържа. Щом стигнах до първия завой на реката, се скрих зад един храст и се изложих на

опасността да се превърна в сол. Отец Мак се беше съблякъл гол и завързал дрехите си на вързоп. С цилиндър на глава и вързоп, издигнат високо над нея, той влезе в реката. Ту с газене, ту с плуване стигна до другия бряг, нахлузи набързо дрехите си и закрачи широко към приближаващия се влак.

Аз легнах на тревата и се затъркалях от смях, сякаш не бях на себе си. Не защото го бях видял съвсем гол, с цилиндър, нахлузен дръзко върху смръщеното му чело — тази гледка се запечати в паметта ми завинаги — а за моралната смелост на тази му отчаяна постъпка. Помислих си: сигурно и той мрази нашите набожни превземки, които ни карат да изтръпваме, като видим гола човешка плът и закриваме женското тяло като че е нещо позорно.

\* \* \*

Някакъв шум отвън накара Франсис да спре и той престана да пише, когато вратата се отвори. Хъдсън и Анселм Мили влязоха в стаята. Хъдсън, мургав и мълчалив младеж, седна и се залови да сменя обувката си. Анселм носеше вечерната पोща.

— Имаш писмо, Франсис — каза той възторжено.

Мили беше пораснал хубав, бял, червендалест младеж. Бузите му бяха гладки и издаваха добро здраве. Погледът му беше благ, очите чисти, усмивката му радушна. Винаги разпален, зает и усмихнат, безспорно той беше най-популярният ученик в училището. Макар че успехът му никога не беше блестящ, учителите го обичаха — името му обикновено беше в списъка на наградите. Добър беше на петорка и пинг-понг и всички останали по-малко груби игри. А имаше истинска дарба да ръководи събрания. Ръководеше половин дузина дружества — от филателистите до философите. Знаеше и умееше ловко да употребява такива думи като „кворум“, „протокол“ и „господин председателят“. Когато станеше дума да се създаде ново дружество, непременно искаха съвет от Анселм и той автоматично ставаше негов председател. Когато възхваляваше живота на духовниците, ставаше

лиричен. Единствената му Голгота беше този странен парадокс: директорът и няколко единични самотни души го ненавиждаха от все сърце. За другите той беше герой и посрещаше успехите си със сърдечна, скромна усмивка.

Сега, като подаваше писмото на Франсис, той му се усмихна с топлата си обезоръжаваща усмивка. „Дано да е пълно с хубави новини, драги приятелю.“

Франсис отвори писмото. То беше без дата, написано върху гърба на една фактура, озаглавена:

ДА ДАВА Едуард Банън — „Юнион таверн“,  
ъгъла Дайк стрийт и Капъл стрийт,  
Тайнкасъл

Драги Франсис,

Дано това писмо те завари толкова добре, колкото ти желая. Моля те, извини ме, че пиша с молив. Ние всички сме разтревожени. Съжалявам, но трябва да ти кажа, Франсис, че няма да можеш да си дойдеш вкъщи тази ваканция. От всички най-много аз съжалявам и ми е мъчно за това, защото не съм те виждала от миналото лято. Но, вярвай ми, не може и трябва да се преклоним пред волята божия. Аз знам, че ти не си човек, който се примирява с едно „не“ вместо отговор, но този път трябва да го направиш, бог ми е свидетел. Няма да крия, че имаме неприятности, както сигурно си се досетил вече, но не е нещо, за което ти можеш да помогнеш или да попречиш. Не е за пари, нито болест, така че не се тревожи. И всичко ще мине с божията помощ и ще бъде забравено. Ти можеш лесно да уредиш да останеш в колежа през ваканцията. Нед ще плати всички допълнителни такси. Ще имаш книгите си, хубавата среда и всичко останало. Може да уредим да си дойдеш за Коледа, така че не се ядосвай. Нед продаде кучетата си за надбягване, но не от липса на пари. Мистър Джилфойл е голяма утеха за всички ни. Ти не губиш много,

защото времето е лошо, страшно дъждовно. Сега не забравяй, Франсис, имаме чужди хора вкъщи, няма място, не си идвай (два пъти подчертано).

Благославям те, милото ми момче, и извинявай, че писах набързо.

Мили привети,

Твоя Поли Банън

Седнал на прозореца, Франсис прочете писмото няколко пъти. Макар че целта му беше ясна, значението му оставаше тревожно и непонятно. Той погледна загрижено сгънатия лист и го сложи в джоба си.

— Няма нищо лошо, нали? — Анселм Мили оглеждаше лицето му изпитателно.

Франсис мълчеше смутен и не знаеше какво да отговори.

— Драги приятелю, съжалявам. — Анселм пристъпи крачка напред и сложи ръка върху рамото на Франсис утешително. — Ако мога да направя нещо за теб, кажи ми, за бога. Може би... — той се замисли сериозно, — може би не ти се играе тази вечер хазена?

— Не — смънка Франсис, — не ми се играе.

— Много добре, драги ми Франсис! — Камбаната за вечерня заби. — Виждам, че нещо те тревожи. Ще те спомена тази вечер в молитвата си.

През цялото време на вечернята Франсис се тревожеше за неясното писмо на Поли. Когато службата свърши, внезапно му мина през ума да повери мъката си на Ръсти Мак. Той се изкачи бавно по широките стълби.

Когато влезе в кабинета, видя, че директорът не беше сам — отец Тарант седеше до него зад купчина книжа, а от внезапното им замълчаване при появяването му на Франсис му се стори, че двамата са говорили за него.

— Извинете, господин директор. — Той погледна смутено към Ръсти Мак. — Не знаех, че сте зает.

— Няма нищо, Чисхолм. Седни.

Отзивчивата топлина на тона му накара Франсис, вече полуобърнат към вратата да седне на един плетен стол до писалищната

маса. С бавни движения на късите си дебели пръсти Ръсти Мак продължи да тъпче лулата си с тютюн.

— Е! Какво можем да направим за теб, момчето ми?

Франсис се изчерви.

— Аз... аз мислех, че ще бъдете сам.

По някаква странна причина директорът отбягна умолителния му поглед.

— Ти нямаш нищо против, че отец Тарант е тук, нали? Какво има?

Нямаше отърваване. Без да хитрува и да измисля друго оправдание Франсис смотолев:

— Получих едно писмо... от къщи. — Той смяташе да покаже на Ръсти Мак писмото на Поли, но в присъствието на отец Тарант гордостта му го накара да се сдържи. — По някаква неясна причина не ме искат да се върна за ваканцията.

— Охо! Това трябва да те е разочаровало доста много.

Имаше ли грешка — двамата не се ли спогледаха бързо?

— Така е, сър. И съм разтревожен. Чудех се... всъщност дойдох да Ви попитам, какво да правя.

Мълчание. Отец Макнаб се сви повече под вехтата си пелерина, без да престава да тъпче лулата си. Той познаваше много момчета, познаваше ги до дъното на душата им, но в този юноша, седнал пред него, имаше известно благородство, душевна красота и такава упорита честност, че разпалваше огън в душата му.

— Ние всички си имаме разочарования, Франсис. — Сериозният му глас беше тъжен, нещо повече от необикновено благ. — Отец Тарант и аз преживяхме днес едно разочарование. На дневен ред са оставки в нашата семинария в Испания. — Той спря. — Назначават ни там, мен за ректор, отец Тарант за мой администратор на учебните занятия.

Франсис смънка някакъв отговор. Наистина. Сан Моралес беше жадувано повишение — последната стъпка пред епархия, но каквото и да е било въздействието върху отец Тарант — Франсис хвърли бърз поглед върху неизразителния му профил — Макнаб не гледаше на него така. Сухите арагонски равнини щяха да бъдат чужди за човек, привързан от сърце и душа към зелените гори и буйните води на Холиуел.

Ръсти Мак се усмихна леко.

— Аз смятах да остана тук. Ти си смятал да заминеш. Какво ще кажеш? Ще се съгласим ли и двамата да приемем този удар от Всевишния?

Франсис направи усилие да намери в смущението си подходящи думи.

— Така е... като се тревожеш... чудех се дали няма да мога да разбера какво е станало и да се опитам да помогна?

— Съмнявам се дали бих го направил, ако бях на твоето място — отговори бързо отец Макнаб. — Какво ще кажете вие, отец Тарант?

В сянката по-младият преподавател се размърда.

— Според моя житейски опит, неприятностите се разрешават най-добре без външна намеса.

Изглежда нямаше какво друго да се каже. Директорът обърна нагоре лампата на писалищната си маса. Тя освети тъмния кабинет и като че ли сложи край на разговора.

Франсис стана. Макар че беше с лице към двамата, когато заговори колебливо, от сърце, отпрати думите си към Ръсти Мак.

— Не мога да ви кажа колко много съжалявам, че заминавате за Испания. Училището... на мен... ще ми бъде мъчно за вас.

— Може да се видим с теб там? — В гласа му се долавяше надежда и тиха обич.

Франсис не отговори нищо. Както стоеше нерешително, без да знае какво да каже, разкъсван от противоречиви чувства, сведеният му поглед падна внезапно върху едно писмо, оставено отворено върху писалищната маса. Окото му бе привлечено не толкова от писмото — нечетливо от такова разстояние — колкото от ярката бланка, отпечатана със сини букви. Той погледна настрани, но успя да прочете: „Презвитерианска църква Свети Доминик, Тайнкасъл“.

Тръпки пробягаха по цялото му тяло. Нещо не беше в ред у дома. Сега се увери. Но лицето му не показва нищо, остана безчувствено. Нито един от двамата преподаватели не разбра за неговото откритие. Но когато се отправи към вратата, разбра, въпреки всички увещания, че поне един път беше ясен пред него.

## ГЛАВА V

Влакът пристигна в два часа на този задушен юнски следобед. Когато Франсис взе куфара си и излезе бързо от гарата, сърцето му започна да бие все по-силно, колкото повече приближаваше към познатата му част на града.

Странна тишина цареше около кръчмата. Като мислеше да изненада леля си Поли, Франсис изтича бързо нагоре по страничните стълби и влезе в къщата. И там същата странна тишина и сумрак след силния пек на прашния паваж. Нямаше никой в дневната, нито в кухнята, никакъв звук, освен гръмотевичното тракане на някакъв часовник. Франсис влезе в приемната.

Нед седеше на масата с лакти върху червената полувълнена покривка, загледан неподвижно в насрещната гола стена. Не само стойката му, но и промяната в него изтръгна от Франсис сподавен вик. Нед беше отслабнал двадесет килограма, дрехите му висяха, валчестото му червендалесто лице беше станало мрачно, посърнало, като на мъртвец.

— Нед! — Франсис протегна ръка.

Последва пауза. После Нед се обърна бавно, скованото му унило лице се промени бавно при усещането, че в стаята има друг човек.

— Ти ли си, Франсис? — Усмивката му беше гузна, уклончива. — Не знаех, че пристигащ.

— Нямаше и да дойда, Нед. — Въпреки безпокойството си, Франсис се опита да се засмее. — Но щом ни разпуснаха, още в същата минута тръгнах, просто не можех да чакам. Къде е леля Поли?

— Тя замина... Да... Поли замина за два-три дни до Хуитли бей.

— Кога ще се върне?

— Много вероятно... утре.

— Ами къде е Нора?

— Нора? — Гласът на Нед прозвуча глухо. — Тя замина с леля ти Поли.

— Разбирам. — Франсис изпита силно облекчение. — Затова не е отговорила на телеграмата ми. Но, Нед... ти... ти самия си добре,

нали?

— Добре съм, Франси. Малко съм разстроен от времето, може би... но на човек като мен то не вреди. — Внезапно гърдите му се издигнаха причудливо. Франсис изтръпна, като видя сълзи да текат надолу по яйцевидното му лице. — Върви сега да хапнеш нещо. В бюфета има всичко. Тад ще ти даде каквото искаш. Долу в крчмата е. Той много ни помогна. — Погледът на Нед се залута, после пак се върна на отсрещната стена.

Франсис се обърна като зашеметен и отнесе куфара си в малката си стаичка. Когато минаваше през коридора, вратата на Норината стая беше отворена. Уютната бяла интимна обстановка внезапно го смути и го накара да отмести погледа си. Той забърза към долния етаж.

Крчмата беше празна, даже и Сканти беше изчезнал. Празният му ъгъл привличаше погледа невероятно силно, като някаква дупка, пробита в здравата стена. Зад тезгяха стоеше по риза Тадей Джилфойл и спокойно бършеше чаши.

Той спря да си подсвирква, когато Франсис влезе. Изненадан, Тад се забави за миг, преди да подаде за добре дошъл пълната си влажна ръка.

— Я гледай, я гледай! — викна той. — Каква приятна гледка за тъжни очи.

Господарската поза на Джилфойл беше отвратителна. Но Франсис, макар и много разтревожен, успя да си придаде равнодушен вид и каза несприлично:

— Изненадан съм, че ви виждам тук, Тад. Какво стана с централата за светилен газ?

— Напуснах службата — отговори Тад спокойно.

— Защо?

— За да дойда тук. За постоянно. — Той взе една чаша и я огледа като човек от занаята, духна я полека и се залови да я лъска. — Когато ме помолиха да изляза на линия... не можех да остана повече там!

Франсис почувства как нервите му се опъват до нетърпимост.

— За бога, за какво е цялата тази работа, Джилфойл?

— Мистър Джилфойл, ако нямаш нищо против, Франсис! — Тад завъртя езика си мазно около този упрек. — На Нед сърцето му се къса, ако не ме вижда да заемам подобаващото ми се място. Той вече

не е същият човек, Франсис. Съмнявам се дали някога ще стане пак същия като по-рано.

— Какво е станало с него? Вие говорите така, сякаш той не е с ума си!

— И не беше, Франсис, не беше... — Джилфойл изпъшка, — но сега дойде на себе си, горкият човек. — Без да престане да гледа бдително, той изхленчи и спря гневното прекъсване на Франсис. — Сега недей почва така с мене. Точно аз правя каквото трябва. Питай отец Фицджералд, ако не ми вярваш. Аз знам, че ти никога не си ме обичал много. Виждах те през ваканциите като ми се подиграваше, когато поотрасна. Аз имам най-добри намерения към теб, Франсис. Ние двамата трябва да се поддържаме... особено сега.

— Защо особено сега? — Франсис изскърца със зъби.

— О, да, да... ти не знаеш... разбира се. — Тад се засмя много пресилено. — Едва миналата неделя за пръв път залепиха в църквата обявлението за сватбата. Знаеш ли, Франсис, аз и Нора ще се оженим!

\* \* \*

Леля Поли и Нора се върнаха късно вечерта на следващия ден. Франсис беше като болен от страх, след като не успя да разбере нищо от Джилфойл, който мълчеше като риба. Затова дочака пристигането им измъчен до немай-къде от нетърпение. Той веднага се опита да постави Поли натясно.

Но след първото си стресване тя извика плачливо: „Франсис, казах ти да не идваш“ и избяга горе с Нора със запушени уши, като непрекъснато повтаряше: „Нора не е добре... болна е, казвам ти... дръпни се от пътя ми... трябва да се грижа за нея“.

След този груб отказ, Франсис се качи навъсен в стаята си, смразен от още по-лоши предчувствия за тази неизвестна беда. Нора едва го погледна и веднага си легна. След това цял час Франсис чуваше Поли да тича насам-натам с подноси и шишета с гореща вода и да моли Нора с глух глас. Тя, тънка като клечка и бледа, изглеждаше сякаш е била в болница. Поли, сломена и измъчена, още по-небрежна в облеклото си, беше придобила навика да прави едно ново движение — бързо да притиска ръка върху челото си. Късно през нощта Франсис я

чу да шепне от съседната стая молитвата си. Със сърце, разкъсвано от тази загадка, той прехапа устни и се замята неспокойно в леглото си.

Сутринта беше хубава. Франсис стана и по обичая си отиде на утринната литургия. Когато се върна, завари Нора седнала отвън на стълбата в задния двор да се грее на слънце, а в краката ѝ няколко пилета писукаха и ровеха. Тя не се отмести да му направи път да мине. Но когато той се спря за миг, вдигна глава замислена.

— Светецът бил... ходил вече на църква да си спаси душата!

Франсис се изчерви, като я чу да говори така неочаквано и така спокойно злъчно.

— Високопреподобният отец Фицджералд ли отслужи литургията?

— Не. Викарият.

— Немият вол в обора! Ех, поне той е безвреден.

Главата ѝ клюмна и тя се загледа в пилетата, като подпря тънката си брадичка върху още по-тънката си ръка. Макар че винаги беше слаба, той се изненада, като видя почти детската ѝ хилавост, в пълен контраст с мрачната зрялост в нейните очи и с новата ѝ сива рокля, женствена и разкошна, но неподходяща украса за нея. Сърцето му се сви, а в гърдите си усети пареща, нетърпима болка. Нейното страдание сякаш дръпна струните на душата му. Той се поколеба, с поглед отпратен встрани. После промълви с глух глас:

— Закусила ли си?

Тя кимна с глава.

— Поли ми я натика в гърлото. Божичко! Само да ме остави на мира!

— Какво ще правиш днес?

— Нищо.

Той пак замълча, после заговори бързо и всичките му чувства към нея бликнаха през загрижените му очи.

— Защо не отидем на разходка, Нора? Както по-рано. Такъв чудесен ден е!

Тя не мръдна, но леко оживление обагри хлътналата ѝ посърнала буза.

— Аз не бива да се пресилвам — каза тя тежко. — Уморена съм!

— О, ела, Нора... моля те.

Напрегнато мълчание.

— Добре.

Сърцето му затуптя пак силно и болезнено. Той отиде бързо в кухнята и нервно нарязва няколко сандвича и кейк и ги зави в пакет. Поли не се виждаше, но и без това сега Франсис гледаше да не се мярка пред нея. След десетина минути те вече седяха в червения трамвай и пътуваха през града. Преди да измине един час, двамата крачеха към хълма Госфорт рамо до рамо, без да говорят.

Той се чудеше на подтика, който го бе тласнал към това познато място. Напъпилата природа беше разкошна, но самият ѝ разкош смущаваше, беше непоносим. Когато стигнаха до овощната градина на Ланг, потънала сега в цвят, Франсис спря и направи опит да наруши леденото мълчание.

— Виж, Нора! Хайде да заобиколим. Искам да кажа нещо на Ланг.

Тя хвърли поглед към овощната градина, към дърветата, наредени неподвижно на определено разстояние като шахматни фигури около бараката за ябълки. После каза грубо:

— Не искам. Омразно ми е това място!

Той не отговори. Смътно долови, че озлоблението ѝ не беше насочено срещу него.

Към един часа двамата стигнаха до върха на Госфорт бикън. Той виждаше, че тя е уморена и, без да я попита, реши да спрат под един висок бук да обядват. Денят беше необикновено топъл и хубав. В равната далечина под тях градът искреше със златиста светлина, осеян с куполи и островърхи кули, незабравимо красив отдалеч.

Тя почти не хапна от сандвичите, а той, като си спомни за настойчивата тирания на Поли, не я насили да яде. Сянката действаше успокоително. Новите зелени листа трептяха и шарени фигури от сенки се гонеха по мъха, осеян от сухи букови желъди. Носеше се миризма на раздвижения сок на дърветата. От едно високо клонче над тях долетя гърленият вик на един дрозд.

След няколко минути Нора се облегна назад на дънера на дървото, наклони глава и затвори очи. Нейното отпускане му се стори най-големия комплимент, който тя можеше да му направи. Той се загледа в нея с дълбок изблик на нежност, разчувства се от извивката на врата ѝ, така тънък и беззащитен. Бликналата нежност в душата му го накара да изпита странно желание да я покровителства. Когато

главата ѝ се хлъзна по дървото, той не посмя да я докосне. Но като помисли, че е заспала, протегна инстинктивно ръка да я задържи. В следващия миг тя се отскубна и го удари няколко пъти по лицето и гърдите със стиснатите си юмруци, задъхана истерично.

— Остави ме! Скот такъв! Звяр!

— Нора, Нора! Какво има?

Тя се отдръпна запъхтяна. Лицето ѝ беше разтреперано, разкривено.

— Да не се опитваш с мен. Всички сте еднакви. Всички до един!

— Нора! — замоли я отчаяно той. — За бога... чакай да се разберем.

— Какво да се разбираме?

— Всичко... защо се държиш така... защо се омъжваш за Джилфойл.

— Защо да не се омъжа за него? — Тя зададе въпроса си като ожесточена отбрана.

Устните му бяха засъхнали и той едва можа да отговори.

— Но, Нора, той е толкова жалко същество... не е за теб.

— Не е по-лош от другите. Нали ти казах, че всички сте еднакви? Него поне ще го държа където му е мястото.

Смутен, той се загледа в нея с бледо, разстроено лице. А в невярващите му очи имаше нещо, което я нарани така жестоко, че тя отвърна с още по-жесток удар.

— Ти може би си мислиш, че трябва да се омъжа за теб... синеокия богослов... недопечения салонен поп! — Устните ѝ трепереха от злъчността на подигравката. — Искам да ти кажа. За мен ти си една шега... лицемерен набожник. Карай, върти нагоре набожните си очи. Нямах представа колко си смешен... свети отче наш. Последният мъж на света да останеш, аз пак няма... — Тя се задави, потрепери силно и направи болезнено безполезно усилие да спре сълзите с опакото на ръката си, но отново се разхълца и отпусна глава върху гърдите му. — Ах, Франсис, Франсис, мили мой, прости ми! Ти знаеш, че винаги съм те обичала. Убий ме, ако искаш, не ме интересува.

Докато я успокояваше и несръчно я милваше по челото, той почувства, че трепери не по-малко от нея. Мъчителните изблици на нейните ридания намаляха постепенно. Тя приличаше на ранена

птичка в ръцете му. Лежеше изтощена и безучастна, с лице, скрито в палтото му. После бавно се изправи. С наведени очи девойката извади носната си кърпичка, изтри разстроено си, намокрено от сълзи лице, оправи шапката си и каза с изтощен, бездушен глас:

— Най-добре е да си тръгваме.

— Погледни ме, Нора!

Тя не го погледна, а само продължи със същия странно монотонен глас:

— Кажи.

— Ще ти кажа, Нора. — Младежката му непокорност взе надмощие. — Аз няма да търпя това! Виждам, че има нещо зад него. Но ще го разгада. Ти няма да се омъжиш за тоя глупак Джилфойл. Аз те обичам, Нора. Аз ще те подкрепя.

Настъпи потискаща тишина.

— Драги Франсис — каза тя със странно пресилена усмивка, — караш ме да се чувствам като че ли съм живяла милион години. — Изправи се, наведе се и го целуна по бузата, както го бе целунала веднъж по-рано.

Когато се запътиха надолу по хълма, дроздът бе престанал да пее във високото дърво.

\* \* \*

Същата вечер, твърдо решен, Франсис тръгна към квартала край дока, където живееха Магунови. Там завари изчезналия Сканти сам, защото Маджи още ходеше да работи по къщите. Той седеше край тлеещия огън в едностайния „апартамент“ и навъсен правеше някаква совалка на светлината на една лоена угарка. Щом отшелникът позна госта, в сълзливите му очи се появи ясно задоволство, а радостното пламъче се усили, когато Франсис измъкна изпод палтото си шишето със стоте грама уиски, което скришом беше взел от кръчмата. Сканти бързо донесе една чаша с нащърбени краища и тържествено пи за здравето на своя благодетел.

— Ех, това се казва уиски! — промълви той, докато бършеше уста с дрипавия си ръкав. — Само буламач съм пил, откакто онзи кождер Джилфойл взе кръчмата.

Франсис придърпа дървения стол без облегалка. После заговори разпалено, смръщен, с тъмни сенки под очите.

— Сканти! Какво е станало в „Юнион таверн“... с Нора, с Поли, с Нед? От три дни съм там и още не мога да разбера нищо. Ти трябва да ми кажеш!

Уплаха се изписа по лицето на Сканти. Той погледна от Франсис към прозореца... и от прозореца към Франсис.

— О! Откъде да знам?

— Ти знаеш, знаеш! Разбирам по лицето ти.

— Нед не ти ли каза нещо?

— Нед ли? Той е като глухоням тези дни!

— Горкият Нед! — изпъшка Сканти, прекръсти се и си наля още уиски. — Господ да ни е на помощ! На кого можеше да му мине такова нещо през ума. И най-добрият от нас все си има по нещо лошо в характера, дума да не става. — С внезапно прегракнал глас добави натъртено: — Не мога да ти кажа, Франсис, срам ме е само като си спомня. Няма да има никаква полза.

— Ще има полза, Сканти — настоя Франсис. — Ако знам, мога да направя нещо.

— Искаш да кажеш... Джилфойл... — Сканти вдигна глава, замисли се, после кимна леко. Отпи още една глътка да се подкрепи, после продължи със сподавен глас, а състареното му лице беше странно трезво: — Ще ти кажа тогава, Франсис, ако се закълнеш да мълчиш. Истината е... Боже, прости ми... Нора има бебе.

Мълчание — достатъчно дълго Сканти да изпие още една чашка.

Франсис запитва:

— Кога?

— Преди месец и половина. Тя слезе долу в Хуитли бей. Жената там взе детето... момиче... Нора не може да търпи да го гледа.

Смразен, вкаменен, Франсис поведе борба с бурята в гърдите си. После се насили да попита:

— Тогава Джилфойл е бащата?

— Тази патка без мозък! — Предпазливостта на Сканти беше надвита от омразата му. — Не, не, той само излиза на линия, както обича да казва, да даде име на малката и да си пъхне крака в кръчмата, мошеник такъв! Отец Фицджералд е зад гърба му, Франсис! Цялата работа е нагласена хубаво като картинка, както го скроиха. Венчалната

вула на ръка, никой нищичко няма да разбере, дъщерята ще доведат тук след дълга ваканция, както се казва. Да ме убие господ, ако от такава работа и свиня не повърне!

Сякаш някакъв обръч, някаква непоносима тежест притисна сърцето на Франсис. Той поведе борба да не остави гласа си да прегракне.

— Аз никога не съм чувал Нора да е била влюбена в някого, Сканти... Ти знаеш ли кой е той... искам да кажа... бащата на детето?

— Бога ми, не знам! — Кръвта нахлу в лицето на Сканти, когато той тропна с крак по дъските на пода и изкрещя с всичка сила. — Нищо не знам за цялата тази работа. Как може да знае беден човек като мен! И Нед не знае, това е самата истина! Нед винаги се е държал добре с мен, добър човек, щедър, справедлив, освен по някой път, като я няма Поли, и той се напие. Не, не, Франсис, от мен да го знаеш, няма надежда да намериш този човек!

Отново продължително ледено мълчание. Очите на Франсис се премрежиха. Прилоша му страшно и стана с голямо усилие.

— Благодаря ти, че ми каза, Сканти.

Младежът излезе от стаята и слезе като зашеметен по голите стълби на сградата. Челото и дланите на ръцете му бяха покрити със студена пот. Едно видение го преследваше и измъчваше: чистотата в Норината спалня, бяла и непокътната. Той не изпитваше омраза, а само някакво парливо съжаление, ужасен спазъм на душата. Навън в мръсния двор пак му прилоша, облегна се на единствения стълб и повърна.

Сега почувства ледени тръпки, но решението му стана потвърдо. Той тръгна решително към църквата „Свети Доминик“.

Вратарката го пусна с онази безшумна дискретност, с която се отличаваше този презвитериански свещенически дом. След минута тя се върна тихо в полуосветения хол, където го беше оставила, и за пръв път му се усмихна леко.

— Върви, Франсис. Негово преподобие е свободен, може да те приеме.

С кутия емфие в ръка, отец Джералд Фицджералд стана, когато Франсис влезе, а държанието му беше смесица от сърдечност и любопитство. Хубавата му фина външност хармонираше с френските мебели и античния молитвен стол, с отбраните репродукции от

италиански оригинали по стените и вазата с лилии на писалищната маса, които изпълваха с мириса си подредената с вкус стая.

— О, млади момко, аз мислех, че си на север? Седни! Как са добрите ми приятели от Холиуел? — Когато свещеникът млъкна, за да си вземе от емфието, погледът му се спря с обич и одобрение върху семинарската вратовръзка, която Франсис носеше. — И аз бях там, знаеш, преди да отида в Светия град... славно джентълменско място. Милият стар Макнаб. И отец Тарант. Той беше мой съученик в английския колеж в Рим. Фин човек с бъдеще! Е, сега, Франсис... — спря той, а острият му поглед се прикри от светска вежливост. — Какво мога да направя за теб?

Измъчен до болка, с ускорено дишане, Франсис не вдигна очи от земята.

— Дойдох да ви попитам за Нора.

Този смотолевен отговор сякаш раздра невъзмутимото спокойствие на стаята, салонния ѝ тон.

— И какво искаш да знаеш за Нора, моля?

— Женитбата ѝ с Джилфойл... тя не иска да се омъжи за него... тя е нещастна... вижда ми се толкова глупаво и несправедливо... такава ненужна и ужасна работа.

— Какво знаеш ти за тази ужасна работа?

— Хм... всичко... че тя не е била виновна.

Настъпи мълчание. По нежното чело на Фицджералд се изписа досада, но той се загледа в смутения младеж с благородно съжаление.

— Драги момко, ако станеш духовник, което вярвам, и ако придобиеш половината житейски опит, който за нещастие аз притежавам, ще разбереш, че известни социално нередни работи изискват също така нередни изходи. Ти си поразен от тази... — той кимна с глава, като повтори израза, — ужасна работа. Аз не съм. Аз дори я очаквах. Познавам търговията със спиртни напитки и се отвращавам от нея заради въздействието ѝ върху скотския манталитет на простите хора от тази енория. Ти и аз можем да седнем и да си пием спокойно нашето винце като джентълмени. Но не и мистър Едуард Банън. Стига толкова. Не правя никакви намеци. Само казвам, че трябва да разрешим един проблем, за нещастие не единствен за онези от нас, които прекарват досадни часове в изповедалнята. — Фицджералд се спря да си вземе емфие с грациозно движение. —

Какво трябва да направим? Ще ти кажа. Най-напред да узаконим и кръстим отрочето. Второ, да оженим майката, ако можем, за най-почтения мъж, който ще се съгласи да я вземе. Трябва да уредим този въпрос, да създадем добър католически дом от тази каша, да втъчем скъсаните нишки в нашата здрава социална тъкан. Вярвай ми, Нора Банън е много щастлива, че може да се ожени за Джилфойл. Той не е толкова интелигентен, но е улегнал човек. До няколко години ти ще я видиш да идва на църква със съпруга и децата си... напълно щастлива.

— Не, не! — изтръгна се от затворените устни на Франсис. — Тя никога няма да бъде щастлива... само нещастна и с разбито сърце.

Главата на Фицджералд се вдигна малко по-високо.

— А щастieto ли е крайната цел на нашия земен живот?

— Тя ще направи нещо отчаяно. Вие не можете да насилите Нора. Аз я познавам по-добре от вас.

— Ти изглежда я познаваш интимно. — Фицджералд се усмихна с хладна вежливост. — Надявам се, че нямаш никакво физическо влечение към самата дама.

По бледата буза на Франсис пламна тъмночервено петно. Той промълви:

— Аз съм много привързан към Нора. Но ако я обичам... то не е нещо такова, че да направи вашите изповеди по-досадни. Аз ви моля... — В гласа му се долавяше глуха, отчаяна молба. — Недейте я насилва за тази женитба. Тя не е от обикновено тесто... тя е благородна, блага душа. Вие не можете да й натрапите дете на гърдите и съпруг в обятията... защото... в своята невинност тя е била...

Жегнат на най-чувствителното място, Фицджералд тръшна кутията с емфие върху масата.

— Недей ми държа проповеди, момче!

— Извинявам се. Виждате, че не знам какво говоря. Опитвам се да измоля от вас да си послужите с властта си. — Франсис събра силите си и направи последен опит. — Поне й дайте малко време.

— Стига толкова, Франсис!

Енорийският свещеник беше господар на себе си, а и на другите и не можеше да изгуби самообладание за дълго време. Той стана бързо от стола и погледна плоския си часовник.

— Аз имам събрание на църковното братство в осем часа. Трябва да ме извиниш. — Когато Франсис стана, свещеникът с укор го потупа

по гърба. — Много си зелен още, момчето ми. Мога ли да кажа даже и малко глупавичък? Но, слава богу, имаш умна стара майка в лицето на Светата църква. Не си блъскай главата в стените, Франсис. Те са устояли в продължение на толкова поколения срещу по-силни удари от твоите. Но слушай... аз знам, че ти си добро момче. Ела да си поговорим за Холиуел като мине сватбата. А дотогава — като малко обезщетение за твоята грубост — ще кажеш ли за мен „Salve Regina“?

Мълчание. То беше безполезно, съвсем безполезно.

— Да, отче.

— Лека нощ тогава, синко... и Бог да ти помага!

Нощният въздух беше остър и мразовит. Поразен, смазан от безсилието на младостта си, Франсис напусна свещеническия дом и си тръгна с тежки стъпки. Крачките му отекваха глухо върху павираната алея. Когато минаваше край стъпалата на църквата, клисарят затваряше страничните врати. Изчезна и последната искрица светлина и Франсис застана в мрака, гологлав, с очи, впити в призрачните прозорци на храма. Той простена в крайно отчаяние:

— О, Господи! Направи това, което е най-добре за всички ни!

Когато определеният за сватбата ден наближи, докато Франсис изгаряше в убийствена треска, атмосферата в „Юнион таверн“ като че се уталожиха като застоялата вода на локва. Нора се примири, Поли започна да храни смътна надежда и макар че Нед продължаваше да се крие в самота, ужасът в очите му намаля. Разбира се, венчавката щеше да се извърши в семеен кръг. Нямаше нужда да се правят никакви ограничения по чеиза, зестрата, медения месец в Киларни. Къщата беше отрупана с ракли и скъпи платове. Поли, с уста, пълна с топлийки, току молеше за още една „проба“ и сновеше между тоновете платове и хасета, обгърната от милостива мъгла.

Джилфойл наблюдаваше самодоволно, пушеше от най-хубавите пури на кръчмата и от време на време се съвещаваше с Нед по финансови въпроси. Имаха договор за съдружие, надлежно подписан, а се говореше много и за строеж, за да се настанят новото домакинство. Многобройните бедни роднини на Тад вече висяха около къщата, раболепни, но и настойчиви. Най-лоши бяха женената му сестра мисис Нейли и дъщеря ѝ Шарлот.

Нора имаше много малко неща за казване. Веднъж, като срещна Франсис в коридора, тя се спря.

— Ти знаеш... нали?

Сърцето му се късаше от мъка, но той не смееше да я погледне в очите.

— Да, знам.

Последва мъчително до задушаване мълчание. Франсис не можа да сдържи мъката в гърдите си. Избухна, заговори несвързани думи, момчешки сълзи потекоха от очите му.

— Нора... не можем да оставим това да стане. Да знаеш какво чувствам към теб... аз бих могъл да се грижа за теб... да работя за теб. Нора... ела с мен да се махнем оттук.

Тя го изгледа със странната си нежност, пропита със съжаление.

— Къде бихме отишли?

— Където и да е. — Той го изрече буйно, бузите му бяха мокри и лъщяха.

Нора не отговори. Стисна му ръката, без да продума, после продължи пътя си бързо, за да ѝ пробват една рокля.

В деня преди сватбата тя се пооживи, част от леденото ѝ равнодушие се стопи. Внезапно, докато пиеше чаша чай, пак натрапена от Поли, заяви:

— Искан ми се да отида днес в Хуитли бей.

— Хуитли бей? — повтори смаяната Поли, после добави развълнувано: — И аз ще дойда с теб.

— Няма нужда. — Нора спря и разклати чашата си полека. — Но щом искаш, разбира се...

— Искан, искан, мила!

Успокоена от непринуденото ѝ държание — сякаш в душата ѝ беше отекувала като далечна музика частица от старата Норина палава веселост — Поли погледна благосклонно на това пътуване. Мина ѝ през ума една ненадейна радостна мисъл, че Нора „идва на себе си“. Когато свърши чая си, тя заговори за хубавото езеро Киларни, където бе ходила веднъж като момиче. Лодкарите там били много весели и забавни хора.

Двете жени се облякоха за пътуването и тръгнаха към гарата веднага след като обядваха. Преди да завие край ъгъла, Нора погледна

нагоре към прозореца, където беше застанал Франсис. Тя като че ли се спря за миг, усмихна се тъжно и му махна с ръка. После изчезна.

Новината стигна до града преди още Поли да се върне с един кабриолет, полумъртва, като в безсъзнание. Сензацията в града беше поразителна. Общественото внимание никога не би могло да бъде така силно привлечено само от глупостта на една млада жена, паднала между перона и движещия се влак. Предстоящата сватба правеше новината толкова необикновена. Около доковете жените изтичаха на улицата и се събраха на групи, наметнати с шалове, с ръце на хълбоците. Най-накрая вината за трагедията беше стоварена върху новите обувки на жертвата. Бяха изказани големи съчувствия към Тадей Джилфойл, към семейството, към всички млади жени, които се готвеха да се омъжват или се налагаше да пътуват с влак. Заговори се, че на разпокъсаното тяло ще бъде устроено обществено погребение, с музиката на църковното братство.

Късно през нощта, без сам да знае как, Франсис се озова в църквата „Свети Доминик“. Тя беше съвсем празна. Трептящият пламък на лампата в олтара привлече хлътналите му очи. Коленичил, вцепенен и бледен, той почувства като прегръдка безпощадността на съдбата си. Никога не се беше чувствал толкова отчаян, толкова изоставен. Не можеше да плаче. Устните му, студени и напукани, не можеха да се раздвижат, да зашепнат молитва. Но в измъчения му мозък проблесна една болезнена мисъл. Най-напред родителите му, а сега и Нора. Той не можеше вече да пренебрегва тези знамения от горе. Реши да се махне... трябваше да отиде... при отец Макнаб... в Сан Моралес. Реши да се посвети изцяло на Бога. Трябваше да стане свещеник.

## ГЛАВА VI

На Великден през 1892 година в английската семинария в Сан Моралес се случи нещо, което порази цялото училище и то забръмча като кошер преди роене. Един от семинаристите от хиподяконския клас изчезна за цели четири дни.

Естествено, семинарията помнеше и други подобни провинения от основаването си преди петдесет години в тази висока арагонска равнина. Семинаристите се бяха бунтували по за един-два часа, бяха бягали до „posada“<sup>[1]</sup> извън стените, бяха разстройвали набързо съвестта и стомаха си с дълги пури и местната „aguardiente“<sup>[2]</sup>. Веднъж-дваж беше ставало нужда да измъкнат за ушите някой беглец, заловен в някоя от задимените приемни по „Любовната улица“ на града. Но това — един семинарист да се измъкне през отворените порти посред бял ден и четири дни по-късно, пак посред бял ден да се върне окуцял, прашен, небръснат, чорлав, с всички признаци за ужасното си падение, без да посочи нищо друго за свое оправдание, освен „Ходих на разходка“, да се хвърли на леглото си и да спи цели двадесет и четири часа — това беше истинско вероотстъпничество!

По време на междучасията, на малки групи от черни фигури, семинаристите разискваха с тих глас по слънчевите склонове между ясно зелените пръскани лозя. Под тях семинарията се очертаваше яркочерно на фона на бледочервената пръст.

Всички бяха на едно мнение — Чисхолм непременно ще бъде изключен.

Веднага беше свикана дисциплинарната комисия. Съгласно традицията при всяко тежко нарушение на дисциплината тя се съставяше от ректора, администратора, директора на послушниците и главния семинарист. След някои предварителни разисквания, съдът откри заседанията си в богословската аула, на втория ден след завръщането на беглеца.

Навън духаше вятърът „солано“. Черните зрели маслини падаха от дърветата и се пукаха от слънцето. Мирис на портокалови цветове се носеше от градината над болницата. Напечената земя се пукаше от

горещина. Когато Франсис влезе в бялата зала с високи колони и погледна празните студени и тъмни полирани чинове, външният му вид беше спокоен. Черното расо подчертаваше слабостта му. Косата му, ниско подстригана, а горе на темето обръсната в кръг, подчертаваше изпъкналостта на лицевите му кости, подсилваше тъмния цвят на очите и мрачната му сдържаност. Ръцете му бяха странно неподвижни.

Пред него на подиума, запазен за участващите в спорове, бяха сложени четири маси, вече заети от отец Тарант, монсиньор Макнаб, отец Гомес и дякон Анселм Мили. Със смесени чувства — недоволство и загриженост пред погледите, отправени сега към него — Франсис наведе глава, когато отец Гомес, директор на послушниците, зачете бързо обвинението.

Последва мълчание. После отец Тарант заговори:

— Какво обяснение можеш да дадеш?

Въпреки външното си спокойствие Франсис внезапно почна да се изчервява. Не вдигна глава.

— Отидох на разходка! — Думите му прозвучаха глухо.

— Това е достатъчно очевидно. Ние си служим с краката без разлика дали намеренията ни са добри, или лоши. Вън от явния грях, че си напуснал семинарията без позволение, бяха ли лоши намеренията ти?

— Не.

— През време на отсъствието си пил ли си спиртни питиета?

— Не.

— Ходил ли си на борба с бикове, на панаира, в казиното?

— Не.

— Ходил ли си с паднали жени?

— Не.

— Какво си правил тогава?

Пак мълчание, а после глухо смотолевен отговор:

— Казах ви. Вие не пожелахте да разберете. Ходих... ходих на разходка!

Отец Тарант се усмихна леко.

— Ти да не искаш да ти вярваме, че си прекарал тези четири дни в непрекъснато разхождане по полето?

— Хм... почти.

- До къде стигна най-накрая?
- Стигнах... стигнах до Коса!
- Коса! Но тя е на петдесет мили оттук!
- Да, така мисля.
- С някаква особена цел ли отиде там?
- Не.

Отец Тарант прехапа тънката си устна. Той не можеше да търпи да му се противят. Внезапно го обзе бясно желание да съществуваха колелото и железните ботуши. Нищо чудно, че хората през средните векове са прибегвали до такива инструменти за изтезание. Има такива обстоятелства, които напълно ги оправдават.

- Аз смятам, че лъжеш, Чисхолм.
- Защо да лъжа... вас?

Сподавено възклицание се изтръгна от устата на дякон Анселм Мили. Неговото присъствие беше чиста формалност. Като старши семинарист той участваше в комисията като символ, може би като една цифра, представляваща цялото ученическо тяло. Но все пак той не можа да сподави горещата си молба.

— Франсис, моля ти се! За доброто на всички семинаристи... на всички, които те обичаме... аз... аз те моля да си признаеш.

Когато Франсис продължи да мълчи, отец Гомес, младият испанец, директор на послушниците, наклони глава и прошепна на отец Тарант:

— Аз нямам никакви улики от града, съвсем никакви, но бихме могли да пишем на свещеника в Коса.

Тарант хвърли бърз поглед към хитрото лице на испанеца.

— Да, тази идея безспорно е добра.

През това време ректорът се възползва от прекъсването. По-възрастен, по-бавен отколкото в Холиуел, той се наведе напред, заговори бавно и спокойно.

— Разбира се, ти трябва да си дадеш сметка, Франсис, че при дадените обстоятелства едно такова обяснение едва ли е достатъчно. Освен това да избягаш от училище е сериозна работа. Важно е не само нарушаването на семинарския правилник, а по-скоро подбудата, която те е подтикнала. Кажи ми! Не си ли щастлив тук?

— Да, щастлив съм.

— Добре! И нямаш никакви причини да се съмняваш в призиванието си?

— Не. Повече от всякога искам да се опитам да извърша нещо добро в света.

— Това ме радва много. Не искаш да те изключим, нали?

— Не!

— Тогава разкажи ни как се стигна дотам... да извършиш тази така странна авантюра.

При това благо насърчение Франсис вдигна глава. Направи го с голямо усилие. Очите му бяха вперени в далечината, а лицето му изразяваше загриженост.

— Аз... аз точно бях свършил Светия час. Но не можах да се помоля, не можах да се овладеея. Бях неспокоен. Духаше солано и горещият вятър сякаш ме правеше още по-неспокоен. Всекидневните навици в семинарията внезапно ми се сториха дребнави и досадни. Изведнъж видях пътя пред портите, бял и мек от праха. Не можах да се сдържа. Излязох на пътя и тръгнах. Вървах цяла нощ, миля подир миля. Вървах...

— И на втория ден! — прекъсна го саркастично отец Тарант. — И на третия!

— Така направих.

— Досега не съм чувал такива глупости в живота си! Това е оскърбление за здравия разум на комисията.

Ректорът се намръщи и внезапно стана решително от стола си.

— Предлагам да прекъснем временно. — Докато двамата свещеници го гледаха изненадани, той каза на Франсис твърдо: — Можеш да си отидеш засега. Ако намерим за необходимо, ще те повикаме пак.

Франсис напусна стаята сред гробно мълчание. Чак тогава ректорът се обърна към другите и заяви студено:

— Уверявам ви, че от този груб разпит няма да има никаква полза. Трябва да действваме внимателно. В тази работа има нещо повече, отколкото се вижда на пръв поглед.

Засегнат болезнено от тази намеса, отец Тарант се размърда нервно.

— Това е връхът на досегашното му непокорство.

— Съвсем не. — Ректорът се позамисли. — Той беше прилежен и трудолюбив през цялото време, откакто е тук. Няма нищо лошо в книжката му, нали, отец Гомес?

Гомес прелисти страниците на масата пред него.

— Не — отговори той бавно, докато четеше от бележките. — Няколко обикновени шеги. Миналата година подпали английския вестник, докато отец Депар го четеше в общата зала. Като го запитаха защо, той се засмя и отговори: „Човек като няма работа, дяволът му намира!“.

— Това няма значение — обади се ректорът остро. — Ние всички знаем, че отец Депар окупира всеки вестник, който влиза в тази семинария.

— После — подхвана Гомес наново, — когато го избрах да чете на глас в трапезарията, той вмъкнал скришом една брошура, озаглавена „Когато Ева открадна захарта“, и заменил с нея „Живота на св. Петър от Алкантара“. Докато го спрат, чел от брошурата и предизвикал силен, неприличен смях.

— Безвредна лудория.

— И още... — Гомес обърна друга страница. — През време на карнавалното шествие, устроено от семинаристите да представи тайнствата — може да си спомняте, един се облече като бебе да представи кръщението, други двама представляваха брачното тайнство и така нататък... разбира се, всичко това с разрешение. Но — Гомес погледна подозрително към отец Тарант, — върху гърба на трупа, разнасян да представи последното причастие, Чисхолм забодя следния надпис:

Тук почива отец Тарант  
Аз с радост му подписах паспорта  
Ако някой път...

— Стига! — Отец Тарант го прекъсна рязко. — Ние имаме да се занимаваме с по-сериозни работи от тези глупави пасквили.

Ректорът кимна.

— Глупави, да. Но не са злъчни. Аз обичам такъв младеж, който умее да извлича малко смях от живота. Ние не можем да пренебрегнем

обстоятелството, че Чисхолм има необикновен характер — много необикновен. Той има душевна дълбочина и жар. Чувствителен е, склонен да изпада в меланхолия. Прикрива я зад такива повишени настроения. Знаете ли, той е борец и никога няма да падне духом. Той представлява чудна смесица от детска простота и логическа прямота. А преди всичко е пълен индивидуалист!

— Индивидуализмът е доста опасно качество у един богослов — намеси се Тарант кисело. — Той ни даде Реформацията.

— А Реформацията ни даде подобрена католическа църква. — Ректорът се усмихна благо към тавана. — Но ние се отдалечаваме от въпроса. Аз не отричам, че има тежко нарушение на дисциплината. То трябва да бъде наказано. Но наказанието не може да бъде наложено прибързано. Не мога да изключа ученик с качествата на Чисхолм, преди да разбере със сигурност, че заслужава изключване. Затова нека да почакаме няколко дни. — Той стана с най-невъзмутим вид. — Сигурен съм, че всички сме единомдушни по този въпрос.

Когато тримата духовници напуснаха подиума, Гомес и Тарант си отидоха заедно.

През следващите два дни сякаш черно предзнаменование беше надвиснало над нещастния Франсис. Изобщо не го ограничаваха. Никаква видима забрана не бяха наложили на учебните му занимания. Но където и да отидеше — в библиотеката, трапезарията или общата зала — сред другарите му настъпваше неестествено мълчание, последвано бързо от прекалено оживление, което не можеше да измами никого. Съзнанието, че беше предмет на всеобщи разговори, му придаваше гузен вид. Приятелят му от Холиуел Хъдсън, сега също в хиподяконския клас, го обграждаше с обич и внимание, загрижен и намръщен. Анселм Мили се намираше начело на друга група, която очевидно се чувстваше оскърбена. По време на едно междучасие те се посъветваха помежду си и се приближиха до самотния Франсис. Анселм Мили заговори от името на всички.

— Ние не искаме да те ударим като си паднал, Франсис. Но това засяга всички ни. То е петно върху ученическото тяло, общо взето. Ние смятаме, че ще бъде много по-красиво и по-мъжествено, ако излезеш доблестно и си признаеш всичко.

— Да призная какво?

Анселм Мили сви рамене. Настъпи мълчание. Какво повече можеше да се направи? Когато той се обърна да си върви заедно с другите, отговори:

— Ние решихме да направим за теб една новена<sup>[3]</sup>. На мен ми е по-мъчно, отколкото на другите. Аз те смятах за най-добрия си приятел.

На Франсис му стана по-трудно да се прави на равнодушен. Започна да се впуска в разходки из землището на семинарията, но после се спираше изведнъж, щом си спомнеше, че разхождането му беше докарало тази беда. Луташе се насам-натам със съзнанието, че за отец Тарант и другите преподаватели бе престанал да съществува. По време на лекциите си даваше сметка, че не слуша. Очакваното повикване от страна на ректора все не идваше.

Съзнанието за собствената му безизходица се задълбочи. Той не можеше да разбере самия себе си. Представляваше безцелна загадка. Замисли се върху правотата на онези, които му бяха предсказали, че няма никакво призвание. През ума му започнаха да минават нелепи мисли да замине като брат мирянин за някоя далечна и опасна мисия. Посещаваше църквата скришом. А преди всичко изпитваше нуждата да си придава такъв вид, че да може да гледа в очите хората от малкия заобикалящ го свят.

На третия ден сутринта, в сряда, отец Гомес получи писмото. Поразен, но и дълбоко удовлетворен, той изтича с писмото в кабинета на администратора. Докато отец Тарант четеше писмото, Гомес стоеше пред него неподвижен като умно куче, което очаква за награда блага дума или някой кокал.

Приятелю мой,

В отговор на запитването ви от Света Троица ви съобщавам с най-голямо съжаление, че издирванията ми се натъкнаха на факта, че един семинарист с поведение и външност, каквито вие посочвате, е бил забелязан в Коса на 14 април. Видели са го да влиза в къщата на една жена Роза Ойярзабал късно вечерта и да излиза рано на следващата сутрин. Въпросната жена живее сама, ползува се с лошо име и не е идвала на църква от седем години.

Имам честта да остана, драги отче, ваш предан брат в  
Исуса Христа,

Салвадор Болас

Гомес промълви:

— Нали сте съгласни, че стратегията беше добра?

— Да, да! — намръщен като гръмовержец Тарант изблъска испанеца настрана. С писмото в ръка, като че ли държеше нещо скверно, той закричи към кабинета на ректора в другия край на коридора. Но ректорът служеше литургия и щеше да бъде зает още половин час.

Отец Тарант не можеше да чака. Прекоси двора като вихър и без да почука се втурна в стаята на Франсис. Тя беше празна.

Свещеникът се спря и реши, че Франсис трябва да е на литургията. Той поведе борба с яростта си, както неукротим кон се бори с мундщука. После изведнъж седна и си наложи да чака. Тъмната му фигура беше като наситена с гръмотевица.

Килията беше по-голяма от другите, инвентарът ѝ се състоеше само от едно легло, маса, шкафче и стола, на който седеше той. На шкафчето имаше една избеляла снимка: някаква кокалеста жена с ужасна шапка държеше за ръка едно момиченце с бели дрешки, а отдолу пишеше: „Мили привети от Поли и Нора“.

Тарант потисна насмешката си. Но устните му се свиха, когато видя единствената картина на варосаната стена — една мъничка репродукция на Сикстинската мадона, Света Дева Мария.

Внезапно видя на масата една отворена тетрадка — дневник. Пак се стресна като нервен кон с разширени ноздри и тъмnochервен пламък в очите. За миг остана на мястото си, борейки се с угризенията на съвестта си, но после стана и отиде бавно до масата. Той беше джентълмен. Отвратително беше да наднича в чуждите тайни като някоя вулгарна слугиня. Но сега това беше негов дълг. Кой можеше да знае какви нови безчинства бяха описани в тази тетрадка? С безпощадна строгост, изписана по лицето му, той грабна изписаната страница.

... Свети Антоний говори за „неуместно, упорито и опако държание“? В най-голямото си отчаяние в живота трябва да се утешавам с тази единствена мисъл! Ако ме изгонят оттук, животът ми ще бъде разбит. Аз съм нещастен човек с opak характер, не мисля правилно като другите, не мога да се приуча да вървя с тълпата. Но от все сърце и душа желая страстно да работя за Бога. В Божия дом има много отделения! Имало е място за такива разновидности като Жана д'Арк и... ех, Блажения Бенедикт Лабр, който оставял даже и въшките да пълзят по него. Сигурно има място и за мен!

Искат от мен да им обясня. Как може да се обясни нищо... или пък нещо така очевидно, че е просто срамно? Франсис де Сал е казал: „По-скоро ще се оставя да ме стрият на прах, отколкото да наруша някое правило!“. Но когато аз излизах от семинарията, не мислех за правила или как да ги наруша. Някои подбуди са несъзнателни.

Като записвам всичко това ми олеква: придава на постъпката ми вид на нещо разумно.

От седмици насам спях лошо, мяхах се през тези горещи нощи като в треска от безпокойство. Може би за мен е по-трудно тук, отколкото за другите — поне така се съди по обширната литература, в която стъпките към свещеничеството са представени като сладостни, несмуцавани дни, трупани един след друг. Ако нашите мили миряни знаеха каква борба трябва да се води!

Тук най-трудното за мене беше чувството, че съм затворен и физическото ми състояние — колко лош мистик би излязъл от мен! — винаги беше влошавано от екове, откъслечни шумове, проникващи от външния свят. Освен това си давам сметка, че съм на двадесет и три години, а досега още не съм направил нищо, за да помогна на една-единствена жива душа, и от безпокойство изгарям като в треска.

Писмата на Уили Тълук ми вдъхват най-пагубните подбуди, както казва отец Гомес. Сега, след като Уили е редовен лекар, а сестра му Жана милосърдна сестра и двамата работят за тайнкасълския Комитет за бедните и преживяват многобройни трепетни приключения в бедняшките квартали, макар и сред въшки и други паразити, чувствам, че трябва да бъда навън и аз да се боря.

Разбира се, един ден и аз ще се боря... трябва да имам търпение. Трескавото ми състояние изглежда се влошава от новините за Нед и Поли. Зарадвах се, когато те решиха да се преместят от кръчмата и да вземат детето Джуди да живее при тях в малкия апартамент, нает от Поли в Клермонт в предградията на града. Но Нед бил болен, Джуди им създавала неприятности, а пък Джилфойл, оставен да управлява „Юнион таверн“, се оказал най-неблагонадеждния съдружник. Нед бил съсипан, отказвал да излиза от къщи и не се срещал с никого. Тази негова единствена проява на сляпа, невъобразима глупост го съсипала. По-долен човек би го преживял.

Животът е такъв, че понякога изисква силна вяра. Мила Нора! Тази нежна баналност крие в себе си хиляди пътеки на мисълта и чувствата. Когато отец Тарант ни държа онова практическо слово — *agendo contra* — той каза най-правилно: „Срещу някои изкушения не може да се води борба — човек трябва да затваря ума си и да бяга от тях!“. Моята разходка до Коса трябва да е била от този род бягство.

Отначало, макар и да вървах бързо, не смятах да отида далеч като мина през портите на семинарията. Но облекчението, чувството, че съм избягал от себе си, което усиленото движение ми даде, ме тласкаше все по-напред. Изпотих се като селянин на нива — тази солена пот по тялото като че ли прочиства човека от човешката сгурия. Умът ми се извиси, сърцето ми запя. Искаше ми се да вървя все напред и напред, докато капна.

Вървах цял ден без храна и без вода. Изминах голямо разстояние, защото, когато наближи нощта, можех да долавям мириса на морето. А когато звездите изгряха на бледото небе, превалих хълма и видях Коса от другата страна. Селото беше божествено красиво, закътано в един запазен от ветровете залив, където морето едва се дигнаше, а разцъфналите акации бяха наредени от двете страни на единствената му улица. Бях полумъртъв от умора. Имах един грамаден мехур на петата си. Но когато слязох по хълма, селото ме приветства със спокойния пулс на живота си.

На малкия селски площад селяните се наслаждаваха на прохладния въздух, наситен с мириса на разцъфнали акации, а здрачът изглеждаше още по-тъмен заради лампите на малкия хан, където пред една отворена врата имаше две чамови скамейки. В мекия прах пред скамейките двама старци играеха с дървени топки. Откъм залива се дочуваше жабешко крякане. Деца се смееха и тичаха. Всичко беше просто и красиво. Макар и да си направих сметка, че нямам нито една песета в джоба си, седнах на една от скамейките пред вратата. Колко хубаво ми дойде почивката. Бях капнал от умора. Внезапно от тихия мрак под дърветата се разнесоха звуци на каталански кавали. Не шумни, а тихи, смекчени от нощта. Ако човек не е чувал тези кавали или пискливите тукашни сладки мелодии, не може да прецени напълно радостта на този момент. Бях очарован. Предполагам, че като шотландец нося в кръвта си омаята на кавала. Седях опиянен от музиката, мрака, красотата на нощта и от крайната си слабост.

Бях решил да спя навън на скамейката. Но по едно време, докато мислех да се преместя там, от морето се появи мъгла. Спусна се като загадка над селото. За пет минути площадът беше задушен от мъгла на кълба, дърветата се намокриха, всички хора си тръгнаха към къщи. Аз бях стигнал до неохотното заключение, че трябва да отида при местния свещеник „да се предам“ и да получа

легло, когато внезапно ме заговори една жена, седнала на другата скамейка. От известно време бях доловил, че тя ме гледаше с онази смесица от съжаление и презрение, които самият вид на духовника, изглежда, предизвиква в християнските страни. Все едно че четеше мислите ми, тя каза: „Там са стиснати хора! Няма да ви приемат“.

Тя беше на около тридесет години, облечена скромно в черно, с бледо лице, черни очи и пълно тяло. Жената продължи равнодушно:

— Има едно легло в моята къща, ако искате да спите в него.

— Нямам пари да ви платя за пренощуването.

Тя се изсмя презрително. „Може да ми платите с вашите молитви.“

Започна да вали. Ханът беше затворен. Двамата седяхме на мокрите скамейки под акациевите дървета на запустелия площад. Глупостта на това положение й направи впечатление. Тя стана.

„Аз си отивам вкъщи. Ако не сте глупав, ще приемете гостоприемството ми.“

Тънкото ми расо беше мокро. Затреперих. Размислих, че мога да й пратя парите за пренощуването като се върна в семинарията. Станах и тръгнах с нея надолу по тясната улица.

Къщата й се намираше на половината път. Слязохме по две стъпала в кухнята. Когато тя запали лампата и отметна назад черния си шал, сложи на огъня един чайник с шоколад и извади един пресен хляб от пещта. Постла на масата покривка на червени квадратчета. Заврелият шоколад и топлият хляб изпълниха чистата стаичка с приятен аромат.

Когато жената наля шоколада в дебели чаши, ме погледна през масата. „Най-добре е да прочетете молитва. От молитвата яденето става по-вкусно!“ Макар че сега иронията в гласа й личеше ясно, прочетох молитва. Започнахме да ядем и да пием. Вкусът на яденето нямаше нужда от подобрение.

Тя продължаваше да ме наблюдава. Някога трябва да е била много хубава жена, но останките от красотата придаваха суров вид на черноокото ѝ с маслиноножълт цвят лице. Малките ѝ ушенца бяха прилепнали до главата и украсени с тежки златни обици. Ръцете ѝ бяха пълни като ръцете на Рубенсова Мадона.

„Е, попчето ми, вие сте щастлив, че сте тук. Аз не обичам поповете. В Барселона като минавам покрай тях, започвам да се смея с глас!“

Не можах да се сдържа и се засмях. „Не съм изненадан. Най-напред на това се научаваме — да ни се смеят. Най-добрият човек, когото познавам в живота си, държеше проповеди на открито. Целият град излизаше да му се смее. Наричаха го на подбив «Свети Даниел». Знаете ли, толкова малко съмнение има в днешно време, че който върва в Бога е или лицемер, или глупав!“

Тя отпи бавно от шоколада, докато ме наблюдаваше над чашата си. „Вие не сте глупак. Кажете ми, харесвате ли ме?“

— Аз мисля, че сте очарователна и добра.

— По природа съм добра. Живяла съм тъжен живот. Баща ми беше кастилски благородник, мадридското правителство му отне имотите. Мъжът ми командваше един голям кораб във флота. Той изчезна в морето. Аз самата съм актриса. Сега живея тук на спокойствие, докато върнат именията на баща ми. Разбира се, вие се сецате, че ви лъжа, нали?

— Напълно!

Тя не го взе за шега, както аз бях очаквал. Изчерви се леко. „Вие сте много хитър. Но аз знам защо сте дошли тук, избягалото ми попче. Всички сте една стока.“ Тя надви гнева си от обидата и ми се присмя: „Напускате Майката Църква и търсите Мамичка Ева“.

Останах озадачен, а после думите ѝ ми станаха ясни. Бяха толкова глупави, че ми се поиска да се изсмея. Но ме и ядосаха — сметнах, че трябва да се обясня. Бях свършил

с хляба и шоколада. Станах и си взех шапката. „Благодаря ви много за вечерята. Беше чудесна.“

Изражението на лицето ѝ се промени, всичката алчност изчезна от него като по чудо. „Значи сте лицемер тогава.“ Тя прехапа устни сърдито. Когато стигнах до изхода ми извика внезапно: „Не си отивайте!“.

Мълчание. После тя каза предизвикателно:

— Не ме гледайте така. Аз имам право да върша каквото си искам. Веселя се. Да ме видите в събота вечер, като седя в Кава в Барселона — толкова весело прекарвам, колкото вие не сте виждали през целия си жалък животец. Вървете горе да спите!

Последва пауза. Сега държанието ѝ изглеждаше разумно, а аз чувах дъжда навън. Поколебах се, но после тръгнах към тесните стълби. Краката ми бяха подути и ме боляха. Трябва да съм куцал много, защото тя се провикна внезапно: „Какво му е на скъпоценния ви крак?“.

— Нищо... само мехур.

Тя ме огледа с чудните си дълбоки очи.

— Аз ще го промия с топла вода.

Въпреки протестите ми, жената ме накара да седна. После напълни един леген с топла вода, коленичи и ми събу обувката. Чорапът ми беше залепнал за раната. Тя го размекна с вода и го отлепи. Неочакваната ѝ доброта ме смути. Тя изми и двата ми крака и ги намаза с някакъв мехлем. После се изправи.

— Така ще ви олекне. Чорапите ви ще бъдат готови за утре сутринта.

— Как мога да ви се отблагодаря?

Тя каза неочаквано с глух глас: „Какво да прави човек с живот като моя!“. Преди да имам време да отговоря, тя вдигна каната с дясната си ръка. „Не ми четете проповеди или ще ви счупя главата. Леглото ви е на втория стаж. Лека нощ.“

Обърна се и отиде при огъня. Аз се качих горе, намерих една малка стаичка под капандурата. Спах като заклан.

На следващата сутрин, когато слязох долу, тя шеташе в кухнята и вареше кафе. Даде ми да закуся. Когато се сбогувах, опитах се да изразя признателността си. Но тя ме прекъсна. Усмихна ми се с чудната си тъжна усмивка. „Вие сте твърде невинен за поп. Ще се провалите страшно.“

Потеглих обратно за Сан Моралес. Куцах и се притеснявах как ще ме посрещнат при завръщането ми. Страхувах се. Не бързах.

\* \* \*

Отец Тарант остана дълго време неподвижен на прозореца. После върна дневника на мястото му върху масата и си спомни, че той именно пръв беше посъветвал Франсис да си води дневник. Машинално накъса на малки парчета писмото на испанския свещеник. Изражението на лицето му беше много особено. За пръв път липсваше обичайната му бледност. Желязна суровост бликаше от всяка негова чертица, толкова безпощадно беше неговото самообвинение. Лицето му стана младежко, залято от щедрост и размисъл. Със стиснатата си ръка, в която още държеше късчетата от писмото, свещеникът се удари три пъти в гърдите, леко, почти несъзнателно. После се обърна и напусна стаята.

Когато отец Тарант слизаше по широките стълби, голямата глава на Анселм Мили се подаде над спиралната балюстрада. Щом видя свещеника, образцовият семинарист се реши да спре. Той обожаваше администратора. Да бъде забелязан от него — това му доставяше божествена радост. Анселм се обади смирено:

— Извинявайте, сър. Ние всички сме разтревожени. Чудех се дали има нещо ново... за Чисхолм?

— Какво нещо ново?

— Хм... за заминаването му.

Тарант изгледа жалкото си протеже с прикрито отвращение.

— Чисхолм няма да замине. — После добави с внезапна грубост: — Ти си глупак!

Същата вечер, когато Франсис седеше в стаята си като зашеметен и просто не можеше да повярва в чудото на спасението си, един от училищните слуги му подаде мълчаливо някакъв пакет. В пакета имаше една великолепна статуйка на Света Богородица от Монсера, изваяна от абаносово дърво, мъничък шедьовър на испанското изкуство от петнадесети век. Никаква бележка не придружаваше тази разкошна пратка, нито една думичка за обяснение. Внезапно на Франсис му мина през ума една фантастична мисъл — той си спомни, че бе виждал тази статуйка над молитвения стол в стаята на отец Тарант.

Сам ректорът изказа мнението си за тази явна непоследователност, когато срещна Франсис в края на седмицата.

— Прави ми впечатление, млади господинчо, че се отърва много леко през една черна завеса на святост. Когато аз бях малък, бягането от училище се наказваше. — Той втренчи във Франсис хитрите си примигващи очи. — Като изкупление можеш да ми напишеш едно съчинение от две хиляди думи върху „Ползата от ходенето“.

В малкия свят на една семинария и стените имат уши, а през ключалките се вижда и дяволът. Историята за бягството на Франсис постепенно излезе на бял свят, парче по парче бе скърпена. Нарасна, даже се обогати, като минаваше от уста на уста. Най-накрая придоби вид на истински бисер, с всички изгледи да бъде завещана на бъдещето като класически пример в историята на семинарията. Когато отец Гомес се добра до окончателните подробности, писа обширно на приятеля си, енорийския свещеник в Коса. Отец Болас остана просто поразен. Той отговори с пламенно писмо на цели пет страници. От него може би последният пасаж заслужава да бъде предаден:

Естествено, върхът на успеха щеше да бъде спечелването на тази жена, Роза Ойярзабал. Колко прекрасно би било, ако тя беше дошла при мен и беше се разплакала на колене, в истинско покаяние, като резултат от посещението на нашия млад апостол! Но уви! Тя влезе в съдружие с друга жена и откри публичен дом, който процъфтява, за голямо съжаление, в Барселона.

- 
- [1] Posada — странноприемница. — Б.пр. ↑
- [2] Aguardiente — ракия. — Б.пр. ↑
- [3] Новена — молитва у католиците, която се чете девет дни. — Б.пр. ↑

**ЧАСТ III**  
**ВИКАРИЙ БЕЗ СПОЛУКА**

## ГЛАВА I

Привечер в онзи съботен ден през месец януари, когато Франсис пристигна в Шейлсли на локалната железопътна линия на около четиридесет мили от Тайнкасъл, валеше безспирно. Но нищо не можеше да възпре неговото усърдие и пламъка в гърдите му. Когато влакът изчезна в мъглата, Франсис застана в очакване на открития мокър перон, а живите му очи затърсиха из мрачната пустош. Никой не беше дошъл да го посрещне. Без да се смущава, той вдигна куфара си и потегли по главната улица на миньорското село. Нямаше да бъде мъчно да намери църквата на Спасителя.

Това беше първото му назначение, първата му служба като викарий. Той просто не можеше да повярва. Сърцето му пееше от радост... най-после, най-после, току-що ръкоположен, той вече имаше възможност да влезе в редовете на борбата и да се бори за човешките души.

Макар че беше предупреден предварително, Франсис никога не беше виждал по-голяма грозота от тази наоколо. Шейлсли се състоеше от дълги редици сиви къщи и бедни, евтини магазини, които се редуваха с празни буренясали места, купища пляка — те пушеха даже и в дъжда — купища смет, няколко кръчми и църкви, а над всичко това се издигаха високите черни пирамиди на шахтите на каменовъглената мина „Реншо“. Но той си каза весело, че го интересуват хората, а не мястото.

Католическата църква се намираше на източния край на селото, в съседство с мината, и беше част от общата картина. Тя беше висока сграда от неизмазани червени тухли, със сини готически прозорци, тъмночервен покрив от нагъната желязна ламарина и плосковърха ръждясала кула. От едната страна на църквата се намираше училището, а от другата — свещеническият дом с буренясал двор отпред, ограден с нащърбена дъсчена ограда.

Франсис си пое дълбоко въздух, приближи се до малката вехта къща и дръпна връвта на звънеца. След известно време, когато се

готвеше да позвъни за втори път, вратата се отвори и се показа една пълна жена с престилка на сини райета. Тя го изгледа и кимна с глава.

— Сигурно сте вие, отче! Негово Преподобие ви очаква. Там вътре! — Тя посочи добродушно към вратата на приемната. — Какво време, само погледнете. Аз ще отида да сложа рибата.

Франсис влезе в стаята с решителни стъпки. До масата, покрита с бяла покривка и сложена за обяд, вече седеше един нисък, пълен свещеник на около петдесет години. Като видя новия си викарий, той прекъсна нетърпеливото си чукане с ножа и го поздрави.

— Е, пристигна най-послед. Влез.

Франсис подаде ръка.

— Отец Кезър, предполагам?

— Вярно. Ти кого очакваше? Крал Вилхелм Орански? Както и да е, тъкмо навреме идваш за вечеря. Заповядай! — И като се облегна назад, извика към съседната кухня: — Мис Каферти! Цяла нощ ли ще се маеш? — Кимна на Франсис: — Седни и стига си гледал като изгубен. Вярвам, че играеш карти. Аз обичам да поигравам вечер.

Франсис седна на един стол до масата и скоро мис Каферти влезе с голяма покрита чиния със сушена риба и пържени яйца. Когато отец Кезър си взе две яйца и малко риба, тя сложи нова чиния за Франсис. Тогава отец Кезър премести с пълна уста чинията към него.

— Карай, сипи си. Не се притеснявай. Тук ще има да работиш много, така че трябва да ядеш.

Самият той ядеше бързо и нито за миг не спираше да хруска шумно със силните си челюсти и да движи двете си яки ръце, обраснали с черни косми. Той беше едър, с топчеста, ниско остригана глава и свити уста. Носът му беше плосък, с широки ноздри, от които се подаваха два тъмни кичура косми, пожълтели от енфие. Той създаваше усещане за сила, за власт. Всяко негово движение беше шедьовър на несъзнателно властване. Като срязва едно яйце и натика половината в устата си, малките му очи се впиха във Франсис и си съставиха мнение за него, така както месарят преценява какво заслужава някой бик.

— Не ми се виждаш много як. Под седемдесет кила, а? Не знам какво може да стане от викарий като вас. Последният ми викарий беше слаб в коленете! Трябваше да се казва Фли<sup>[1]</sup>, не Ли — нямаше фасон

за Ли. Там на континента ви развалят. От мое време... ех, хората, които излязоха с мен от Мейнуг, бяха мъже.

— Аз мисля, че ще ме одобрите в гърдите и краката. — Франсис се усмихна.

— Скоро ще видим — изръмжа отец Кезър. — Иди да изслушаш изповедите като свършиш. Аз ще дойда по-късно. Май няма да има много хора тази вечер... като е така влажно. Дай им опрощение! Страшно са мързеливи... моите хубавци!

Горе, в тънкостенната си стая, масивно мебелирана с едно тежко легло и грамаден гардероб в стил кралица Виктория, Франсис си изми ръцете и лицето над ръждясал умивалник. После побърза да слезе в църквата.

Първото му впечатление от отец Кезър не беше благоприятно, но той си каза, че трябва да бъде справедлив: първата преценка е толкова често несправедлива.

Той седя дълго време в студената изповедалня — още надписана с името на предшественика му „Фр. Ли“ — заслушан в чукането на дъжда по ламаринения покрив. После излезе и заскита из празната църква. Тя представляваше жалка гледка — гола като хамбар и немного чиста. Бяха правили неуспешни опити да боядисат централния кораб като мрамор с тъмнозелена боя. Статуята на свети Йосиф беше изгубила едната си ръка и я бяха поправили несръчно. Пътят към Голгота беше представен в жалки, заплескани картинки. На олтара дразнеха окото две-три шарени книжни цветя във вази от потъмнял бронз. Но тези малки недостатъци само увеличаваха неговите възможности да работи. Имаше скиния. Франсис коленичи пред нея с пламенно увлечение и отново посвети живота си.

Той беше свикнал с културната атмосфера в Сан Моралес, междинно учебно заведение за учени и проповедници, свикнали да се движат между Лондон, Мадрид и Рим, и първите няколко дни му се видяха още по-тежки. Не беше лесно да се разбере с отец Кезър. Сприхав по природа и склонен към грубости, старият свещеник беше станал твърд като камък — от възрастта, от житейския си опит и поради неуспеха си да спечели обичта на енорияшите си.

Някога имал една отлична енория в морския курортен град Истклиф. Но там станал толкова непоносим, че видни хора от града отправили молба до епископа да го махне. Отначало отец Кезър

негодувал силно, но с течение на времето издигнал този случай до степен на лична саможертва. Често казвал прочувствено: „По свое собствено желание слязох от престола до стъпалата му... но, ех!... какви дни бяха тогава!“.

Единствена мис Каферти беше на негова страна. Тя беше готвачка и едновременно и икономка при него. Тя му прислужваше от години. Разбираше го, защото имаше характер също като неговия, можеше да търпи ругатните му и да им отвръща от все сърце. Двамата се зачитаха взаимно. Когато той отиваше да прекара в Хароугейт годишната си ваканция от месец и половина, позволяваше и на нея да отиде на почивка в родното си място.

В личните си навици старият свещеник не проявяваше много изтънченост. Тропаше из спалнята си, тръскаше вратата на банята. Тънките стени на къщата отекваха от неговите движения.

Той беше свел несъзнателно религията си до една формула — без никакви схващания за вътрешни значения, за неземното, без никаква гъвкавост в миросгледа. „Прави това или бъди прокълнат!“ беше отпечатано в сърцето му. Имаше някои неща, които трябваше да се извършват с думи, вода, масло и сол. Без тях адът беше готов, огън и жупел. Беше пълен с предразсъдъци и изказваше на всеослушание презрението си към всички други вероизповедания в селото — становище, което допринасяше твърде малко за печелене на приятели.

Не беше в мир даже и в отношенията си със своите собствени енорияши. Енорията беше бедна, църквата имаше тежък дълг и, въпреки строгата си пестеливост, свещеникът често пъти биваше страшно притеснен в усилията си да свърже двата края. Той имаше всички права и основания да иска от своите хора. Но вродената му избухливост беше много лош заместител на тактичността. В своите проповеди, стъпил здраво на разкрачените си крака и с глава, издадена застрашително напред, той бичуваше малкото си богомолци за провиненията им.

— Как очаквате от мен да плащам наема, данъците и застраховката? И да поддържам църковния покрив над главите ви? Вие не давате на мен, давате на Всевишния. Сега всеки мъж и всяка жена от вас да слуша. Сребро искам да видя на дискаса, сребро, не вашите мизерни медни петачета. Повечето от вас, мъжете, сте на работа благодарение на щедростта на сър Джордж Реншо. Нямате никакво

оправдание! А пък колкото до жените от енорията — ако слагат повече на диска и по-малко на гърба си, повече ще им прилича. — Той продължаваше да гърми по такъв начин, после обикаляше сам той с диска и отправяше пламенни обвинителни погледи към всеки свой енорияш, като пъхваше диска под носа му.

Исканията му предизвикваха вражда, ожесточена война между него и енорияшите. Колкото повече ги нагрубяваше, толкова по-малко му даваха. А той беснееше и измисляше планове. По едно време започна да раздава малки кожени пликчета. Когато те оставяха след себе си празните пликчета, той обикаляше из църквата след божествената служба, събираше захвърлените празни пликчета и мърмореше яростно:

— Виж ги ти, как се отнасят към Всевишния!

На това мрачно финансово небе имаше едно ярко слънце — сър Джордж Реншо, собственикът на каменовъглената мина в Шейлсли, а освен това и на още петнадесетина други мини из това графство. Той беше човек не само с огромни парични средства и добър католик, но и постоянен благодетел. Макар че провинциалната му резиденция Реншо Хол се намиреше на седемдесет мили, в другия край на окръга, църквата на Спасителя си бе спечелила някакво постоянно място в бюджета му. Всяка Коледа, с най-голяма точност, за енорийския свещеник пристигаше чек за сто гвинеи. „Гвинеи, имайте предвид!“ Отец Кезър сякаш миропомазваше думата. „Не от прокажените фунтове. Ей това се казва джентълмен!“ Той беше виждал сър Джордж само два пъти, на публични събирания в Тайнкасъл, преди много години, но говореше за него с почит и благоговение. Изпитваше таен страх да не би заради някоя негова грешка финансовият магнат да прекъсне подаянията си.

Към края на първия месец, прекаран в Шейлсли, близкото общуване с отец Кезър започна да оказва въздействие върху Франсис. Той беше постоянно напрегнат. Нищо чудно, че младият отец Ли беше изживял такова лошо нервно сътресение. Душевният живот на Франсис се помрачи, понятията му за стойностите на нещата се объркаха. Ненавистта му към отец Кезър ставаше все по-голяма. После се съвземаше, изпъшкваше и повеждаше остра борба със самия себе си за покорство и смирение.

Енорийската работа беше отчайващо трудна, особено в това мразовито време. Три пъти седмично той трябваше да отива с велосипед до Бротън и Гленбърн, две далечни бедни села, за да отслужва литургия, да изслушва изповеди и да преподава Закон божий в местното училище. Липсата на отзивчивост сред енорияшите увеличаваше трудностите. Самите деца бяха инертни, мудни. Имаше много беднотия и сърцераздирателна немотия. Цялата енория изглеждаше потънала в апатия, като застояла вода, без надежда за спасение. Франсис си казваше страстно, че няма да отстъпи пред рутината. Като съзнаваше своята несръчност и неумение, той изпитваше пламенно желание да стигне до тези бедни души, да им помогне и да ги съживи. Искаше да запали искра, да възвърне към живот загасналите въглини, даже и това да бъде последната му спънка в живота.

А положението му ставаше по-лошо поради обстоятелството, че енорийският свещеник, хитър и бдителен, поддушваше със злъчен хумор какви трудности изпитваше викарият, и лукаво очакваше идеализмът на младия духовник да се нагоди към неговия практически здрав разум. Веднъж, когато Франсис влезе изморен и измокрен, след като бе пътувал с велосипед десет мили във вятър и дъжд до един болен в Бротън, отец Кезър изрази цялото си мнение с една-единствена закачка: „Да се фабрикуват светци не е както ти си го представяш, а?“. После добави с естествен тон: „Нехранимайковци!“.

Франсис се изчерви като рак.

— Христос умря за нехранимайковци.

Дълбоко потресен, Франсис започна да се самоизмъчва. На обяд и вечеря ядеше много малко, често пъти само чаша чай и малко препечен хляб. Често, когато се събуждаше посред нощ, измъчван от съмнения, се измъкваше крадешком и отиваше в църквата. Потънала в сянка и утихнала, къпана от бледата лунна светлина, голата сграда губеше своята тревожеща неприветливост. Франсис се отпускате на колене и с пламенно увлечение започваше да се моли на Бога да му вдъхне смелост да прегърне изпитанията на това начало. После се заглеждаше в наранения Спасител върху кръста, търпелив, благ и страдащ, и тогава мир изпълваше душата му.

Една вечер, малко след полунощ, след като беше направил още едно посещение от този род и се връщаше горе на пръсти, Франсис

завари отец Кезър да го чака. По нощница и палто, със свещ в ръка, енорийският свещеник разкрачи дебелите си космати крака на горната площадка и застана на пътя му.

— Ти какво си мислиш, че правиш?

— Отивам си в стаята.

— Къде си ходил?

— В църквата.

— Как! По това време, през нощта!

— Защо не? — Франсис се усмихна пресилено. — Да не мислите, че може да събудя Господа?

— Не, но можеш да събудиш мен. — Отец Кезър изгуби власт над нервите си. — Не позволявам! Никога не съм чувал такива глупости в живота си. Аз управлявам енория, а не религиозен орден. Можеш да се молиш колкото си искаш през деня, но докато се намираш под моите заповеди нощно време ще спиш!

Франсис преглътна резкия отговор, който му беше на езика. Прибра се мълчаливо в стаята си. Каза си, че трябва да се пречупи и да положи големи усилия, за да се разбира с началника си, ако иска изобщо да направи добро в енорията си. Опита се да съсредоточи вниманието си върху добрите страни на отец Кезър: неговата прямота и смелост, чудноватата му шеговитост, каленото му целомъдрие.

Няколко дни по-късно, като избра един момент, смятан от него за подходящ, той подхвана стария свещеник дипломатично:

— Чудех се, отче... имаме такъв разпръснат район, толкова отдалечен от света, без никакви подходящи места за развлечения... чудех се дали не можем да основем един клуб за младежите от енорията.

— Аха! — Отец Кезър беше в шеговито настроение. — Значи, тръгнал си на лов за популярност, момче!

— Не, опазил ме бог. — Франсис възприе същия тон, толкова много държеше да прокара своето. — Не искам да правя предварителни сметки. Но един клуб би могъл да прибере младежите от улицата... пък и по-възрастните от кръчмите. Да ги развие физически и обществено. — Той се усмихна. — Даже и да ги накара да идват на църква.

— Хо-хо-хо! — Отец Кезър се изсмя на глас. — Много си млад. Аз смятах, че си по-прост и от Ли. Добре, карай, щом искаш. Но ще си

получиш всичките благодарности в една кошница от тази тълпа нехранимайковци.

— Благодаря ви, благодаря ви. Аз исках само да ми дадете разрешение.

Франсис веднага се залови с пламенно усърдие да изпълнява плана си. Доналд Кайл, директор на мината, беше шотландец и добър католик, който беше проявявал признаци на добро желание. Двама други чиновници от мината, кантарджията Морисън, чиято съпруга идваше понякога да помага в свещеническият дом, и Кридън, главният надзирател, също бяха членове на църквата. Чрез директора Франсис получи разрешение да използва три вечери в седмицата залата за първа помощ на мината. С помощта на другите двама той се залови да събуди интерес към проектирания клуб. Когато преброи парите си, те излязоха по-малко от две лири, а той по-скоро би умрял, отколкото да поиска помощ от енорията. Писа на Уили Тълок, чиято работа го свързваше с тайнкасълските синдикални домове за развлечения, и го помоли да му изпрати малко от старите бракувани гимнастически уреди.

Като се чудеше как ще бъде най-добре да се открие клуба, Франсис реши, че нищо друго няма да може така добре да привлече младежта, както танцова вечер. В залата имаше пиано, а Кридън беше много добър цигулар.

Отец Чисхолм залепи едно съобщение на вратата на Червен кръст, а когато дойде четвъртък, изразходва целия си капитал да обзаведе бюфета със сладкиши, плодове и лимонада.

Отначало вечерта започна мудно, но после успехът надмина и най-дръзките очаквания. Дойдоха толкова много посетители, че успяха да образуват осем групи за кадрила. Повечето от момчетата нямаха обувки и танцуваха с работните си ботуши. Между отделните танци сядаха на пейките из залата, зачервени и щастливи, а през това време девойките отиваха в бюфета да им намерят нещо за хапване и пийване. Когато танцуваха валс, всички пееха заедно думите на припева. Пред входа се спря малка група миньори, които се връщаха от смяната. На светлината зъбите им лъщяха бели върху начернените им лица. Към края и те се присъединиха към пеенето, а един-двама по-предприемчиви се вмъкнаха в залата и си откраднаха по един танц. Всички бяха весели.

Докато стоеше на вратата и техните викове „лека нощ“ още ечаха в ушите му, Франсис си помисли в изблик на трепетна радост: „Почнаха да се съживяват. Боже мили, сложих вече началото“.

На следващата сутрин, на закуска отец Кезър слезе бесен от ярост.

— Какво чувам? Хубава работа! Ама че царски пример! Не те е срам!

Франсис го погледна смаян.

— Какво искате да кажете, за бога?

— Ти знаеш какво искам да кажа! Такава дяволска каша си ми забъркал снощи!

— Вие ми дадохте разрешение — само преди една седмица.

Отец Кезър му се озъби:

— Аз не съм ти давал разрешение да започнеш такова безразборно мачкотене пред самите врати на моята църква. Аз си имам достатъчно затруднения да пазя чисти моите момичета и без да въвеждаш ти твоето неприлично мачкане и стискане!

— Цялата вечеринка мина съвършено невинно.

— Невинно!... Като Господа горе на небето! — Отец Кезър беше червен като рак от яд. — Ти не знаеш ли, че такова кавалерство — ах ти, простак такъв — довежда до притискане и мачкане на тела и крака? Кара лошите мисли да заработят в умовете на тези млади хора. Довежда до похотливост, страсти и наслади на плътта.

Франсис беше съвсем блед, очите му горяха от възмущение.

— Вие не бъркате ли похотливост и пол?

— Боже Господи! Че каква разлика има?

— Колкото между болест и здраве.

Отец Кезър направи конвулсивно движение с ръце.

— Какво ми говориш ти, дявол да те вземе?

Потисканите огорчения от последните два месеца се изляха от устата на Франсис като бурна вълна.

— Вие не можете да потискате природата. Ако я потиснете, тя се обръща срещу вас и ви разкъсва. Напълно естествено и хубаво е за младите мъже и жени да общуват, да танцуват заедно. То е естественият увод към ухажването и женитбата. Вие не можете да държите половете под мръсен чаршаф, като вмирисан труп. Това именно поражда неприличния смях, циничните подигравки. Ние

трябва да се научим да обучаваме и преобразяваме половете, а не да ги задушаваме като бурени. Ако се опитате да го направите, ще се провалите, а освен това ще създадете нещо мръсно от всичко чисто и възвишено!

Ужасно мълчание. Жилите по врата на отец Кезър се бяха зачервили и подули.

— Ах ти, куче богохулно! Аз няма да позволя на младежта да блудства в твоите танцувални салони!

— Тогава ще ги накарате да богохулстват — както го наричате — из тъмните ливади и нивя.

— Лъжеш! — запъна се отец Кезър. — Аз ще пазя непорочна девствеността в тази енория. Аз знам какво говоря.

— Няма съмнение — отвърна Франсис с огорчение. — Но фактът си остава. Според статистиките процентът на незаконните деца в Шейлсли е най-голям в цялата епархия.

За миг изглеждаше, че енорийският свещеник щеше да припадне. Ръцете му се свиваха и отпускаха сякаш търсеха да удушат някого. Той залитна леко, вдигна пръст и стрелна с него към Франсис.

— Статистиките показват нещо друго. И то е, че няма никакъв клуб на пет мили от това място, на което аз стоя. Твоят хубав план е свършен, смачкан, пометен. Аз ти го казвам. А в този случай моята дума е последна! — Той се тръшна на стола и се залови яростно за закуската.

Франсис закуси набързо и се качи горе в стаята си блед и разстроен. През прашните стъкла на прозореца се виждаше залата за първа помощ, а отвън пред нея касите с боксьорски ръкавици и гимнастически гири, пристигнали вчера от Тълок. Сега всичко това беше безполезно. Обзе го страшно вълнение. Той се замисли напрегнато. „Не мога да продължавам да се подчинявам. Бог не може да иска такова покорство. Трябва да се боря, да се боря, на равна нога с отец Кезър, да се боря не за себе си, а за тази жалка, нещастна енория.“ Душата му преливаше от обич, от дълбок копнеж да помогне на тези бедни хорица — първата му задача от Бога.

През следващите няколко дни, когато изпълняваше всекидневните си задължения в енорията, той трескаво търсеше някакъв начин да премахне забраната на клуба. Сега клубът беше станал символ на освобождението на енорията. Но колкото повече

мислеше, толкова по-несъкрушима му се виждаше позицията на отец Кезър.

А по-възрастният свещеник направи собствени заключения от послушанието на Франсис и прояви зле прикрито ликуване. Той беше тъкмо човек, който да укротява такива като него и да вкарва в пътя такива малки палета. Епископът трябва да знае колко много го бива за такава работа, щом му изпрати няколко такива един след друг. Злъчната му усмивка се разшири чак до ушите.

Съвсем внезапно на Франсис му дойде една идея. Дойде му като светкавица. Беше твърде малка възможност, но може би щеше да успее. Бледото му лице се заля от лека червенина. Той за малко щеше да се развика с глас. Но направи голямо усилие и се успокои. Помисли си: „Ще се опитам, трябва да се опитам... щом се свърши посещението на леля Поли“.

\* \* \*

Франсис беше уредил леля Поли и Джуди да дойдат на почивка в Шейлсли през последната седмица на юни. Наистина Шейлсли не беше курортно място, но се намираше на високо и въздухът му беше хубав. Свежата пролетна зеленина му беше придала преходна хубост. Франсис изпитваше голямо желание Поли да намери тук отмората, която заслужаваше.

Зимата мина трудно за нея — физически и финансово. Тадей Джилфойл „съсипваше“ кръчмата според нейните собствени думи. Пиеше повече отколкото продаваше, не показваше никакви приходи, опитваше се да грабне в свои ръце останките от търговията. Хроничната болест на Нед беше взела особена насока. От една година насам той не можеше вече да си служи с краката и не можеше въобще да си гледа работата. Прикован към своя стол на колелца, напоследък Нед беше станал съвсем невменяем. Говореше безумни неща, разправяше на пияния Тадей за парната си яхта, за частната си бирена фабрика в Дъблин. Един ден избяга от надзора на Поли и придружаван от Сканти, жалко зрелище на движение, се домъкна до Клермонт и си поръча две дузини шапки. Повикан по искане на Франсис д-р Тълок беше стигнал до заключението, че болестта на Нед не се дължи на

апоплектичен удар, а на тумор в мозъка. Той именно беше намерил санитарния фелдшер, който сега заместваше Поли.

Франсис би предпочел Джуди и леля Поли да се настанят в стаите за гости в свещеническия дом — една от мечтите му беше да си има своя енория и там Поли да му бъде икономка, а Джуди да живее под неговите особени грижи. Но държанието на отец Кезър беше такова, че не можеше да стане и дума да искат гостоприемство от него. Франсис им намери удобна квартира в къщата на мисис Морисън. И на 21 юни леля Поли и Джуди пристигнаха.

Когато ги посрещна на гарата, Франсис изпита внезапна болка. Все така изпъчена и бодра, Поли слезе от влака и поведе за ръка едно малко мургаво дете с лъскави коси, както на времето беше ходила Нора.

— Поли! Мила Поли! — заговори той сякаш на себе си.

Тя не беше много променена, може би малко по-бедно облечена, а слабите ѝ страни малко по-хлътнали. Носеше същото късо палто, същите ръкавици и същата шапка. Никога не харчеше нито петак за себе си, винаги за другите. Тя се беше грижила за Нора и за него, за Нед, а сега и за Джуди. Беше толкова безкористна.

Той пристъпи напред и я прегърна.

— Поли, толкова се радвам, че се виждаме... ти си... ти си вечна.

— Ах, мили. — Тя бръкна в ръчната си чанта, затърси носната си кърпичка. — Тук е ветровито. Имам нещо в окото.

Той улови нея и Джуди за ръка и ги отведе в квартирата. Направи всичко по силите си, за да бъде приятен престоят им. Вечер водеше дълги разговори с Поли. Тя се гордееше много с него, откакто беше станал свещеник и не отдаваше голямо значение на своите тревоги.

Но признаваше една своя грижа — Джуди представляваше тежка задача.

Детето беше на десет години и ходеше в дневното училище в Клермонт. То имаше странен характер. Външно беше пленително пряма, но вътрешно подозрителна и тайна. Трупаше в спалнята си какви ли не дреболии и затреперваше от яд, ако ѝ ги побутваха. Изпадаше в луд възторг, но той скоро отминаваше. При друго настроение ставаше плаха и неуверена. Не искаше да си признае каквато и да е грешка и сладкодумно се отклоняваше от истината, за да

я прикрие. Щом ѝ намекнеха, че лъже, се възмущаваше и избухваше в същински поток от сълзи.

Като имаше всичко това предвид, Франсис положи всички усилия да спечели доверието ѝ. Водеше я често в свещеническия дом и там тя скоро се почувства като у дома си с пълната несъзнателност на децата. Често влизаше в стаята на отец Кезър, катереше се по неговия диван, пипаше лулите му и тежкото преспание. Това беше неудобно, но понеже енорийският свещеник не възразяваше, Франсис не ограничаваше детето.

През последния ден на краткия им престой, когато леля Поли излезе на разходка за последен път, а Джуди дойде най-послед да си почине с една книга с картинки в ъгъла на стаята му, на вратата се почука силно. Показа се мис Каферти и се обърна към Франсис.

— Негово Преподобие каза веднага да отидеш при него.

Франсис вдигна вежди при това неочаквано повикване. Имаше нещо злокобно в думите на икономката. Той стана бавно.

Отец Кезър го чакаше прав в стаята си. За пръв път от седмици насам той погледна Франсис право в очите.

— Това дете краде!

Франсис не каза нищо, но изведнъж почувства някаква празнота в стомаха си.

— Аз имах доверие в нея. Оставях я да си играе в къщата. Мислех си, че е добро момиче, макар че... — Кезър млъкна гневно.

— Какво е взела? — попита Франсис със стиснати устни.

— Какво вземат обикновено крадците? — Отец Кезър се обърна бързо към полицата на камината, където бяха наредени фишеци с пари, във всеки един по дванадесет пенса, загънати внимателно в бяла хартия от неговите собствени ръце. Той взе един от фишеците. — Крала е от парите на диска. Това е по-лошо от кражба. Това е симония. Я погледни тук!

Франсис разгледа фишека. Беше отворен отгоре и пак затворен несръчно. Липсваха три пенса.

— Какво ви кара да смятате, че Джуди го е направила?

— Аз не съм глупак — сопна се отец Кезър. — От една седмица насам забелязвам, че ми липсват пари. Всеки петак в тези фишеци е белязан.

Без да каже нито дума, Франсис се запъти към своята стая. Енорийският свещеник го последва.

— Джуди, покажи ми кесията си.

Джуди го погледна сякаш я бяха ударили, но бързо се съвзе. Усмихна се невинно.

— Оставих я у мисис Морисън.

— Не, кесията ти е тук. — Франсис се наведе напред и извади кесията от вътрешния джоб на палтото ѝ. Кесията беше нова, леля Поли ѝ я беше подарила малко преди да дойдат тук. Франсис я отвори със свито сърце. Вътре имаше три петака. Всеки един от тях имаше по едно кръстче, надраскано върху обратната страна.

Намръщеното лице на отец Кезър излъчваше и възмущение, и триумф.

— Аз какво ти казах? Ах ти, проклето гаменче, да крадеш от Бога! — Той се развика на Франсис. — Трябва да бъде дадена под съд за това. Ако беше поверена на мен, направо щях да я заведа в полицията.

— Не, не! — Джуди се разплака. — Аз смятах да ги върна пак на мястото им, наистина смятах.

Франсис беше съвсем блед. Положението беше ужасно за него. Той призова на помощ всичката си смелост.

— Много добре — каза той бързо. — Ще слезем до участъка още сега и ще я предадем на старшията Хамилтън.

Плачът на Джуди стана истеричен. Изненадан, отец Кезър каза подигравателно:

— Хайде да те видя!

Франсис си взе шапката и улови Джуди за ръка.

— Хайде, Джуди. Трябва да бъдеш храбра. Ще слезем при старшията Хамилтън да му кажем, че отец Кезър те дава под съд за три пенса.

Когато Франсис поведе детето към вратата, в очите на отец Кезър се появи смущение, а след това несъмнена уплаха. Той си даваше сметка, че беше развързал езика си. Старшията Хамилтън, поклонник на крал Вилхелм Орански, не му беше приятел. Двамата често се бяха карали в миналото. А сега... това обвинение за такава нищожна сума... Той си представи как ще го осмиват из цялото село. Внезапно измънка:

— Няма нужда да отивате!

Франсис сякаш не го чу.

— Стой! — извика отец Кезър. После потисна гнева си и продума с усилие: — Я да... я да забравим тази работа. Говори й ти.

После излезе от стаята, разтреперан от яд.

\* \* \*

Когато леля Поли и Джуди се върнаха в Тайнкасъл, Франсис взе бързо решение: поиска да обясни и да изкаже съжаленията си за дребната кражба на Джуди. Но отец Кезър го смрази. По-старият свещеник беше озлобен още повече, задето бяха попречили на намеренията му. Освен това скоро щеше да замине на почивка. При това искаше да постави викария на мястото му.

Той подминаваше Франсис намръщен, със стиснати устни. По уговорка с мис Каферти се хранеше сам, преди да сложат на младия свещеник. В неделя, преди да замине, държа остра проповед върху седмата заповед: „Не кради!“. Всяка дума от нея беше насочена срещу викария.

Тази проповед накара Франсис да вземе окончателно решение. Веднага след църковната служба той отиде право в къщата на Доналд Кайл, повика директора настрана и говори с него със сдържана разпаленост. Постепенно лицето на Кайл светна и макар че по него все още личеше известно съмнение, се появи и надежда. Накрая той каза:

— Не знам дали ще мога да го направя! Но ще бъда с вас чак докрай.

Двамата мъже си стиснаха ръцете.

В понеделник сутринта отец Кезър замина за Хароугейт, където цял месец и половина щеше да пие минерална вода. Същата вечер мис Каферти отпътува за родното си село Рослер. А във вторник сутринта Франсис и Доналд Кайл се срещнаха на гарата по предварителна уговорка. Кайл носеше кожена чанта, пълна с книга, и една съвсем нова брошура, издадена неотдавна от един голям конкурентен каменовъглен концерн в Нотингам. Той беше облякъл най-хубавите си дрехи, а външният му вид беше само мъничко по-малко решителен, отколкото на Франсис. Двамата заминаха за Шейлсли с влака в единадесет часа.

Дългият ден измина бавно. Двамата се върнаха чак късно вечерта. По улицата се изкачиха заедно, но мълчешком. И двамата гледаха право пред себе си. Франсис имаше уморен вид, но изражението на лицето му не разкриваше нищо. Може би трябваше да се отбележи, че директорът на мината се усмихна важно-важно, когато си казаха „Лека нощ“.

Следващите четири дни изминаха нормално. Тогава, без никакво предупреждение, започна период на трескава дейност.

Тя изглеждаше съсредоточена в мината, нещо естествено, тъй като това беше средището на този край. Франсис прекарваше там голяма част от свободното си време, съветваше се с Доналд Кайл, проучваше сините планове на архитекта, наблюдаваше работата на работниците. Правеше впечатление, че сградата бързо растеше. За две седмици се издигна над съседната зала за първа помощ, а след един месец строежът беше завършен. После дойдоха дърводелците и мазачите. Ударите на чуковете звучаха като приятна музика в ушите на Франсис. Той душеше миризмата на пресния талаш и от време на време помагаше на работниците. Те го обикнаха. Той бе наследил от баща си известна склонност към физическия труд.

Сам в свещеническия дом, с изключение на тихите всекидневни посещения на мисис Морисън, временната му икономка, и освободен от тормоза на началника си, Франсис даде воля на своя жар. Целият гореше от въодушевление. Чувстваше, че става по-близък със своите хора, разрушаваше подозрението, постепенно навлизаше в сивия им безрадостен живот и носеше на хлътналите флегматични очи внезапен лъч на радост. Вълнуваха го прекрасни чувства, смесица от цел и постижения. Като беше прегърнал беднотията и нещастията около себе си, сякаш от съжаление и възвишена нежност все повече се приближаваше до прага на невидимия Бог.

Пет дни преди завръщането на отец Кезър Франсис седна и написа следното писмо:

Шейлсли, 15 септември 1897

Драги сър Джордж,

Новият дом за развлечения, който Вие така щедро подарихте на село Шейлсли, е вече почти завършен. Той ще се окаже много голяма благодат не само за работниците

от Вашата собствена каменовъглена мина и техните семейства, но и за всички други в този затънт индустриален район, без разлика на класа или вяра. Вече е образуван един безпартиен комитет и е съставено едно изложение на основните мероприятия, разисквани от нас. От тук приложеното копие ще видите колко богата е зимната ни програма: класове по бокс и фехтовка, физическо възпитание, наставления за първа помощ и по една седмична танцова вечер всеки четвъртък.

Като си спомням за колебливата щедрост, с която Вие посрещнахте плахите и може би неоправдани постъпки, направени от мистър Кайл и мен, просто съм поразен. Каквито и думи да употребя, за да Ви изкажа признателността си, биха били съвсем недостатъчни. Действителните благодарности за Вас ще дойдат от щастието, което Вие носите на работниците от Шейлсли и от доброто, което несъмнено ще последва от засилената обществена сплотеност.

Ние предлагаме да отпразнуваме откриването на 21 септември. Ако се съгласите да ни почетете с присъствието си, нашето щастие ще бъде пълно.

Вярвайте ми, Ваш най-искрен

Франсис Чисхолм

Викарий на църквата на Спасителя

Той пусна писмото странно усмихнат със свити устни. Думите му бяха от сърце, искрено пламенни. Но краката му трепереха.

На деветнадесети на обяд, един ден след завръщането на икономката, отец Кезър се появи. Укрепнал от минералната вода, той прачеше от енергия — според неговите собствени думи, ръцете го сърбели да грабне юздите. Като изпълни отново свещеническия дом с шумното си, черно, космато същество, с шумното си приветствие към мис Каферти и искането си за силна храна, той се залови да прегледа кореспонденцията си. После се втурна в трапезарията и потърка ръце. Върху масата лежеше един плик. Енорийският свещеник го разкъса и извади от него една напечатана картичка.

— Какво е това?

Франсис облиза сухите си устни и събра всичката си смелост.

— Трябва да е покана за откриването на новия Клуб за атлетика и развлечения в Шейлсли. И аз получих.

— Клуб за развлечения! Какво общо имаме ние с него? — Като улови картичката с протегната ръка, той се загледа в нея, целият зачервен. — Какво е това?

— Един хубав нов дом. Можете да го видите от прозореца. — Франсис добави с разтреперан глас: — Дарение от сър Джордж Реншо.

— Сър Джордж... — Кезър млъкна смаян, после пристъпи шумно към прозореца. Загледа се продължително във внушителните размери на новата сграда. После се върна, седна и започна да се храни бавно. Апетитът му съвсем не беше като на човек с пречистен черен дроб. Той все хвърляше бързи погледи към Франсис с малките си наведени очи. Мълчанието му сякаш смрази стаята.

Най-сетне Франсис заговори — неловко, с пресилена простота.

— Вие трябва да вземете решение, отче. Вие сложихте забрана върху всякакви танци и общи развлечения на мъже и жени. От друга страна, ако нашите хора не участват в клуба, ако го бойкотираат и не посещават танцовите вечери, сър Джордж ще се почувства смъртно обиден. — Франсис не вдигна очи от чинията си. — Той ще дойде лично в четвъртък за откриването.

Отец Кезър не можа да хапне повече нищо. Дебелият и сочен бифтек в чинията му като че ли беше от подметка. Той стана рязко, стисна картичката в косматия си юмрук и я смачка с внезапна, страшна настървеност.

— Ние няма да отидем на това сатанинско откриване! Няма да отидем! Чуваш ли? Веднъж завинаги, казах ти го! — изкрещя и изскочи от стаята като вихър.

Във вторник вечерта, гладко избръснат, с чиста бяла риза и най-новото си расо отец Кезър отиде на церемонията. Лицето му изразяваше страхотен компромис между веселие и мрачност. Франсис го последва.

Новият салон беше залят от светлина и кипеше от вълнение, изпълнен до последното място от работниците от селото и околността. На издигнатия подиум седяха някои местни първенци — Доналд Кайл и жена му, лекарят на мината, учителят и двама други проповедници.

Когато Франсис и отец Кезър заеха местата си, последваха продължителни овации, после няколко подсвирквания и силен смях. Челюстите на отец Кезър тракаха свирепо.

Шумът от пристигащ автомобил повиши настроението и една минута по-късно, сред шумни овации, сър Джордж се появи на подиума. Той беше човек среден на ръст, на около шестдесет години, с лъскаво голо теме, заобиколено с бяла коса. Мустаците му бяха сребристи, а лицето — червендалесто. Имаше онзи много свеж тен, който някои руси лица придобиват на преклонна възраст. Изглеждаше чудновато, че един толкова скромен в облеклото и държанието си човек, разполагаше с такава огромна власт.

Той изслуша любезно церемонията и приветственото слово на мистър Кайл и после каза няколко думи. Завърши ласкаво:

— Бих желал да заявя в името на справедливостта, че първото внушение за този много ценен проект дойде от далновидността и широкия поглед на отец Франсис Чисхолм.

Овациите станаха оглушителни. Отец Чисхолм се изчерви, очите му се отправиха към началника му умолително и гузно.

Отец Кезър вдигна ръце машинално, два пъти ги притисна една в друга безшумно и разкриви устните си в болезнена, мъченическа усмивка. По-късно, когато започна първият танц, старият свещеник заследи с очи сър Джордж, който се въртеше из залата с младата Нанси Кайл. После изчезна в нощта. Музиката на цигуларите го последва.

Когато Франсис се върна късно през нощта, завари енорийския свещеник седнал в приемната, с ръце на коленете си, без огън в камината.

Отец Кезър изглеждаше странно скован. Цялото му желание за борба бе изчезнало. През последните десетина години бе повалил с нокаут повече викарии и от жените на Хенрих VIII. Той каза глухо:

— Трябва да доложа на епископа!

Франсис почувства как сърцето му се преобърна в гърдите. Но не трепна. Каквото и да станеше с него, авторитетът на отец Кезър беше подронен.

По-възрастният свещеник продължи мрачно:

— Може да е по-добре и за теб да смениш мястото си. Епископът ще реши въпроса. Архиепископският наместник Фицджералд има нужда

от втори викарий в Тайнкасъл... твоят приятел Анселм Мили е там, нали?

Франсис не отвърна нищо. Не искаше да напусне сега тази вече съживена енория. Но даже и да го принудеха да се махне оттук, работата щеше да бъде по-лека за неговия наследник. Клубът щеше да продължи да действа. Това беше само началото. И други промени щяха да настъпят. Той не ликуваше, а само изпитваше някаква смирена, почти химерична надежда.

Каза с тих глас:

— Съжалявам, отче, ако съм ви ядосал. Вярвайте ми, само се опитвах да помогна... на нашите нехранимайковци.

Очите на двамата свещеници се срещнаха. Тези на отец Кезър първи се наведоха към земята.

---

[1] Фли — бълха. — Б.пр. ↑

## ГЛАВА II

Един петъчен ден към края на Велики пости, в трапезарията на свещеническият дом при църквата „Свети Доминик“, Франсис и отец Слукас вече седяха на масата и ядяха оскъдния си обяд от варена моруна и препечен хляб без масло, поднесени в сребърен поднос и сини порцеланови чинии, когато отец Мили се завърна от сутрешното си посещение при един болен. От сдържаното му поведение и нежеланието, с което се хранеше, Франсис веднага долови, че Анселм имаше нещо на ум. Архиерейският наместник Фицджералд се хранеше по това време горе и тримата по-млади свещеници бяха сами. Отец Мили дъвчеше без охота и мълча чак до края на обяда. Само очите му бяха леко зачервени. Чак когато литовецът изтърси трохите от брадата си, стана, поклони се и излезе, едва тогава напрежението спадна. Анселм си пое дълбоко въздух.

— Франсис, искам да дойдеш с мен днес след обяд. Нямах работа, нали?

— Нямам... свободен съм до четири часа.

— Тогава трябва да дойдеш. Искам ти да бъдеш първия, като мой приятел, като мой колега свещеник... — Той млъкна внезапно, не пожела да каже нещо повече, за да разсее голямата загадка в думите си.

От две години насам Франсис беше втори викарий при църквата „Свети Доминик“, където Джералд Фицджералд, сега архиерейски наместник, още продължаваше да служи. Анселм беше негов старши помощник, а литовският свещеник отец Слукас оставаше като неизбежен товар поради големия брой полски емигранти, които продължаваха да се трупат в Тайнкасъл.

Преместването от затътеното село Шейлсли в тази позната му градска енория, където службата вървеше като по часовник, а църквата беше съвършена, беше предизвикало чудна промяна във Франсис. Той се радваше, че беше близо до леля Поли, че можеше да наблюдава отблизо Нед и Джуди, че се виждаше с Уили Тълок и сестра му Жана един-два пъти седмично. Намираще утеха, неизразима опора в неотдавнашното повишение на монсеньор Макнаб от Сан Моралес за

епископ на тази епархия. Все пак новият му вече зрял външен вид, бръчките около смелите му очи, мършавата му снага — всичко това свидетелстваше, че преходът не бе минал леко.

Архиерейският наместник беше изтънчен и изискан, гордееше се, че е джентълмен и стоеше на противоположния полюс на отец Кезър. И все пак, макар и да се мъчеше да бъде безпристрастен, архиерейският наместник не беше освободен от известни предразсъдъци. Докато гледаше с пламенно одобрение на Анселм — сега неговия пръв любимец — прикрито пренебрегваше отец Слукас, който беше далеч под средното равнище с неогладения си английски език и недодяланите си навици на масата — вечно с пъхнатата под брадата си салфетка и със странното си предпочитание да носи мека шапка с расото — към другия викарий се държеше със странна предпазливост. Франсис скоро схвана, че скромното му потекло, връзките му с „Юнион таверн“ и цялата тежка трагедия на Нед Банън представляваха недостатък, който не можеше да преодолее лесно.

А и беше започнал толкова лошо! Отегчен от изтърканите баналности, от все същите стари папагалски проповеди, които се редуваха почти като назубрени на определени неделни дни през годината, Франсис се бе осмелил, скоро след пристигането си, да държи едно просто, скромно нравоучение, свежо и оригинално, състоящо се от негови собствени мисли по въпроса за личната душевна чистота. Но уви, архиерейският наместник Фицджералд рязко осъди това опасно нововъведение. Следващата неделя по негово поръчение Анселм се качи на амвона и поднесе противоотровата: великолепно заключително слово върху „Звездата на морето“, в което елени се задъхваха за вода и кораби преминаваха благополучно през морето. С разперени ръце, елегантният просител за Любов завърши драматично с прочувствения зов: „Елате!“. Всички жени в църквата се просълзиха, а после, когато Анселм седна да хапне с апетит овчи котлети, архиерейският наместник го поздрави специално:

— Това беше красноречие, отец Мили! Слушал съм почти същата проповед от бившия ни епископ преди двадесет години.

Може би тези противоположни проповеди определиха техните насоки. В продължение на месеци Франсис неволно сравняваше унило своите нищожни постижения със забележителния успех на Анселм. Отец Мили беше видна личност в енорията, винаги в добро

настроение, винаги готов да се усмихне и да потупа по гърба всеки изпаднал в беда. Той работеше упорито и с голямо увлечение. В джоба на жилетката си носеше малък бележник, запълнен с определените му срещи. Никога не отхвърляше покана да говори на някое събрание или някой банкет. Издаваше „Вестник на Свети Доминик“: малко информационно вестниче, често пъти хумористично. Излизаше твърде често, и макар че никой не можеше да го нарече горделивец, пиеше чай само в най-отбраните домове. Когато дойдеше някой виден духовник, Анселм винаги отиваше да го посрещне и после сядаше в краката му, за да му се възхищава. По-късно му изпращаше хубаво подредено писмо, в което изразяваше пламенно каква полза за душата си е извлякъл от срещата. Благодарение на тази си откровеност имаше голям брой влиятелни приятели.

Естествено, възможността му да работи имаше своите граници. Докато енергично заемаше длъжността секретар на новия епархийски „Дом за чужди мисионери“ в Тайнкасъл — любим проект на епископа — и работеше неуморно, за да угоди на Негово Високопреосвещенство, беше принуден неохотно да откаже и да прехвърли върху Франсис честта да ръководи Клуба на работническите деца в Шанд стрийт.

Сградите около Шанд стрийт бяха най-лошите в целия град, високи кооперации и къщи с наемни жилища, лабиринт от бедняшки квартали, и те именно — напълно умишлено — бяха дадени за район на Франсис. Тук, макар че постиженията му се виждаха нищожни и без значение, той си намираше достатъчно работа. Трябваше да се научи да гледа немотията право в очите, да наблюдава скръбта и позора на живота без да трепва, вечната ирония на беднотията. Там около себе си не намираше светци, а грешници, и те пораждаха в него такова съжаление, че понякога го довеждаха до сълзи.

— Не ми разправяй, че вършиш чудеса — му казваше Анселм с укор.

Франсис се сепна и прекъсна мечтите си, като съгледа пред себе си отец Мили, който го чакаше с шапка на глава и бастун и ръката до масата. Той се усмихна и стана покорно.

Навън следобедът беше свеж и ясен, тъкмо започваше да духа лек ветреца и Анселм крачеше с големи крачки, спретнат, радушен и жизнерадостен, и поздравяваше енорияшите си сърдечно.

Популярността му не го беше разглезила. За многобройните му почитатели неговата най-пленителна особеност беше начина, по който подценяваше успехите си.

Франсис скоро видя, че отиваха към новото предградие, прибавено неотдавна към енорията. Извън границата на града се строяха известен брой къщи в парка на едно старо земеделско имение. Работници се движеха насам-натам с колички и самари за пренасяне на тухли. Франсис случайно забеляза една голяма бяла дъска: „Имение Холис — за справки при адвоката Малкъм Глени“. Анселм продължаваше да крачи напред по хълма, покрай раззеленени ниви. После слязоха по една горска пътека вляво.

Внезапно отец Мили спря с безмълвното вълнение на ловджийско куче.

— Знаеш ли къде се намираме, Франсис? Чувал ли си за това място?

— Разбира се.

Франсис често бе минавал оттук: малка падина сред обраснали с мъх канари, закрыта от погледа от жълта дива метла и затворена отпред от група букови дървета. Това беше най-хубавото място на няколко мили наоколо. Често се беше чудил защо го наричат „Кладенеца“, а понякога и „Марииния Кладенец“. Изворът беше пресъхнал преди петдесет години.

— Гледай! — Отец Мили го стисна за ръката и го поведе напред.

От сухите скали бликаше бистър като сълза извор. Настъпи странна тишина. После отец Мили се наведе, гребна вода с двете си шепи и пи почти с благоговение.

— Опитай я, Франсис. Трябва да бъдем благодарни, че сме едни от първите.

Франсис се наведе и пи. Водата беше сладка и студена. Той се усмихна.

— Хубава е.

Анселм Мили го изгледа с мъдро снизхождение, не без известен оттенък на покровителство.

— Драги приятелю, аз бих могъл да я нарека божествена на вкус!

— Отдавна ли е протекла?

— Вчера след обяд по залез-слънце.

Франсис се разсмя.

— Право да ти кажа, Анселм, днес си като делфийски оракул — пълен си със знамения и поличби. Я ми разкажи цялата история. Кой ти каза за тази вода?

Отец Мили поклати глава.

— Не мога... още.

— Но ти разпали в мен такова страшно любопитство.

Анселм се усмихна самодоволно. После изражението на лицето му стана пак тържествено.

— Още не мога да строша печата, Франсис. Трябва да отида при архиерейския наместник. Той трябва да се занимае с тази работа. Дотогава, разбира се, вярвам ти... знам, че ще зачиташ доверието ми в теб.

Франсис познаваше приятеля си толкова добре, че не настоя повече.

Като се върнаха в Тайнкасъл, той се раздели с колегата си викарий и тръгна по Гланвил стрийт да посети един болен. Един от членовете на поверения му клуб, момче на име Оуен Уорън, беше ритнато по крака преди няколко седмици като играело футбол. Момчето беше бедно и недохранено, а и не обърнало внимание на раната. Когато лекарят от инспекцията по труда го посетил, раната се била превърнала в злокачествено загнояване на пищялната кост.

Този случай беше изплашил Франсис, особено след като д-р Тълок изказа известно съмнение относно благоприятния изход на болестта. А тази вечер, в старанието си да достави известна утеха на Оуен и на угрижената му майка, необикновената и неизяснена разходка до „Марииния кладенец“ беше съвсем излязла от ума му.

На следващата сутрин обаче някакви шумни и заплашителни звуци откъм стаята на архиерейския наместник му я припомниха.

Великите пости представляваха убийствена мъка за архиерейския наместник. Той беше справедлив човек и постеше редовно. Но постенето не подходдаше на едрото му елегантно тяло, свикнало с разкошна и силна храна. Поставил на тежко изпитание здравето и настроението си, той странеше от хората, разхождаше се из свещеническия дом, без да показва, че разпознава когото и да е с премрежените си очи, и всяка вечер отбелязваше нов кръст върху календара си.

Макар че отец Мили се радваше на голямото благоволение на архиерейския наместник, имаше нужда от голяма находчивост, за да се приближи към него в такова време. Франсис чу гласа на Анселм да се понижава, убедителен и умолителен, когато архиерейският наместник му се сопваше сприхаво. В края на краищата по-мекият глас взе надмощие — както водните капки издълбават гранита само с неуморното си постоянство, помисли си Франсис.

След един час архиерейският наместник излезе от стаята си в много лошо настроение. Отец Мили го очакваше в хола. Потеглиха с един кабриолет към центъра на града. Отсъстваха три часа. Беше станало време за обяд, когато се върнаха, и като никога архиерейският наместник наруши правилото си. Седна на трапезата на викариите. Не пожела да хапне нищо, а си поръча само една голяма чаша кафе, единственият разкош сред безкрайното му себеотрицание. Седнал на една страна с кръстосани крака, хубава елегантна фигура, той пиеше черното си ароматично кафе. От него се излъчваше известна топлота, даже и атмосфера на другарство, сякаш беше малко не на себе си от някакво вътрешно радостно вълнение. Той каза мечтателно на Франсис и на полския свещеник (забележително беше, че включи и Слукас в приятелския си поглед):

— Е, можем да благодарим на отец Мили за неговата настойчивост... пред моето доста упорито безверие. Естествено, мой дълг е да бъда крайно скептичен към известни... явления. Но аз никога не съм виждал и никога не съм се надявал да видя такова нещо в моята собствена енория... — Той млъкна, взе чашата си с кафе и направи великодушен жест на отказ в полза на старшия викарий. — Нека бъде ваше предимството да им разкажете, отче.

Леката руменина от вълнение продължаваше да личи по лицето на отец Мили. Той се изкашля, за да прочисти гърлото си, и заговори с готовност и увлечение, като че ли описваната от него случка изискваше да прояви най-бляскавото си красноречие:

— Една от нашите енорияшки, млада жена с разклатено здраве от известно време насам, излязла на разходка миналия понеделник. Тъй като искаме да бъдем точни във всичко, датата била петнадесети март, а времето три часа и половина след обяд. Причината за разходката ѝ не била лекомислена — момичето е набожна душа и няма склонност към лекомислие и скитане. Разхождала се според

наставленията на лекаря си — да подиша малко чист въздух, а лекарят е д-р Уилям Брайн от улица Бойл Крисънт 42, когото всички познаваме като лекар с безупречна, бих казал, абсолютна честност. И така — отец Мили отпи голяма глътка вода и продължи, — когато се връщала от разходка и си шепнела една молитва, случайно минала покрай мястото, което знаем като „Марииния кладенец“. Започвало да се смрачава. Последните лъчи на слънцето все още огрявали прелестния пейзаж. Младото момиче се спряло възхитено да погледа, когато изведнъж, за нейно най-голямо удивление и изненада, видяло пред себе си някаква жена в бяла дреха и синьо наметало, с диадема от звезди върху челото. Ръководена от священ инстинкт, нашата девойка католичка веднага паднала на колене. Жената се усмихнала с незабравима нежност и казала: „Дете мое, макар да си болнава, ти си избраната!“ и добавила: „Не е ли жалко, че този кладенец, който носи моето име, е сух? Помни! Каквото ще стане, за теб и за другите като теб ще стане“. С последна мила усмивка жената изчезнала. В този миг един извор с разкошна вода бликнал от сухата скала.

След като отец Мили привърши разказа си, настъпи мълчание. Тогава архиерейският наместник подхвана отново:

— Както ви казах, пристъпих с пълно недоверие към проверката на този случай. Ние не очаквахме чудеса да никнат по всеки храст. Младите момичета са известни с романтиката си. А бликването на извора би могло да бъде просто съвпадение. Както и да е... — В тона му се появи по-голямо задоволство. — Аз току-що привърших един дълъг разпит на въпросното момиче, заедно с отец Мили и д-р Брайн. Както можете да си представите, важното преживяване на девойката с това видение я поразило много силно. Тя легнала на легло веднага след това и продължава да лежи и досега. — Гласът му стана по-бавен, пропит със съзнанието за голямото значение на събитието. — Макар и да е щастлива, нормална и физически добре, през тези пет дни тя не се докоснала нито до храна, нито до нещо за пиене. — Той подчерта този удивителен факт с полагащото се мълчание. — Нещо повече... нещо повече, казвам ви, тя има по тялото си ясни, безпогрешни и безспорни, всички белези на божествените страдания! — После продължи триумфално: — Още е твърде рано да се говори. Трябва да съберем окончателни доказателства, но аз все пак имам силното предчувствие, равно почти на убеждение, че в тази енория сме били предпочетени от

Всевишния да участваме в едно чудо, което може да се сравни или може би се равнява на онези чудеса, които дадоха на нашата свещена религия новооснованата свещена пещера в Дигби и по-стария, историческия храм в Лурд.

Невъзможно беше човек да не се разчувства от благородното му слово.

— Кое е това момиче? — запита Франсис.

— Шарлот Нейли!

Франсис втренчи очи в архиерейския наместник. Отвори уста и пак я затвори. Мълчанието му направи силно впечатление.

\* \* \*

Следващите няколко дни донесоха растящо вълнение в свещеническия дом. Никой друг не можеше по-добре да се справи със създалото се положение, както архиерейският наместник Джералд Фицджералд. Искрено набожен човек, той притежаваше и житейска мъдрост. Продължителният му и с мъка извоюван опит в местното училищно настоятелство и общинския съвет му осигуряваше дълбоко разбиране на светските работи. Не беше допусната никаква новина за събитието да излезе извън стените на свещеническия дом, дори най-малкият шепот. Архиерейският наместник държеше всичко в свои ръце. Той щеше да вдигне ръка, когато всичко бъде готово.

Тази толкова ненадейна чудотворна случка му вдъхна нов живот. От дълги години насам не беше изпитвал такова задоволство: и душевно, и материално. Той представляваше странна смесица от набожност и амбиция. Изключителните му умствени и физически качества като че ли го предопределяха автоматически за повишение в църквата. А страстно копнееше за това повишение, както копнееше може би за напредъка на самата Света Църква. Добър познавач на съвременната история, той често се сравняваше в душата си с Нюман. Смяташе, че заслужава известност, равна на неговата. И все пак си стоеше спокойно в „Свети Доминик“. Едно-единствено по-голямо внимание му бяха оказали, награда за двадесетгодишната му предана служба — незначителното повишение до сана архиерейски наместник, титла рядка в католическата Църква, и то такава, че често му

създаваше неприятности, когато пътуваше извън границите на града, защото ставаше причина да го бъркат с англикански духовник — сравнение, което ненавиждаше от все сърце.

Може би той схващаше, че му се възхищаваха, но не го обичаха. С всеки изминат нов ден той се превръщаше все повече и повече в разочарован човек. Бореше се за примирение. И все пак, когато навеждаше глава и казваше: „О, Господи, да стане Твоята воля!“, някъде дълбоко в смирението му се таеше парливата мисъл: „Досега трябваше да ми дадат владишка митра“.

Сега всичко се беше променило. Нека го държат в „Свети Доминик“! Той щеше да направи от „Свети Доминик“ истински храм на светлината. За образец му служеше Лурд, а и по-близкият по време и място поразителен случай с Дигби в Мидландс, където основаването на една чудотворна пещера с голям брой несъмнени излекувания бяха превърнали бедното селце в цъфтящ град и бяха донесли същевременно на неизвестния, но находчив енорийски свещеник всенародна известност.

Архиерейският наместник се унесе във величествени представи за един нов град, голяма базилика, разкошен престол, а самият той настанен на престола със златотъкани и сребротъкани одежди... после рязко се овладя и прегледа проектодоговорите. Първата му стъпка беше да постави в дома на Шарлот Нейли една доминиканска калугерка, сестра Тереза, доверена и потайна. Насърчен от безупречните доклади, той се беше заел със законната страна на въпроса.

За щастие „Марииният кладенец“ и цялата околна земя влизаше в имението на едно старо богато семейство от рода Холис. Макар че капитан Холис не беше католик, беше женен за католичка, сестра на сър Джордж Реншо. Той се отнесе приятелски и благосклонно. Заедно с адвоката му, Малкъм Глени, се затваряха с архиерейския наместник няколко дни наред и се съвещаваха надълго над чаша херес и бисквити. Най-накрая изработиха един справедлив и приятелски договор. Архиерейският наместник не се интересуваше от пари. Гледаше на тях с презрение като на боклук. Но за него бяха важни нещата, които можеха да се купят с парите, а той трябваше да осигури бъдещето на бляскавия си проект. Само един глупак не би могъл да схване, че стойността на земята щеше да скочи до небето.

През последния ден на преговорите Франсис се срещна с Глени в горния коридор. Откровено казано, той се изненада, когато узна, че Малкъм беше натоварен с работите на семейство Холис. Още когато си взе дипломата, Малкъм хитро си откупи място в една стара адвокатска фирма с парите на жена си и по такъв начин спокойно наследи първостепенна клиента.

— О, Малкъм! — Франсис подаде ръка. — Радвам се, че пак се виждаме.

Глени се ръкува с него с лигава словоохотливост.

— Изненадан съм, че те виждам в къщата на Червената жена!

Адвокатът се усмихна леко, после смотолеви:

— Аз съм човек със свободни разбирания, Франсис... освен това съм принуден да гоня петачетата.

Последва мълчание. Франсис често си беше мислил да възобнови отношенията си със семейство Глени. Но вестта за смъртта на Даниел го накара да се откаже... При една случайна среща с мисис Глени в Тайнкасъл, когато той се запъти да пресече улицата, за да я поздрави, тя го изгледа с крайчеца на окото си и офейка, сякаш бе видяла дявола.

Той каза:

— Стана ми много мъчно, като разбрах, че баща ти е умрял.

— Да, да! Много ни е мъчно за него, разбира се. Но старият така се провали в живота!

— Не е голям провал да влезе човек в рая — пошегува се Франсис.

— О, да, и аз предполагам, че е там. — Малкъм Глени започна да върти емблемата върху верижката на часовника си. Той беше вече към средна възраст, в тяло беше слаб, с увиснали рамене и корем, с рядка коса, полепнала на ивици върху голия му череп. Но очите му бяха остри като свредел, макар че гледаха уклончиво. Когато тръгна към стълбите, той подхвърли не особено сърдечна покана.

— Мини да ни видиш като ти остане време. Аз се ожених, знаеш... двама сме, но мама живее още при нас.

Малкъм Глени имаше свой особен интерес към божественото видение на Шарлот Нейли. Още от ранна младост той търпеливо търсеше случай да натрупа богатство. От майка си бе наследил голямо сребролюбие и част от хитростта ѝ. Неговата възможност да натрупа

пари беше дошла също като зрял плод. Втори такъв случай нямаше да има до края на живота му.

Като заработи за своя клиент двучино, Малкъм си спомни онова, което всички други бяха забравили. Тайно и с цената на значителен разход, той нареди да му изработят геоложка скица на околността. Тогава се увери в онова, което беше подозирал. Водата в имението на Холис минаваше изключително под почвата на една долинка, разположена малко по-нависоко и далеч от имението.

Малкъм не беше богат. Още не. Но като изтегли всички свои спестявания и заложи къщата и кантората си, събра достатъчно пари да регистрира тримесечна опция върху тази земя. Той знаеше какво щеше да стане, ако се пробиеше един артезиански кладенец. Този кладенец никога нямаше да бъде пробит. Но по-късно щеше да бъде направен пазарлък със заплахата, че такъв кладенец ще бъде пробит и по такъв начин Малкъм Глени щеше да стане богат земевладелец.

В това време водата продължаваше да блика бистра и сладка. Шарлот Нейли продължаваше да поддържа своя екстаз и божествените си белези, продължаваше да живее, без да се храни. А Франсис продължаваше да се моли с жар Бог да му дари вяра.

Само да можеше да повярва като Анселм, който приемаше всичко без борба, смирено, с усмивка, от реброто на Адама до помалко вероятните подробности за престоя на Йона в утробата на кита! Франсис вярваше, вярваше, вярваше... но не в плитките неща, а в дълбоките истини... Никога, никога не можеше да повярва лесно... освен когато седеше край болни и недъгави, край хора с разстроени, сиви като пръст лица. Жестокостта на сегашното изпитание и неговата несправедливост рушеше нервите му и задушаваше радостта му от молитвата.

Смущаваше го самото момиче. Без съмнение той гледаше на него с предубеждение: не можеше да пренебрегне обстоятелството, че майката на Шарлот беше сестра на Тадей Джилфойл. А баща ѝ имаше неуравновесен, вятърничав характер, беше набожен, но мързелив, и всеки ден се измъкваше от малката си свещарска работилничка, за да пали свещи пред страничния олтар за успех в занемарената си работа. Шарлот бе наследила цялата привързаност на баща си към църквата. Но Франсис подозираше, че я привличаха външните работи, мирисът на тамяна и светлината на свещите и че полумракът на изповедалнята

гъделичкаше нервите ѝ. Той не отричаше непорочната ѝ доброта, нито точността, с която тя изпълняваше задълженията си. От друга страна, беше нечистоплътна и дъхът ѝ миришеше.

Следващата събота, когато Франсис слизаше по Гланвил стрийт и се чувстваше глупаво убит духом, той забеляза д-р Тълок да излиза от номер 143, къщата на Оуен Уорън. Викна му и докторът се обърна, спря се, после закрачи редом с приятеля си.

Уили бе станал по-плещест с течение на годините, но иначе малко се беше променил. Бавен, издръжлив и разсъдлив, верен на приятелите си, зъл към враговете си, той притежаваше в мъжката си зрелост цялата честност на баща си, но малко от неговия личен чар и нищо от хубавата му външност. Лицето му имаше чип нос, беше червено и неинтелигентно, с буйна непокорна коса. Имаше вид на неуморен честен човек. Лекарската му кариера не беше блестяща, но той беше здрав и обичаше работата си. Гледаше с презрение на всички кариеристични амбиции. Макар и да говореше понякога, че искал „да види света“, да се впусне в приключения в далечни романтични страни, оставаше на служба в Комитета за бедните, прикован на място от своята инертност, от безспорната си способност да живее от днес за утре. Работата му не изискваше от него да се преструва край леглото на болните и му даваше възможност винаги да говори откровено. Освен това никога не можеше да спести пари. Заплатата му не беше голяма, а и част от нея отиваше за уиски.

Вечно небрежен към външността си, и тази сутрин той не се беше избръснал. Хлътналите му очи бяха мрачни, изражението на лицето му необикновено, уморено, като че ли днес беше сърдит на целия свят. Уили обясни накратко, че Уорън бил по-зле. Дошъл да вземе малко тъкан от раната за патологично изследване.

Продължиха да вървят по улицата, свързани от особеното си мълчание. По едно време необяснимо желание накара Франсис да разкрие историята на Шарлот Нейли.

Лицето на Тълок не се промени. Той продължи да върви с ръце в дълбоките си джобове, с вдигната яка и наведена глава.

— Да — обади се най-после. — Едно малко птиче ми каза.

— Ти какво мислиш за тази работа?

— Защо ме питаш?

— Ти поне си честен.

Тълок погледна странно към Франсис. За такъв скромен човек, с ясна преценка за ограничените си умствени способности, докторовото отричане на мита за Бога беше чудно и положително.

— Религията не е моята област. Аз наследих най-задоволителен атеизъм... който анатомичната зала потвърди. Но ако искаш да ти кажа направо — както татко има обичай да казва, имам съмнения. Но виж какво. Все пак защо да не отидем да я видим? Не сме далеч от тяхната къща. Ще влезем заедно.

— Няма ли да си имаш неприятности с д-р Брайн?

— Не. Аз мога да се оправя утре с Киселия. В отношенията ми с моите колеги намирам, че е по-добре най-напред да действам и после да се извиня. — Той се усмихна на Франсис някак особено. — Освен ако теб те е страх от йерархията.

Франсис се изчерви, но премълча. След една минута каза:

— Да, страх ме е, но ще влезем.

Оказа се, че е много лесно да влязат. Мисис Нейли спеше, изморена от безсънната нощ, прекарана в бдение. Бащата беше на работа като никога. Вратата им отвори сестра Тереза, ниска, тиха и любезна жена. Тъй като беше дошла от един далечен квартал на Тайнкасъл, тя не познаваше Тълок, но знаеше за Франсис и веднага го позна. Въведе го в безупречно чистата стая, където Шарлот лежеше на бели като сняг възглавници, измита и облечена в бяла нощница с висока яка. Бронзът на леглото беше лъснат. Сестра Тереза се наведе над момичето, горда от добре свършената си работа.

— Шарлот, мила. Отец Чисхолм е дошъл да те види. И е довел един доктор, голям приятел на д-р Брайн.

Шарлот Нейли се усмихна. Усмивката ѝ беше съзнателна, някак немощна, но пропита със странен душевен унес. Тя озари неподвижното ѝ бледо лице, и без това светнало от екстаз. То правеше дълбоко впечатление. Франсис изпита истинско съжаление. Нямаше никакво съмнение, че в тази тиха бяла стая витае нещо извън границите на естественото.

— Нали нямаш нищо против да те прегледам, Шарлот? — запита Тълок благо.

При този негов въпрос, усмивката ѝ се задържа. Девојката лежеше като човек, който знае, че е наблюдаван, но не се смущава от това наблюдение, а по-скоро е във възторг от него. У нея имаше

някакво съзнание за вътрешна мощ, някакво мечтателно смекчение и възвишено съзнание за почитта и благоговението, пораждани у нейните наблюдатели. Бледите ѝ клепачи трепнаха. Гласът ѝ прозвуча несмутен, като че ли отдалече.

— Защо да имам нещо против, господин докторе? Само се радвам. Аз не съм достойна да бъда избрана за Божие оръдие... но щом съм избрана, мога само да се подчиня с радост.

Тя позволи на почтителния Тълок да я прегледа.

— Нищо ли не ядеш, Шарлот?

— Не, господин докторе.

— Нямаш ли желание за ядене?

— Никога не ми идва на ум за храна. Като че ли някаква вътрешна сила ме поддържа.

Сестра Тереза се обади тихо:

— Мога да ви уверя, че не е слагала нито една хапка в устата си, откакто аз дойдох в тази къща.

В тихата бяла стая настъпи мълчание. Д-р Тълок се изправи, като приглади назад непокорната си коса. После каза просто:

— Благодаря, Шарлот. Благодаря, сестра Тереза. Много съм ви задължен за добрината. — Той се запъти към вратата на спалнята.

Когато Франсис се наклони да последва доктора, лека сянка пробягна по лицето на Шарлот.

— Не искаш ли и ти да видиш, отче? Виж... ръцете ми! И краката ми са също такива.

Тя протегна двете си ръце нежно, сякаш правеше жертва. И по двете ѝ длани ясно личаха червеникави белези като от гвоздеи.

Навън д-р Тълок запази същото си сдържано мълчание. Устните му останаха затворени, докато двамата приятели стигнаха края на улицата. Тогава, на раздяла, той заговори бързо.

— Предполагам, че искаш да чуеш мнението ми. Ето ти го. Случай пред границата на лудостта или малко след границата. Маниачка в положение на екстаз. Положително истерична хемофиличка. Ако се отърве от лудницата, навярно ще я провъзгласят за светица! — Спокойствието и доброто му държание го напуснаха. Червеното му плоско лице се наля с кръв. Думите му почнаха да го задушават. — Дявол да го вземе! Като си помисля за нея, как се преструва на светица, като някакъв анемичен ангел в брашнен чувал...

а малкият Оуен Уорън е прикован към леглото в онази мръсна таванска стая, с болки в гангрениялия си крак, по-лоши от адски огън и опасност от злокачествена саркома по цялото тяло, идва ми да се пръсна от яд. Имай предвид това, като си казваш молитвата. Сигурно сега се връщаш да я прочетеш. Добре, аз отивам вкъщи да си пийна. — Той се отдалечи бързо преди приятелят му да има време да отговори.

Още същата вечер, когато Франсис се завърна от вечерня, го очакваше бързо повикване, написано върху черната дъска на свещеническия дом. Той се качи с лошо предчувствие горе в канцеларията. Архиерейският наместник крачеше по килима със ситни нервни крачки и така изкарваше яда си.

— Отец Чисхолм! Аз съм смаян и възмутен. Право да ти кажа, очаквах от теб нещо по-хубаво. Само като си помисля, че си завел там — от улицата — един доктор атеист... страшно съм възмутен!

— Съжалявам — отвърна Франсис трудно. — Аз просто... хм... така се случи... той ми е приятел.

— Само по себе си и това е крайно осъдително. Аз намирам за страшно неприлично един от моите викарии да дружи с човек като д-р Тълок.

— Ние... заедно сме израснали.

— Това не е оправдание. Аз съм оскърбен и разочарован. Много съм ядосан от тази постъпка и то с пълно право. Още от самото начало твоето отношение към това велико събитие беше студено и противно. Смея да кажа, че завиждаш, задето честта за откритието се падна на старшия викарий. Или има някаква по-дълбока подбуда зад твоята явна враждебност?

Франсис се почувства много нещастен. Осъзна, че архиерейският наместник беше прав. Той смотолев:

— Съжалявам страшно много. Не съм нелоялен. Това е последното нещо на света, което бих направил. Но признавам, че бях хладен. То е, защото бях разтревожен. Затова именно заведох Тълок днес. Имам си известни съмнения...

— Съмнения ли! Ти отричаш ли чудесата в Лурд?

— Не, не. Те са необорими. Потвърдени са от лекари от всички вероизповедания.

— Тогава защо ни отричаш възможността да създадем един нов паметник на вярата... тук... сред самите нас? — Архиерейският

наместник се намръщи още по-заплашително. — Ако не уважаваш духовните знаци, поне зачитай материалните. — Той се изсмя подигравателно. — Ти да не си въобразяваш, че едно младо момиче може да живее девет дни без храна и вода... и да се чувства добре и напълно сита, освен ако получава някакъв друг вид храна?

— Какъв вид храна?

— Духовна храна. — Архиерейският наместник кипна. — Света Катерина от Сиена не получаваше ли мистично духовно питие, което заместваше всякаква земна храна? Такова нетърпимо съмнение? Чудно ли е тогава, че кипвам?

Франсис наведе глава.

— Свети Тома се съмнявал. В присъствието на всички апостоли. Даже стигнал дотам, че си пхнал пръста в раната на Спасителя. Но никой не кипнал.

Внезапно настъпи напрегнато мълчание. Архиерейският наместник побледня, после си възвърна самообладанието. Наведе се над масата и зарови между книжата си, без да поглежда към Франсис. Най-после каза със сдържан глас:

— Не ти е за първи път да създаваш затруднения. Почваш вече да си печелиш много лошо име в епархията. Свободен си.

Франсис напусна стаята със страшно огорчение заради собствените си недостатъци. Внезапно го обзе неудържимо желание да разкаже за тревогите си на епископ Макнаб. Но го потисна. Ръсти Мак не изглеждаше вече достъпен. Сигурно щеше да бъде напълно зает с новата си висока служба и нямаше да има време да се занимава с грижите на един нищожен викарий.

На другия ден, неделя, по време на голямата литургия в единадесет часа, архиерейският наместник Фицджералд разгласи новината и произнесе по този случай най-хубавата проповед в живота си.

Вестта веднага предизвика огромна сензация. Всички богомолци се събраха след литургията и заговориха със сподавени гласове. Никой не искаше да се прибере вкъщи. Под водачеството на отец Мили се образува спонтанно шествие и се отправи към Марииния кладенец. След обяд тълпата се събра пред къщата на Нейли. Група млади жени от църковното братство, в което членуваше Шарлот, коленичиха на улицата и прочетоха молитва в чест на Света Богородица.

Вечерта архиерейският наместник се съгласи да даде интервю на крайно любопитните журналисти. Поведението му беше сдържано, с достойнство. И без това почитан в града и смятан за духовник със заложи за обществена дейност, той направи най-благоприятно впечатление. На следващата сутрин вестниците му отделиха в колоните си доста място. Изявленията му се появиха на първа страница в „Трибюн“, „Глоуб“ го похвали на две колони на втората си страница. „Нов Дигби“, провъзгласи „Нортъмбърланд Хералд“. „Йоркширско ехо“ писа: „Чудотворният извор носи надежда на хиляди хора“. „Уикли хай англикан“ се измъкна доста хитро: „Очакваме по-нататъшни доказателства“. Но лондонският „Таймс“ беше великолепен с научната си статия от своя богословски дописник, който проследи историята на кладенеца чак от времето на Айдан и Свети Етелвулф. Архиерейският наместник се изчерви до ушите от удоволствие. Отец Мили не можа да закуси от радост, а Малкъм Глени беше на седмото небе.

Осем дни след това Франсис отиде една вечер на гости в малкото апартаментче на Поли в северния край на Клермонт. Беше уморен след целодневните посещения по опушените жилища из района си и паднал духом до отчаяние. Този ден след обяд беше получил една бележка от д-р Тълок. В нея Уили накратко беше изрекъл смъртната присъда на малкия Уорън. Болестта му се оказа злокачествена саркома на крака. Нямамо никаква надежда за момчето, то умираше и можело да не дочака края на месеца.

В Клермонт Поли беше все така дейна, а Нед може би малко по-зле от обикновено. Свит на стола си с колелца, с одеяло около коленете, той говореше много и доста несвързано. Най-после бяха успели да изтръгнат от Джилфойл нещо като окончателна спогодба за сметка на останките от дела на Нед в „Юнион таверн“. Жалка сума. Но Нед се хвалеше с нея, като че ли беше цяло състояние. Като резултат от болестта, езикът му се беше подул, едвам се побираше в устата и думите на болния излизаха съвсем несвързани.

Джуди си беше легнала, когато Франсис пристигна и макар че Поли не каза нищо, от настроението ѝ се долавяше, че детето се е държало лошо и затова е било изпратено да си легне рано.

Удари единадесет часа, когато Франсис напусна жилището на Поли. Последният трамвай за Тайнкасъл беше заминал. Младият

викарий се запъти към дома пеш, с леко увиснали рамене под тежестта на тази нова неприятност. По едно време навлезе в Гланвил стрийт. Когато стигна до къщата на Нейли, забеляза, че двойният прозорец на първия етаж още светеше. Там беше спалнята на Шарлот. Той различи движения на фигури, неясни сенки върху жълтите пердета.

Обзе го внезапно разкаяние. Потиснат от осъзнаването на собственото си твърдоглавие, внезапно реши да говори със съпрузите Нейли и да им се извини. Желанието му да поправи грешката си беше силно в душата му, когато прекосяваше улицата и се изкачваше по трите стъпала пред входната врата. Той вдигна ръка към чукчето, после размисли и натисна старомодната дръжка на вратата. Беше възприел навика, общ между всички свещеници и лекари, да влиза при болните без предварително почукване.

Спалнята гледаше към малкото холче и през нейната открехната врата прозираше широка ивица светлина. Свещеникът почука леко и влезе в стаята. Изведнъж спря, сякаш се беше вкаменил.

Подпряна с възглавници на леглото, Шарлот се тъпчеше с храна от един поднос, отрупан с пилешки гърди и баница. Над нея стоеше мисис Нейли, загърната със синия си избелял пенъоар, наведена с майчинска загриженост и безшумно наливаше бира.

Първа майката съгледа Франсис. Мигновено се закова на място и изпищя от уплаха. Ръката ѝ отскочи към гърлото и изпусна чашата. Бирата се разля на леглото.

Шарлот вдигна поглед от подноса. Сините ѝ очи се облешиха. Тя се загледа в майка си със зяпнала уста и изхленчи. Плъзна се надолу под завивката, закри лицето си. Подносът издрънча на пода. Никой от тримата не беше произнесъл нито дума. Мисис Нейли преглъщаше мъчително. Тя направи плах глупав опит да скрие бутилката под пенъоара си. Най-сетне изпъшка:

— Трябваше по някакъв начин да ѝ поддържам силата... колкото прекара тя... бирата е за болни!

Нейният изплашен и гузен поглед разкри всичко. На Франсис му стана отвратително. Почувства се унижен и опозорен. С мъка успя да намери думи.

— Сигурно сте ѝ давали храна всяка нощ... когато сестрата си е отивала, като е мислела, че е заспала?

— Не, отче! Бог ми е свидетел! — Тя направи последен отчаян опит да отрече, после силите я напуснаха, главата ѝ съвсем клюмна. — Че какво, ако съм ѝ давала? Не можех да оставя горкото си дете да умре от глад, за нищо на света! Но, боже мили... никога нямаше да я оставя да го направи, ако знаех, че ще стане такава голяма работа... тези тълпи... и вестниците... добре, че се свърши... Недейте... не бъдете жесток към нас, отче.

Той каза с тих глас:

— Аз няма да ви съдя, мисис Нейли.

Тя се разплака.

Свещеникът седна на един стол до вратата, загледа се в шапката, която държеше в ръцете си, и изчака търпеливо, докато риданията на майката заглъхнаха. Той изтръпна при мисълта за извършената от нея глупост, за глупостта на това положение и на целия човешки живот. Когато двете жени утихнаха, той им каза:

— Разкажете ми сега всичко.

Обясненията дойдоха главно от Шарлот, изричани набързо.

Чела една много хубава книга от църковната библиотека за света Бернадета. Един ден, като минавала покрай Марииния кладенец — там било любимото ѝ място за разходка — забелязала, че изворът бил протекъл. „Смешна работа“, помислила си. После ѝ направило впечатление съвпадението между извора, Бернадета и нея самата. Това я поразило като гръм. Почти си въобразила, че по някакъв начин е видяла Света Богородица. Когато се върнала в къщи, колкото повече мислела за това, толкова по-сигурна ставала, че наистина е видяла Света Богородица. Тази мисъл съвсем ѝ завъртяла ума. Пребледняла, разтреперила се, принудила се да легне на легло и изпратила да извикат отец Мили. И преди още да разбере какво става с нея, започнала да разказва цялата история.

През цялата тази нощ лежала в някакъв екстаз. Тялото ѝ се вцепенило и станало кораво като дъска. На другата сутрин, когато се събудила, вече се виждали белезите по ръцете и краката ѝ. По тялото ѝ винаги се виждали следи на вътрешни кръвоизливи, но тези белези били по-други.

И така, това я убедило. През целия ден, когато ѝ донасяли храна, отказвала да яде и само махвала с ръка да я вземат обратно. Била толкова щастлива, толкова развълнувана, че не можела нищо да хапне.

Освен това, много светци са живели без храна. Тази мисъл се втълпила в ума ѝ. Когато отец Мили и архиерейският наместник чули, че тя се поддържа само с духовна храна — и може би наистина е било така — почувствала се на седмото небе от блаженство. Обградена била с толкова внимание, сякаш е младоженка. Но, разбира се, след известно време огладняла страшно много. Не можела да разочарова отец Мили и архиерейския наместник, особено след начина, по който я гледал отец Мили. Казала само на майка си. А щом нещата били напреднали толкова много, майка ѝ трябвало да ѝ помогне. Носела ѝ богата вечеря, понякога по два пъти на нощ.

Но после, ах, боже мили, нещата отишли още по-далеч.

— Отначало, както ви казах, отче, беше чудесно. Най-хубаво от всичко беше, когато момичетата от църковното братство се молеха за мен отвън пред прозореца! — Но когато почнали да пишат вестниците, тя се изплашила истински. Разкажала се от все сърце, задето го направила. Със сестра Тереза било по-трудно. Мъчно можели да я излъжат. Белезите по ръцете и краката почнали да избледняват. Вместо да бъде радостна и с повишено настроение, тя започнала да отпада духом, да се отчайва...

Нов изблик на ридания завърши жалките разкрития... несвързани като неграмотни драскулки по някоя стена. Но същевременно някак си трагични и глупави, както всичко човешко.

Майката се намеси.

— Нали няма да ни издадете на архиерейския наместник, отче?

Франсис вече не беше ядосан, а само натъжен и странно милостив. Само да не беше стигнала толкова далеч тази нещастна история. Той въздъхна.

— Няма да му кажа, мисис Нейли, няма да му кажа нито дума. Но... — Той спря. — Страх ме е, че вие трябва да му кажете.

В очите ѝ пак се появи ужас.

— Не, не... за бога, отче!

Той започна да ѝ обяснява тихо защо трябва да си признаят, защо планът на архиерейския наместник не може да бъде изграден върху лъжа, която скоро ще се разкрие. Утеши ги с мисълта, че тридневното чудо скоро ще заглъхне и ще бъде забравено.

Един час по-късно той ги остави малко поуспокоени, след като му обещаха, че ще последват съвета му. Но когато тръгна към дома и

стъпките му започнаха да отекуват из пустите улици, сърцето му се сви от мъка за архиерейския наместник Фицджералд.

Повече от времето на следващия ден Франсис прекара в посещения и не видя архиерейския наместник. Но в свещеническия дом като че ли се появи странна празнота и някакво потискано досега оживление. Той беше чувствителен към атмосферата и разбра много ясно сегашното положение.

В единадесет часа на втория ден Малкъм Глени се втурна в неговата стая.

— Франсис! Трябва да ми помогнеш. Той не иска да продължи. За бога, ела да говориш с него!

Глени беше страшно отчаян. Беше блед, устните му трепереха, а очите му гледаха диво. Той заекна:

— Не знам какво му е скимнало. Трябва да не е с всички си. Такъв хубав план! Такава полза ще има от него...

— Аз нямам никакво влияние пред него.

— Имаш, имаш... той има такова високо мнение за теб. Освен това ти си и свещеник и имаш този дълг към паството си. Ще има полза за католиците...

— Това едва ли те интересува, Малкъм.

— Интересува ме, как не! Аз съм либерален човек — занарежда той. — Аз се възхищавам от католиците. Хубава религия е. Често ми се иска... Ах, за бога, Франсис, ела бързо вътре, докато не е станало късно.

— Съжалявам, Малкъм. Тази работа разочарова всички ни. — Той се обърна и отиде към прозореца.

Тогава Малкъм Глени изгуби всякакво самообладание. Хвана Франсис за ръката и се разциври отвратително.

— Недей ме връща, Франсис. Ти дължиш всичко на нас. Аз купих малко земя, вложих в нея всичките си спестени пари, а тя няма да струва нищо, ако този план пропадне. Не оставяй бедното ми семейство да се опропасти. Горката ми стара майчица! Помисли си само как те отглежда тя, Франсис. Моля те, моля те, убеди го! Готов съм да направя всичко на света. Даже ще стана и католик заради теб!

Франсис продължи да гледа през прозореца, ръката му стискаше пердето, а очите му бяха втренчени в покрива на църквата, в сивия каменен кръст върху него. Една мисъл мина смътно през ума му. Какво

ли не е готов да направи човек за пари? Всичко! Даже да продаде и безсмъртната си душа.

Най-сетне Глени изгуби надежда. Убеден окончателно, че не може да спечели нищо от Франсис, той направи усилие да запази останките от достойнството си. Промени тона си.

— Значи така, не искаш да ми помогнеш. Добре, ще го имам предвид. — Той тръгна към вратата. — Ще ви платя за това, на всички ви! Даже и да ми струва живота!

На излизане спря. Бледото му лице беше разкривено от злоба.

— Аз трябваше да се сетя, че ще ухапеш ръката, която те е хранила. Какво друго можеше да се очаква от такива мръсни паписти!

Малкъм тръшна вратата след себе си.

Тишината в свещеническия дом продължи, оня вид празнота, в която хората изгубват ясните си очертания, стават като безплътни. Прислужниците се движеха на пръсти, сякаш в къщата имаше смърт. Литовският свещеник гледаше като замаян. Отец Мили ходеше с наведени очи. Той беше получил тежък удар, но не отваряше уста, а за такъв словоохотлив човек това мълчание беше особено благовиден предлог. Когато заговореше, винаги отваряше дума за други неща. За да отвлече вниманието си, се отдаваше страстно на работата си в Дружеството на чуждестранните мисии.

В течение на повече от седмица след избухването на Малкъм Глени, Франсис не се срещна с Фицджералд. Една сутрин, когато Франсис влезе в ризницата, завари архиерейския наместник да сваля одеждите си. Богомолците си бяха отишли. Двамата бяха сами.

Колкото и унижен да се е чувствал, архиерейският наместник владееше нервите си до съвършенство. В неговите ръце катастрофата престана да бъде катастрофа. Капитан Холис доброволно скъса договорите. На Нейли намериха работа в един далечен град — това беше първата стъпка към безшумното оттегляне на семейството. Шумът в печата беше тактично прекратен. После, в неделя, архиерейският наместник се качи пак на амвона, обърна се с лице към смълчаните богомолци и оповести библейския текст: „О, вие, със слаба вяра!“.

Леко, със сдържано напрежение, разви темата си: Каква нужда има Църквата от добавъчни чудеса? Не се ли е обосновала вече напълно, с достатъчно чудеса? Основите ѝ са поставени дълбоко,

здро̀во, върху чудесата на Исуса Христа. Без съмнение, приятно беше да бъдем свидетели на такова явление като онова при Марииния кладенец. Всички бяха увлечени от него, включително и той самият. Но ако размислят трезво, защо им е целият този шум за едно-единствено цвете, когато самото цвете на небесата цъфтеше тук в църквата, пред техните очи? Защо бяха толкова слаби, толкова малодушни в своята вяра, за да имат нужда от нови веществени доказателства? Забравили ли са те тържествените думи: „Блажени са, които не са видели и са повярвали“?

Проповедта му беше великолепно ораторско постижение и надмина триумфа от миналата неделя. Единствен Джералд Фицджералд, все още архиерейски наместник, си знаеше колко скъпо му струваше този негов блестящ ораторски успех.

Като се срещнаха сега в ризницата, отначало архиерейският наместник като че ли смяташе да запази непоколебимата си съдържаност. Но когато се намери да си тръгне, наметнат с черното си расо, той се обърна внезапно. В добре осветеното помещение Франсис остана поразен, като видя дълбоките бръчки, врязани върху хубавото лице на по-стария духовник и умората в големите му сиви очи.

— Не една лъжа, отче, а цяла мрежа от лъжи. Добре! Да бъде волята Божия! — Той спря. — Ти си добро момче, Чисхолм. Жалко, че не се разбираме! — Архиерейският наместник тръгна изправен и излезе от ризницата.

До края на Великден случката беше почти забравена. Хубавите бели перила, издигнати около кладенеца при първото увлечение на архиерейския наместник, още си бяха на мястото, но малката входна вратичка стоеше незатворена и се поклащаше силно от свежия пролетен въздух. Неколцина набожни хорица отиваха от време на време да се молят там и да се поръсват с бистрата като сълза и непрестанно бликаща вода.

Франсис беше зает с усилена работа из енорията и се радваше, че по такъв начин можеше да забрави. Болката от неприятната случка постепенно се притъпяваше. Оставаше само малък неприятен спомен в подсъзнанието му, но той бързо го потисна и скоро щеше окончателно да го погребее. В ума на Франсис се оформи конкретно идеята за ново игрище за момчетата и младежите от енорията. Местният общински съвет му беше предложил да предостави на негово разположение една

част от градския парк, а архиерейският наместник беше дал съгласието си. Сега Франсис се ровеше из цял куп каталози.

В деня преди Възнесение Франсис получи настойчива покана да посети Оуен Уорън. Лицето му се помрачи. Той стана рязко и каталогът падна от коленете му. Макар че беше очаквал това повикване от много време насам, сега то го изплаши. Той отиде в църквата, взе предсмъртното причастие и се запъти бързо през многолюдния град към Гланвил стрийт.

Изражението на лицето му беше сковано и тъжно, когато видя д-р Тълок да крачи нервно пред къщата на Уорън. И Тълок беше привързан към Оуен. Той изглеждаше дълбоко потресен, когато Франсис се приближи към него.

— Стигна ли вече дотам? — запита Франсис.

— Да, стигна! — И като допълнение: — Вчера главната артерия се задръсти. Нямаше никаква полза... даже и да му бяхме отрязали крака.

— И аз ли съм закъснял?

— Не. — В гласа на Тълок се долавяше сподавен яд. Като мина покрай Франсис, той го блъсна грубо с рамо. — Но аз влизах на три пъти при момчето, докато ти се влачеше насам. Влизай вътре, дявол да го вземе... ако изобщо смяташ да влизаш.

Франсис тръгна нагоре по стълбата след приятеля си. Госпожа Уорън отвори вратата. Тя беше слаба петдесетгодишна жена, облечена със скромни сини дрехи, съсипана от няколко седмици, прекарани в тревога. Той видя, че лицето ѝ беше мокро от сълзи. Стисна ръката ѝ със съчувствие.

— Толкова много съжалявам, госпожо Уорън!

Тя се изсмя със слаб, сподавен глас.

— Влез в стаята, отче!

Той се смая. Помисли си, че скръбта за миг е помрачила ума ѝ. После влезе в стаята.

Оуен лежеше върху покривката на леглото си. Краката му бяха голи, непревързани. Те бяха доста тънки, измършавели от болестта, но и двата здрави, без никакви рани по тях.

Франсис се смая и се втренчи, когато д-р Тълок вдигна десния крак и прокара силно ръката си по здравия прав пищял, който до вчера представляваше гноясала, разранена маса. Като не намери никакъв

отговор в предизвикателния поглед на доктора, той се обърна като зашеметен към госпожа Уорън и видя, че сълзите в очите ѝ бяха от радост. Тя кимна с премрежени очи.

— Аз го облякох топло и го закарах тази сутрин със старата количка, докато нямаше хора по улиците. Не искахме да се откажем, Оуни и аз. Той винаги вярваше... Само да можеше да се домъкне дотам, до кладенеца. Помолихме се и потопихме крака му във водата... Като се върнахме... Оуни... сам махна превръзката от крака си!

В стаята настъпи пълна тишина. Най-накрая Оуен я наруши.

— Да не забравиш да ме запишеш в новия си тим за крикет, отче.

Вън на улицата Уили Тълок се загледа вторачено в приятеля си.

— Трябва да има някакво научно обяснение извън границата на сегашните ни познания. Горещото желание за оздравяване... психологическо възраждане на клетките. — Той се спря изведнъж. Горещата му ръка трепереше върху ръката на Франсис. — Ах, Боже Господи! — ако има Господ! — нека всички да си затваряме проклетите уста и да не говорим за това!

През тази нощ Франсис не можа да мигне. Гледаше втренчено с широко отворени очи в мрака над главата си. Чудото на вярата. Да, самата вяра беше чудото. Водите на Йордан, на Лурд или Марииния кладенец нямат никакво значение! Каквато и да е кална локва е достатъчна, ако отразява образа на Бога.

За миг сеизмографът на ума му отбеляза сътресението съвсем слабо, слаб отблясък от осъзнаването на непонятността на Бога. Ах, мили Боже! Ние не познаваме даже и началото. Всички сме като мънички мравчици в бездънна пропаст, покрита с милион пластове от памук, и се стремим... стремим да видим небето. Ах, Боже... мили Боже, дай ми смирение... дай ми вяра!

## ГЛАВА III

Бяха минали три месеца, когато епископът го повика. Франсис очакваше това повикване от известно време, но когато моментът дойде, се уплаши. Когато тръгна нагоре по хълма към двореца на епископа, заваля проливен дъжд. Тичаше дотам и само така можа да се запази от пълно измокряне. Запъхтян, мокър и изкалян, той разбираше, че външният му вид беше доста лишен от достойнство. Несъзнателно вълнението му се усили, когато седна, леко разтреперан от студ, в разкошната приемна и се загледа в калните си обувки. Съвсем не на място бяха те върху червения персийски килим.

Най-после се появи секретарят на епископа, поведе го нагоре по ниските мраморни стъпала и мълчаливо посочи към една махагонова врата. Франсис почука и влезе. Негово Високопреосвещенство седеше на писалищната си маса, но не пишеше, а си почиваше, с лице, облегнато върху дланта, и лакът върху облегалката на коженото кресло. Чезнещата дневна светлина проникваше косо между кадифените завеси на високия прозорец и подчертаваше виолетовия цвят на баретката му, но лицето му оставаше в сянка.

Франсис се спря колебливо, смутен от безстрастната фигура на епископа, и се запита дали това наистина е старият му приятел от Холиуел и Сан Моралес. Никакъв звук не се чуваше, освен слабото тиктакане на мраморния часовник върху полицата на камината. После един строг глас се обади:

— Е, отче, да имаш да ми доложиш за някои чудеса тази вечер? И докато не съм забравил, как вървят танцовите салони сега?

Франсис усети как гърлото му се сви. Идваше му да се развика от облекчение. Негово Високопреосвещенство продължи да оглежда фигурата, закована върху големия килим.

— Да си призная, за моите старчески очи е голямо облекчение, като виждам свещеник, толкова явно изпаднал като теб. Обикновено при мен тук идват като някакви забогатели предприемачи. Какви отвратителни дрехи носиш... и какви ужасни обувки! — Той стана полека и пристъпи към Франсис. — Милото ми момче, много се

радвам, че дойде. Но страшно много си отслабнал. — Той сложи ръката си върху рамото на младия свещеник. — И, Боже Господи, страшно много си се намокрил!

— Изненада ме дъждът, Ваше Високопреосвещенство.

— Какво! И нямаш чадър! Ела тук при огъня. Трябва да ти намерим нещо да се стоплиш. — Той остави Франсис, отиде до едно малко шкафче и извади една бутилка и две чашки за ликьор. — Аз още не съм се адаптирал както трябва към новото си положение. Трябваше да позвъня и да заповядам да донесат някое от онези разкошни вина, употребявани от всички епископи, както четем в книгите. Това нещо е просто Гленливет, но го бива за шотландци. — Той подаде на Франсис мъничката чашка със силното спиртно питие, гледа го, докато го изпи и тогава изпи своята. После седна от другата страна на огнището. — Като говоря за положение, не ме гледай така изплашен. Сега съм наконтен — признавам го. Но под разкошните дрехи е пак същата онази проста анатомия, която ти видя да гази през Стинчар!

Франсис се изчерви.

— Да, Ваше Високопреосвещенство.

Последва мълчание, после епископът каза тихо и направо:

— Трябва да си преживял много тежки времена, мисля, откакто напусна Сан Моралес.

Франсис отговори с глух глас:

— Провалих се твърде много.

— Така ли?

— Да. Аз предчувствах, че ще се стигне до това... дисциплинарно повикване. Знаех, че архиерейският наместник Фицджералд не е доволен от мен напоследък.

— Само Всевишният беше доволен от теб, а?

— Не, не. Наистина ме е срам, не съм доволен от себе си. Причината е в непоправимата ми природа. — Мълчание.

— Върхът на прегрешенията ти е бил, както изглежда, че не си отишъл на един банкет в чест на общинския съветник Шанд... който току-що направи щедро дарение от петстотин лири за новия фонд на епископския олтар. Може ли да не одобряваш добрия общински съветник, който — както чувам — бил по-малко набожен в отношенията си със своите наематели от кооперациите си на Шандстрийт?

— Хм... — Франсис замлъкна смутен. — Не знам. Не направих добре, като не отидох. Архиепископският наместник не ни обърна особено внимание, че трябва да отидем... Той отдаваше голямо значение на това. Но нещо друго се появи...

— Е? — Епископът зачака.

— Повикаха ме да отида при един човек същия ден след обяд. — Франсис заговори с голямо нежелание. — Може би си спомняте... Едуард Банън... макар че сега е станал неузнаваем от боледуването, парализиран, побъркан, карикатура на човека, сътворен по образ и подобие на Бога. Когато стана време да си тръгна, той ме хвана за ръката и ме замоли да не го оставям. Не можех да си наложам... да потисна страшното, почти болезнено съжаление към този... умиращ урод. Той заспа като мърмореше: „Джон Отеца, Джон Сина, Джон Свети дух“, слюнки течаха по сивата му небръсната брада, стискаше ръката ми... останах при него чак до сутринта.

По-продължително мълчание.

— Нищо чудно. Архиепископският наместник се е ядосал, че си предпочел грешника пред светеца.

Главата на Франсис клюмна.

— И аз се ядосвам на себе си. Мъча се да правя по-доброто. Чудно ми е... когато бях малко момче, бях убеден, че всички свещеници са безпогрешно добри...

— Пък сега откриваш, че сме страшно натъпкани с всички човешки слабости. Да, не е богоугодно, че твоята „бунтарска природа“ ме изпълва с радост, но аз я намирам за чудесна противоотрова срещу монотонната набожност, на която съм подложен. Ти си като бездомната котка, Франсис, която минава покрай прозореца, когато всички се прозяват и зяпат настрани по време на скучната проповед. Тази метафора не е лоша. Защото ти наистина си в църквата, макар и да не си като онези, които за всичко се придържат в добре известните правила. Аз не се лаская като казвам, че съм навярно единственият духовник в тази епархия, който истински те разбира. Цяло щастие е, че аз съм сега твойт епископ.

— Знам го, Ваше Високопреосвещенство.

— За мен ти не си пропаднал, а си постигнал блестящ успех — каза Негово Високопреосвещенство замислен. — Имаш нужда от ободряване... така че ще рискувам главата ти да се позапали малко. Ти

си любознателен и имаш нежна душа. Имаш усет за разликата между мисъл и съмнение. Не си от нашите религиозни търговци, които искат всичко да им бъде подредено в спретнати малки кесийки и удобно поднасяно. А най-хубавото нещо в теб, милото ми момче, е, че ти нямаш от онази високомерна, свадлива самоувереност, която произхожда по-скоро от догмата, отколкото от вярата.

Последва мълчание. Франсис почувства, че сърцето му се топи от умиление към този старец. Той не вдигна наведените си очи.

Тихият глас продължи.

— Разбира се, ако не направим нещо, ти ще пострадаш. Ако продължаваме със сопи, ще има много разкъравени глави включително и твоята! О, да, знам — не те е страх. Но аз се страхувам. Ти си толкова ценен, че не можем да те хвърлим на лъвовете. Затова именно искам да ти предложа нещо.

Франсис вдигна бързо глава и срещна умните, изпълнени с обич очи на Негово Високопреосвещенство.

Епископът се усмихна.

— Ти не си въобразяваш, че аз ще се държа с теб като с близък приятел, ако не смятам да искам от теб да направиш нещо за мен, нали!

— Каквото искате... — Франсис заекна и не довърши.

Настъпи продължително мълчание. Лицето на епископа беше сковано, като изваяно.

— Смятам да искам от теб нещо голямо... да ти предложа една голяма промяна... ако е прекалено много... трябва да ми кажеш. Но аз мисля, че тъкмо този живот е за теб. — Пак мълчание. — На нашето Дружество на чуждестранните мисии му обещаха най-послед една енория в Китай. Когато всички формалности бъдат изпълнени и ти се приготвиш, ще отидеш ли там като наш пръв безпринципен авантюрист?

Франсис онемя, вкамени се от изненада. Сякаш стените щяха да се срутят върху него. Искането на епископа беше толкова неочаквано, толкова чудовищно, че дъхът на младия свещеник спря. Да напусне своя дом и приятелите си, да се впусне в една грамадна, неизвестна празнота... Той не беше в състояние да мисли. Но бавно, по някакъв тайнствен начин, чудно оживление изпълни цялото му същество. Той отговори на пресекулки:

— Да... ще отида.

Ръсти Мак се наведе и хвана ръката на Франсис. Очите му бяха навлажнени и гледаха с такъв блясък, сякаш искаха да го проният.

— Аз си знаех, че ще отидеш, милото ми момче. И знам, че ще оправдаеш доверието ми. Но там няма да намериш съмги, предупреждавам те.

## **ЧАСТ IV**

### **ЕПИЗОДЪТ В КИТАЙ**

## ГЛАВА I

В началото на 1902 година една джонка с извити нагоре бордове напредваше бавно по безкрайните жълти води на реката Тахванг, в областта Чеккоу, на не по-малко от хиляда мили навътре от пристанището Тиенцин. На носа си джонката носеше една доста необикновена фигура — свещеник със среден ръст, плюшени чехли на краката си и избеляла вече шапка.

Възседнал дебелия бушприт и закрепил молитвеника върху едното си коляно, Франсис прекъсна за миг словесната си борба с китайския език, всяка сричка от който изглеждаше на изтощения му ларинкс като цяла гама различни начини на произнасяне, и плъзна полека погледа си по кафяво-жълтия пейзаж. Изморен след десетата нощ, прекарана в еднометровата дупка под горната палуба, отредена му за каюта, той бе излязъл на палубата с надежда да подиша малко чист въздух и си бе пробил път през навалищата на своите спътници: земеделски работници, кошничарски и кожарски работници от Сенсианг, бандити и рибари, войници и търговци на път за Пайтан, налякали лакът до лакът. Едни от тях пушеха, други приказваха и пазеха тенджерите, в които готвеха, между кафезите с патици, сандъците с прасета и мрежата, в която се блъскаше една-единствена, но немирна коза.

Макар че Франсис се беше заклел да не бъде придирчив, все пак шумовете, гледката и миризмите на тази последна, но безкрайна част от пътуването му го бяха поставили на тежко изпитание. Той благодари на Бога и на Свети Андрей, че тази вечер най-после ще стигне в Пайтан, ако не се случи някое ново забавяне.

Дже и сега той още не можеше да повярва, че представлява част от този нов, фантастичен свят, толкова далечен и чужд, толкова невероятно различен от всичко известно нему досега, или за което се надяваше да му стане известно. Струваше му се, че животът му внезапно се беше пречупил гротескно и беше изгубил естествената си форма. Той сподави въздишката си. Другите живееха според известен

определен нормален образец. Той беше чудак, крастава овца, опако човече.

С мъка се сбогува с близките си. По божията милост Нед почина преди три месеца, щастлив завършек на жалкия епилог на живота му. Но Поли... той се надяваше и се молеше на Бога да я види и в бъдеще. За него представляваше известна утеха, че в тайнкасълската община бяха приели Джуди за стенографка и машинописка — служба, която ѝ осигуряваше живота и ѝ даваше добри изгледи за повишение.

Като искаше да почерпи нови духовни сили, той изтегли от вътрешния си джоб последното писмо, за назначението му. То беше от отец Анселм Мили, сега освободен от енорийските си задължения при църквата „Свети Доминик“, за да се заеме изключително със задачата да ръководи Дружеството на чуждестранните мисии.

Изпратено до него в Ливърпул, където през последните дванадесет месеца той беше изучавал усилено китайски, писмото гласеше:

Драги ми Франсис,

Радвам се много, че на мен се падна да ти съобщя радостната новина! Току-що получихме известие, че Конгрегацията на пропагандата е утвърдила за нас Пайтан, от енорията на Чеккоу, която, както знаеш много добре, ни беше подарена от Американското дружество на чуждестранните мисии през декември. На снощното ни събрание в Дружеството на чуждестранните мисии в Тайнкасъл беше взето решение, че няма какво да забавя заминаването ти. Най-после, най-после мога да те изпратя на славната ти мисия в Далечния изток.

Доколкото можах да установя, Пайтан е разкошно място, на няколко мили от брега на една приятна река, богат град, известен главно с производството си на кошничарски изделия, на плодове. Но най-важното, най-щастливото обстоятелство в цялата работа е, че самата мисия се намира в твърде цветущо състояние, макар да е малко отдалечена, а през изтеклата година, за нещастие, стояла без свещеник. Съжалявам, че нямаме никаква

фотография, но мога да те уверя, че сградите са съвсем задоволителни и включват: църква, свещенически дом и парк. (Колко възбуждащо звучи думата „парк“! Помниш ли как като момчета играехме на индианци? Прости ми за моя ентузиазъм.)

Но най-хубавото от всичко се крие в нашите доказани статистики. Тук приложен ще намериш годишния доклад на последния титуляр, отец Лолър, който се върна в Сан Франциско преди една година. Аз нямам намерение да правя анализ на този доклад, защото ти, без съмнение, ще го прегледаш — не, ще го научиш наизуст само за няколко часа. Все пак, мога да подчертая цифрите: макар да е била основана само преди три години, Пайтанската мисия може да се похвали с четиристотин причастници и над хиляда покръстени, само една трета от които са били покръстени „пред прага на смъртта“. Това не е ли твърде задоволително, Франсис? То е един пример по какъв начин скъпата стара Божия милост разпалва даже и езическите сърца сред камбанния звън на езическите храмове.

Драги ми приятелю, радвам се, че тази награда се падна на теб. Не се съмнявам, че със своя труд в това поле ти ще увеличиш плода на лозето. Очаквам с нетърпение първия ти доклад. Чувствам, че намери най-после своето призвание и че малките чудатости на езика и темперамента ти няма вече да бъдат неразделна част от всекидневния ти живот. В смирението е силата на Божиите светии, Франсис. Аз се моля за теб всяка вечер.

Ще ти пиша по-късно. Дотогава недей пропуска да си набавиш всичко необходимо. Вземи си хубави, яки, трайни раса. Късите гащета са най-хубави и те съветвам да си купиш един пояс. Иди при „Хансън и Син“. Те са солидни хора и братовчеди на органиста в катедралата.

Възможно е да ти дойда на гости по-скоро, отколкото ти очакваш. Новата ми длъжност може да ме накара да стана околосветски пътешественик. Нали ще бъде чудесно да се срещнем в сенчестия парк на Пайтан?

Още веднъж ти честитя и като ти пожелавам всичко  
най-хубаво,

оставам твой предан брат во Исуса Христа

Анселм Мили

Секретар на Дружеството на чуждестранните мисии  
Тайнкасълска епархия

Към залез-слънце засиленото раздвижване в джонката подсказа, че приближаваха целта. Когато корабът направи един завой и навлезе в калните води на широкото заливче, където го наобиколи цяло гъмжило от лодки, Франсис се загледа напрегнато в ниските къщи на града. Той му изглеждаше като грамаден нисък кошер, оживен от далечни шумове и жълта светлина. Пред него се простираха плитки води, обраснали с тръстика, с безброй салове и лодки, а в далечината се очертаваха планини, червеникави и сякаш прозрачни.

Той се беше надявал, че мисията ще му изпрати лодка, но единствената частна лодка беше за господин Чия, търговец и заможен жител на Пайтан. Сега той излезе за пръв път от каютата си в джонката, мълчалив, облечен в сатенени дрехи.

Тази особа беше на около тридесет и пет години, но с маниерите си имаше вид на по-възрастен. Кожата му беше гъвкава и златиста, а косата толкова черна, че изглеждаше като мокра. Той се спря със спокойно равнодушие, докато прислужникът му се суетеше около него. Макар че клепките му не трепнаха нито веднъж към свещеника, Франсис остана със странното убеждение, че този човек го оглеждаше много внимателно.

Тъй като домакинът на кораба беше зает, мина известно време, докато новият мисионер успее да намери лодка за себе си и за лакирания си сандък за дрехи. Когато слезе в лодката, той стисна под мишница големия си сребърен чадър, чудесна стока, облечен с чисхолмски плат, който на тръгване епископ Макнаб му натика в ръцете като прощален подарък.

Вълнението му се усили, когато приближиха брега и той видя голяма тълпа хора, натрупани по стъпалата на кея. Да не са дошли енориашите да го посрещнат? Каква великолепна идея за края на дългото му трудно пътуване! От щастие сърцето му затуптя почти

болезнено. Но уви, когато слезе на брега, свещеникът видя, че има грешка. Никой не го приветства с „добре дошъл“. Стана нужда да си пробие път през навалищата от хора, дошли да зяпат, но не особено любопитни към него.

Но в края на стъпалата Франсис изведнъж спря. Пред него бяха застанали един китаец и една китайка, усмихнати щастливо, облечени в спретнати сини дрехи, а в ръцете си с една шарена икона на Светото семейство, като някакви символични акредитивни писма. Когато свещеникът спря, двете дребни фигури се приближиха до него, усмивката им се разшири от радост, че го виждат, поклониха се и усърдно се прекръстиха.

Започна запознаването — не така трудно, както си го беше представял. Той запита с чувство:

— Кои сте вие?

— Ние сме Осанна и Филомена Ванг — вашите любими катехисти, отче.

— От мисията?

— Да, да, отец Лолър основа отлична мисия, отче.

— Ще ме заведете ли там?

— Непременно, хайде да отидем. Но може би ще ни направите честта, отче, най-напред да дойдете в нашето скромно жилище.

— Благодаря ви. Но бързам да отида в мисията.

— Разбира се. Тръгваме. Ние имаме носачи и една седалка за вас, отче.

— Много сте любезни, но аз предпочитам да вървя пеша.

Все така усмихнат, макар и не толкова широко, Осанна се обърна, поведе някакъв бърз непонятен разговор, който приличаше на спор и освободи паланкина и върволицата носачи, застанали зад него. Останаха само двама от тях: единият нарами сандъка, другият — чадъра и групата потегли пеша.

Макар че улиците бяха разкривени и мръсни, на Франсис му беше приятно да протегне и раздвижи краката си, схванати от неподвижността в джонката. Кръвта му се раздвижи. Сред тези непознати хора той можеше да чувства пулса на човешкия род. Тук имаше сърца да се печелят, души да се спасяват!

По едно време един от съпрузите Ванг се спря, за да му каже нещо.

— Има едно много хубаво жилище на Улицата на мрежарите... само пет таела на месец... където може би ще желаете да пренощувате, отче.

Франсис погледна учуден, но и развеселен.

— Не, не, Осанна. Напред към мисията!

Последва пауза. Осанна се изкашля и се усмихна вежливо.

— Тук е мисията, отче.

Отначало той не разбра добре.

Пред тях по брега на реката се простираха четири декара изоставена земя, изгорена от слънцето, измита от дъждовете, заобиколена с отъпкан насип от пръст. В единия край се виждаха останките на кирпичена църквица, с отнесен от ветровете покрив, срутена стена, а другите на път да се срутят. До нея се намираха купчина камъни, които може би едно време са били къща. Там бяха поникнали високи, сочни бурени. Една-единствена паянтова постройка оставаше да стърчи сред развалините, изкривена, но със запазен сламен покрив — оборът.

Цели три минути Франсис стоя на мястото си като закован от смайване, после се обърна бавно към съпрузите Ванг, които стояха един до друг и го наблюдаваха, спретнати, неразгадаеми като някакви сиамски близнаци.

— Как е станало това?

— Мисията беше хубава, отче. Глътна много пари... и ние направихме много заеми за построяването ѝ. Но уви, добрият отец Лолър я построи много близо до реката. Пък дяволът изпрати много проклети дъждове.

— Тогава къде са хората от енорията?

— Те са лоши хора и без вяра във Всевишния. — Двамата заговориха по-бързо и си помагаха, като махаха с ръце. — Вие трябва да разберете, отче, колко много зависи от катехистите. Уви! Откакто добрият отец Лолър си отиде, не сме получавали законната си заплата от петнадесет таела на месец. Нямахме възможност да поддържаме както трябва просвещаването на тези лоши хора.

Сломен и разочарован, отец Чисхолм отмести погледа си. Тази беше неговата мисия, тези двамата — единствените енорияши. Споменът за писмото в джоба разля по тялото му внезапен страстен порив. Той стисна ръце, застана неподвижен и се унесе в мисли.

Съпрузите Ванг продължаваха да говорят неспирно, опитваха се да го убедят да се върне в града. Той направи усилие и се отърси от досадността им, от лигавото им присъствие. За него беше поне известно облекчение да остане сам.

Франсис се раздвижи решително и пренесе сандъка си в обора. Едно време обор е бил достатъчен за Исус Христос. Като се огледа, той видя, че малко слама още покриваше глинения под. Макар че нямаше нито вода, нито храна, поне имаше легло. Разопакова одеялата си и се залови да направи помещението колкото се може по-обитаемо. Внезапно прозвуча някакъв гонг. Франсис изтича навън от обора. Зад отъпканата глинена ограда, пред най-близкия от храмовете, с които беше осеян хълмът, един стар бонза беше застанал с дебели чорапи и подплатено жълто наметало и биеше отмерено металната си плоча, която отправяше звуци из притихналия здрач. Двамата свещеници — на Буда и на Христа — се огледаха един друг мълчаливо. После старецът се обърна с безстрастно лице, изкачи се по стъпалата и изчезна.

Нощта падна бързо като удар. Франсис коленичи в мрака на опустошения двор и вдигна очи към изгряващите съзвездия. Замоли се с пламенно, огромно напрежение. „Боже мили, ти искаш от мен да започна от нищо. Това е отговорът на моята суетност, на упоритата ми човешка надменност. Така е по-добре! Аз ще работя, ще се боря за теб. Никога няма да отстъпя... никога... никога!“

Като се върна в обора и се опита да си почине, докато въздухът се прорязваше от пискливото бръмчене на комари и от шума на хвърчащи бръмбари, той направи усилие да се усмихне. Не се чувстваше като герой, а като страшно голям глупак. Света Тереза беше сравнила живота с пренощуване в хотел. Този, в който го бяха пратили, не беше като хотел „Риц“!

Утрото дойде най-сетне. Той стана. Извади потира от кедровата му кутия, направи олтар от сандъка си и отслужи литургия, коленичил върху пода на обора. Почувства се освежен, щастлив и силен. Пристигането на Осанна Ванг не можа да развали настроението му.

— Отче, трябваше да оставиш на мен да отслужи литургията. Тя винаги се включваше в нашата заплата. А сега, да намеря ли една стая на Улицата на мрежарите?

Франсис се замисли. Макар че беше решил упорито да живее тук докато положението се изясни, вярно беше, че трябваше да си намери по-подходящо място за богослужение. Той каза:

— Да отидем сега.

Улиците бяха вече изпълнени с хора. Кучета тичаха между краката им, свине ровеха за храна из боклука. Няколко деца тръгнаха подир тях, започнаха да им подвикват, да ги осмиват. Просяци се вайкаха с настойчиво протегнати ръце. Един старец, който подреждаше стоката си в Улицата на фенерджиите, когато минаваха край него се изплю намръщено пред краката на чуждия дявол. Пред гражданския съд един амбулантен бръснар тракаше с дългите си ножици. Имаше много бедни и недъгави хора. Някои от тях, ослепени от едра шарка, си пробиваха път, като тракаха с дълга бамбукова пръчка и надуваха чудновата писклива свирка.

Ванг го заведе в една стая на втория етаж, отделена от останалото помещение с хартия и бамбукови пръчки, но достатъчна за всички негови богослужения. Франсис отдели от малкото си налични пари, предплати наема за един месец на бакалина на име Хунг и се залови да постави разпятието и да постеле покривката на олтара. Ядоса го липсата на одежди и принадлежности за олтара. Подведен да очаква, че „цъфтящата“ мисия е напълно обзаведена, той беше донесъл малко. Но поне знамето му беше забито.

Ванг слезе в бакалницата преди него. Франсис се обърна да го последва и забеляза, че Хунг отдели два от сребърните таели, които бе получил за наема, и ги подаде на Ванг с поклон. Макар че още отначало беше отгатнал истинската същност на завещаните му от отец Лолър катехисти, Франсис почувства как кръвта изведнъж нахлу в главата му. На улицата той се обърна тихо към Ванг.

— Съжалявам, Осанна, но не мога да ти плащам своята заплата от петнадесет таела на месец.

— Отец Лолър можеше да плаща. Защо не можеш ти да плащаш, отче?

— Аз съм беден, Осанна. Също така беден, както е бил и моят Спасител.

— Колко ще ми плащаш, отче?

— Нищо, Осанна! Както и на мен не плащат нищо. Всевишният ще ни възнагради.

Усмивката на Ванг не трепна.

— Може би Осанна и Филомена трябва да отидат там, където ги ценят. В Сенсианг методистите плащат шестнадесет таела за високо почитани катехисти. Но, без съмнение, добрият отец ще промени решението си. В Пайтан има много лошо настроение. Хората смятат, че фен шуй на града — законите на вятъра и на реда — са били разрушени от натрапническото идване на мисионера.

Китаецът почака да чуе отговора на свещеника, но Франсис не отвори уста. Настъпи напрегнато мълчание. Тогава Ванг се поклони вежливо и се отдалечи.

Студени тръпки полазиха Франсис, когато видя китаеца да изчезва. Добре ли постъпи като отстрани приятелски настроените съпрузи Ванг? Отговорът беше, че съпрузите Ванг не му бяха приятели, а подмазвачи и нагаждачи, които вярваха в християнската вяра заради християнските пари. И все пак... единствената му връзка с тукашните хора беше прекъсната. Изведнъж се почувства съвсем сам и се изплаши.

С течение на времето тази страшна самотност се засили, съпровождана от безсилие, което го парализираше. Предшественикът му Лолър беше градил върху пясък. Некадърен, доверчив и снабден с големи парични средства, той беше станал несъзнателна жертва на стотици хитри изнудвания. Беше тичал насам-натам, раздавал пари и записвал имена, кръщавал безразборно, натрупал цяла върволица „християни за ориз“, попълвал дълги доклади — буен, надменен, тържествуващ. Той даже не беше одраскал повърхността. От труда му не беше останало нищо, освен може би — сред официалните кръгове на града — известно вкоренено презрение към такава жалка чуждестранна лудост.

Освен една малка сума, определена за личната му издръжка, и една банкнота от пет лири, която Поли му пхна в ръката на заминаване, Франсис нямаше никакви други пари. Пък и го бяха предупредили, че ще бъде напразно да иска каквито и да е помощи от новото дружество в Тайнкасъл. Отвратен от примера на отец Лолър, той се радваше на беднотията си. Даде си пламенна, решителна клетва да не взема под наем богомолци. Каквото трябваше да се направи, щеше да бъде направено с Божията помощ и неговите собствени две ръце.

И все пак, дотук не беше направил нищо. Той закачи едно съобщение пред входа на импровизираната си църквица. Никаква разлика: никой не се яви да слуша литургията му. Съпрузите Ванг бяха разгласили нашироко, че той е беден и няма нищо друго за раздаване, освен горчиви думи.

Франсис се опита да устрои събрание на открито, пред гражданския съд. Осмяха го, после му обърнаха гръб. Почувства се унижен от неуспеха си. Ако някой китаец перач отидеше да проповядва конфуцианството на развален английски език из улиците на Ливърпул, би постигнал по-голям успех. Той поведе яростна борба срещу коварния демон в душата си, който му шепнеше за неговата некадърност.

Франсис се молеше, молеше се отчаяно. Твърдо вярваше в силата на молитвата. „О, Господи, ти ми помота в миналото. Помогна ми и сега, за бога, моля ти се!“

Имаше часове, когато го обземаше бясна ярост. Защо го бяха пратили тук, с благовидни уверения, в тази чуждестранна дупка? Задачата не беше по силите на който и да е човек, извън силите на самия Бог! Откъснат от всякакви съобщения, заровен в дълбоката провинция, отдалечен на четиристотин мили от най-близкия мисионер, отец Тибодо в Сенсианг, на това място просто не можеше да се издържи.

Раздухвана от съпрузите Ванг, всеобщата ненавист срещу него се засили. Той беше свикнал децата да го осмиват. Сега, като минаваше през града, след него се влачеха тълпи млади носачи и му подхвърляха оскърбления. А когато Франсис се спираше, някой от тълпата се приближаваше до него и... задоволяваше естествените си нужди. Една вечер, когато се връщаше в своя обор, в тъмнината полетя камък и го удари по челото.

В отговор на този удар всичкият борчески дух на Франсис се надигна яростно в душата му. Докато той превързваше пукнатата си глава, неговата собствена рана му внуши една фантастична идея, накара го да се съсредоточи, да се замисли напрегнато. Да... той трябва... трябва... да се сближи с народа... и тези негови... колкото първобитни и да бъдат... тези негови нови старания може да му помогнат да постигне целта си.

На следващата сутрин Франсис нае срещу допълнителни два таела на месец долната вътрешна стая на бакалницата на Хунг и отвори там безплатна амбулатория. Той не беше опитен за такава работа — Бог го знаеше. Но имаше удостоверение от Сент Джон, а дългото му познанство с д-р Тълок му беше дало добри основни познания по хигиена.

Отначало никой не се решаваше да отиде при него, а той се потеше от отчаяние. Но постепенно започнаха да идват един по един, привлечени от любопитство. В града постоянно имаше болести, а лечебните способности на туземните лекари бяха варварски. Той постигна известен успех. Не искаше нищо, нито пари, нито набожност. Постепенно клиентелата му нарасна. Той писа бързо на д-р Тълок, приложи петте лири от Поли и поиска настойчиво да му изпрати допълнителен запас от книги, превръзки и по-обикновени лекарства. Докато църквичката му оставаше празна, амбулаторията му често се напълваше с хора.

Нощем мислеше напрегнато сред развалините. Никога нямаше да може да възстанови мисията на този изровен от водите бряг. Той се заглеждаше оттатък реката към приятния хълм на „Светлозеления нефрит“, където над построените тук-там храмове се издигаше разкошен склон, заслонен от една кедрова горичка. Какво привлекателно място за един паметник на Бога!

Собственик на тази земя беше един граждански съдия на име Пао, член на оная класа от търговци и магистрати, свързани помежду си чрез женитби, която държеше в свои ръце управлението на града. Той рядко се появяваше, но почти всеки ден след обяд идваше неговият братовчед, висок, около четиридесетгодишен мандарин с представителна външност. Той именно управляваше имението на господин Пао, наглеждаше работниците от кариерите в кедровата гора и им плащаше.

Съсипан от няколкото седмици, прекарани в самота, отчаян и преследван, Франсис несъмнено беше загубил малко от душевното си равновесие. Нямаше нищо, не беше нищо. И все пак, един ден, подтикван от внезапен порив, той спря високия мандарин, когато прекосяваше пътя към паланкина си. Франсис не разбираше неприличното на това непосредствено заговаряне. Всъщност не знаеше

какво върши: не се хранеше достатъчно, имаше лека треска и затова беше малко лекомислен.

— Често съм се удивлявал на това имение, което вие така мъдро управлявате.

Напълно изненадан, братовчедът на господин Пао огледа студено дребния чужденец със светнали очи и замърсена превръзка на челото. Китаецът понесе с ледена вежливост многократните грешки на свещеника в граматиката, набързо подцени себе си, семейството си, жалкия си имот, подхвърли кратки бележки върху времето, върху реколтата, спомена какви трудности срещнал градът миналата година, докато се откупи от бандитите на Ван Чу. После многозначително отвори вратата на паланкина си. Когато Франсис се опита със зашеметена глава да върне разговора към въпроса за „Светлозеления нефрит“, китаецът се усмихна студено.

— Имението на „Светлозеления нефрит“ е безценен бисер, на големина повече от шестдесет му... сянка, вода, паша... в допълнение на това и богата кариера на глина за керемиди, грънци и тухли. Господин Пао не желае да го продава. Вече отказа за имението... петнадесет хиляди сребърни долара.

При тази цена, десет пъти по-голяма от неговите най-страшни изчисления, коленете на Франсис се разтрепериха. Треската му изчезна, но му се зави свят и почувства внезапна слабост. Засрами се от глупавото положение, до което го бяха довели мечтите му. С боляща го до пръсване глава благодари на братовчедата на господин Пао, смотолевия някакво объркано извинение.

Като забеляза тъгата и разочарованието на свещеника, тънкият културен китаец даде воля на сянката от презрение и тя се промъкна през предпазливата му потайност.

— За какво идва тук шанг-фу? Няма ли лоши хора за възраждане в неговата собствена страна? Защото ние не сме лоши хора. Ние си имаме своя собствена религия. Нашите богове са по-стари от неговите. Другият шанг-фу покръсти много християни, като изливаше вода от едно малко стъкълце върху умиращи и пееше: „Я... я!“. И като раздаваше храна и дрехи на много повече хора, готови да пеят каквито и да е песни, само и само да покрият кожата си и да напълнят корема си. Искате ли шанг-фу да прави същото като него?

Франсис се загледа мълчаливо в китаеца. Тясното му лице беше бледо и изтощено, под очите му имаше дълбоки сенки. Той каза тихо:

— Мислите ли, че това е моето желание?

Настъпи странно мълчание. Изведнъж братовчедът на господин Пао наведе очи.

— Простете ми — каза той с глух глас. — Аз не разбирах. Вие сте добър човек. — Смътна дружелюбност оживи разкаянието му. — Съжалявам, че имението на братовчед ми не е за продан. Ще мога ли да ви помогна по някакъв друг начин?

Братовчедът на господин Пао зачака с нова вежливост, сякаш бързаше да поправи грешката си.

Франсис се замисли за миг, после запита с чувство:

— Кажете ми, щом говорим откровенно... няма ли тук истински християни?

— Може и да има. Но аз не бих ги търсил в Пайтан. — Той замълча. — Все пак, чувал съм за едно село в планината Кванг — и направи неопределено движение с ръка към далечните планински върхове. — Едно село, християнско от дълги години насам... но то е далеч, на много, много ли оттук.

Светъл лъч блесна сред черния мрак в ума на Франсис.

— Това нещо ме интересува твърде много. Можете ли да ми дадете по-пълни сведения?

Китаецът поклати глава със съжаление.

— Малко селце е, горе в планината... почти неизвестно. Моят братовчед научил за него, когато търгувал с овчи кожи.

Горещото желание придаде на Франсис сили.

— Можете ли да го попитате? Можете ли да ми издействате сведения... може би някоя карта?

Братовчедът на господин Пао се замисли, после кимна важно с глава.

— Сигурно ще може. Ще запитам господин Пао. Освен това, ще имам грижата да го уведомя, че вие разговаряхте с мен по най-почтен начин.

Той се поклони и се отдалечи.

Погълнат изцяло от тази съвсем неочаквана надежда, Франсис се завърна в развалините на мисията си, където се беше настанил първобитно, с няколко одеяла, един мях за вадене на вода и някои

съдове, купени от града. Докато си сготви едно просто ядене от ориз, ръцете му трепереха като от страх. Християнско село! Той трябваше да го намери — на всяка цена! Това беше първото знамение на божествен съвет, божествено вдъхновение, след всички тези изморителни, безплодни месеци.

Докато седеше в полумрака и мислеше напрегнато, смути го дрезгаво грачене на гарвани, които се биеха и разкъсваха някаква мърша край водата на реката. Той отиде и ги пропъди. И там, докато големите грозни птици пляскаха с криле и крякаха срещу него, той видя, че плячката им беше трупче на новородено детенце от женски пол.

Франсис изтръпна от ужас, извади от реката разкъсаното детско трупче и видя, че новороденото е било удушено и захвърлено. Той зави малкото нещо в платното и го зарови в единия ъгъл на двора. Когато се замоли, си помисли: „Да, въпреки всички мои съмнения, има нужда от мен в тази чужда земя, в края на краищата“.

## ГЛАВА II

Две седмици по-късно, когато настъпи ранната пролет, Франсис беше готов за път. Върху вратата на помещението си в Улицата на мрежарите постави съобщение, че ще отсъства временно, после метна на гърба си вързоп с одеяла и малко храна, взе чадъра си и потегли пъргаво на път пеша.

Картата, дадена му от братовчедата на господин Пао, беше начертана хубаво, в ъглите с дракони, които изригваха огън, и с богати топографски подробности чак до планините. Оттам нататък картата беше повърхностна, с малки чертежи на животни вместо имената на селищата. Но от техните разговори и от собствения си усет за посоките Франсис имаше доста добра представа в ума си за пътя. Той тръгна към прохода Кванг.

През първите два дни пътят му минаваше през леснопроходим край. Зелените напоени оризища изчезнаха. Появиха се борови гори, където падналите борови иглички образуваха мек гъвкав килим под краката му. В самото подножие на Кванг Франсис прекоси една заслонена от ветровете долина, цялата като пламнала от диви рододендрони, а по-късно през същия този сънлив следобед премина и през една поляна, осеяна с разцъфнали праскови, чийто мирис погъделичка ноздрите му като изпаренията на пенливо вино. После започна изкачването по стръмния склон.

Въздухът ставаше все по-студен с всяка нова стъпка по тясната камениста пътека. Нощем Франсис се сгушваше на завет под някоя скала и оттам слушаше свистенето на вятъра и тътена на потоците в прохода, придошли от топенето на снеговете. През деня мразовитата белота на по-високите планински върхове блестеше в очите му. Разределеният леден въздух му причиняваше болки в белите дробове.

На петия ден Франсис премина билото на планинската верига, скованата от мраз пустиня от ледници и скали и с благодарност в душата си заслиза по другия склон. Проходът го отведе на едно широко плато под чертата на снеговете. Цялото покрито със зеленина,

то се сливаше постепенно с леко заоблените околни хълмове. За тези пасбища му беше говорил братовчедът на господин Пао.

До тук самата планина беше определяла лъкатушещия му път. Сега той разчиташе на Провидението, на един компас и на здравия си шотландски разум. Тръгна направо на запад. Страната приличаше на родните му планини. Той се натъкна на голямо стадо кози, които пасяха спокойно, и на стада планински овци, които се разбягваха като диви, когато той ги приближаваше. Окото му долови мярнала се газела. От треволяка на едно обширно тъмнозелено мочурище излетяха диви патици, разкряхаха се и затъмниха небето. Тъй като храната му привършваше, напълни торбата си с топли яйца и благодари на Бога.

Равнината беше без дървета и без пътища. Той почна да се отчайва, че няма да намери никакво село. Но рано сутринта на деветия ден, когато му се струваше, че скоро ще трябва да се връща, забеляза една овчарска колиба, първия признак за човешко селище, откакто беше отминал южния склон на планината. Той забърза нетърпеливо към нея. Вратата беше замазана с кал, а вътре нямаше никого. Но когато се обърна, с очи помрачени от разочарование, видя едно момче да се приближава по хълма след стадото си.

Младото овчарче беше на около седемнадесет години, дребно и жилаво като овцете си, с весело, умно лице, изразяващо учудване, примесено със смях. То носеше къси панталони от овча кожа и вълнен ямурлук. На врата му беше окачен малък бронзов Юански кръст, изтънял от старост и надраскан грубо със символа на гълъб. Отец Чисхолм се загледа мълчаливо ту в откровеното лице на момчето, ту в старинния кръст. Най-после той можа да проговори, поздрави го и го запита дали е от село Лиу.

Момчето се усмихна.

— Аз съм от християнското село. Аз съм Лиу Та. Баща ми е селският свещеник. — И добави, за да не излезе, че се хвали: — Един от селските свещеници!

Пак настъпи мълчание. Отец Чисхолм намери за по-добре да не разпитва повече момчето. Той каза:

— Аз идвам от дълъг път. И аз съм свещеник. Ще ти бъда благодарен, ако ме заведеш у вас.

Селото беше разположено в една неравна долина на пет ли, на запад имаше около тридесет къщи, сгушени в тази гънка на планината

и беше заобиколено от оградени с каменни зидове ниви, засети със зърнени храни. На видно място личеше малка каменна църквица. Тя се издигаше върху едно възвишение сред селото зад чудновата грамада камъни, засенчени от едно дърво гинко.

Когато Франсис влезе в селото, всички жители веднага се насъбраха около него — мъже, жени, деца и кучета. Всички се струпаха любопитно, приветстваха го развълнувани, дърпаха ръкавите му, пипаха обувките му, разглеждаха чадъра му и надаваха викове от учудване, докато най-после Та им даде набързо някакво обяснение на наречие, което той не можа да разбере. Трябва да имаше към шестдесет души в навалищата, всички все първобитни и здрави хора с наивни, дружелюбни очи и черти, по които личаха отпечатъците на общото им семейство. По едно време с усмивката на господар Та изведе напред баща си Лиу Чи, дребен, набит мъж на около петдесет години, с къса, сива брада, скромна, но внушителна по държанието си човек.

Лиу Чи заговори бавно, за да се разбират думите му по-лесно:

— Ние те приветстваме с радост, отче. Ела в моята къща и си почини малко преди молитва.

Той тръгна напред към най-голямата къща, построена върху каменни основи до църквата, и въведе отец Чисхолм в една ниска прохладна стая. В дъното на стаята имаше един махагонов клавесин и един португалски часовник. Смаян, изумен, Франсис се загледа в часовника. Върху бронзова плоча беше гравирано: „Лисабон 1632“.

Не му остана време да разгледа часовника по-отблизо. Лиу Чи пак заговори:

— Искаш ли да отслужиш литургия, отче? Или аз?

Като насън отец Чисхолм кимна с глава към китаеца. Нещо в него отговори: „Ти... моля!“. Той се луташе, смутен до немай-къде. Съзнаваше, че не можеше грубо да разбие с думи тази загадка. Трябваше да проникне в нея внимателно, търпеливо, с очите си.

Половин час по-късно всички бяха вече в църквата. Макар и малка, тя беше построена с вкус и стил, който издаваше мавританското влияние върху Възраждането. Имаше три прости аркади, красиво набраздени. Вратите и прозорците се крепяха върху плосковърхи колони. По стените бяха поставени свободни мозайки, отчасти недовършени.

Франсис седна на предната редица пред внимателно заслушаните богомолци. Всички до един бяха измили чинно ръцете си, преди да влязат. Повечето от мъжете и някои от жените носеха на главите си молитвени шапки. По едно време удариха една камбана без език и Лиу Чи приближи до олтара, облечен в избеляла жълта дреха, подкрепян от двама млади мъже. Като се обърна, той се поклони чинно на отец Чисхолм и богомолците. Тогава богослужението започна.

Отец Чисхолм коленичи и заслуша омагьосан, като човек, който наблюдава бавното въплъщаване на някакъв сън. Той видя, че богослужението представлява някаква чудновата останка, някакъв трогателен спомен от литургията. Лиу Чи сигурно не знаеше латински, защото се молеше на китайски език. Най-напред произнесе молитвата за изповед, а после веруюто. Когато се изкачи пред олтара и разтвори пергаментовия требник върху дървената му подложка, Франсис ясно дочу една част от евангелието, изпято тържествено на местното наречие. Оригинален превод. Той се задъха от вълнение.

Всички богомолци пристъпиха да вземат причастие. Даже и бебетата бяха донесени пред стъпалата на олтара. Лиу Чи слезе с потира от оризово вино в ръце, после почна да мокри показалеца си и да слага по една капка вино върху устните на всички.

Преди да напуснат църквата, богомолците се събраха пред статуята на Спасителя и сложиха запалени пръчици върху тежкия канделабър пред нозете Му. Тогава всеки от тях направи по три дълбоки поклона и се оттегли благоговейно.

Отец Чисхолм остана назад с навлажнени очи. Сърцето му беше покъртено от простата детинска набожност — същата набожност, същата простота, толкова често наблюдавана от него в испанските села. Разбира се, тази церемония не беше валидна — той се усмихна леко, като си представи мислено ужаса на отец Тарант при тази гледка — но никак не се съмняваше, че тя беше угодна на Всевишния, въпреки това.

Лиу Чи го чакаше отвън, за да го отведе в къщата си. Там го чакаше обяд. Прегладнелият отец Чисхолм яде с голяма охота от яхнията от планинско агнешко месо — вкусни топчици месо, плувнали в супата от зеле — и от чудния сладкиш от ориз и мед от диви пчели. Никога в живота си не бе вкусвал такъв разкошен сладкиш.

Когато и двамата се нахраниха, Франсис започна тактично да разпитва Лиу Чи. По-скоро би прехапал езика си, отколкото да оскърби тези хора. Благородният старец му отговаряше доверчиво. Вярванията му бяха християнски, съвсем детински и чудно примесени с традициите на Тао Те. Може би, помисли си отец Чисхолм и се усмихна вътрешно, има известен оттенък на несторианство, прибавен за по-голяма живост...

Лиу Чи му обясни, че вярата им била предавана от баща на син в продължение на много поколения. Селото не било напълно откъснато от света. Но било достатъчно отдалечено и толкова малко, толкова сплотено в своя семеен живот, че чужденци рядко го смущавали. Те представлявали едно голямо семейство. Животът им бил чисто овчарски, всичко произвеждали сами. Имали си достатъчно зърнени храни и овче месо даже и през най-тежките времена, сирене в овчи мехове и два вида масло, червено и черно, и двете приготвявани от боб и наричани чианг. Облеклото им било от домашна вълнена прежда и овчи кожи за по-топло. Изработвали особен пергамент от кожи, високо ценен в Пекин. Имало многобройни диви понита из планината. Рядко някой член от семейството заминавал с някое пони, натоварено с пергамент.

Малкото племе си имало трима свещеника, всеки избран за това почетно звание още от малък. За известни религиозни обреди заплащали с ориз. Особена почит отдавали на Трите Висши Същества — Светата Троица. Докъдето се простирали спомените им, никога не били виждали редовно ръкоположен свещеник.

Отец Чисхолм го изслуша със захлас и зададе въпроса, който най-много се въртеше в ума му.

— Ти не ми каза, как е започнало най-напред?

Лиу Чи погледна госта си одобрително. После се усмихна леко, самодоволно, стана и отиде в съседната стая. Когато се върна, носеше под мишницата си някакъв предмет, завит в овча кожа. Подаде го мълчаливо и загледа как отец Чисхолм го отвори. Когато свещеникът се увлече в четене, тихо се оттегли.

Предметът беше дневник на отец Рибиеро, написан на португалски език, почернял, изцапан с петна и оръфан, но почти навсякъде четлив. Благодарение на познанията си по испански език, Франсис можа бавно да го разчете. Съдържанието на документа беше

толкова увлекателно за него, че той не забеляза мъката. То прикова вниманието му. Четеше неподвижен, с изключение на редките бавни движения, които правеше с ръката си, когато от време на време обръщаше тежката страница. Времето се върна триста години назад: старият спрял часовник започна отново отмереното си тиктакане.

\* \* \*

Мануел Рибиеро бил мисионер от Лисабон, дошъл в Пекин през 1625 година. Франсис виждаше португалеца пред себе си ясно: млад мъж на около двадесет и девет години, тънък, с маслиноножълта кожа, малко горд, с пламенни, но смирени черни очи. В Пекин младият мисионер имал щастието да се сприятели с отец Адам Шал, прочутия германски йезуит, мисионер, царедворец, астроном, доверен приятел и извънреден каноник при император Чун Чин. В течение на няколко години отец Рибиеро споделял мъничко от славата на този удивителен човек, който се движел невредим сред гъмжилото от интриги в дворците на Небесната империя, като разпространявал християнската вяра даже и сред императорския харем, обърквал лютата омраза с точните си предсказания за комети и слънчеви затъмнения, съставял нов календар, печелел приятелства и блестящи титли за самия себе си и за всички свои потомци.

После португалецът настоял да бъде изпратен с далечна мисия при царския двор на Татария. Адам Шал удовлетворил молбата му. Снабдили богато един керван и го въоръжили много добре. Потеглили от Пекин в деня на Успение Господне през 1629 година.

Но керванът не успял да стигне до татарския царски двор. Една варварска орда му устроила засада по северните склонове на планината Кванг. Добре въоръжените защитници захвърлили оръжието си и се разбягали. Скъпоценният керван бил разграбен. Отец Рибиеро бил ранен от стрелите и избягал само с личните си вещи и много малка част от църковните принадлежности. Замръкнал сред снега и си помислил, че е настъпил последният му час. Целият в кръви, предоставил съдбата си в ръцете на Бога. Но от студа раните му замръзнали. На следващата сутрин се довял до една колиба и лежал там шест месеца ни жив, ни умрял. В това време в Пекин стигнало

известие, че отец Рибиеро бил убит. Не изпратили никаква експедиция да го потърси.

Когато португалецът разбрал, че ще може да остане жив, почнал да крои планове да се завърне при Адам Шал. Но времето минавало, а той все си оставал на същото място. Сред тези просторни пасбища той придобил ново съзнание за стойността на нещата, нов навик да размишлява. Освен това, намирал се на три хиляди ли от Пекин, разстояние, непреодолимо даже и за човек с неговия неустрашим дух. Постепенно той взел решение. Събрал шепата овчари в малко селище. Построил църквица. Станал приятел и пастор не на татарския хан, а на това скромно, малко паство.

\* \* \*

Франсис въздъхна странно и затвори дневника. В гаснещата дневна светлина се унесе в мисли, в мисли без край. Много неща се мярнаха пред погледа му. После стана и излезе, отиде при голямата грамада камъни край църквата. Коленичи и се помоли над гроба на отец Рибиеро.

Франсис остана една седмица в селото Лиу. Убедително, за да не оскърби никого, подхвърли мисълта да бъдат потвърдени всички кръщения и венчавки. Отслужи литургия. Внимателно направи някои забележки тук-там, предложи да бъдат поправени известни обреди. Би му отнело дълго време да възвърне селото към истински правилното богослужение: месеци, даже години. А какво значение имаше то? Той беше доволен да напредва бавно. Малкото общество беше чисто и здраво като здрава ябълка.

Той им говори за много неща. Вечер запалваха огън пред къщата на Лиу Чи и когато всички сеядяха наоколо, той се отпускате на къщния праг и заговорваше на смълчаните си слушатели, осветени от пламъците на огъня. От всичко най-приятно им беше да слушат за разпространението на собствената им религия из широкия външен свят. Той не изтъкваше никакви различия между тях и останалия свят. Те изпадаха във възторг, когато им разказваше за църквите в Европа, за големите катедрали, за хилядите богомолци, които се тълпяха в храма Свети Петър, за велики царе и князе, държавници и благородници,

които падаха по лице пред Всевишния. Същият всемогъщ Бог, на когото и те служеха тук, който беше и техен Спасител, и техен приятел. Това съзнание за единение, дотук само смътно предполагагано, сега им вдъхна радостна гордост.

Докато по напрегнатите лица играеха светлинките и сенките на огъня, а очите на всички го гледаха с удивление и щастие, той сякаш долавяше присъствието на отец Рибиеро край себе си, усмихнат малко мрачно, но не недоволен от него. В такива моменти го обземаше страшно силно желание да изостави Пайтан и да се посвети изцяло на тези прости хорица. Колко щастлив би бил тук! С каква обич би се грижил за този бисер, открит от него така неочаквано в тази пустош, и как би го излъскал! Но не, селцето беше твърде малко и твърде отдалечено. Той никога не би могъл да го превърне в средище на истинска мисионерска дейност и решително отхвърли в себе си това примамливо изкушение.

Момчето Та беше станало негов постоянен последовател. Сега той не го наричаше вече Та, а Йосиф, защото юношата си избра това име при условното му кръщение. Насърчен от новото си име, той измоли позволение да служи на отец Чисхолм през време на литургиите. И макар че момчето не знаеше, разбира се, нито една думичка на латински, свещеникът обеща с усмивка на уста. В навечерието на заминаването си отец Чисхолм седеше на къщния праг, когато Йосиф се появи като първи слушател за прощалната проповед, но този път обикновено веселото му лице беше сковано от тъга. Докато оглеждаше лицето на момчето, свещеникът долови причината за неговата унилоост и тогава му дойде една щастлива мисъл.

— Йосифе, искаш ли да дойдеш с мен... ако баща ти позволи? Ти можеш да ми помагаш за много работи.

Момчето извика от радост и подскочи, падна на колене пред свещеника и му целуна ръката.

— Господарю, аз чаках да ме запиташ. Баща ми е съгласен. Аз ще ти служа от все сърце.

— Може да има много тежки пътища, Йосифе.

— Заедно ще ги минаваме, господарю.

Отец Чисхолм изправи младежа на крака. Той беше трогнат и доволен. Знаеше, че беше направил нещо мъдро.

На следващата сутрин приготовленията за заминаването бяха привършени.

Измит и усмихнат, Йосиф стоеше с вързопите край две рунтави планински кончета пони, които той беше уловил на разсъмване. Заобикаляха го малка група по-млади от него момчета. Той вече вдъхваше страхопочитание на другарите си с чудесата на света. В църквата отец Чисхолм привършваше благодарствената си молитва. Когато се изправи, Лиу Чи му направи знак да отиде при подобния на пещера олтар. Старият свещеник извади от един кедров сандък една великолепна одежда, разкошно изработена, корава от везаната по нея златна сърма. На места сатенът беше охлузен и станал тънък като хартия, но въпреки това одеждата беше съвсем здрава, годна за употреба, безценна. Старецът се усмихна, като видя изражението на лицето на Франсис.

— Харесва ли ти това просто нещо?

— Хубаво е.

— Вземи го. Твое е!

Никакви протести не можеха да попречат на Лиу Чи да направи този разкошен подарък. Одеждата беше сгъната, завита в чисто платно и поставена във вързопа на Йосиф.

Най-накрая Франсис трябваше да каже сбогом на всички. Той ги благослови и увери на няколко пъти, че ще се върне до шест месеца. Щеше да му бъде по-лесно следващия път на кон и заедно с Йосиф като негов водач. После двамата потеглиха. Двете им понита заклатиха глава и се заизкачваха по планинския склон. Очите на малкото селце ги проследиха с обич.

Редом с Йосиф отец Чисхолм подкара кончето си доста бързо. Той чувстваше вярата си възстановена и главно укрепнала. Сърцето му туптеше с нова надежда.

## ГЛАВА III

Измина лятото, което беше последвало тяхното завръщане в Пайтан. А сега върху земята се спусна студеното време. С помощта на Йосиф Франсис подреди обора, измаза пукнатините с нова кал и каолинова глина. Два дървени одъра подпираха най-слабата стена, а от един плосък железен мангал направиха огнище върху утъпкания глинен под. Вечно гладният Йосиф бе събрал вече интересна сбирка от гърнета за готвене. Сега момчето имаше по-малко ангелски вид. При по-близкото запознанство Франсис откри в него нови качества. То беше твърде словоохотливо, обичаше да го хвалят, можеше да бъде и упорито понякога и притежаваше наивното умение да отмъква зрели пъпеши от бостана отвъд реката.

Франсис още държеше на решението си да не напуска мизерния си подслон, докато не види ясно бъдещия си път. Постепенно няколко боязливи хорица почнаха да се примъкват в неговата църквица в Улицата на мрежарите, най-напред една стара жена, дрипава и срамежлива. Когато дойде за пръв път, тя дърпаше крадешком копчетата по зеблото, което ѝ служеше за палто, и поглеждаше, като че ли една-единствена дума щеше да я накара да побегне. Франсис си наложи твърдо да не се издаде и се престори, че не я забелязва. На другата сутрин тя пак дойде, този път заедно с дъщеря си.

Жалката малобройност на неговите последователи не го обезсърчаваше. Решението му да не печели християни нито чрез ласкаене, нито чрез купуване, беше калено като здрава стомана.

Амбулаторията му напредваше усилено. Очевидно бяха съжалявали за отсъствието му от малката клиника. При завръщането си той завари една неописуема навалица да го чака пред дюкяна на Хунг. Практиката подобри сръчността и умението му да познава болестите. Всякакъв вид болни идваха при него: кожни болести, бодежи и кашлица, възпаление на червата, страхотно замърсяване на очите и ушите, повечето от които се дължаха на замърсяване и от живеене в едно помещение на много хора. Просто за чудене беше какви резултати се постигаха с чистота и укрепващо лекарство,

сварено от прости, горчиви билки. Едно зрънце калиев перманганат струваше колкото равно тегло злато.

Когато бедните му запаси бяха на привършване, пристигна отговор на молбата му до д-р Тълок — един голям обкован сандък с превръзки, памук, йод и други антисептични средства, рибено масло и хлородин, а на дъното една бележка, надраскана набързо: „Ваше Светейшество, мислех, че аз трябваше да отида да лекувам в тропиците! Ами къде ви е дипломата? Няма значение. Лекувай каквото можеш и убивай каквото не можеш да излекуваш. Ето ти една малка торба с хитрини да ти помага“.

„Торбата“ представляваше една хубаво направена кутия за първа помощ с щипци, ножичка и хирургическо ножче. Под записката бяха прибавени думите: „За твоє сведение, изпращам оплакване против теб до Главната дирекция на народното здраве, до папата и до Чунг Лунг Су“.

Франсис се усмихна на тази несломима шеговитост. Гърлото му се сви от признателност. При тази подкрепа на неговите усилия и утехата на Йосифовото другарство, той почувства нов, пламенен възторг. Никога в живота си не беше работил по-усилено и никога не беше спал по-сладко.

Но една нощ през месец ноември сънят му беше лек и неспокоен и след полунощ той се събуди внезапно. Беше страшно студено. Сред нощната тишина се чуваше ясно дълбокото и спокойно дишане на Йосиф. Полежа малко, опита се да прогони необяснимото си напрежение, но не можа. Стана предпазливо, за да не събуди момчето, и се измъкна от обора. Навън нощният студ сякаш го прониза. Студеният въздух режеше като бръснач и всяко вдишване му причиняваше остра болка. Нямаше звезди, но замръзналият сняг излъчваше чудна слабо светеща белота. Тишината сякаш се простираше на стотици мили. Страх да те хване.

Внезапно му се стори, че в мрака се дочу някакъв слаб, неопределен вик. Той знаеше, че греши, послуша се, но не чу нищо повече. Когато обаче се обърна да влезе пак в обора, звукът се повтори като слабо писукане на умираща птичка. Той спря нерешително, после се запъти полека по замръзналия сняг по посока на звука. Отвън двора, на петдесетина крачки надолу по пътеката, Франсис се натъкна на някаква неподвижна, тъмна фигура — една паднала на земята жена със

заровено в снега лице, съвсем вкочанена. Тя беше умряла, но в пазвата ѝ се гърчеше едно детенце.

Франсис се наведе и вдигна мъничкото същество, студено като риба, но живо. Сърцето на свещеника заби силно като барабан. Той хукна назад към обора, подхлъзна се и за малко щеше да падне. Извика високо Йосиф.

Когато мангалът се изпълни с жар от новите дърва и започна да изпуска топлина и светлина, свещеникът и слугата му се наведоха над детето. То нямаше повече от една година. Очите му бяха черни и мътни. Гледаше недовърчиво към топлината на огъня. От време на време изхленчваше.

— Гладно е — каза Йосиф мъдро.

Стоплиха малко мляко и го наляха в една стъкленица от олтара. Тогава отец Чисхолм откъсна тясна ивица платно, усука го като фитил и го натика в тясното гърло на стъкленицата. Детето засмука лакомо. За пет минути млякото свърши и детето заспа. Свещеникът го зави в едно одеяло от собственото си легло.

Той беше трогнат дълбоко. Странното му предчувствие и простият начин, по който това мъничко същество дойде в обора от студеното небитие — всичко това му се стори като знамение от Бога. Нямаше нищо по трупа на майката, което да подсказва коя може да е тя, но измъченото ѝ от лишения и беднотия лице имаше татарски черти. Предния ден оттам бяха минали чергари и навярно е изнемощяла от студ и е умряла. Той затърси в паметта си с какво име да кръсти детето. Днес беше празникът на Света Ана. Да, той реши да го кръсти Ана.

— Утре, Йосифе, ще намерим някоя жена да се грижи за този Божи дар.

Йосиф сви рамене.

— Господарю, женско дете не бива да се дава на хората.

— Аз няма да дам детето — отвърна отец Чисхолм строго.

Решението му вече беше ясно и твърдо. Това бебе, изпратено му от Бога, щеше да бъде първото, да, основният камък на детския му дом... неговата мечта още от пристигането му в Пайтан. Разбира се, той щеше да има нужда от помощ. Един ден щяха да дойдат сестрите калугерки, но дотогава имаше много време. Както седеше на глинения под край тъмноревната жар, загледан в личицето на заспалото дете, то му се стори като Божи обет, че той ще успее.

Пръв Йосиф, този безподобен клюкар, каза на отец Чисхолм, че синът на господин Чия е болен. Зимата още не си отиваше, планината Кванг още беше покрита с дебел сняг, а веселият Йосиф духаше премръзналите си пръсти докато бърбуреше след литургия и помагаше на свещеника да съблече одеждите си.

— Шшт! Моята ръка е съвсем безполезна, също като на малкия Чия Ю.

Чия Ю си беше одраскал палеца на нещо — никой не знаеше на какво, но като следствие от това петте му пръста не се движеха, ръката му беше подута, а тялото на детето изгаряше в огън и видимо се топеше. Тримата най-видни лечители от града бдяха непрекъснато над него и бяха употребили вече най-скъпите лекарства. Сега бяха изпратили един пратеник в Сенсианг да донесе от „еликсира на живота“ — оня безценен екстракт от жабешки очи, добиван само по време на Драконовата луна.

— То ще оздравее — заключи Йосиф, като се усмихна и показва белите си зъби. — Това хао-као винаги помага... което е важно за господин Чия, защото Ю е единственият му син.

Четири дни по-късно два затворени паланкина спряха пред дюкяна на Хунг в Улицата на мрежарите. Единият от тях беше празен и скоро след това пред отец Чисхолм застана високият братовчед на господин Пао, загърнат в подплатената си с памук горна дреха, и му заговори безстрастно. Извини се за неприличното си идване без предизвестие. После помоли свещеника да го придружи до дома на господин Чия.

Слисан от смисъла на тази покана, Франсис се поколеба. Между родовете Чия и Пао съществуваха близки връзки, търговски и роднински и двата рода бяха твърде влиятелни. Откакто се беше завърнал от село Лиу, той често беше срещал тънкия, високомерен братовчед на господин Пао, пръв братовчед на господин Чия. Отец Чисхолм имаше някои доказателства, че високият мандарин гледаше на него с уважение. Но това внезапно повикване, това доверие беше съвсем различно. Когато Франсис се обърна да си вземе шапката и расото, внезапно го обзе силен страх.

Домът на господин Чия беше много тих. Преградените с дървени решетки веранди бяха празни, а езерцето с рибките — покрито с тънък лед. Стъпките им отекваха тихо, но зловещо по запустелите дворове, застлани с гладки камъни. От двете страни на покритата златночервена порта се издигаха две жасминови дървета, сега увити в зебло, като заспали великани. Откъм женските покои оттатък терасата се чуваше сподавен плач.

В стаята на болното беше полутъмно. Чия Ю лежеше върху един нагорещен „канг“. Наблюдаваха го трима брадати лечители, облечени с дълги подплатени горни дрехи и седнали на нови рогозки. От време на време един от лечителите се навеждаше напред и слагаше нови дървени въглища под подобния на кутия канг. В ъгъла на стаята един свещеник даоист в сиви дрехи шепнеше нещо, пропъждаше злите духове, съпровождан от флейти, зад една бамбукова преградна стена.

Ю беше хубаво шестгодишно дете, с мека кремава кожа на лицето и черни като маслини очи, отгледано в духа на най-строгите традиции на почит към родителите, боготворено, но не разглежено. Сега, сломено от безпощадната треска и страшната за него новост на болката, то лежеше по гръб. Костите му стърчаха през кожата, сухите му устни се свиваха, погледът му беше неподвижен, вторачен в тавана. Дясната му ръка беше синя, безкрайно подута, стегната в страшна превръзка от кал, размесена с малки напечатани книжчици.

Когато братовчедът на господин Пао влезе заедно с отец Чисхолм, настъпи кратко затишие. После даоистът поднови шепота си, а тримата лечители, сега по-неподвижни, продължиха бдението си край канга.

Отец Чисхолм се наведе над изпадналото в безсъзнание дете, сложи ръката си върху пламналото му чело и схвана пълното значение на тази мъртвешка, безстрастна неподвижност. Сегашните му тревоги щяха да бъдат нищо в сравнение с преследванията, които щяха да последват при един неуспех на опита му да излекува болното дете. Но отчаяното положение на детето и това гибелно мнимо лекуване разпалиха кръвта му. Той се залови бързо, но нежно, да махне от инфектираната ръка пласта от хао-као, тази мръсна превръзка, която той толкова често бе срещал в малката си амбулатория.

Най-сетне ръката бе освободена и измита с топла вода. Тя приличаше на мех, пълен с гной, с лъскава зеленикава кожа. Макар че

сърцето му биеше като чук, Франсис продължи да работи решително. Извади от джоба си малката кожена кутия, изпратена му от Тълок, отвори я и извади от нея единственото хирургическо ножче. Той съзнаваше своята неопитност. Знаеше, също, че детето щеше да умре, ако не срежеше ръката му. Долавяше, че в него бяха вторачени всички очи, които привидно не го гледаха. Долавяше и страшното безпокойство, все по-силното угнетяващо съмнение, което потискаше застаналия неподвижно зад него братовчед на господин Пао. Той отправи кратка пламенна молитва към Свети Андрея. Събра сили да направи дълбок и дълъг разрез.

Силна струя гной бликна през раната и потече в глинената паница под ръката. Вонята стана страшна, отвратителна. Но през целия си живот Франсис никога не беше изпитвал такова задоволство, както от тази миризма. Когато започна да стиска раната от двете ѝ страни, за да улесни изтичането на гнойта, и видя, че подутата ръка спадна почти наполовина, почувства голямо облекчение и изпита внезапна слабост.

Когато най-после се изправи, след като беше превързал раната с чисто платно, се чу да мърмори глупашки на английски: „Смятам, че сега ще оздравее, с малко късмет!“. Това беше прочутият израз на стария д-р Тълок и показваше колко изопнати са били нервите му. И все пак, на излизане, той направи усилие да изглежда спокоен и заяви на онемелия братовчед на господин Пао, който го придружи до паланкина:

— Дайте му хранителна супа, ако се събуди. И никакво хао-као. Утре пак ще дойда.

На другия ден малкият Ю беше много по-добре. Температурата му беше почти спаднала, беше спал добре и изпил няколко чаши пилешка супа. Без чудото на лъскавото хирургическо ножче почти сигурно щеше да бъде мъртъв.

— Продължавайте да го храните добре. — Отец Чисхолм се усмихна непринудено, когато се сбогуваше. — Утре пак ще дойда!

— Благодаря ви. — Братовчедът на господин Пао се изкашля, за да почисти гърлото си. — Няма нужда. — Настъпи неловко мълчание. — Ние сме ви дълбоко признателни. Господин Чия умираше от скръб. Сега, щом синът му оздравява и той започна да оздравява. Скоро ще може да се покаже пред хората! — Мандаринът се поклони, с ръце, пъхнати дискретно в ръкавите си, и се отдалечи.

Отец Чисхолм тръгна пеша по улицата, след като гневно отказа да се възползва от паланкина. И поведе тежка борба срещу яростното си възмущение. Това им беше благодарността! Да го изхвърлят от къщата си без нито думичка, след като спаси живота на детето им, с опасност за своя собствен живот, може би... През цялото време не можа да види нещастния господин Чия, който не благоволеше даже и да го погледне на джонката в деня на пристигането му. Той стисна юмруци, поведе борба срещу демона в душата си: „О, Господи, дай ми спокойствие! Не оставяй този проклет грях на гнева да ме завладее отново. Дай ми сила да бъда благ и търпелив. Дай ми смирение, Боже мили. В края на краищата, Твоя беше милостивата доброта, Твое божественото провидение, което спаси малкото момченце. Прави с мен каквото Ти пожелаеш, Боже мили. Ти виждаш, аз съм примирен. Но, о, Господи!“ — помисли си той с внезапен жар: „Ти трябва да признаеш, че проявиха черна непризнателност!“.

През следващите няколко дни Франсис старателно избягваше търговската част на града. Бяха наранили нещо повече от гордостта му. Той слушаше мълчаливо, докато Йосиф бърбореше за забележителното оздравяване на малкия Ю, за щедрите подаръци, раздадени от господин Чия на мъдрите лекари, за дарението на храма Лао Цю за изгонването на демона, който бе измъчвал любимия му син.

— Не е ли наистина забележително, драги отче, колко много хора се възползваха от благородната щедрост на мандарина?

— Наистина, забележително е — отвърна отец Чисхолм сухо, като примигна.

Една седмица след това, когато се готвеше да затвори амбулаторията си след един скучен и безплоден следобед, Франсис внезапно видя през стъкленницата с калиев перманганат, който разбъркваше, че в стаята безшумно се беше вмъкнал господин Чия.

Свещеникът много се изненада, но не каза нищо. Търговецът носеше най-хубавите си дрехи: богата черна сатенена роба с жълт жакет, везани кадифени обувки, в една от които беше пъхнал празничното ветрило, със скъпа плоска сатенена шапка и с изражение на сдържаност и достойнство. Прекомерно дългите му нокти бяха предпазени със златни калъфчета. Той имаше вид на културен, интелигентен човек, поведението му изразяваше безупречно възпитание. По лицето му се долавяше нежна, смекчена меланхолия.

— Аз дойдох — продума той.

— Наистина! — обади се Франсис. Тонът му не беше насърчителен. Той продължи да бърка със стъклената пръчка и да размесва пурпурната течност.

— Имам много въпроси за уреждане, много работа да свърша. Но сега... — той се поклони с примирение, — ето ме.

— Защо? — попита кратко Франсис.

Лицето на господин Чия изрази лека изненада.

— Естествено... да стана християнин.

Последва миг на мъртва тишина. Миг, който би трябвало да отбележи най-високата точка на тези безплодни и силни месеци, трогателните първи плодове на мисионера: ето, най-видният дивак прекланя глава да бъде покръстен! Но по лицето на отец Чисхолм личеше само слабо ликуване. Той задържа устната си сърдито, после каза бавно:

— Вярвате ли?

— Не! — отвърна китаецът тъжно.

— Готов ли сте за наставленията?

— Нямам време за наставления. — Лек поклон. — Само съм нетърпелив да стана християнин.

— Нетърпелив ли? Искате да кажете, че желаете?

Господин Чия се усмихна леко.

— Не е ли очевидно... желанието ми да приема вашата вяра?

— Не, не е очевидно. И нямате никакво желание да приемете моята вяра. Защо го правите? — Лицето на свещеника беше зачервено.

— Да ви се отплатя — каза господин Чия просто. — Вие ми направихте най-голямото добро. И аз трябва да направя най-голямото добро за вас.

Отец Чисхолм се раздвижи нервно. Кипна, защото изкушението беше толкова примамливо и искаше да се съгласи, а не можеше.

— Не е добро. Лошо е. Вие нямате нито желание, нито вяра. Ако ви приема, ще значи измама към Бога. Вие не ми дължите нищо. Сега вървете си, моля!

Отначало господин Чия не повярва на ушите си.

— Искате да кажете, че ме отхвърляте?

— Това значи да се изразиш вежливо — измърмори отец Чисхолм.

Търговецът се промени като по магия. Очите му се уголемиха, светнаха, меланхолията му падна като дреха. Нужно му беше да се бори със себе си и макар че се виждаше, че му се иска да подскочи във въздуха, той успя да се сдържи. Поклони се чинно три пъти. Успя да овладее и гласа си.

— Съжалявам, че не съм приемлив. Разбира се, аз съм крайно недостоеен. Въпреки това, може би по някакъв начин ще мога малко... — Той млъкна, пак се поклони три пъти и излезе заднешком.

Същата вечер, когато отец Чисхолм седеше край огнището и гледаше толкова строго, че Йосиф започна да го поглежда плахо, докато готвеше вкусни речни миди с ориз, внезапно се чу пукот на бомбички. Хвърляха ги по пътя шестима от слугите на господин Чия, в изпълнение на обичайния церемониал. После се приближи братовчедът на господин Пао, поклони се и подаде на отец Чисхолм един пергамент, завит в черна хартия.

— Господин Чия ви моли да му направите честта да приемете този най-достоеен подарък — нотариалния акт на имението „Светлозеления нефрит“ с всичката земя и правата върху водата и кариерата за червена глина. Имението е ваше, без никакво ограничение, завинаги. Господин Чия ви моли, освен това, да приемете и помощта на двадесет души от неговите работници, докато бъдат привършени напълно всички сгради, които вие бихте желали да построите.

Франсис се смая толкова много, че не можа да продума нито една дума. Загледа се напрегнато, странно онемял, когато братовчедът на господин Пао и на господин Чия си тръгна. После хвърли трескав поглед върху нотариалния акт и се развика весело:

— Йосифе! Йосифе!

Йосиф дотича веднага от страх да не ги е сполетяло някакво ново нещастие. Изражението на лицето на господаря му го успокои. Двамата отидоха на хълма „Светлозеления нефрит“, застанаха под лунната светлина между кедровите дървета и изпяха високо „Слава тебе, Господи!“.

Франсис остана гологлав. Пред очите му се мярна видението на мисията, която той щеше да създаде на това разкошно място. Той се беше молил с вяра и Бог беше отговорил на молитвите му.

Йосиф беше огладнял от чистия въздух, но зачака, без да се оплаква, защото видя свое собствено видение във възторженото лице на свещеника, а в душата си се зарадва, че беше съобразил да свали от огъня гърнето с ориза.

## ГЛАВА IV

Година и половина след това, през месец май, когато цялата област Чеккоу се грееше на слънце през краткото време между зимните снегове и лятната жега, отец Чисхолм прекоси павирания двор на новата си мисия Свети Андрей.

Може би никога не беше чувствал такова смирено задоволство да изпълва душата му. Кристалночистият въздух, из който се виеха облак бели гълъби, беше много приятен и сякаш искреше. Когато свещеникът стигна до голямото дърво, което сега по негов план разстилаше сянката си върху предния двор на мисията, хвърли поглед през рамо, отчасти от гордост, отчасти с удивление, сякаш още се боеше, че тази гледка може да изчезне през нощта като мираж.

Но мисията си стоеше на мястото, величествена, огряна от слънцето: тънката висока църква, сякаш пазена от кедрите, неговата къща с яркочервени дървени решетки, в съседство с малката класна стая, удобният диспансер до външната стена и още една сграда, закривана от погледа му от листата на папайте и каталпите, които засенчваха от ярките слънчеви лъчи новопосадената му градина.

Той въздъхна, усмихна се и благослови чудото на кариерата за глина, която беше дала след много смеси и пробни опичания тухли с приятен бледорозов цвят и по този начин беше превърнала мисията му в същинска симфония от червени багри. Благослови и всички други чудеса: неизчерпаемата доброта на господин Чия, сръчността на търпеливите му работници, неподкупността — почти пълна — на трудолюбивия му надзирател, даже и хубавото време. Тази неотдавнашна магия на хубавото време осигури забележителния успех на устроеното от него тържество по случай откриването на мисията, отпразнувано миналата седмица в присъствието на дошлите от вежливост семейства Чия и Пао.

Само с цел да види празната класна стая отец Чисхолм тръгна по дългия околен път. Надникна като ученик през прозореца, огледа новите картини по варосаната стена, лъскавите чинове, изработени от него самия, също както и черната дъска. Особено топло му ставаше на

сърцето от съзнанието, че в тази именно стая се намираха изработените от него неща. Но като си спомни колко нова работа му предстоеше, той тръгна към дъното на градината, където близо до долната врата край частната му работилница се намираше една малка пещ за тухли.

Там съблече радостно вехтото си расо и остана по изцапани памучни панталони, риза и презрамки. После взе една дървена лопата и се залови да обърка малко глина.

Утре трите сестри щяха да пристигнат. Тяхната къща беше готова — прохладна, с пердета, изпълнена вече с миризмата на пчелен восък. Но последната му мечта още не беше довършена напълно — едно усамотено жилище, където сестрите ще могат да си почиват и да размишляват. За тази цел трябваше най-малко още една пещ тухли, от неговата собствена пещ. Както придаваше форма на глината, така придаваше в ума си и форма на бъдещето.

Нямаше нищо по-важно на света за него от идването на тези калугерки. Той беше разбрал това още от самото начало, беше работил и отправял за това молитви към Всевишния, а от друга страна писмо след писмо до отец Мили, даже и до епископа, докато мисията се издигаше бавно пред очите му.

Покръстването на възрастните китайци беше труд за архангели — той го съзнаваше. Расата, неграмотността и обаянието на по-старата вяра — всички тези неща представляваха страхотна преграда, ако човек искаше да я събори по честен начин, а той знаеше, че Всевишният мрази да искат от Него да върши фокуси във всеки отделен случай. Наистина сега имаше „подкрепата“ на хубавата си нова църква, все по-голям брой покаяни души се решаваха да идват на литургия. Енорията му наброяваше към шестдесет души. Когато техните набожни гласове се извиваха към небесата при „Господи помилуй“, правеха впечатление на доста голяма тълпа хора.

Все пак, цялото му внимание беше насочено към децата. Тук, буквално казано, децата струваха по две за петак. Гладът, съкрушителната беднотия и конфуцианското учение, че мъжът продължава рода, най-малкото превръщаха децата от женски пол в пазарна стока. За съвсем кратко време щеше да напълни училището си с деца, хранени и гледани от сестрите тук в мисията. Те щяха да играят своите игри и да развеселяват мисията със своя смях, щяха да учат

азбуката и Закон божи. Бъдещето беше на децата, а пък децата... неговите деца... щяха да бъдат на Бога!

Той се усмихна несъзнателно при тази мисъл, докато нареждаше тухлите в пещта. Точно казано, не можеше да се нарече приятел на жените. И все пак беше жадувал в течение на тези дълги месеци, сред този чужд народ, за щастието да разговаря със свои сънародници. Майка Мария-Вероника, макар и баварка по рождение, беше прекарала последните пет години в „Бон секур“ в Лондон. А другите две сестри, водени от нея, французойката сестра Клотилда и белгийката сестра Марта, бяха живели в Ливърпул. Като идваха направо от Англия, щяха да му донесат поне приятелски поздрав от родината.

Малко преуморен, той преговори мислено приготовленията за пристигането им на другия ден: няколко бомбички според китайския обичай, но не много, за да не изплашат дамите, на кея край реката, където щяха да ги чакат трите най-хубави паланкина в Пайтан. Чай, поднесен веднага след пристигането им в мисията. Кратка почивка, последвана от малка служба в църквата. Той се надяваше, че те ще харесат цветята. И тогава специална вечеря.

За малко щеше да се закиска, като прехвърли през ума си менюто на тази вечер. Ех... те щяха скоро да свикнат на трудности, горкичките! Неговото собствено желание за ядене беше слабо. Докато траеше строежът на мисията, той се хранеше само с ориз и бобена каша, и то когато успееше, застанал на скелето, или докато преглеждаше някой план заедно с надзирателя на господин Чия. Но сега той изпрати Йосиф да обиколи града за пъпеши, чоу-чоу и най-рядкото лакомство от всички — прясна дропла от Шонси.

Както размишляваше, внезапно отец Чисхолм долови шум от човешки стъпки. Вдигна глава. Когато се обърна, пътната врата се отвори. По даден знак от водача, един дрипав кули, се появиха три калугерки. И трите бяха изпрашени от дългия път, със смътно безпокойство в неуверените погледи. Те се поколебаха, после пристъпиха изморени по градинската алея. Най-напред вървеше една четиридесетгодишна калугерка, представителна и хубава. По големите ѝ сини очи и по хубавите черти на лицето ѝ личеше, че беше високо културна жена. Бледа от умора, но тласкана от вътрешен огън, тя си налагаше да върви напред. Без да погледне към Франсис, се обърна към него на хубав китайски език.

— Моля, заведи ни веднага при свещеника на мисията.

Страшно смутен от очевидното им лошо настроение, той отговори на същия език.

— Вас ви очакваха чак за утре.

— Да не искаш да се върнем на онзи ужасен кораб? — Тя потрепери от едва сдържано възмущение. — Веднага ни заведи при господаря си.

Той каза бавно на английски:

— Аз съм отец Чисхолм.

До този момент очите ѝ оглеждаха зданията на мисията, а сега се обърнаха недоверчиво към дребния свещеник по риза. Тя се загледа с все по-голям ужас в работните му дрехи, в мръсните му ръце и окаляните обувки, в калта, засъхнала по бузата му.

Той промълви неловко:

— Съжалявам... много съжалявам. Те не ви посрещнаха.

За миг негодуванието ѝ взе надмощие.

— Можеше да се очаква, че ще ни устроите някакво посрещане, след като сме пътували шест хиляди мили.

— Но знаете... в писмото се казваше съвсем ясно...

Тя го прекъсна с рязко движение.

— Ако обичате да ни заведете до стаите ни. Моите другарки са съвсем изтощени. — Тя отрече гордо своето собствено изтощение.

Той се нагани да даде окончателно обяснение, но се въздържа като видя, че другите две сестри го гледаха изплашено. Поведе ги към къщата сред тягостно мълчание. Пред вратата се спря.

— Надявам се, че ще ви бъде удобно. Ще изпратя да донесат багажа ви. Може би... може би ще вечеряте с мен тази вечер.

— Благодаря ви. Не е възможно. — Тонът ѝ беше студен. Очите ѝ още веднъж се спряха върху жалкото му облекло, като възпряха гордите ѝ сълзи. — Но ако можете да ни отделите малко мляко и плодове... утре ще можем да започнем работа.

Примирен и наскърбен, той се върна бавно в своята къща, окъпа се и смени дрехите си. Между книгата си намери писмото от Тиенцин и го прегледа внимателно. В него се посочваше датата 19 май, а то беше утре, както той бе казал. Той накъса на ситни парченца писмото. Замисли се за хубавата, за вече излишната дропла. Изчерви се. Долу го посрещна Йосиф с повишено настроение, тежко натоварен с покупки.

— Йосифе, занеси плодовете, които си купил, в къщата на сестрите. Всичко друго занеси и раздай на бедните.

— Но, господарю... — Смаян от острия тон и изражението по лицето на свещеника, Йосиф преглътна бързо, после радостта му се стопи, той смотолеви: — Добре, господарю.

Франсис се запъти към църквата със стиснати устни, сякаш бяха запечатани след някое оскърбление.

На сутринта трите сестри дойдоха на неговата литургия. Той неволно побърза да привърши благодарствената молитва, като се надяваше, че ще завари майка Мария-Вероника да го чака отвън. Но там я нямаше. Тя не дойде и в неговата къща, за да научи от него задълженията си. Един час по-късно той я намери в класната стая заета да пише.

Тя стана бавно.

— Моля седнете, Преподобна майко.

— Благодаря — каза тя любезно, но продължи да стои права, с перодръжка в ръка, пред бележника, сложен върху масата пред нея. — Аз чаках ученичките си.

— Ще имате двадесет ученички следобед. Аз ги събирах от няколко седмици насам. — Той се мъчеше да направи тона си лек и приятен. — Те ми се виждат интелигентни дечица.

Тя се усмихна сериозно.

— Ние ще направим за тях всичко, което е по силите ни.

— Освен това имаме и диспансер. Аз се надявам, че ще ми помагате там. Имам малко познания... но е удивително, колко много може да се постигне даже и с малко познания.

— Ако ми кажете часовете на вашия диспансер, аз ще идвам там.

Кратко мълчание. Зад нейната смирена вежливост той долови ясно сдържаността ѝ. Сведеният му поглед, който досега сновеше неловко, внезапно светна, когато попадна на една малка фотографийка в рамка, сложена вече от майка Мария-Вероника върху масата.

— Какъв хубав пейзаж! — Той заговори напосоки от желание да сваля преградата между тях.

— Да, хубав е. — Големите ѝ очи проследиха погледа му до снимката на една стара сграда, бяла и със старинни кули, срещу тъмния зид от планински борове, с редица тераси и градини, които се спускаха надолу към езерото. — Това е замъкът Анхайм.

— Чувал съм вече това име. Този замък е исторически, без съмнение. Близко ли е до вашия дом?

Сега тя за пръв път го погледна право в очите. Лицето ѝ беше съвсем безизразно.

— Съвсем близо — отвърна тя.

Тонът ѝ безпрекословно приключи тази тема на разговора. Тя зачака той да каже нещо, но когато не продължи, тя подхвана доста бързо.

— Сестрите и аз... ние сме най-искрени в желанието си да работим за успеха на мисията. Достатъчно е само да ни казвате желанията си и те ще бъдат изпълнявани. В същото време... — Гласът ѝ стана малко по-студен. — Аз вярвам, че вие ще ни оставите известна свобода на действие.

Той я изглежда някак особено.

— Какво искате да кажете?

— Вие знаете, нашият орден е посветен отчасти на размисъл. Ние бихме желали да се ползваме с колкото се може по-голямо уединение. — Тя се загледа право пред себе си. — Да се храним отделно... да си имаме свое отделно домакинство.

Отец Чисхолм се изчерви.

— Аз никога не съм и мислил за нещо друго. Вашата къщичка е вашият манастир.

— Тогава вие ми позволявате да ръководя работите на нашия манастир?

Той разбра съвсем ясно смисъла на нейните думи. Те паднаха като камък върху сърцето му. Франсис се усмихна неочаквано, по-скоро тъжно.

— На всяка цена. Само внимавайте с парите. Ние сме много бедни.

— Моят орден пое върху себе си нашата издръжка.

Той не можа да се сдържи да не попита:

— Вашият орден не ви ли налага свещена беднота?

— Да, но не мизерия — отвърна тя тихо.

Настъпи известно мълчание. Двамата стояха прави един до друг. Тя прекъсна рязко разговора, с известно задъхване. Пръстите ѝ стиснаха здраво перодръжката. Неговото лице гореше. Той изпитваше странно нежелание да я погледне.

— Ще изпратя Йосиф с бележка за часовете на диспансера... и на службите в църквата. Довиждане, сестро.

Когато свещеникът си отиде, тя седна бавно пред писалищната маса с поглед все така втренчен пред нея, с гордо, неразгадаемо изражение на лицето. После една-единствена сълза изскочи и се претърколи надолу по бузата ѝ. Най-лошите ѝ предчувствия се бяха оправдали. Тя посегна почти страстно, потопа перодръжката в мастилницата и се залови да довърши писмото си.

... Вече се случи това, от което аз се страхувах, мой мили, мили братко, и аз пак съгреших с моята ужасна... с моята неизкоренима Хоенлоенска гордост. Но кой би могъл да ме упрекне? Той току-що дойде тук, измит от калта, избръснат горе-долу — по брадата му се виждаше как се е стъргал с изхабения си бръснач — и въоръжен с негласен авторитет. Аз видях веднага, още вчера, какъв дребен буржоа е. Тази сутрин той надмина себе си. Ти знаеш ли, драги графе, че Айнхайм бил исторически замък? Аз за малко щях да се изсмея, когато очите му сновяха по снимката. Ти я помниш — онази, която аз направих от лодката през оня ден, когато излязохме с мама по езерото. Тази снимка ме придружава навсякъде, единственото ми светско съкровище. Той каза едва ли не: „С коя група на Кук ходихте да го разгледате?“. Идваше ми да му кажа: „Аз съм родена там!“. Гордостта ми ме възпря. Но ако бях го казала, той навярно щеше да продължи да зяпа обувките си, още изцапани с кал, защото беше пропуснал да ги почисти... и щеше да каже: „О, така ли! Нашият Спасител се е родил в обор“.

Знаеш ли, в него има нещо, което ти прави впечатление. Помниш ли хер Шпинер, първия ни преподавател... ние бяхме такива зверове към него... Помниш ли, как внезапно поглеждаше нагоре с такъв оскърбен вид, но и с такава смирена сдържаност? И на този очите са същите. Навярно и неговият баща е бил дървар, както на хер Шпинер. Сигурно и той с борба си е пробил

път нагоре, с тежки лишения, с упорито смирение. Но, драги Ернст, от бъдещето ме е страх, затворена в това чуждо и затънтено място, което подсилва всички лоши изгледи на положението. Опасността е там, че човек може да понижи вродения си мироглед, като се подчини на някаква умствена интимност с лице, което инстинктивно презира. Такава отвратителна интимна веселост! Трябва да обърна внимание на Марта и Клотилда, която беше като пребита по целия път от Ливърпул дотук. Аз съм решила да бъда любезна и да работя, докато капна от умора. Но само с пълно изолиране, с абсолютна сдържаност ще мога...

Тя спря и пак се загледа през прозореца, смутена и унесена в мисли.

\* \* \*

Отец Чисхолм скоро долови, че другите две сестри минаваха по околни пътища, за да го избягват.

Клотилда още не беше навършила тридесет години. Имаше плоски гърди и нежно тяло, безкръвни устни и нервна усмивка. Тя беше набожна и когато се молеше, с глава наклонена на една страна, сълзи бликваха от светлозелените ѝ очи. Марта беше съвсем друга по външност. Над четиридесетгодишна, ниска и набита, същинска селянка, черноока и с цяла мрежа от бръчици около очите. Словоохотлива и пряма, малко груба в обноските си, тя като че ли веднага би се почувствала у дома си в кухнята или в някой чифлик.

Когато Франсис ги срещаше случайно в градината, белгийката веднага правеше бърз реверанс, докато бледото лице на Клотилда се изчервяваше нервно, когато тя му се усмихваше и избързваше понататък. Той си знаеше, че беше предмет на техния шепот. Често пъти му идваше да ги спре грубо: „Не се плашете от мен. Ние започнахме много глупаво. Но аз съм много по-добър човек, отколкото изглеждам“.

Той се въздържахе. Нямаше никакви причини да се оплаква. Те изпълняваха работата си добросъвестно, с точност до най-малките

подробности. В църквата се появи нова ленена покривка за олтара, разкошно избродирана, и един нов везан патрахил, който трябва да е отнел няколко дни търпелив труд. Шкафът в диспансера се напълни с бандажи и превръзки, нарязани във всички големини и грижливо увити.

Децата дойдоха и бяха удобно настанени в голямата спалня на партера в женския манастир. Класната стая скоро започна да се оживява от детски гласчета или пък от напевния ритъм на често повтаряния урок. Той заставаще отвън, с отворен требник в ръка, и се заслушваше, закриван от храстите. Толкова скъпо беше на душата му това мънишко училище, чието откриване беше очаквал с такава радост. Сега рядко влизаше там и винаги се чувстваше като натрапник.

Той се затвори в себе си, примири се с положението с тъжна логика. А то беше много просто. Майка Мария-Вероника беше добра жена, благовъзпитана, старателна, предана на работата си. Но още от самото начало в нея се породиха естествено отвращение към него. Такива неща не могат да бъдат преодоляни. В края на краищата, той имаше такъв характер, че не предразполагаше хората към себе си и беше прав, когато направи заключение, че не е приятен на дамите. Все пак, това положение го разочарова много.

Диспансерът ги събираше три следобеда в седмица по четири часа, тъй като Мария-Вероника работеше до него. Той виждаше, че тя се интересува от работата често пъти така много, че забравяше отвращението си към него. Макар и да разговаряха малко, през тези часове той изпитваше известно странно приятелско чувство към нея.

Един ден, около месец след пристигането ѝ, когато той привърши превързването на едно остро възпаление под ноктите, тя се извини неволно:

— Вие трябваше да станете хирург.

Той се изчерви.

— Аз открай време обичам да работя с ръцете си.

— Защото ви приляга да работите с тях.

Франсис се почувства малко поласкан. Държанието му стана по-дружелюбно от всякога. Когато привършиха работата си в диспансера и той започна да прибира простите си лекарства, тя го загледа въпросително.

— Аз смятах да ви питам... сестра Клотилда има твърде много работа напоследък, за да готви за децата в кухнята заедно с Марта. Тя не е силна и аз се страхувам, че тази работа не е за нея. Ако нямате нищо против, искам да взема някоя слугиня.

— Но, разбира се. — Той веднага се съгласи... и се почувства щастлив, задето тя му поиска позволение. — Да ви намеря ли някоя слугиня?

— Не, благодаря ви. Аз имам вече предвид двама души, мъж и жена.

На другия ден сутринта отец Чисхолм забеляза на манастирския балкон познатите фигури на Осанна и Филомена Ванг. Той се закова на място, лицето му се помрачи, после веднага се запъти към жилището на калугерките.

Завари Мария-Вероника в помещението с бельото, заета да брои чаршафите. Заговори ѝ бързо:

— Извинявам се, че ви смущавам. Но... тези нови прислужници... страх ме е, че няма да останете доволни от тях.

Тя се обърна бавно и по лицето ѝ се изписа силно недоволство.

— Сигурно аз мога най-добре да преценя това, нали?

— Аз не искам да мислите, че ви се месея. Но съм длъжен да ви предупредя, че те съвсем не са почтени хора.

Тя сви устни.

— Тази ли е християнската ви милост?

Той пребледня. Беше поставен в ужасно положение. Но продължи решително.

— Аз съм длъжен да бъда практичен. Аз мисля за мисията. И за вас.

— Моля ви да не се тревожите за мен.

— Казвам ви, че тези китайци са много лоши хора.

Тя му отговори с особено натъртване:

— Аз знам, че са прекарвали лоши времена. Те ми разказаха.

Отец Чисхолм кипна.

— Съветвам ви да ги махнете.

— Няма да ги махна! — Гласът ѝ беше студен като стомана. Тя от край време го подозираше, а сега вече се увери. Понеже вчера в диспансера беше отслабила бдителността си за една минутка, той се бе втурнал да ѝ се меси, да покаже властта си под този лекомислен

предлог. Тя никога, никога нямаше да прояви нова слабост пред него. — Вие вече дадохте съгласието си, че аз ще нося отговорността за управлението на нашия манастир. Трябва да ви помоля да държите на думата си.

Той замълча. Не му оставаше нищо друго да каже. Беше дошъл с желанието да ѝ помогне, но направи голяма грешка. Когато се обърна да си отиде, разбра, че отношенията им сега бяха по-лоши от преди, макар че беше повярвал, че са започнали да се подобряват.

Това положение го измъчваше много. Стана му трудно да си придава спокойно изражение, когато съпрузите Ванг минаваха покрай него много пъти на ден със зле прикривано ликуване. Една сутрин към края на юли, когато Йосиф му донесе закуската от плодове и чай, кокалчетата на ръцете му бяха подути, а изражението на лицето му плахо — отчасти триумфално, отчасти гузно.

— Господарю, съжалявам. Трябваше да напердаша този измамник Ванг.

Отец Чисхолм се изправи рязко от стола си и погледна строго:

— Защо, Йосифе?

Йосиф наведе глава.

— Той казва много лоши неща за вас. Онази Преподобна майка била голяма дама, пък ние сме били прах.

— Ние всички сме прах, Йосифе. — Усмихна се леко свещеникът.

— Той казва и по-лоши думи от това.

— Ние можем да понасяме лоши думи.

— Има и нещо по-лошо от думи, господарю. Надул се е до немай-къде. И постоянно скубе сестрите.

Това беше съвсем вярно. Заради отрицателното му мнение майка Мария-Вероника беше снизходителна към съпрузите Ванг. Осанна беше вече домакин на женския манастир, а Филомена всеки ден с кошница в ръка отиваше да пазарува, като че ли беше господарка на мисията. В края на всеки месец, когато Марта плащаше сметките от пачката банкноти, които Мария-Вероника ѝ даваше, скъпоценната двойка потегляше за града, облечена в най-хубавите си дрехи, за да събере скандално голямата си комисионна от търговците. Това беше чисто разбойничество, анатема за шотландската пестеливост на Франсис. Загледан в Йосиф, той каза мрачно:

— Надявам се, че не си ударил Ванг лошо.

— Уви! Страх ме е, че го удрях лошо, господарю.

— Сърдя ти се, Йосифе. За наказание утре ще празнуваш цял ден. И ще ти купя онези нови дрехи, за които ме молиш от толкова време.

Същия следобед в диспансера Мария-Вероника наруши мълчанието си. Преди да пуснат болните да влязат, тя се обърна към Франсис:

— Значи така, решили сте пак да мъчите горкия Ванг?

Той отговори остро:

— Напротив. Той ви измъчва.

— Не ви разбирам.

— Той ви ограбва. Този човек е роден крадец, а вие го насърчавате.

Тя захапа устните си яростно.

— Не ви вярвам. Аз съм свикнала да имам доверие в прислугата си.

— Много добре тогава, ще видим. — Той приключи разговора спокойно.

През следващите няколко седмици бръчките по лицето на отец Франсис станаха от притеснение още по-дълбоки. За него беше ужасно да живее в съседство с човек, който го презираше. Изповедите на Мария-Вероника не съдържаха нищо и бяха истинско изтезание за него. Той схващаше, че те бяха не по-малко изтезание и за нея. Когато поставяше светената просфора между нейните устни, докато дългите й деликатни пръсти придържаха покривката на олтара в тихото бледо утро на всеки нов ден, нейното обърнато нагоре бледо лице с треперещи клепачи пак изразяваше презрение към него.

Той изгуби съня си, започна да се разхожда нощем из градината. Дотук тяхното разногласие беше ограничено в кръга на нейната власт. Сдържан, по-мълчалив от всякога, той чакаше момента, когато щеше да стане нужда да наложи своята воля.

Есента беше дошла, когато тази необходимост се появи съвсем просто от неопитността на Мария-Вероника. Въпреки това той не можеше да я отмине мълчаливо. Въздъхна и се запъти към покоите на сестрите.

— Преподобна майко... — За голямо свое неудоволствие той усети, че трепереше. Застана пред нея с очи, впити в паметните си обувки. — Вие сте ходили в града през последните няколко дни заедно със сестра Клотилда?

Тя го изглежда изненадано.

— Да, вярно е.

Последва мълчание. Нащрек, тя го запитва с ирония:

— Любопитен ли сте да знаете какво правим там?

— Аз вече знам. — Той го изрече колкото може по-меко. — Вие посещавате болните в града. Чак до моста Манчу. Похвално е. Но ме е страх, че трябва да прекратите.

— Може ли да попитам защо? — Тя се опита да говори като него със същия спокоен тон, но не успя напълно.

— Право да ви кажа, предпочитам да не ви обяснявам.

Нежните ѝ ноздри се разшириха.

— Ако вие ми забранявате да върша своите човеколюбиви дела... аз имам правото... настоявам да зная.

— Йосиф ми каза, че имало бандити в града. Вай Чу пак започнал да се бие. Неговите войници са опасни.

Тя се изсмя с цяло гърло, гордо и презрително.

— Не ме е страх. Мъжете от моя род винаги са били войници.

— Това е много интересно. — Той я загледа вторачено. — Но вие не сте мъж, нито сестра Клотилда. А пък войниците на Вай Чу не са като доблестните офицери с кожени ръкавици, каквито несъмнено се намират в най-видните баварски родове.

Никога досега не си беше позволявал такъв тон пред нея. Тя се изчерви, после пребледня. Чертите на лицето ѝ се свиха, като че ли цялата ѝ фигура се сви.

— Вашите разбирания са просташки и малодушни. Вие забравяте, че аз съм се посветила на Бога. Аз дойдох тук, готова за всичко — за болест, злополука, катастрофа, ако е необходимо и смърт — но не и да слушам такъв куп евтини, шумни простацини.

Неговите очи останаха толкова силно втренчени в нея, че просто я изгаряха като огън. Той каза безпрекословно:

— Тогава ще престанем да бъдем шумни. Както заключавате, ще бъде дребна работа, ако ви пленят или отвлекат. Но има по-важна причина да се въздържате от човеколюбивите си разходки.

Положението на жените в Китай е съвсем различно от онова, с което сте свикнали вие. В Китай жените са били строго изключени от обществения живот от столетия насам. Вие вършите тежко нарушение срещу благоприличието като ходите открито по улиците. От религиозно гледище това е извънредно вредно за работата на мисията. Поради това абсолютно ви забранявам да отивате в Пайтан без мое разрешение, ако няма кой да ви придружава.

Тя се изчерви, сякаш я бяха ударили по лицето. Нямахте вече какво да каже. Настъпи мъртвешка тишина.

Отец Чисхолм се канеше да излезе, когато навън в коридора внезапно се дочу тропот от човешки стъпки и сестра Марта се втурна в стаята. Тя беше толкова развълнувана, че не забеляза свещеника, който стоеше полускрит в сянката на вратата. Нито отгатна причината за натегнатото положение. Смутеният ѝ поглед беше изцяло насочен към Мария-Вероника. Тя закърши ръце и се завайка шумно:

— Избягаха... задигнаха всичко... онези девет долара, които ми дадохте вчера да платя сметките... среброто, даже и Клотилдиното разпятие от слонова кост... офейкаха, изчезнаха...

— Кой е изчезнал? — Думите излязоха със страшно голямо усилие от вцепенените устни на Мария-Вероника.

— Ванг и жена му, разбира се... мръсни, долни крадци! Аз от край време си знаех, че са измамници и лицемери.

Преподобната майка стоеше на мястото си като закована.

Франсис не посмя да я погледне, защото изпитваше странно съжаление към нея. С тежки стъпки излезе от стаята.

## ГЛАВА V

Макар че отец Чисхолм беше унесен в тежки мисли, когато се върна в своята къща, видя, че господин Чия и синът му стояха край рибарника и наблюдаваха шараните спокойно, като хора, които чакат търпеливо. И двамата бяха облечени с топли дрехи, които да ги пазят от студа. Денят беше студен „за шест палта“. Ръката на момчето беше в бащината му ръка. Вечерният здрач, който се промъкваше изпод сянката на голямото дърво, сякаш не бързаше да ги забули и да заличи чудесната картина.

Двамата идваха често на гости в мисията и се чувстваха тук напълно като у дома си. Те се усмихнаха, когато отец Чисхолм забърза към тях и ги поздрави с почтителна вежливост. Но като никога, сега господин Чия отклони предпазливо поканата на свещеника да влязат в къщата му.

— Напротив, ние дойдохме да ви поканим у нас. Да, тази вечер заминаваме за нашата вила в планината. Ще ми бъде много приятно, ако и вие дойдете с нас.

Франсис се смая.

— Но ние навлизаме в зимата.

— Вярно е, приятелю, че аз и недостойното ми семейство ходехме досега в усамотената ни вила в планината Кванг само през големите летни горещини. — Господин Чия замълча малко. — Сега правим едно нововъведение, което може да се окаже даже още по-приятно. Там имаме купища дърва и голям запас от храна. Вие не смятате ли, отче, че ще бъде полезно да се отдадете на размишления сред тези снежни върхове?

Отец Чисхолм се намръщи в недоумение, замисли се върху този словесен лабиринт и по едно време хвърли бърз, въпросителен поглед към търговеца.

— Да не би Вай Чу да се готви да разграби града?

Раменете на господин Чия се свиха леко, в знак на неодобрение срещу това пряко поставяне на въпроса, но изражението на лицето му не се измени.

— Напротив, аз сам платих на Вай Чу значителна сума и го настаних в удобни квартири. Дано остане по-дълго време в Пайтан.

Мълчание. Веждите на отец Чисхолм се свиха с крайно недоумение.

— Както и да е, драги ми приятелю, понякога и други причини карат умните хора да търсят усамотение. Моля ви да дойдете с нас.

Свещеникът бавно поклати глава.

— Съжалявам, господин Чия... много съм зает в мисията... Как мога да оставя това благородно място, което вие така щедро ми дадохте?

Господин Чия се усмихна приятелски.

— Тук е най-здравословното място засега. Ако промените мнението си, недейте пропуска да ме известите. Ела, Ю... колите трябва да са натоварени вече. Дай ръка на светия отец по английски обичай.

Отец Чисхолм се ръкува с малкото момче, загърнато в дебели дрехи. После благослови и двамата. Прикриваното съжаление на господин Чия го смути. Сърцето му се сви от мъка, докато ги наблюдаваше да се отдалечават.

Следващите два дни изминаха в чудновато напрежение. Той почти не видя сестрите през тези дни. Времето се влоши. Големи ята птици летяха на юг. Небето се помрачи и надвисна като олово върху всичко живо по земята. С изключение на няколко слаби прелитания на снежинки, никакъв сняг не вали. Даже и веселият Йосиф проявяваше необикновени признаци на безпокойство, току идваше при свещеника и го молеше за позволение да си отиде в селото.

— От толкова време не съм виждал родителите си. Трябва да им отида сега на гости.

Когато свещеникът го разпитваше, Йосиф махваше с ръка неясно и процеждаше през зъби, че из Пайтан се носели някакви слухове, че лоши неща идвали от север, изток и запад.

— Чакай да дойдат лошите духове, Йосифе, преди да избягаш. — Отец Чисхолм се опитваше да повдигне духа на прислужника си, пък и своя собствен дух.

На другия ден след утрения отец Чисхолм слезе в града, сам, решен да събере новини. Из улиците гъмжеше от хора. Привидно животът продължаваше несмущаван, но някакво затишие надвисваше

над по-големите къщи и много от дюкяните бяха затворени. В Улицата на мрежарите Франсис завари Хунг, който тъкмо започваше да заковава дъски върху прозорците.

— Няма вече отричане, шанг-фу! — Старият бакалин се спря и хвърли през рамо зловещ поглед към свещеника през малките си дебели очила. — Идва болестта... голямата болест с кашлица, дето ѝ казват Черната смърт. Шест области са поразени вече... Хората бягат срещу вятъра. Първите бежанци пристигнаха снощи в Пайтан. Една от жените падна и умря на вратата Манчу. Умните хора знаят какво значи това. Да, да, когато има глад — бягаме, когато има мор — пак бягаме. Животът не е лек, когато боговете показват гнева си.

Отец Чисхолм се изкачи по хълма и се върна в мисията с помрачено лице. Той сякаш подушваше вече болестта във въздуха.

Внезапно свещеникът се сепна. Извън стената на мисията на самата пътека имаше три умрели плъха. Като се съдеше по изражението на Франсис, тази вкочанена тройка означаваше зла прокоба. Той потрепери неочаквано, щом се замисли за децата си. Сам отиде за газ, поля с нея умрелите плъхове, запали ги, загледа бавното им изгаряне. После бързо вдигна останките с машина и ги зарови.

Замисли се дълбоко. Намираще се на петстотин мили от най-близката телеграфна станция. Да изпрати съобщение до Сенсианг с лодка или даже с най-бързия кон, щяха да изминат най-малко шест дни. И все пак, той трябваше да влезе по някакъв начин във връзка с външния свят.

Внезапно лицето му светна. Намери Йосиф, хвана го за ръката и го заведе бързо в стаята си. Лицето му беше сковано от напрежение, когато се обърна към момчето.

— Йосифе! Изпращам те по една много важна работа. Ще вземеш новата лодка на господин Чия. Кажи на надзирателя, че имаш позволение от господин Чия и от мен. Аз даже ти заповядвам да откраднеш лодката, ако трябва. Разбираш ли?

— Да, отче. — Очите на Йосиф светнаха. — Няма да бъде грях.

— Щом вземеш лодката, карай с най-голяма бързина до Сенсианг. Там ще отидеш при отец Тибодо в мисията. Ако го няма, иди в кантората на Американското петролно дружество. Намери някой от големците. Кажи му, че чумата е дошла при нас и че имаме нужда веднага да ни изпратят лекарства, продукти и лекари. После иди в

телеграфната станция, изпрати две телеграми, ето ти ги написани готови. Виж... вземи ги... едната до викариата в Пекин, другата до Главната болница в Нанкин. Ето ти пари. Да не ме разочароваш, Йосифе! Върви сега... върви! И дано Бог те пази!

Той се почувства по-добре един час по-късно, когато момчето закрачи мъжки надолу по хълма, а синият вързоп заподскача на гърба му. За да наблюдава по-добре потеглянето на лодката, свещеникът побърза да се качи на камбанарията. Но когато отиде там, пред очите му причерня. По широката равнина пред него се виждаха две тънки, подвижни върволици от товарни животни и залитащи човешки същества, отдалеч мънички като мравки — две подвижни човешки реки. Едната се приближаваше към града, другата се отдалечаваше.

Той не може да чака повече, а слезе веднага, прекоси двора и отиде в училището. В дървения коридор сестра Марта миеше на колене пода. Той се спря.

— Къде е Преподобната майка?

Калугерката вдигна мократа си ръка, за да оправи покривалото на главата си.

— В класната стая. — И добави със съскащ, поверителен шепот: — Много ѝ е развалено настроението напоследък.

Отец Чисхолм влезе в класната стая. Още щом се показа на вратата, всички в стаята замълчаха. При вида на редиците весели детски личица сърцето му се сви от внезапна остра болка. Бързо-бързо той поведе борба да потисне този непоносим страх.

Мария-Вероника се беше обърнала към него с бледо, неразгадаемо лице. Той приближи и заговори полугласно.

— Има признаци за някаква епидемия в града. Страх ме е, че може да е чума. Ако е така, за нас е важно да бъдем готови. — Замълча, но тя не каза нищо и той продължи: — Трябва на всяка цена да опитаме да задържим болестта далеч от децата. Това значи да изолираме училището и къщата на сестрите. Аз ще наредя веднага да се издигне някакъв вид преграда. Децата и трите сестри трябва да останат вътре, една от сестрите трябва постоянно да дежури на входа. — Той пак замълча, наложи си спокойствие. — Не смятате ли, че това е разумно?

Тя го изгледа студено и безстрашно.

— Извънредно разумно.

— Има ли някои подробности, които бихме могли да разискваме?

Тя отговори с огорчение:

— Вие ни запознахте вече с принципа на изолирането.

Той не обърна внимание на думите ѝ.

— Знаете ли как се разпространява заразата?

— Да.

Последва мълчание. Той се обърна към вратата, наскърбен от решителния ѝ отказ да се помирят.

— Ако Бог ни изпрати тази голяма беда, ние трябва да работим заедно с всички сили. Нека се помъчим да забравим личните си отношения.

— Те са напълно забравени. — Тя го изрече с най-студен тон, външно покорна, но с кипящото презрение на висш аристократ.

Франсис напусна класната стая. Той не можеше да не се удивява на нейната смелост. Съобщенията от него новини бяха такива, че биха хвърлили в ужас повечето жени. Замисли се напрегнато, че може да имат нужда от всичката си смелост преди още да дойде краят на месеца.

Убеден, че трябва да бърза, той прекоси двора отново и изпрати градинаря да повика надзирателя на господин Чия и шест души от мъжете, които бяха работили на строежа на църквата. Щом пристигнаха, веднага им нареди да построят дебела ограда от глина по чертата, теглена от него. Изсърхналите царевични стъбла образуваха отлична барикада. Докато тя се издигаше под тревожния му поглед и ограждаше училището и манастира, той изкопа плитък ров около основата на оградата. В случай на нужда този ров можеше да бъде запълнен с някаква дезинфекционна течност.

Работата продължи през целия ден и завърши късно през нощта. Даже и след като работниците си отидоха, той не можа да заспи. Все по-силен страх вълнуваше душата му. Франсис складира по-голямата част от хранителните продукти в ограденото място. Пренесе на гръб голям брой торби с картофи и брашно, освен това масло, шунка, кондензирано мляко и всички консерви на мисията. Прехвърли там и малкия си запас от лекарства. Едва тогава почувства облекчение. Погледна часовника си: три часа след полунощ. Не си струваше да си ляга. Отиде в църквата и там прекара в молитва няколко часа, които му оставаха до утрото.

Когато се съмна, преди още мисията да се раздвижи, отец Чисхолм потегли към ямена на главния съдия. През вратата Манчу бежанците от заразените области продължаваха да се стичат безпрепятствено в града. Стотици от тях се бяха настанили на откритото на завет край Голямата стена. Когато минаваше покрай мълчаливите човешки фигури, сгушени под зебло и полузамръзнали от острия вятър, свещеникът дочу дрезгава кашлица. Сърцето му литна към тези нещастни, изтощени създания, мнозина от които бяха вече поразени от епидемията, но понасяха смирено и страдаха без надежда за спасение. Тогава душата му беше обзета от пламенно, стихийно желание да им помогне. Един старец лежеше мъртъв и гол. Бяха му съблекли дрехите, от които той вече нямаше нужда. Набръчканото му беззъбо лице беше обърнато нагоре към небето.

Подтикван от съжаление, Франсис стигна до ямена на съдията. Но тук го очакваше тежък удар. Братовчедът на господин Пао беше заминал. Цялото семейство Пао бяха отпътували. Затворените капаци на къщата им го гледаха като неподвижни очи.

Той бързо пое дъх с болка и се втурна в къщата. Коридорите бяха пуси, а в празната сводеста главна зала и най-малкият шум отекваше зловещо. Не срещна никого, с изключение само на няколко прислужници, които бързаха насам-натам като подплашени. Един от тях обясни на свещеника, че главният съдия бил повикан за погребението на един свой далечен роднина в Чиентин, на осемстотин ли южно от Пайтан. На смутения Франсис му стана ясно, че с изключение на най-низшите съдебни служители всички останали са били „повикани“ да заминат от Пайтан. Администрацията на града беше престанала да съществува.

Бръчката между веждите на отец Чисхолм се вряза дълбоко като дълбока рана. Само един път оставаше сега открит пред него. А той знаеше, че този път беше напразен. Въпреки това се обърна и се запъти бързо към казармата.

Щом бандитът Вай Чу стана пълен господар на областта и почна безпощадно да събира доброволни дарения, положението на редовните войски стана чисто теоретично.

Те се разпръскваха или отстъпваха по стар навик при периодичните посещения на бандитите в града. Сега, когато Франсис

стигна до казармата, само десетина войника се навъртаха там, очебийно без оръжие, с мръсни памучни куртки.

Спряха го на вратата. Но нищо не можеше да възпре огъня, който сега го изгаряше. Той си проби път до една от вътрешните стаи, където един млад поручик с чиста, елегантна униформа се беше изтегнал пред един прозорец, облепен с хартия, и замислен чистеше белите си зъби с една върбова клечица.

Поручик Шон и свещеникът се огледаха изпитателно, младият — с вежлива сдържаност, а посетителят му — с всичката си мрачна и безнадеждна решителност да постигне целта си.

— Градът е застрашен от страшна епидемия. — Франсис направи усилие да придаде на тона си съзнателна сдържаност. — Аз търся някого, който да има смелост и авторитет да поведе борба срещу тази голяма опасност.

Шон продължи да гледа свещеника безстрастно.

— Генерал Вай Чу държи единствен властта, а той заминава утре за Туенлай.

— Тогава ще е още по-лесно за другите, които остават. Моля ви да ми помогнете.

Шон сви рамене.

— Нищо друго няма да ме зарадва така много, както да работя с шанг-фу, без да очаквам никаква награда, само за благо на страдащото човечество. Но аз нямам повече от петдесет войника. И никакви припаси.

— Аз пратих известие до Сенсианг за припаси. — Франсис заговори по-бързо. — Те ще пристигнат скоро. Но дотогава трябва да направим всичко, което е по силите ни, за да поставим бежанците под карантина и да попречим на епидемията да се вмъкне в града.

— Тя се вмъкна вече. — Шон отговори хладнокръвно. — В Улицата на кошничарите има повече от шестдесет случая. Много от тях вече умряха. Другите са на умирање.

Нервите на свещеника се опнаха от страшното напрежение, от стихийния му отказ да се признае за победен. Той пристъпи бързо крачка напред.

— Аз ще помогна на тези хора. Ако вие не дойдете, ще отида сам. Но аз съм напълно уверен, че вие ще дойдете.

За пръв път сега поручикът се почувства неудобно. Той беше смел младеж, въпреки контешката си външност, и имаше свои собствени разбирания за напредването във военната йерархия и чувство за личната почтеност, които бяха станали причина да отхвърли като нещо позорно цената, предложена му от Вай Чу. Без да се интересува ни най-малко за съдбата на своите съграждани, той обмисляше лениво, когато свещеникът пристигна, дали да отиде при малцината си останали войници в Улицата на откраднатите часове. Сега беше поставен в неудобно положение и неохотно попадна под влиянието на свещеника. Като човек, който се движи срещу собствената си воля, той стана, захвърли пръчицата и бавно препаса револвера си.

— Този револвер не стреля добре. Но като символ насърчава непоколебимото покорство на най-верните ми последователи.

Двамата излязоха заедно в сивия студен ден.

От Улицата на откраднатите часове взеха към тридесет войника и потеглиха към претъпкания с хора квартал на кошничарите край реката. Тук епидемията се беше разпространила вече с бързината на размножаващите се мухи. Жилищата покрай реката, сбирщина картонени колиби, наредени една до друга и облежани на високия кален бряг, тънеха в мръсотия, глад и болести. Франсис видя, че ако не бъдат взети незабавни мерки, заразата ще се разпространи в това гъмжило с бясна скорост.

Той каза на поручика, когато се измъкнаха приведени от крайната колиба в редицата:

— Трябва да намерим някакво място да настаним болните.

Шон се замисли. Тази обиколка му беше доставила по-голямо удоволствие, отколкото беше очаквал. Този чуждестранен свещеник показва голямо „лице“, голяма смелост като се навеждаше над самите заразени лица. А той се възхищаваше много от смелостта.

— Ще реквизираме ямена на юших — императорския нотариус. — От дълги месеци насам Шон се намираше в люта вражда с този чиновник, който го беше изиграл и лишил от неговия дял от данъка върху солта. — Сигурен съм, че къщата на моя отсъстващ приятел ще стане хубава болница.

Двамата веднага отидоха в ямена на нотариуса. Зданието беше голямо и богато мебелирано, разположено в най-хубавата част на

града. Шон влезе като си послужи с едно много просто средство — разби вратата. Докато Франсис остана с пет-шест войника да направи нужните приготовления за настаняването на болните, поручикът замина с останалите. Скоро пристигнаха първите болни с носилки и бяха сложени на редици върху дюшеци, постлани на пода.

Тази вечер, когато Франсис се запъти нагоре по хълма към мисията, изморен от дългата си дневна работа, откъм града слабо се чуваше непрекъснатата музика на смъртта — виковете на пияните вилнеещи войници и откъслечните пушечни гърмежи. Нередовните части на Вай Чу разграбваха затворените дюкяни. Но по едно време градът пак утихна. На меката лунна светлина той видя бандитите да се измъкват на върволица от Източната врата, като караха откраднатите си коне през полето. Зарадва се, като ги видя да си отиват.

Горе на хълма луната беше замъглена внезапно. Най-после заваля сняг. Когато отец Чисхолм се приближи до вратата на глинената ограда, въздухът се оживи от снежинки. Меки, сухи снежни парцали се виеха из мрака и заслепяваха очите му, полепваха по веждите и клепките му, вмъкваша се в устата му като мънички неканени гости, виеха се толкова нагъсто, че за минутка земята беше постлана с бял килим.

Той се спря до оградата сред студената белота, измъчван от безпокойство, и извика с тих глас. На вратата веднага дойде майка Мария-Вероника и вдигна един запален фенер, който освети ярко снега. Той едва се осмели да зададе въпроса:

— Здрави ли сте всички?

— Да.

От облекчение сърцето му почти спря да бие. Той се поспря, защото внезапно почувства своята умора и едва сега се сети, че не беше ял през целия този ден. Тогава каза:

— Подредихме една болница в града... не е голяма... но е най-много, което можеше да се направи. — Той пак зачака, сякаш й даваше възможност да се обади, защото съзнаваше ясно тежкото си положение и големината на услугата, която трябваше да поиска от нея. — Ако една от сестрите може да бъде отделена... ако пожелае да дойде... да ни помага при гледането на болните... аз ще бъда извънредно благодарен...

Последва мълчание. Той почти видя как устните ѝ се извиха, за да отговори студено: „Ти ни заповяда да стоим тук. Забрани ни да слизаме в града“. Но може би я въздържа видът на лицето му, повехнало, изпито, със сенки под очите, полузакрито от погледа ѝ от множеството игриви снежинки.

Тя каза:

— Аз ще дойда.

Олекна му на сърцето. Въпреки силната ѝ ненавист към него, тя беше несравнимо по-кадърна от Марта или Клотилда.

— Това значи да се преместите да живеете в ямена. Облечете си дебели дрехи. И вземете всичко, което ви трябва.

Десетина минути по-късно той пое куфара ѝ. Двамата се запътиха заедно към ямена, мълчаливо. Тъмните пътеки на стъпките им по пресния сняг бяха отдалечени една от друга.

На другия ден сутринта шестнадесет души от настанените в ямена бяха вече мъртви. Но три пъти по толкова нови болни бяха донесени от града. Епидемията беше белодробна чума и надминаваше по сила и най-страшната болест. Хората падаха от нея като поразени от гръм и умираха, преди да дочакат новия ден. Като че ли кръвта се съсирваше от нея, като че ли белите дробове изгниваха и изхвърляха бели, редки, прошарени с кръв хрочки, осяяни със смъртоносни бацили. Често пъти само един час минаваше от безгрижния смях на човека до зловещото ухилване, което означаваше смъртната му маска.

Тримата лечители от Пайтан не можаха да възпрат епидемията с иглотерапия. На втория ден те престанаха да бодат с игли краката на пациентите си и неусетно се измъкнаха, за да се отдадат на по-успешно лекуване.

До края на седмицата градът оредя. Вълна от паника замени апатията на хората. Южните изходни врати на града бяха постоянно задръстени от коли, паланкини, претоварени мулета и изплашени хора, които се блъскаха кой по-рано да се измъкне от града.

Студът се усили. Сякаш тежко проклятие беше паднало върху поразената земя. Франсис беше като замаян от изтощение и безсъние, но въпреки това долавяше смътно, че бедствието в Пайтан беше само част от много по-голямата трагедия. Той нямаше никакви известия от външния свят. Не можеше да си представи огромните размери на катастрофата: двеста и петдесет хиляди квадратни километра

засегнати, половин милион души умрели под снега. Нито пък знаеше, че очите на целия цивилизован свят бяха насочени съчувствено към Китай, че бяха пристигнали набързо организирани в Америка и Англия експедиции, за да се борят с епидемията.

Мъчителното му безпокойство се усилваше от ден на ден. Още нямаше никакъв признак за завръщането на Йосиф. Нямаше ли да пристигне най-после помощ от Сенсианг? Той отиваше по десетина пъти на ден до кея, за да види дали лодката не се е задала по реката.

По едно време, в началото на втората седмица, Йосиф внезапно се появи, изтощен, капнал от умора, но със самодоволна усмивка от постигнатия успех. Той срещна по пътя си всякакви пречки. Страната кипеше, Сенсианг беше същински ад. Мисията там беше опустошена от епидемията. Но Йосиф прояви упорито постоянство. Изпрати телеграмите си и зачака храбро, като се криеше в лодката си в един залив на реката. Сега той носеше писмо. Извади го с изцапана и разтреперана ръка. Нещо повече: с лодката със запаси щеше да пристигне и един лекар, който познаваше отец Чисхолм, стар и почитан приятел на отец Чисхолм!

С разтуптяно от вълнение сърце и с чудно, фантастично предчувствие отец Чисхолм взе писмото от Йосиф, отвори го и прочете:

Спасителна експедиция лорд Лейтън,  
Чеккоу  
Драги Франсис,

От пет седмици вече съм в Китай с експедицията на Лейтън. Това не трябва да те изненадва, ако помниш младежките ми мечти за палубите на океанските товарни параходи и за екзотичните джунгли отвъд моретата. Наистина, аз самият мислех, че съм забравил всички тези глупости. Но когато у нас започнаха да записват доброволци за спасителната експедиция аз внезапно, за изненада на самия себе си, се записах. Без съмнение, към тази глупава постъпка не ме подтикна желанието да стана национален герой. Навярно е било някаква отдавна отлагана реакция срещу монотонния ми живот в

Тайнкасъл. И може би известна основателна надежда да се видя с теб.

Както и да е, откакто пристигнах, не съм престанал да си пробивам път навътре в страната и да се мъча да се домъкна до твоята свещена особа. Телеграмата ти до Нанкин бе предадена в нашата централа там и на другия ден дочух за нея в Хайчанг. Веднага запитах Лейтън, който е много разбран човек въпреки титлата си, дали мога да се отделя, за да ти помогна. Той се съгласи и даже ми даде една от малкото останали му моторни лодки. Току-що пристигнах в Сенсианг и си събирам припаси. Ще потегля с пълна пара и вероятно ще пристигна двадесет и четири часа след твоя прислужник. Пази се дотогава. Всички новини, които нося, ще ти разправа, като дойда.

Бързам да приключа.

Твой: Уили Тълок

Свещеникът се усмихна слабо за пръв път от много дни насам и изпита дълбока, скрита топлина в гърдите си. Не се учудваше много. За Уили Тълок беше толкова типично да прегърне такова дело. Той се почувства ободрен, подкрепен от това неочаквано за него щастие — пристигането на приятеля му.

Мъчно му беше да потиска нетърпението си. На другия ден, когато лодката на спасителната експедиция се показва на хоризонта, свещеникът забърза към нея. Преди още лодката да спре на кея, Тълок беше стъпил вече на брега. Още по-възрастен, по-пълен, но не много променен, все такъв строг, тих, честен шотландец, нехаен към облеклото си, стеснителен и пълен с предразсъдъци като шотландски бик.

Очите на свещеника бяха глупаво премрежени от сълзи.

— Братче, Франсис, ти ли си? — Уили не можа да каже нищо повече. Само продължи да друса ръката на приятеля си, смутен от вълнение, възпиран от северняшката си кръв за по-открито проявяване на чувствата си. Най-послед промълви, сякаш си даваше сметка, че трябва да каже нещо: — Когато се разхождахме по главната улица на Дароу, и през ума не ми минаваше, че на такова място като това ще се

срещнем отново. — Той се опита да се засмее, но с малък успех. — Къде ти са мушамата и гумените ботуши? Не можеш да ходиш с такива обувки при тази чума! Време е да упражнявам контрол над теб.

— И върху болницата ни. — Франсис се усмихна.

— Какво! — Докторът вдигна рунтавите си вежди. — Вие и болница ли имате? Я да я видим!

— Веднага, щом бъдеш готов да отидем.

Тълок даде нареждания на хората си от лодката да го последват с припасите и потегли заедно със свещеника. Беше пъргав въпреки нарасналия корем, очите му нащрек, лицето му червендалесто и изгорено от слънцето и вятъра, червеният му череп с оредяла коса и маса лунички между корените на космите. Докато слушаше краткия доклад на приятеля си, Уили все кимаше с глава в знак, че е разбрал.

В края на доклада, когато стигнаха в ямена, той забеляза, като смигна леко:

— Можеше да загазите и повече. Тук ли ви е болницата? — Той викна през рамо на носачите да внесат сандъците.

Щом влязоха в болницата, побърза да огледа всичко. Очите му сновяха наляво и надясно и се спряха с особено любопитство на майка Мария-Вероника, която ги придружаваше. Той хвърли бърз поглед и към поручик Шон, щом младото конте влезе и се ръкува с него. Най-после, когато и четиримата застанаха пред входа към дългата редица стаи, които образуваха главното болнично отделение, той се обърна към другите трима и им каза със спокоен глас:

— Аз смятам, че сте извършили чудеса. И се надявам, че няма да очаквате мелодраматични изблици от мене. Забравете всички ваши втълпени мисли и гледайте истината право в очите. Аз не съм наконтен доктор хубавец с преносима лаборатория. Дошъл съм тук да работя заедно с вас, наравно с вас, което значи като хамалин, казано направо. Нямам нито капка ваксина в чантата си. Първо, защото тя не струва пет пари вън от книгите с приказки. И второ, защото всичката ваксина, донесена в Китай, беше изразходвана за една седмица. И нека отбележа — подхвърли той меко, — ваксината не спря епидемията. Запомнете! Практически тази болест е фатална, щом веднъж ви пипне. При такива обстоятелства, както има обичай да казва старият ми баща — той се усмихна слабо, — един грам предпазване струва повече от

един тон лекуване. Затова именно, ако нямате нищо против, ще насочим вниманието си не към живите, а към умрелите!

Настъпи известно мълчание, докато те схванаха бавно смисъла на неговите думи.

Поручик Шон се усмихна.

— В страничните улици се натрупват трупове с тревожна бързина. Човек се стряска, като се спъне в тъмнината и падне в ръцете на някой студен труп.

Франсис хвърли бърз поглед към безизразното лице на Мария-Вероника. Понякога младият поручик ставаше малко неделикатен.

Докторът се приближи до най-близкия кош, вдигна капака му с хладнокръвна сръчност и надникна в него.

— Първата ни работа е да ви облечем както трябва. О! Знам, че вие двамата вярвате в Бога. А пък поручикът в Конфуций. — Той се наведе и извади от коша гумени ботуши. — Но аз вярвам в профилактиката.

Като привърши разопаковането на своите запаси, помогна на всички да облекат бели престилки с качулки, а в това време ги хокаше за нехайството им към тяхната собствена безопасност. Забележките му се нижеха конкретни и спокойни:

— Вие не разбирате ли, наивници такива... едно изкашляне в очите ви и е свършено с вас... проникване през роговицата. Това нещо са го знаели даже през четиринадесети век... носели предпазни очила от желатин срещу това нещо... било пренесено от Сибир от една група ловци. Е, сега аз ще се върна по-късно, сестро, и ще прегледам внимателно пациентите ви. Но преди всичко, поручик Шон, отец Чисхолм и аз ще излезем да огледаме града.

В голямата си залисия Франсис не се беше сетил за съдбоносната необходимост пълните с бацили тела да бъдат погребани бързо, преди още да бъдат нападнати от плъховете. Отделно погребване не беше възможно поради замръзналата като камък почва, а и запасите от ковчези се бяха изчерпали отдавна. Всичкото налично гориво в Китай не би стигнало да изгорят труповете, защото, както забеляза Шон, нищо друго не гори така трудно, както замръзналото човешко месо. Оставаше им едно практическо разрешение на въпроса. Изкопаха една грамадна яма извън градската стена, посипаха ѝ стените с гасена вар и

реквизираха коли. Натоварените коли затракаха из града, карани от войниците на Шон, и изхвърляха товара си в общия гроб.

Три дни по-късно бяха наложени по-строги мерки. След като градът беше почистен, събраха от заледеното поле и отделните трупове, полуизядени и завлечени там от кучетата. Тъй като хората се плашеха духовете на техните прадеди да не бъдат осквернени от нечист гроб, не предаваха умрелите си роднини, а ги криеха под дъските на подовете и в таваните на къщите и трупаха там десетки трупове, пълни със зараза.

По внушение на доктора поручик Шон издаде заповед, че всички такива укриватели ще бъдат разстрелвани. Когато мъртворешките коли тракаха из улиците, неговите войници викаха: „Изнесете умрелите си или вие самите ще умрете!“.

През това време разрушаваха безпощадно известни сгради, които Тълок беше набелязал като гнезда на зараза. Опитността и необходимостта накараха доктора да стане безпощадно енергичен. Те влизаха, опразваха стаите, разрушаваха с брадви бамбуковите прегради, поливаха с газ и запалваха клада за плъховете.

Първо разрушиха Улицата на кошничарите. Като се връщаше изцапан със сажди и обгорен, все още с брадвичка в ръка, Тълок погледна някак особено към свещеника, който вървеше уморен край него през запустелите улици. Той каза с внезапно разкаяние:

— Това не е работа за теб, Франсис. Пък си и толкова изтощен, че ще паднеш от умора. Защо не се прибереш горе в мисията за няколко дни, да се върнеш при децата, за които се тревожиш толкова много?

— Чудесна работа ще бъде. Божият служител да си търси леснината, докато градът гори.

— Кой ще те види в тази затънтена дупка?

Франсис се усмихна някак особено.

— Има кой да ни вижда.

Тълок веднага изостави този въпрос. Когато излязоха от болницата, той се обърна, загледа се мрачно в червенината, която още багреше ниско надвисналото тъмно небе.

— Лондонският пожар беше една логическа необходимост — заяви той. Внезапно нервите му се изопнаха. — Дявол да го вземе, Франсис, убий се ако щеш, но дръж молитвите си за себе си.

Нервното напрежение започна да им се отразява. От десет дни насам Франсис не беше събличал дрехите си и от потта те бяха станали като кора. Понякога той събуваше обувките си и изпълняваше заповедта на Тълок да си натрие краката с рапично масло, но даже и след това палецът на десния му крак се възпали от премръзване. Умираще от умора, но винаги имаше все повече и повече работа за свършване.

Нямаха вода, а само разтопен сняг. Кладенците бяха замръзнали като камък. Беше почти невъзможно да си готвят. Въпреки това Тълок настояваше всеки ден всички да се събират да обядват заедно, за да противодействат срещу все по-тежкия кошмар на живота им. През време на обяда той се мъчеше упорито да бъде весел и от време на време им пускаше избрани плочи на грамофона, който беше донесъл със себе си. Имаше и голям запас от шотландски анекдоти на тайнкасълските шегаджии и често ги разправяше. Доживяваше и триумфа да изтръгне бледа усмивка от устните на Мария-Вероника. Поручик Шон никога не можеше да разбере шегите, въпреки че слушаше вежливо, когато му ги обясняваха. Понякога той идваше късно на обяд. Макар и да се досещаха, че в това време утешава някоя хубава женичка, която още беше жива като тях, празният стол оказваше неподозирано тежко въздействие върху нервите им.

Когато започна третата седмица, Мария-Вероника прояви признаци на изтощение. Тълок тъкмо се вайкаше, че не им стигало мястото в ямена, когато тя подхвърли:

— Ако вземем мрежи от Улицата на мрежарите, ще можем да удвоим числото на нашите пациенти... пък ще бъде и по-удобно.

Докторът се спря, загледа се в нея с пълно одобрение.

— Как не се сетих досега? Чудесна идея!

Тя се изчерви като божур при тази похвала, наведе очи и се опита да доизяде порцията си ориз. Но не можа. Ръката ѝ се разтрепери. Затрепери толкова силно, че храната почна да пада от вилицата ѝ. Тя не можеше вече да вдигне нито едно зрънце ориз до устата си. Лицето ѝ стана още по-червено, червенината се разпростря и по врата ѝ. Тя повтори няколко пъти опита си, но не успя. Тогава остана неподвижна, с наведена глава, почувства се страшно унижена. После стана, без да каже нито дума, и напусна масата.

По-късно отец Чисхолм я намери заета с работа в женското отделение. Никога не беше виждал такава спокойна и безпощадна самопожертвователност. Тя изпълняваше най-отвратителната работа около болните, която и най-долният китайски метач би отритнал. Той не смееше да я погледне, толкова нетърпими бяха станали отношенията им. Не беше разговарял с нея от много дни насам.

— Преподобна майко, д-р Тълок смята... всички смятаме, че вие работите твърде много... че сестра Марта трябва да дойде да ви смени.

Тя беше възвърнала само част от старото си спокойствие. Неговото предложение сега пак я смути. Тя се изпъчи.

— Искате да кажете, че не работя достатъчно?

— Тъкмо обратното. Вашата работа е великолепна.

— Тогава защо се опитвате да ме отстраните от нея? — Устните ѝ трепереха.

Той каза неловко:

— Грижим се за вас.

Неговият тон като че ли я жегна на най-чувствителното място. Като сдържа сълзите си, тя му отговори разпалено:

— Не се грижете за мен. Колкото повече работа ми давате... и колкото по-малко състрадание проявявате към мен... толкова по-доволна ще бъда.

Той се принуди да замълчи след този отговор. Вдигна очи и я погледна, но нейният поглед беше упорито обърнат настрана. Тогава се отдалечи тъжно.

След едноседмично прекъсване, снегът пак заваля. Валеше непрестанно, Франсис никога не беше виждал такъв сняг, такива големи и меки снежни парцали. Всяка нова снежинка засилваше тишината. Къщите бяха заровени в безмълвната белота. Улиците бяха задръстени от преспи, които пречеха на тяхната работа и увеличаваха страданията на болните. Сърцето на Франсис се свиваше от мъка. През безкрайните дни той изгубваше всякакво усещане за време, място и страх. Когато се навеждаше над умиращите и им даваше помощ с дълбоко състрадание в очите, фантастични мисли се въртяха из замъгления му мозък... Христос ни обеща страдания... този живот ни е даден само като подготовка за бъдещия... когато Бог ще изличи всякаква печал от очите ни, няма да има вече ни плач, ни тъга.

Сега те спираха всички скитници извън градските стени, дезинфекцираха ги, задържаха ги под карантина, докато се уверяваха, че не носят зараза. Когато един ден се връщаха от новопостроените изолационни бараки, Тълок го запита, преуморен, раздразнен и готов да се кара:

— По-лош ли е адът от това?

Докато залиташе напред, не геройски, но не и обезсърчен, Франсис отговори през мъглата на изтощението си:

— Адът е онова състояние, когато човек престава да се надява.

\* \* \*

Никой от тях не разбра кога епидемията престана. Не настъпи никаква най-висока точка на постиженията им, никакво театрално увенчаване на усилията им. Видимите признаци на смъртта не се трупаха вече из улиците. Най-мизерните бедняшки квартали представляваха сега купища мръсна пепел под снега. Масовото бягство от северните области беше престанало постепенно. Грамадният черен облак, надвиснал над тях неподвижно, сякаш беше почнал най-после да се отдалечава бавно на юг.

Тълок изрази чувствата си с една-единствена мъглява фраза, изказана на пресекулки:

— Само твоят Бог единствен знае дали сме свършили някаква работа, Франсис... аз мисля... — Той спря измършавял, грохнал и за пръв път като че ли щеше да рухне. После изруга. — Новите болни пак са по-малко днес... да си починем малко или ще полудея!

Тази вечер двамата за пръв път си позволиха кратка почивка. Излязоха от болницата и отидоха горе в мисията да пренощуват в къщата на свещеника. Десет часа минаваше, много малко звезди се виждаха слабо по тъмния небесен свод.

Когато се изкачиха с големи усилия по заснежения хълм, докторът се спря и се загледа в смекчените очертания на мисията, откроявани от белотата на земята. После заговори с необикновено спокойствие:

— Чудесна мисия си направил, Франсис. Никак не ми е чудно, че си се борил толкова упорито да запазиш малчуганите си здрави. Е, ако

съм ти помогнал с нещо, страшно много ми е драго. — Устните му се извиха. — Трябва да е приятно да прекарваш живота си тук с такава хубава жена като Мария-Вероника.

Франсис познаваше приятеля си толкова добре, че не се обиди от думите му. Но му отговори с пресилена, кисела усмивка:

— Страх ме е, че на нея не ѝ е приятно.

— Така ли?

— Ти трябва да си видял, че тя се отвращава от мен.

Настъпи мълчание. Тълок изгледа свещеника с изненада.

— Най-упоритата ти добродетел, светецо мой, винаги е била болезнената ти липса на суетност. — Той продължи пътя си. — Я да влезем да си пийнем малко уиски. Не е малка работа да изкараш тази епидемия и да виждаш вече края ѝ. Това издига човек над животните. Но не се опитвай да използваш това като аргумент, за да ми докажеш съществуването на душата.

Когато седнаха в стаята на Франсис, двамата бяха в повишено настроение и говориха за родния си край до късно през нощта. Накратко казано, Тълок иронизираше собствената си кариера. Нищо не беше извършил на този свят, нищо не усвоил, освен влечението си към уискито. Но сега, като стигнал до сантименталната средна възраст и осъзнал ограничените си дарби и като доказал заблудата на световните необятни простори, жадувал да се върне в родната си къща в Дароу и да се впусне в по-голямата авантюра на семейния живот. Накрая се извини с гузна усмивка.

— Баща ми иска да поема клиентелата му. Искан да ме види да отглеждам цяла тайфа млади Инджърсоловци. Момчето ми, той нито веднъж не пропуска да спомене за теб, Франсис... неговия римски Волтер.

После заговори с рядка обич за сестра си Жана, сега омъжена и настанена добре в Тайнкасъл. И добави неловко, без да погледне към Франсис:

— Трябваше ѝ дълго време, докато се примири с мисълта за безбрачието на свещениците.

Неговото мълчание по въпроса за Джуди беше особено подозрително. Но той не можеше да спре да говори за Поли. Срещнал я преди шест месеца в Тайнкасъл, още се крепяла.

— Каква жена! — кимна над чашата си. — Да ми запомниш думите, тя може да те изненада някой ден тук. Поли е била, сега е и винаги ще бъде занесена по религията.

Двамата приятели спаха на столовете си.

Към края на седмицата епидемията показва нови признаци на спадане. Сега мъртвешките коли рядко се мяркаха из улиците, орлите престанаха да се вият над хоризонта, сняг не валеше вече. Следващата събота отец Чисхолм пак застана на балкона на мисията и там задиша леденостудения въздух с дълбока признателност. От мястото си видя децата да играят безгрижно зад високата глинена ограда. Почувства се като човек, към когото дневната светлина бавно пълзи след продължителен и страшен сън.

Внезапно погледът му беше привлечен от един войник, който се виждаше ясно на фона на белия сняг и се движеше бързо нагоре към мисията. Отначало Франсис го сметна за някой от войниците на поручика. После съзря с известна изненада, че беше самият Шон.

За пръв път младият офицер идваше при него. Франсис остана озадачен и забърза надолу по стълбите да го пресрещне.

Когато свещеникът видя лицето на Шон на прага, поздравът замръзна на устните му. То беше жълто като лимон, изопнато, мъртвешко. Ситните капки пот по челото му свидетелстваха колко много е бързал по пътя, също и полуразкопчаната му куртка — невъобразимо нехайство за такъв придиричлив към облеклото си човек. Поручикът заговори, без да изгуби нито миг.

— Моля ви, елата веднага в ямена. Приятелят ви, докторът, е болен!

Франсис почувства голям студ, ледени тръпки, сякаш леден вихър беше врхлетял върху него. Потрепери, загледа се в Шон. След дълго време, както му се стори — чу самия себе си да казва:

— Той се съсипа от работа. Капнал е от умора.

Острите кестеняви очи на Шон трепнаха едва забележимо.

— Да, капна от умора.

Настъпи ново мълчание. Тогава Франсис разбра, че е дошло най-лошото. Лицето му пребледня. Той потегли с поручика, както си беше.

Половината от пътя изминаха в пълно мълчание. Тогава Шон заговори с войнишка точност, която потиска всякакви чувства, и разкри накратко какво се беше случило. Д-р Тълок се върнал изморен и

отишъл да пийне малко уиски. Докато си наливал уиски, се изкашлял силно и се хванал за бамбуковата маса. Лицето му станало сиво като пръст, а по устните му се появила червеникава пяна. Когато Мария-Вероника изтичала да му помогне, той ѝ се усмихнал някак особено и преди да рухне, казал:

— Сега е време да повикате свещеника.

Когато стигнаха до ямена, над покритите със сняг покриви се спускаше сива мъгла като изморен облак. Двамата влязоха бързо. Тълок лежеше в малката крайна стаичка на тясното си походно легло, покрит с червен копринен юрган. Яркият цвят на юргана подсилваше страшната бледност и синкавата сянка върху лицето му. Сърцето на Франсис се сви от болка като видя колко бързо е бил поразен приятелят му от болестта. Уили сякаш не беше същият. Невероятно измършавял като след дълго боледуване. Езикът и устните му бяха подути, очите му изцъклени и налети с кръв.

Мария-Вероника беше коленичила до леглото и постоянно подновяваше компреса от сняг върху челото на болния. Тя стоеше с изправени рамене, с напрегнато тяло, изражението на лицето ѝ беше сковано от твърдото ѝ самообладание. Когато Франсис и поручикът влязоха, тя стана, но не каза нищо.

Франсис отиде до леглото. Силен страх изпълваше душата му. Смъртта беше крачила рамо до рамо с тях през последните няколко седмици, позната и безразлична, зловещо банална. Но сега сянката ѝ витаеше над приятеля му, неговата болка му се струваше страшна и ужасна.

Тълок още беше в съзнание и погледът на кървясалите му очи показваше, че той още познава близките си.

— Дойдох тук за приключения. — Той се помъчи да се усмихне. — Сега май си намерих. — Миг след това добави с притворени очи: — Братче, слаб съм като пребита котка.

Франсис седна на ниското столче до главата му. Шон и Мария-Вероника се оттеглиха в дъното на стаята.

Тишината и мъчителното очакване бяха непоносими, а от миг на миг ставаха още по-тежки и втълпяваха ужасното чувство, че се потъпква потайността на неща неизвестни.

— Удобно ли ти е?

— Можеше да бъде и по-зле. Дай ми една капка от онова японско уиски. Ще ми пооплекне от него. Братче, страшно долно нещо е да умра така... аз, който осъждах книгите с приказките.

Когато Франсис му даде една глътка уиски, болният затвори очи и сякаш му пооплекна. Но скоро изпадна в тих делириум.

— Още една глътка, момче. Браво, туй се казва уиски. Много нещо съм пил на времето из кръчмите на Тайнкасъл. А сега съм у дома, в милия ми Дароу. По брега на Алануотър, когато сладката пролет е отминала. Имаш ли нещо против тази, Франсис... хубава песничка. Изпей я, Жана! И по-силно, по-силно... не те чувам в тъмното. — Франсис изскърца със зъби, поведе борба срещу бурята в гърдите си. — Добре, Ваше Преподобие. Ще мирувам, ще пестя силите си... Чудна работа, много чудна... на всички ни идва ред да дърпаме веднъж въжето. — Докато брътвеше така, постепенно изпадна в безсъзнание.

Свещеникът коленичи за молитва край леглото. Замоли се за подкрепа, за вдъхновение. Но беше странно вкочанен, скован от вцепенение. Градът отвън беше зловещо утихнал. Почти падна мрак. Мария-Вероника стана да запали лампата, после се върна в подалечния тъмен ъгъл на стаята. Устните ѝ бяха неподвижни, безмълвни, но пръстите ѝ непрестанно брояха зърната на броеницата под наметалото.

Положението на Тълок започна да се влошава. Езикът му почерня, гърлото му се поду толкова много, че опитите му да повърне станаха мъчителни не само за болния, но даже и за околните.

Но по едно време той сякаш събра сили и полуотвори очи.

— Колко е часът? — Гласът му беше дрезгав. — Наближава пет... вкъщи... по това време пиехме чай. Имаш ли нещо против, Франсис, всички сме се събрали на голямата кръгла маса...? — Малко по-дълго мълчание... — Да пишеш на стария, да му кажеш, че синът му умря без страх. Смешно... още не мога да повярвам в Бога.

— Има ли значение това сега? — обади се свещеникът. Какво казваше болният? Франсис не знаеше. Той плачеше и, както се чувстваше глупаво унижен от слабост, думите излязоха от устата му съвсем несъзнателно: — Той вярва в теб.

— Не се лъжи... аз не се разкайвам.

— Всяко човешко страдание е дело на покаяние.

Настъпи мълчание. Свещеникът не каза нищо друго. Тълок протегна ръката си и я отпусна върху ръката на Франсис.

— Братче, никога не съм те обичал толкова много, както сега... задето не се опитваш да ме натикаш в рая. Виждаш... — Клепачите му се отпуснаха от умора. — Имам такова страшно главоболие.

Гласът му пресипна. Той се отпусна по гръб, отмалял, задиша бързо и повърхностно и обърна очи нагоре, сякаш погледът му беше вторачен далече зад тавана. Гърлото му се задръсти и не можеше вече даже и да кашля.

Краят на болния приближаваше. Мария-Вероника коленичи до прозореца, с гръб към тях, с поглед отправен втренчено в мрака. Шон застана при краката на леглото. Лицето му беше неподвижно, като вкаменено.

Внезапно Уили отвори очите си, в които още тлееше последна искрица. Франсис видя, че приятелят му се опитваше напразно да прошепне нещо. Той коленичи, обви с ръка врата на умиращия и доближи лицето си до самата уста на болния. Отначало не можа да чуе нищо. После от устата на умиращия едва излязоха думите:

— Когато се бихме... Франсис... повече от шест пенса да ми простят греховете.

Очите на Тълок потъмняха. Свещеникът по-скоро почувства последната му слаба въздишка, отколкото да я чуе. В стаята изведнъж стана по-тихо. Без да изпуска тялото, както майка държи детето си, отец Чисхолм занарежда слепешком „От дъното на душата“ с глух, задавен глас: „От дъното на душата викам към Теб, о, Господи. Господи, чуй гласа ми... защото в Господ е милостта. И пълно е в него избавлението“.

Той се изправи, затвори очите на покойния си приятел, нагласи безжизнените му ръце.

Когато излизаше от стаята, той видя майка Мария-Вероника още приведена пред прозореца. Като насън погледна и към поручика. И видя с изненада, че раменете на Шон се разтърсваха конвулсивно.

## ГЛАВА VI

Чумата беше отминала, но тежка апатия потискаше скованата под снега страна. Из полята оризищата представляваха замръзнали езера. Малцината оцелели селяни не можеха да обработват тази така безпощадно покрита с гробове земя. Нямаше никакъв признак на живот. В града оцелелите излязоха като че ли от мъчително презимуване и започнаха да подновяват всекидневния си живот. Търговците и чиновниците още не бяха се върнали. Казваха, че много от далечните пътища били съвсем непроходими. Никой не можеше да си спомни да е имало в миналото такова лошо време. За всички проходи казваха, че били задръстени. Снежни лавини се откъртваха от далечната планина Кванг като кълба от чист бял пушек. В горното си течение реката беше скована от лед. Земята представляваше грамадна сива пустиня, по която върхушките гонеха облаци от сняг. Надолу по течението имаше една незамръзнала ивица по средата на реката. Грамадни блокове лед се блъскаха с трясък по течението под моста Манчу. Във всяка къща имаше лишения, а недалеч от тях дебнеше и гладът.

Една моторна лодка се реши да мине през ледените блокове, проби си път нагоре по реката от Сенсианг и донесе храна и медикаменти от експедицията Лейтън заедно с една връзка отдавна бавени писма. След кратък престой лодката потегли обратно, като откара в Нанкин оцелелите членове от групата на д-р Тълок.

От пристигналата поща едно от съобщенията беше най-важно. Когато отец Чисхолм се връщаше бавно от края на градината на мисията, където малък дървен кръст беше поставен на гроба на д-р Тълок, той носеше в ръка това писмо, а мислите му бяха заети с посещението, за което то му съобщаваше. Надяваше се, че работата му беше задоволителна — мисията сигурно заслужаваше да се гордее с нея. Само да се оправи времето през идните две седмици и да се стопи снегът бързо.

Когато отец Чисхолм стигна до църквата, майка Мария-Вероника слизаше по стълбите. Той трябваше да ѝ каже — макар че беше

започнал да се плаши от редките случаи, когато официалната им работа го заставяше да наруши мълчанието помежду им.

— Преподобна майко... задграничният администратор на нашето Дружество на чуждестранните мисии, отец Мили, е предприел обиколка на китайските мисии. Потеглил е преди пет седмици. Ще пристигне тук след около един месец... да ни посети. — Той замълча. — Мислех, че ще искате да знаете... в случай че имате да изложите нещо пред него.

Завита чак до носа, за да се предпази от студа, тя вдигна непроницаемия си поглед. Но се сепна. Сега тя рядко го виждаше отблизо. Промяната в него през последните няколко седмици беше поразително очебийна. Беше изтънял, съвсем измършавял. Костите на лицето му бяха изпъкнали, кожата изопната повече, бузите му хлътнали, така че очите му изглеждаха по-големи и странно светли. Обзе я неудържим порив.

— Само едно нещо искам да изложа пред него. — Тя заговори инстинктивно. Внезапното известие беше издигнало от дълбочините на душата ѝ една дълбоко погребана мисъл. — Ще помоля да ме преместят в друга мисия.

Последва продължително мълчание. Макар че не беше много изненадан, отец Чисхолм се почувства смразен, победен. Той въздъхна.

— Нещастна ли сте тук?

— Щастieto няма нищо общо с това. Както ви казах, когато се посветих на богоугоден живот, приготвих се да понасям всичко.

— Даже и натрапеното общуване с някого, когото презирате?

Тя се изчерви с предизвикателна гордост. Бурята в гърдите ѝ я застави да продължи.

— Вие ме разбирате съвсем погрешно. Ясно е. То е нещо по-дълбоко... нещо духовно.

— Духовно ли? Ще се помъчите ли да ми обясните?

— Аз чувствам — тя си пое бързо дъх, — че вие ме обърквате... в моя вътрешен живот... моите религиозни убеждения.

— Това е сериозна работа. — Той се загледа в писмото, без да вижда нищо, само го завъртя в костеливите си ръце. — Това ми причинява болка... не по-малка, сигурен съм, отколкото и на вас като го казвате. Но може да сте ме разбрали погрешно. За какво става дума?

— Вие да не мислите, че съм си правила списък? — Въпреки нейното самообладание, тя почувства, че вълнението ѝ се усили. — Става дума за вашата гледна точка... Например някои ваши забележки, които направихте, когато д-р Тълок умираше... и после, когато той вече беше мъртъв.

— Продължавайте, моля.

— Той беше безбожник, а пък вие фактически му обещахте, че щял да получи вечната награда... той, който не вярваше...

Отец Чисхолм каза бързо:

— Бог ни съди не само по вярванията, а и по делата ни.

— Той не беше католик... не беше даже и християнин!

— Как определяте вие християнина? Човек, който ходи на църква един ден в седмицата, а през другите шест лъже, клевети и мами ближните си? — Той се усмихна слабо. — Д-р Тълок не е живял по такъв начин. И издъхна... като помагаше на другите... като самия Христос.

Тя повтори упорито:

— Той беше свободомислещ!

— Дете мое, съвременниците на нашия Спасител го смятаха за ужасен свободомислещ... затова именно го умъртвиха.

Сега тя пребледня, съвсем се смути.

— Неоправдано е да правите такова сравнение — недостойно е!

— Не вярвам!... Христос е бил много толерантен човек... и смирен!

Нова вълна от червенина заля бузите ѝ.

— Той създаде известни правила. Вашият д-р Тълок не ги спазваше. Вие го знаете. О, когато той изпадна в безсъзнание, към края, вие даже не му дадохте последно причастие.

— Не, не му дадох! А може би трябваше да му дам. — Той млъкна, замисли се разтревожен, обезсърчен. После сякаш се ободри. — Но Господ може да му прости, въпреки това. — Той помълча, после добави с непринудена прямота: — Не го ли обичахте и вие?

Тя се поколеба и наведе очи.

— Да... кой можеше да не го обича?

— Тогава нека да не създаваме от спомена за него повод за каране. Има едно нещо, което повечето от нас забравят. Христос ни е учил на него. Църквата ни учи на същото... макар че не бихте го

повярвали, ако слушате голям брой от нас днес. Нито един човек с добри намерения не може да пропадне. Нито един. Будисти, мохамедани, даоисти... даже и най-черните канибали, които са изляли някой мисионер... Ако те са искрени, според своите разбирания ще бъдат спасени. Тази е великата мисия на Всевишния. Така че защо да не се зарадва Той, когато пред Него застане някой почтен безбожник в деня на Страшния съд и защо да не му смигне: „Ето ме, тук съм, въпреки всичко в каквото са те учили да вярваш. Влез в царството небесно, което ти чистосърдечно отричаше“. — Той се опита да се усмихне, после, като видя изражението на лицето ѝ, въздъхна и поклати глава. — Аз съжалявам от все сърце, че вие смятате така. Знам, че е мъчно човек да се разбира с мен, може би съм малко странен в разбиранията си. Но вие работихте така всеотдайно тук... децата ви обичат... а пък през време на чумата... — Той спря. — Знам, че не се разбирахме твърде добре... но мисията ще пострада много, ако вие си отидете.

Загледа се в нея със странно втрещен поглед, с напрегнато смирение. Зачака я да заговори. После, когато тя не се обади, се отдалечи бавно.

Тя продължи пътя си към трапезарията, където надзираваше докато разпределяха храната за децата. По-късно, когато се прибра в голямата си стая, закрачи напред-назад с някакво странно продължение на вълнението ѝ. Внезапно махна с ръка отчаяно, седна и се залови да напише нов пасаж в едно от онези дълги писма, в които ден след ден, като отдушник на чувствата си, като покаяние и утеха, изреждаше пред брат си всички свои постъпки.

Когато взе перодръжката в ръка, тя изглеждаше по-спокойна, сякаш писането я успокояваше.

\* \* \*

Току-що му казах, че трябва да поискам да ме преместят. Решението дойде внезапно, като реакция на всичко потискано в мен, а отчасти и като заплаха. Учудих се сама на себе си, стреснах се от думите, които излязоха

от устата ми. Но когато ми се предостави удобният случай, не можах да се сдържа, веднага поисках да го стресна, да го нараня. Но, драги, драги ми Ернст, не станах пощастлива... След онази секунда на моя триумф, когато видях, че лицето му се помрачи от отчаяние, сега съм още по-неспокойна и нещастна. Гледам навън към огромната пустош на тези сиви грамадни простори — толкова различни от нашия приветлив зимен пейзаж със златистия му въздух, с шейните му със звънци и червените покриви на къщите — и ми идва да се разплача... сякаш сърцето ми ще се разкъса.

Не друго, а неговото мълчание ме побеждава — неговото стоическо качество да издържа и да се бори, и всичко това, без да говори. Писах ти за работата му по време на чумата, когато той обикаляше между мръсните болни и сред внезапната отвратителна смърт, и то така безгрижно, сякаш се разхождаше по главната улица на ужасното си шотландско село. Е, добре, не беше само смелостта му, така невероятно героична, а и мълчаливостта на тази смелост. Когато умираше приятелят му, докторът, той го държа в ръцете си, без да обръща внимание на заразата, на предсмъртната кашлица, която опръскваше бузата му със съсирена кръв. А пък изражението на лицето му... неговото състрадание и пълно себеотрицание... то разкъса сърцето ми. Само гордостта ми ме спаси от унижението да заплача пред очите му! После се ядосах. А от всичко най-много ме ядосва, че ти писах едно време, че бил отвратителен. Ернст, не бях права. Какво признание от упоритата ти сестра! Не мога вече да го презирам. Вместо това, презирам себе си. Но го ненавиждам. И няма, няма да го оставя да ме победи и да ме смъкне до равнището на неговия болезнено прост живот.

Другите две калугерки тук са вече победени. Те го обичат — това е другото огорчение, което аз трябва да понасям. Грубата селянка Марта, с мазоли и без мозък, е готова да обожават кой и да е човек в расо. Но свенливата и боязлива Клотилда, която се изчервява при най-малкото

вълнение, толкова нежно, сладко и чувствително същество, и тя е станала вече негова безусловна почитателка. По време на наложената ѝ карантина тя му направи един дебел дюшек, мек и топъл, нещо наистина хубаво. Занесе го на прислужника му Йосиф и му поръча да го сложи на леглото на свещеника — тя е толкова скромна, че не смее даже и да прошепне думата „легло“ в негово присъствие. Йосиф се усмихнал: „Съжалявам, сестро, но няма никакво легло!“. Изглежда, че той спи на голите дъски, без никаква завивка освен палтото си, една зеленикава дреха с неопределена възраст, която той много харесва и, като гали орфаните ѝ лакти, казва гордо: „Да ви кажа! Купих го, когато бях ученик в Холиуел!“.

Марта и Клотилда ходиха да разпитват в неговата кухня. И двете нервни и разтревожени, убедени, че той не се грижи за себе си. Като видях лицата им като на подплашени зайци, за малко щях да се изсмея, когато ми разправяха това, което аз вече знаех — че той не яде нищо друго освен черен хляб, картофи и бобена каша.

„Йосиф има нареждане от него да му сварява по едно гърне картофи и да ги слага в една кошница“, изблея Клотилда. „Когато огладнее, изяжда един студен картоф, като го потапя в бобената каша. Често пъти мухлясват, докато изпразни кошницата.“

„Не е ли ужасно?“ отговорих аз. „Но някои стомаси никога не са виждали по-добро ядене. За тях не е мъчно да прекарват без хубава храна.“

„Да, Преподобна майко“, продума Клотилда изчервена и се оттегли.

Тя е готова да изтърпи цяла седмица епитимия, само и само да го види веднъж да се нахрани с топла храна. Ах, Ернст, ти знаеш колко много мразя старателните калугерки, които се умилкват в присъствието на поп, показват бялото на очите си и изпадат в захлас. Никога, никога няма да падна толкова ниско! Дадох такъв обет в Кобленц, когато се покалугерих... повторих го в Ливърпул... и ще пазя този обет... даже и в Пайтан. Но бобена каша! Ти никога няма

да имаш случай да видиш такова нещо. Рядка червеникава каша, на вкус като застояла вода и прогнило дърво!

Тя чу един неочакван звук и вдигна глава.

Ернст... просто е невероятно... навън вали дъжд!

Престана да пише, сякаш не можеше да продължи и бавно остави перодръжката. С мрачен, недоверчив поглед загледа необикновения за това годишно време дъжд, който чукаше по стъклата на прозорците като тежки сълзи.

\* \* \*

Половин месец по-късно дъждът още продължаваше да вали. Мрачното сиво небе приличаше на отворен шлюз, от който се изливаше непрестанен потоп. Капките бяха големи и като падаха, образуваха трапчинки в кората на жълтеникавия сняг. Той изглеждаше вечен. Големи замръзнали плочи от него продължаваха да се плъзгат и да падат от покрива на църквата и тупваха глухо върху кишавия сняг на земята. Рекички от дъждовната вода течаха бързо по червеникавата кал, образуваха вади през нея, подравяха бреговете им, а буци пръст от тях се прекатурваха от време на време и падаха с плясък в рекичката под тях. Мисията се беше превърнала в море от тиня.

По едно време се появи първото парче кафява пръст, важно събитие като появяването на върха Арарат. И други парчета изскочиха, сляха се и образуваха пейзаж от пожълтяла трева и голи места, целият пресечен и изровен от потопа. А дъждът още продължаваше да вали. Най-накрая покривът на мисията прокапа. От стрехите течаха същински водопади. Децата седяха в класната стая посинели и нещастни, докато сестра Марта слагаше кофи и други съдове на местата, където капеше по-силно. Сестра Клотилда се беше простудила и преподаваше уроците си под чадъра на майка Мария-Вероника.

Леката почва в градината на мисията не можа да издържи на пороите от дъжда и топенето на снега. Тя почна да се свлича надолу по склона като жълта кал, по която плаваха изкоренени растения и олеандрови храсти. Шараните от рибарника се щураха изплашени насам-натам из пороя. Дърветата бяха подровени постепенно. В течение на един ден папите и каталпите останаха известно време прави върху оголените си корени, които стърчаха като грамадни пипала, после се прекатуриха бавно. Последваха ги младите бели черници, след това разкошната редица от разцъфнали сливи, а в същия ден беше завлечена и долната стена. Само жилавите кедри останаха заедно с великанското банианово дърво единствени сред калната пустиня.

След обяд в деня преди пристигането на отец Мили отец Чисхолм се спря, когато отиваше да благослови децата, и огледа тъжно страшното опустошение. После се обърна към градинаря Фу, който беше застанал до него.

— Аз поисках да се стопи снегът. Господ ме наказва, като послуша молбата ми.

Както почти всички градинари, Фу не беше весел човек.

— Големият шанг-фу, който идва отвъд моретата, ще си състави много лошо мнение за нас. Ех! Да беше видял цъфналите ми лилии миналата пролет!

— Нека да не съжаляваме, Фу. Повредата е непоправима.

— Всичко, което съм посадил, е вече загубено — заяви Фу тъжно. — Ще трябва да почнем пак от началото.

— Такъв е животът... да започваме пак от началото, когато всичко е загубено.

Въпреки това ободряване, Франсис беше дълбоко натъжен, когато отиде в църквата. Там коленичи пред светия олтар. Докато дъждът продължаваше да чука по покрива, стори му се, че дочу над детския дискант на „Tantum ergo“ някакво водно течение да ромони под него. Но в ушите му отдавна отекваше звукът на течаща вода. Умът му беше зает с печалната гледка, която мисията щеше да представлява пред госта на другия ден. Той отхвърли с досада мисълта за дочутия подземен шум.

Когато литургията свърши, а Йосиф угаси свещите и напусна ризницата, Франсис слезе бавно по стъпалата пред олтара. Леки водни

изпарения се забелязваха из неотдавна варосаната църква. Сестра Марта беше отвела децата на вечеря. Но майка Мария-Вероника и Клотилда не бяха довършили молитвата си, затова още стояха върху влажните дъски. Той мина покрай тях мълчаливо, но внезапно се спря. Хремата на Клотилда беше обезобразила лицето ѝ, устните на Мария-Вероника бяха посинели от студ. Отец Франсис сметна, че не бива да им позволи да стоят повече тук. Той се върна при тях и каза:

— Извинете, ще затварям църквата сега.

Последва пауза. Такава намеса не си беше позволявал. Те се изненадаха. Но и двете станаха покорно, мълчаливо и излязоха пред него. Той заключи главната врата и ги последва в дъжда.

Миг след това звукът стигна до ушите им. Отначало тих тътнеж, който постепенно се засили до подземно бучене. Когато сестра Клотилда изпищя, Франсис се обърна и видя тънката църковна сграда да се движи. Мокра, лъскава в гаснещата светлина, тя се олюля грациозно, после се срути бавно. Сърцето му замря от ужас. Подровените основи се разбиха със страшен трясък, едната стена се вдаде навътре, върхът на покрива се строши шумно. Останалото се превърна в гледка от разтрошени, разкривени греди и изпочупени стъкла. После църквата му, милата му църква се превърна в куп развалини пред краката му.

За миг Франсис остана на мястото си като вкаменен, зашеметен от болка, после се втурна към развалините. Но олтарът беше разбит на парчета, скинията строшена на трески под една греда. Той не можеше да спаси даже и светите дарове. А одеждите му, скъпите останки от Рибиеро, бяха накъсани на парцали. Застанал гологлав на поройния дъжд, той дочу вайкането на сестра Марта.

— Защо... защо... защо ни сполетя това? — Тя стенеше и кършеше ръце. — Боже мили! Какво по-лошо от това можеше да ни направиш?

Без да мръдне, отец Чисхолм проговори от желание да подкрепи отчаяно по-скоро своята вяра, отколкото нейната:

— Ако беше станало десетина минути по-рано... всички до един щяхме да бъдем убити.

Нямаше какво да се прави. Те оставиха развалините в дъжда и мрака и се прибраха.

На другия ден отец Мили пристигна точно в три часа. Тъй като из придошлата река имаше водовъртежи, неговата джонка пусна котва на едно тихо място на пет ли под Пайтан. Нямаше никакви паланкини на разположение. Само колички с едно колело с дълги дръжки като на плуг. След чумата малцината останали живи преносвачи употребяваха такива колички, за да пренасят пътниците си. Положението беше неприятно за човек с достойнство. Но нямаше никакъв друг избор. Отец Мили пристигна в мисията с количка, целият напръскан с кал и с увиснали от количката крака.

Изоставиха скромното посрещане, репетирано от сестра Клотилда — една приветствена песен с размахване на малки знаменца от децата. Отец Чисхолм го видя от балкона и забърза към вратата да посрещне госта.

— Скъпи ми Франсис? — провикна се Мили, като се протегна, за да раздвижи изтръпналите си крака, а после стисна и двете ръце на Франсис. — Днес е най-щастливият ден за мен от дълги месеци насам — като те виждам пак. Аз ти казах, че един ден ще обиколя Ориента. Когато вниманието на целия свят се насочи към страдащия Китай, неизбежно беше моето решение да кристализира в действие! — Той млъкна. Очите му се облешиха през рамото на другия свещеник към гледката на катастрофата. — О... не разбирам. Къде е църквата?

— Виждаш какво е останало от нея.

— Но тази каша... Ти докладва за великолепна сграда!

— Преживяхме известни неприятности — отвърна Франсис спокойно.

— О, наистина, това е просто неприятно... много неприятно.

— Когато си вземеш топлата баня и се преоблечеш, ще ти разкажа.

Един час след това, още зачервен от банята, с нов костюм, Анселм седеше с печално лице и бъркаше горещата си супа.

— Трябва да ти призная, че това е най-голямото разочарование в живота ми... да дойда тук, чак до най-далечната мисия... — Той гребна от супата, посрещна лъжицата с пълните си издадени напред устни. Беше напълнял през последните години. Сега беше едър,

плещест и представителен, с все така гладка кожа и светли очи, с големи пълни ръце, сърдечен или достолепен по желание. — Аз бях решил да отслужа тържествена литургия във вашата църква, Франсис. Тези основи трябва да са били зле поставени.

— Същинско чудо е, че изобщо бяха поставени.

— Глупости! Ти имаше много време да се обзаведеш. За бога, какво ще им обяснявам в Англия? — Той се изсмя сухо, печално. — Аз даже обещах една сказка в Лондон в централата на дружествата на чуждестранните мисии — „Свети Андрей или Бог в най-затънтения Китай“. Донесох и фотографския си апарат Цайс с четири плочи да направя плочи за прожектиране. Това ме поставя... всички ни... в крайно неудобно положение.

Последва мълчание.

— Разбира се, аз знам, че сте имали трудности. — Анселм Мили продължи с досада, примесена със съжаление. — Но кой ги няма? Уверявам те, че и ние имаме. Особено напоследък, след като сляхме двете крила... след смъртта на епископ Макнаб.

Отец Чисхолм се сви като от болка.

— Умря ли той?

— Да, да, старият си отиде най-послед. Пневмония... тази пролет през март. Беше почнал да изкуфява, беше станал много смахнат и особен. Голямо облекчение беше за всички ни, когато си отиде мирно и тихо. Наследи го помощникът му, епископ Тарант. Епископ на място.

Настъпи ново мълчание. Отец Чисхолм вдигна ръка да закрие очите си. Ръсти Мак умрял... Пред очите му се занизаха поток непоносимо тъжни спомени: оня паметен ден край Стинчар, чудесната съомга; благите му умни проникателни очи и топлият му поглед, когато Франсис беше разтревожен в Холиуел; тихият му глас в кабинета му в Тайнкасъл преди заминаването на Франсис за Китай. „Да се бориш, Франсис, да се бориш за Бога и за хубавата стара Шотландия!“

Анселм заговори с щедра дружелюбност.

— Е, е! Смятам, че трябва да приемаме храбро нещата. Сега като съм тук, ще направя всичко по силите си да оправя твоите работи. Аз имам голям организаторски опит. Ако те интересува, ще ти разкажа някой ден как изправих дружеството на крака. С лични позиви, отправени от мен в Лондон, Ливърпул и Тайнкасъл, събрах тридесет

хиляди лири — и това е само началото! — Той се усмихна като голям специалист и разкри здравите си бели зъби. — Не се отчайвай толкова много, драги ми приятелю. Аз не съм незаслужено строг... първата ни работа ще бъде да поканим преподобната майка на обяд... тя ми се вижда способна жена — и ще си устроим една истинска църковна конференция на кръглата маса!

Франсис направи усилие и се изтръгна от спомените за скъпите забравени дни.

— Преподобната майка не желае да се храни извън манастира на сестрите.

— Ти не си я поканил както трябва. — Отец Мили се загледа в мършавото лице на другия свещеник със сърдечно, добродушно съжаление. — Горкият Франсис! Аз едва ли бих очаквал ти да разбереш жените. Тя ще дойде непременно... само остави тази работа на мен!

На другия ден майка Мария-Вероника наистина дойде на обяд. Анселм беше в повишено настроение след отличната нощна почивка и енергичната си обиколка преди обяд. Все още настроен благосклонно от посещението си в класната стая, той поздрави Мария-Вероника със словоохотливо достолепие, макар че се беше разделил с нея едва преди пет минути.

— Това е истинска чест за нас, Преподобна майко. Една чаша херес? Не? Уверявам ви, хубаво е — бяло Амонтиладо. Малко поразмътено може би — ухили се той, — щом идва с мен чак от Англия. Малко сладни може би... но вкус, придобит в Испания, мъчно може да се отрече.

Седнаха на трапезата.

— Сега Франсис, какво ще ни дадеш? Никакви китайски мистерии, смятам, никакви супи от птичи гнезда и никакво пюре от накълцани пръчки! Ха-ха-ха! — Мили се разсмя от сърце, докато си вземаше от вареното пиле. — Макар че, трябва да се признае, малко съм влюбен в ориенталската кухня. Като идвах с парахода — бурно пътуване, между другото, цели четири дни никой не се появи на масата в първа класа освен вашия покорен слуга — поднесоха ни едно разкошно китайско ястие, чоумейн.

Майка Мария-Вероника вдигна очи от покривката на масата.

— Китайско ястие ли е чоумейн? Или американско издание на китайски обичай да се събират книжни изрезки?

Анселм се загледа в нея с леко зяпнала уста.

— Драга, Преподобна майко! Чоумейн! О... — Той хвърли поглед към Франсис за подкрепа, но не я намери и пак се разсмя. — Във всеки случай, уверявам ви, аз сдъвках моята порция! Ха-ха-ха!

Сега Анселм се изви настрани, за да може по-лесно да си вземе от салатата, която Йосиф поднасяше, и продължи:

— Като оставим настрани храната, обаянието на Ориента е пленително! Ние европейците сме много склонни да осъждаме китайците като много по-долна раса. Колкото до мен, аз ще се ръкувам с който и да е китаец, стига той да вярва в Бога и... — той се закиска, — в карболовия сапун.

Отец Чисхолм хвърли бърз поглед към Йосифовото лице, но то остана все така безизразно, само ноздрите му се свиха малко.

— А сега — Анселм Мили спря внезапно и тонът стана тържествен, — имаме важна работа, записана в нашия бележник. Като бяхме момчета, Преподобна майко, добрият отец на мисията постоянно ме вкарваше в беля. Сега моята задача е да го изкарам от неговата беля.

\* \* \*

От разговора не излезе нищо определено. Освен може би едно скромно изреждане на Анселмовите постижения в родината.

Като се отърси от ограниченията на енорията, той се отдаде изцяло на работа за мисиите, като имаше предвид, че Светият старец имаше особена слабост към пропагандата на вярата и беше винаги готов да подкрепи тружениците, които така безкористно прегръщаха любимото му дело.

Не мина много време и Анселм си спечели признание. Започна да обикаля страната, да държи проповеди с пламенно красноречие в големите английски градове. Благодарение на гения си да печели приятели, никога не изпускаше каквито и да е връзки от някакво значение. На връщане от Манчестър или Бирмингам той сядаше и написваше десетки очарователни писма, благодареше на едного за

разкошния обяд, на другото за щедрото дарение в полза на фонда за чуждестранните мисии. За кратко време кореспонденцията му стана огромна и започна да запълва всичкото време на секретаря му.

Скоро Лондон го призна за свой виден гост. Дебютът му от амвона на Уестминстър беше театрален. Жените от край време го боготворяха. Сега той стана любимец на богатата група от стари моми от катедралата, които събираха котки и духовници в богатите си жилища южно от лондонския парк. Обноските му винаги бяха пленителни. През същата година той стана провинциален член на Атенеума. А щом касите на чуждестранните мисии се натъпкаха внезапно с пари, Анселм Мили получи най-благосклонна похвала направо от Рим.

Когато стана най-младия каноник в северната епархия, малко хора завиждаха на успеха му. Даже и циниците признаваха деловите му качества, макар че обясняваха извънредно бързото му издигане с прекомерната дейност на щитовидната му жлеза. Независимо от цялата си словоохотливост той не беше глупав. Разбираше от числа и умееше да борава с пари. За пет години основа две нови мисии в Япония и една семинария в Нанкин. Новите канцеларии на Дружеството на чуждестранните мисии в Тайнкасъл бяха внушителни, добре обзаведени и без никакъв дълг.

Накратко казано, Анселм подреди добре живота си. С епископ Тарант зад гърба си имаше всички изгледи резултатната му работа да продължи да се разширява.

Два дни след официалната му среща с Франсис и майка Мария-Вероника дъждът престана и слънцето изпрати снопове бледи лъчи като пипала към забравената земя. Духът на Анселм се повиши. Той се пошегува пред Франсис:

— Донесох ви хубаво време. Някои хора вървят подир слънцето, обаче слънцето върви подир мен.

Той разопакова фотоапарата си и се впусна да прави безброй снимки. Енергията му беше неизчерпаема. Сутрин скачаше от леглото и се развикваше: „Момче! Момче!“ към Йосиф да му приготви банята. Отслужваше кратка божествена служба в класната стая. След богата закуска вземаше дебелия си бастун, слагаше тропическата си шапка и потегляше, а фотоапаратът му се подмяташе на кръста.

Анселм Мили предприе много излети, надникна предпазливо за спомен даже и в пепелищата на чумните гнезда в Пайтан. При всяка гледка на опожарени жилища той промълвяваше със страхопочитание: „Божията ръка!“. Спираше се внезапно пред някоя от градските врати и дръпваше спътника си с драматичен жест:

— Чакайте! Този трябва да го щракна. Светлината е чудесна!

В неделя Анселм дойде на обяд с много повишено настроение.

— Ей сега ми дойде на ум, че пак мога да държа онази сказка. Ще разгледам въпроса от гледна точка на „Опасностите и трудностите в дейността на мисиите“. Работа сред чума и наводнения. Тази сутрин направих чудесна снимка на развалините на църквата. Ще я озаглавя: „Бог наказва и своите!“. Не е ли хубава работа?

В навечерието на заминаването си Анселм промени поведението и тона си. Когато седна на балкона заедно с отец Чисхолм след вечеря, заговори важно:

— Аз трябва да ти благодаря, Франсис, че оказа гостоприемство на един пътник. Но не се радвам, като те гледам. Не виждам как ще можеш да построиш църквата отново. Дружеството не може да ти отпусне необходимите пари.

— Аз не съм искал пари — отвърна Франсис. Напрежението на изтеклите две седмици започваше да се отразява върху него. Строгата му самодисциплина почваше да се стопява.

Анселм Мили хвърли остър поглед към събеседника си.

— Ако ти беше постигнал по-голям успех пред някои от по-заможните китайци, пред богатите търговци. Ако твоят приятел господин Чия беше видял светлината.

— Той не я видя. — Отец Чисхолм отговори необикновено кратко. — А пък направи щедро дарение. Няма да искам от него нито един таел повече.

Анселм сви рамене сърдито.

— Разбира се, това си е твоя работа. Но аз трябва да ти кажа откровено, че съм много разочарован от твоето ръководство на тази мисия. Да вземем броя на покръстените от теб. Не може да се сравни с другите статистики. Ние ги водим графически в нашата централа. Ти си най-слаб от цялата таблица.

Отец Чисхолм се загледа право пред себе си със силно стиснати устни. После отвърна с необикновена ирония:

— Аз смятам, че мисионерите се различават по личните си способности.

— И по ентузиазма си. — Анселм беше чувствителен към иронията, затова сега основателно пламна. — Защо така упорито отказваш да си служиш с катехисти? Този обичай е въведен в цял свят. Ако ти имаше на служба трима дейни катехисти с по четиридесет таела заплата на месец, о, хиляда кръщения щяха да ти струват само хиляда и петстотин китайски долара!

Франсис не отговори. Той се молеше отчаяно да сдържи гнева си, да претърпи това унижение като нещо заслужено.

— Ти не си гледаш работата тук както трябва — продължи Анселм. — Лично ти живееш толкова мизерно. Ти трябва да правиш впечатление на другите, да имаш паланкин, слуги, да си придаваш по-голяма важност.

— Имаш грешка — отвърна Франсис твърдо. — Китайците мразят перченето. Наричат го ти-миен. А който свещеник го върши, го смятат за непочтен.

Анселм се изчерви от яд.

— Аз смятам, че ти говориш за техните собствени долни езически свещеници.

— Има ли значение? — Отец Чисхолм се усмихна слабо. — Много от техните свещеници са добри и благородни хора.

Настъпи натегнато мълчание. Анселм пристегна горната си дреха с непрекословно възмущение.

— След това, разбира се, няма какво друго да се каже. Трябва да ти призная, че твоето мнение ми причинява голяма болка... Даже Преподобната майка е затруднена от него. Още щом пристигнах, веднага ми стана ясно какви големи разногласия има между теб и нея. — Той стана и се прибра в стаята си.

Франсис остана дълго време в мъглата, която постепенно се спускаше над земята. Последната забележка го нарани най-тежко: едно негово болезнено предчувствие беше потвърдено. Сега той не се съмняваше вече, че Мария-Вероника е предявила искането си да бъде преместена.

На сутринта отец Анселм Мили си замина. Връщаше се в Нанкин, за да прекара една седмица във викариата, а оттам щеше да отиде в Нагасаки да инспектира шест мисии в Япония. Куфарите му

бяха вече опаковани, а един паланкин го чакаше да го отнесе до джонката. Беше се сбогувал със сестрите и децата. Сега, облечен като за път с очила срещу слънцето и тропическа шапка, драпирана със зелен газ, той застана в хола за последен разговор с отец Чисхолм.

— Е, Франсис! — Анселм му протегна ръка с неохотно опрощение. — Трябва да се разделим като приятели. Не на всекиго от нас е дадено дар слово. Аз смятам, че ти имаш добри намерения... — Той изду гърдите си. — Чудна работа! Просто не ме сдържа на едно място от нетърпение да замина. Страстта за пътуване е в кръвта ми. Good bye! Au revoir! Auf Wiedersehen! И последното, но не най-малко — Бог да ви благослови!

Тогавя спусна воала против комари и се настани в паланкина. Носачите изпъшкаха, когато наведоха рамене, издигнаха го и затътриха крака към изхода. При увисналата пътна врата на мисията той се наведе през прозорчето на паланкина и размаха бялата си кърпичка за последно сбогом.

По залез-слънце, когато отец Чисхолм излезе да направи вечерната си разходка — любимия му час на падащия вечерен здрач и отекващата надалеч тишина — той се отдаде на размишления сред останките на църквата. Седна на един камък, замисли се за стария си директор в Холиуел — но някакъв начин той винаги виждаше Ръсти Мак с ученически очи — и за неговия призив да не губи кураж. Той имаше много вяра сега. Последните две седмици и постоянните му усилия да издържи срещу наставническия тон на своя гост го бяха източили. И все пак, може би Анселм имаше право. Той, Франсис, не беше ли пропаднал — и пред Бога, и пред хората? Беше извършил толкова малко. А и това малко, придобито с такава мъка и толкова очаквано, беше развалено. Какво щеше да прави той сега? Обзе го умора, духът му отпадна.

Така, както седеше там с наведена глава, не дочу стъпките зад себе си. Майка Мария-Вероника се принуди да се изкашля, за да покаже присъствието си.

— Смуцавам ли ви?

Той се стресна и погледна нагоре.

— Не... не. Както виждате — той не можа да сдържи една колеблива усмивка, — нищо не правя.

Настъпи мълчание. В полумрака лицето ѝ беше бледо, с неясни черти. Той не забеляза нервното потрепване на бузата ѝ, но долови странното напрежение на цялото ѝ тяло. Гласът ѝ прозвуча глухо.

— Трябва да ви кажа нещо. Аз...

— Да?

— Без съмнение, това е унижително за вас. Но аз съм длъжна да ви кажа. Аз... аз съжалявам. — Изтръгвани с мъка от устата ѝ, думите ѝ постепенно придобиха скорост, после се превърнаха в истински поток. — Аз съжалявам много горчиво и ми е много мъчно за поведението ми към вас. Още от първата ни среща аз се държах срамно, грешно. Демонът на гордостта беше в мен. Винаги е бил в мен, още от малка, когато хвърлях какво ли не върху главата на бавачката си. От седмици насам исках да дойда при вас... да ви кажа... но ме възпираше моята гордост, моята упорита злоба. През последните десет дни в душата си плачех за вас... за всички пренебрежения и унижения, които търпяхте от този груб, салонен свещеник, който е недостоеен даже и да развърже връзките на обувките ви, отче. Аз се мразя... простете ми, простете ми... — Гласът ѝ пресипна, тя падна на колене пред него, зариди в ръцете си.

Небето беше съвсем потъмняло, с изключение на зеленикавия последен отблясък иззад планинските върхове. Но и той изгасна бързо и милостивият мрак я забули. Мина известно време, през което единаединствена сълза потече по бузата ѝ.

— Значи, сега няма да напуснете мисията?

— Не, не... — Сърцето ѝ се късаше. — Ако ме оставите. На никого друго не съм искала толкова много да служа... Вие имате най-хубавата... най-благородната душа, която познавам досега.

— Мълчете, детето ми. Аз съм беден и незначителен човек... вие имахте право... аз съм прост човек.

— Отче, прости ми. — Нейните ридания се губеха в земята.

— А пък вие сте знатна дама. Но пред Бога и двамата сме деца. Ако можем да работим заедно... да си помагаме един на друг...

— Аз ще ви помагам с всички сили. Поне едно нещо мога да направя. Толкова е лесно да пиша на брат си. Той ще построи църквата наново... ще възстанови мисията. Той има големи имения, ще го направи на драго сърце. Само ако искате да ми помогнете... ако ми помогнете да победи гордостта си.

Последва продължително мълчание. Нейните ридания затихнаха. Голяма топлина изпълни душата му. Той я хвана за ръката, за да я изправи, но тя не пожела да стане. Тогава и той коленичи до нея, без да се моли, и се загледа в чистата и тиха нощ, където, отвъд вековете, сред сенките на една градина, друг един беден и прост човек, също така коленичил, ги наблюдаваше.

## ГЛАВА VII

Един слънчев предобед през 1912 година, отец Чисхолм отделяше восък от новия, тазгодишния мед от пчелите на мисията. Работилницата му в дъното на зеленчуковата градина беше построена в баварски стил, спретната, практична, със струг и грижливо подредени инструменти. И до ден-дневен тя беше за него все същия източник на радост, както в оня момент, когато майка Мария-Вероника му предаде ключа. Сега из нея се разнасяше уханието на златистата течна захар. Една голяма делва, пълна със студен жълт мед, стоеше между пресния талаш по пода. Върху тезгяха се виждаше плоската медна тава с тъмножълтия восък, от който утре той щеше да излее своите свещи. И то какви свещи — така хубаво горят, без да текат, и така приятно ухаят — даже и в катедралата Свети Петър няма да намериш подобно нещо!

Той въздъхна самодоволно, изтри си челото, а след това и ноктите на пръстите си, пълни с восък. После нарами голямата делва с меда, затвори вратата след себе си и тръгна през градината на мисията. Беше щастлив. Когато се събуждаше сутрин от песента на скорците по стрехите, сред утринния хлад, докато росата още блестеше по тревата, първата му мисъл беше, че не може да има по-голямо щастие на света от това да работиш — много с ръцете си, малко с главата си, но най-много със сърцето си — и да живееш просто, ей така близо до земята, която никога не му се виждаше далеч от небето.

Областта преуспяваше. Хората бяха забравили наводнението, чумата и глада и бяха спокойни. През изминалите пет години, откакто мисията беше възстановена благодарение на щедрото дарение на граф Ернст фон Хоенлое, тя беше преуспявала безшумно. Сегашната църква беше по-голяма и по-здрава от първата. Отец Чисхолм я построи солидно, със строга простота в линиите, без да употреби нито мазилка, нито гипсови украшения, според монашеския стил, въведен в Шотландия от кралица Маргарита преди няколко столетия. Класическа, със строги линии, с проста камбанария и купол с кръстовидни сводове, със своята простота тя почна постепенно да му

харесва, докато най-после стигна дотам да я предпочита пред първата. А тази беше и безопасна.

Училището беше разширено. Нов детски дом беше прибавен към зданието. А купените две съседни напоявани ниви образуваха образцов чифлик с кочина, краварник и птичарник, пред който сестра Марта, с дървени обувки и разкопчана дреха, хвърляше зърно на кокошките и пилетата и радостно ги къткаше по фламандски.

Сега енорията обхващаше двеста души верни християни, нито един от които не коленичеше с лицемерие пред олтара. Приютът за сираци беше три пъти по-голям и почваше вече да дава първите плодове на търпеливата предвидливост, проявена от отец Чисхолм. По-големите момичета помагаша на сестрите в гледането на малките деца. Някои от тях бяха вече послушнички, други скоро щяха да излязат в света. О, миналата Коледа той венча най-възрастната девойка, деветнадесетгодишна, за един млад селянин от селото Лиу. Франсис се усмихна със съжаление, като си спомни за неговата хитрост. При последното си пасторско посещение в селото Лиу — щастливо и успешно пътешествие, от което той се завърна едва миналата седмица — младата съпруга наведе глава пред него и му каза, че скоро ще трябва да се върне да извърши ново кръщение.

Когато отец Чисхолм прехвърли тежката делва върху другото си рамо, една жасминова вейка го удари по бузата. Той беше вече поприведен дребен мъж на четиридесет и три години, с първите признаци на плешивост, а ревматизмът почваше да се обажда в ставите на коленете му. Рядко беше виждал градината така хубава: а и нея дължеше пак на Мария-Вероника. Като му се признае известна сръчност на ръцете, той съвсем не можеше да претендира, че има лека ръка в градинарството и цветарството. Напротив, Мария-Вероника прояви удивително умение да отглежда цветя и зеленчуци. Семената бяха пристигнали от нейния дом в Австрия заедно с връзки корени и фиданки, грижливо завити в зебло. Нейните писма с молба да й изпратят от един или друг вид разсад и присади, бяха летели до прочути градини в Кантон и Пекин — също както неговите бързокрили бели гълъби летяха на всички страни и пак се завръщаха у дома.

Тази красота около него, тази залята от слънчева светлина светиня, оживена от чуруликането на безброй птички — всичко това беше все нейно дело.

Тяхното другарство не се различаваше от тази скъпоценна градина. Тук, когато излизаше вечер да се поразходи, той я намираще увлечена в работа, с груби ръкавици на ръцете, заета да подрязва белите божури, които растяха самоволно, да оправя покаралите накриво пръчки на дивата лоза или да полива златните азалии. Тук разговаряха накратко за всекидневната си работа. Понякога въобще не говореха, а когато светулките полетяха из градината, двамата се разделяха и всеки се прибираще по своя път.

Когато отец Чисхолм наближи горната врата, видя децата да маршируват из парка, строени по две. Отиваха на обяд. Той се усмихна и ускори крачките си. Децата насядаха на дългата ниска маса в новата пристройка към спалнята — четиридесет синкавочерни главички с лъскави жълти личица. Мария-Вероника застана на единия край на масата, Клотилда — на другия. Марта се залови да разпреди горещата оризова супа в дългата редица сини паници, подпомагана от китайските послушнички. Ана, намерената на снега, сега хубава девойка, започна да разнася паниците, сериозна, намръщена както винаги.

Шумът утихна, когато отец Чисхолм влезе. Той хвърли свенлив, почти момчешки поглед към майка Мария-Вероника, сякаш молеше за снизхождение, и триумфално сложи меда върху масата.

— Пресен мед днес, деца! Много жалко. Сигурен съм, че никой няма да го иска!

Веднага се надигнаха пискливи протести, като същински крясъци на малки маймунчета. Той прикри усмивката си и поклати жаловито глава към най-малкото дете — важен, тригодишен мандарин, който гълташе лъжичката си и сънливо поклащаше меките си крачета на скамейката.

— Аз не мога да повярвам, че едно добро дете може да се радва на такава страшна поквара! Я ми кажи, Симфориан... — Просто смешно беше по какъв начин новопокръстените родители избираха най-шумните имена на светци за децата си. — Я ми кажи, Симфориан... ти не обичаш ли повече да учиш Закон божи, отколкото да ядеш мед?

— Мед! — отговори Симфориан сънливо. После се загледа в набръчканото мургаво лице над него. Тогава детето се изплаши от собствената си дързост, заплака и се тръшна на скамейката.

Отец Чисхолм се разсмя и грабна детето.

— Я гледай, я гледай! Ти си добро момче, Симфориан. Бог те обича. И защото казваш истината, ще ти дам двойна порция мед.

Той долови укоризнения поглед на майка Мария-Вероника, отправен към него. Тя ей сега щеше да го последва до вратата и да му прошепне: „Отче... трябва да пазим дисциплината!“. Толкова отдавна му се струваше времето, когато той стоеше във от шумната класна стая, неспокоен и нещастен, и не смееше да проникне в студената враждебна атмосфера, но днес нищо не можеше да възпре държанието му към децата. Неговата привързаност към тях от край време беше абсурдна, но той я наричаше своя „патриархална привилегия“.

Както очакваше, Мария-Вероника го придружи на излизане, но макар че лицето ѝ беше необикновено помрачено, тя не му отправи даже и най-мек упрек. Вместо това подхвана след известно колебание:

— Йосиф ми каза тази сутрин странно нещо.

— Да. Този вагабонтин иска да се жени... разбира се. Но ми е проглушил ушите колко хубаво нещо е да имаме една къщичка за пазач... да му я построим при пътната врата на мисията... разбира се, не за Йосиф или за неговата жена... ами само в полза на мисията.

— Не, не е за тази къща. — Без да се усмихва, тя прехапа устните си. — Строи се, само че на друго място, в Улицата на фенерите — ти знаеш онзи великолепен централен парцел — строи се в по-големи размери, нещо много по-голямо от всичко, което ние бихме могли да направим тук. — Тонът ѝ беше необикновено огорчен. — Десетки работници пристигнаха и мауни с бял камък от Сенсианг. Всичко! Уверявам те, харчат се пари, както само американските милионери могат да ги харчат. Скоро ще имаме хубаво здание в Пайтан, с отделни училища за момчета и момичета, игрище, безплатна оризова кухня, безплатен диспансер и болница с постоянен лекар! — Тя замълча и го загледа със сълзи в угрижените си очи.

— Какво заведение? — Той го изрече машинално, зашеметен от предчувствието за нейния отговор.

— Друга мисия. Протестантска. Американските методисти.

Последва продължително мълчание. Понеже се чувстваше осигурен от отдалечеността на мисията от външния свят, той никога не се беше даже и замислял върху възможността за подобно натрапчиво нахлуване.

Преподабната майка беше повикана от Клотилда да се върне в трапезарията и го остави.

Той се запъти бавно към своята къща. Всичката хубост на утринта беше помрачена. Къде оставаше сега неговата средновековна крепост? Той си спомни набързо за своето детство. Сега изпитваше същата несправедливост, както когато ходеха да берат къпини, а пък някое друго момче случайно попадеше на някой скрит къпинак, открит от самия него, и се залавяше грубо да му обира плодовете. Той знаеше много добре каква омраза възникваше между враждебните мисии, каква отвратителна завист, а най-вече заяждането по доктринални точки, нападките и отговорите, заядливите изобличения, които ставаха причина християнската вяра да изглежда в очите на толерантните китайци като някоя адска вавилонска кула, където всички крещят с цяло гърло: „Гледайте, ето го! Тук, тук!“. Но къде? Уви! Погледнеш ли, няма нищо друго, освен ярост, крясъци и ругатни.

Когато се прибра в своята къща, Франсис завари там Йосифа с метла в ръка, но момчето само се щуреше насам-натам из стаята, уж че работи, а всъщност само чакаше господаря да си дойде, за да излее пред него своята мъка от лошата новина.

— Отче, чу ли за идването на отвратителните американци, които се кланят на лъжливия Господ?

— Мълчи, Йосифе, мълчи! — отговори свещеникът остро. — Не се кланят на лъжлив Господ, ами на същия истински Господ като нас. Ако говориш такива думи, няма да ти направя къщата до пътната врата!

Йосиф се измъкна от стаята, като мърмореше под носа си.

След обяд отец Чисхолм слезе долу в Пайтан и в Улицата на фенерите видя с очите си, че фаталната новина беше вярна. Да, нова мисия беше започната. Издигаше се бързо изпод ръцете на цяла тълпа зидари, дърводелци и носачи. Той се загледа в дългата върволица работници, които пристъпваха по една дебела талпа и мъкнеха кошове с най-хубавата Сучинска глеч. Видя, че тук се работеше с царски разкош.

Както се въртеше там, само с мислите си за събеседник, отец Чисхолм внезапно видя господин Чия край себе си. Той поздрави тихо стария си приятел.

Когато заговориха за хубавото време и за добрата търговия, Франсис долови в държанието на търговеца нещо повече от обикновеното му приятелско настроение.

По едно време, след като изпълниха изискванията на вежливостта, господин Чия подхвърли без заобикалки:

— Приятно е да гледа човек големия растеж на доброто, макар че някои го смятат за нещо излишно. Лично аз обичам много да се разхождам в градините на други мисии. Освен това, когато ти дойде тук, отче, преди много години, много лошо те посрещнаха. — Кратко, многозначително мълчание. — Вижда ми се твърде вероятно, дори и на мен, такъв скромнен гражданин без влияние, че новите мисионери ще бъдат посрещнати толкова лошо при пристигането си, че да се принудят да си отидат с най-голямо съжаление.

Отец Чисхолм изтръпна. Стихийно изкушение забушува в гърдите му. Двусмислието в думите на търговеца и прикритият им смисъл бяха по-значителни от откритата заплаха. По голям брой потайни, подмолни пътища господин Чия упражняваше най-голямата власт в тази област. Франсис знаеше, че беше достатъчно само да отговори, загледан в празното пространство: „Няма съмнение, че ще бъде голямо нещастие, ако някаква катастрофа сполети новите мисионери... Но пък кой може да попречи на Божията воля?“ — и заплахата срещу неговата мисия щеше да бъде предварително осъдена на сигурен провал. Но той се отдръпна от изкушението и се отвори от себе си, че беше помислил такова нещо. Като усети студената пот по челото си, отговори, колкото може по-спокойно:

— Има много врати към рая. Ние влизаме през една, тези нови проповедници — през друга. Как можем да им отречем правото да бъдат добродетелни по свой собствен начин? Щом го желаят, тогава трябва да дойдат.

Той не забеляза особеното пламъче, което светна като никога в благите очи на господин Чия. Все така дълбоко загрижен, той се раздели с приятеля си и се запъти нагоре по хълма към дома. Влезе в църквата и седна, защото беше изморен, пред разпятието на страничния олтар. Загледан в лицето, обкръжено от трънения венец, той се замоли мислено за търпение, мъдрост и снисхождение.

Към края на месец юни методистката мисия беше почти завършена. Въпреки твърдия си характер, отец Чисхолм не можа да намери сили да следи постепенното напредване на строежа. През цялото време беше избягвал нарочно Улицата на фенерите. Но когато научи от Йосиф, че двамата чуждестранни дяволи пристигнали — той не преставаше да му носи печални новини — дребният свещеник въздъхна, облече ново расо, взе чадъра си и събра сили да им отиде на гости.

Когато Франсис позвъни на пътната врата, звукът отекна глухо сред прясната миризма на боя и хоросан. Но след като почака нерешително около една минута под зеления стъклен навес, чуха се стъпки отвътре и вратата отвори една дребна, повехнала жена на средна възраст със сива вълнена пола и блуза с висока яка.

— Добър ден. Аз съм отец Чисхолм. Позволих си да ви дойда на гости, да ви поздравя с добре дошли в Пайтан.

Тя се сепна нервно, в светлосивите ѝ очи се мярна внезапна уплаха.

— О, да. Влезте, моля. Аз съм госпожа Фиск. Уилбър... мъжът ми... доктор Фиск... той е горе. Страхувам се... ние сме сами и още не сме се подредили! — После побърза да отхвърли протестите му, изказани със съжаление. — Не, не... трябва да влезете!

Той я последва горе в една прохладна, висока стая, където един гладко избръснат мъж на около четиридесет години, с ниско подстригани мустачки и също така дребен като нея, стоеше на стълба и грижливо подреждаше книги по полиците. Той носеше дебели очила на умните си плахи, късогледни очи. Памучните му панталони, издути на коленете, придаваха неописуемо жалък вид на тънките му крака. На слизване от стълбата той се препъна и за малко щеше да падне.

— Внимавай, Уилбър! — Тя разпери ръце от желание да го предпази. После запозна двамата мъже. — Я да седнем сега... ако има на какво. — Тя направи безуспешен опит да се усмихне. — Много е лошо, като ги няма нашите мебели... но в Китай човек свиква на всичко.

Седнаха. Отец Чисхолм каза любезно:

— Великолепно здание имате тук.

— Да — отвърна д-р Фиск, после продължи, сякаш търсеше извинение: — Ние имахме голямо щастие. Петролният магнат Чандлър беше особено щедър към нас.

Напрегнато мълчание. Те отговаряха толкова малко на неспокойните очаквания на отец Чисхолм, че го завариха неподготвен. Той не можеше да се смята за човек с великански ръст, но съпрузите Фиск, дори само с нищожния си ръст, прогонваха и най-малкото съмнение за нападателен дух. Дребният доктор беше кротък човек, даже плах по външност, с колеблива усмивка, сякаш тя се боеше да се установи окончателно. Жена му, която се виждаше по-добре на това хубаво осветление, беше нежно, вярно същество, сините ѝ очи готови да плачат, а ръцете ѝ сновяха между тънката златна верижка на медальончето и къдравата ѝ кестенява коса, пристегната в мрежа. Франсис се сепна, като забеляза, че косата ѝ беше перука.

По едно време д-р Фиск се покашля, за да прочисти гърлото си. Тогава каза направо:

— Трябва да ви е противно нашето идване тук!

— Ах, не... съвсем не. — Сега беше ред на свещеника да се смути.

— Ние преживяхме веднъж такова нещо. Бяхме по-нагоре в страната, в областта Лан Хи, разкошно място. Да бяхте видели нашите праскови. Бяхме съвсем сами девет години. После дойде и друг мисионер. Не — обясни той бързо, — католически свещеник. Но, хм... Стана ни неприятно, нали Агнес?

— Да, да, мили — потвърди тя с треперещ глас. — Все пак... преглътнахме го. Ние сме стари борци, отче.

— От колко време сте в Китай?

— Повече от двадесет години! Дойдохме тук съвсем млади, още в същия ден, когато се венчахме. Посветихме целия си живот на тази работа. — Сълзите в нейните очи отстъпиха пред веселата ѝ радушна усмивка. — Уилбър! Трябва да покажа на отец Чисхолм снимката на Джон. — Тя стана, взе гордо от голата полица над камината една снимка в сребърна рамка. — Това е синът ни, фотографиран, когато беше в Харвард, преди да отиде в Оксфорд като стипендиант на Родз. Да, още е в Англия... работи в нашето корабостроително отделение в Тайнкасъл.

Това име разби изкуствената вежливост на Франсис.

— Тайнкасъл! — Той се усмихна. — То е много близо до моето родно място.

Тя го изгледа възхитена, усмихна му се на свой ред, като притисна нежно снимката към гърдите си.

— Нали е удивително? Светът е толкова малък, в края на краищата! — Тя бързо върна снимката на мястото ѝ върху полицата на камината. — Сега ще донеса кафе и малко от моите сладки. Сама съм ги правила, по домашна рецепта. — Тя пак отхвърли протестите му. — Никакъв труд не е. Аз винаги нося на Уилбър малко закуска по това време. Той имаше неприятност с дванадесетопръстника. Ако аз не се грижа за него, кой друг?

Той беше дошъл с намерение да постои пет минути, а пък остана повече от един час.

Разказаха му, че били от Нова Англия, жители на града Бидфорд, в щата Мейн. Родени, отгледани и оженени според догмите на строгата им вяра. Когато те заговориха за младостта си, пред очите на Франсис се мярна ясно и привлекателно видение на студена, вълниста страна, с големи солени реки, протичащи между горички от сребърни брези към мъгливото море, покрай бели дървени къщурки между тъмнозелени кленове и смрадлика, ръждивочервена през зимата, с тънка бяла островърха камбанария над селото, със звънци и тъмни, мълчаливи фигури по замръзналите улици, всеки тръгнал по пътя на скромните си съдбини.

Но съпрузите Фиск си избрали друг, по-тежък житейски път. Страдали много. И двамата щели за малко да умрат от холера. През време на Боксърското въстание, когато мнозина от техните колеги мисионери били избити, те прекарвали шест месеца в един мръсен затвор под всекидневната заплаха да бъдат екзекутирани. Били трогателно предани един към друг и към сина си. Макар и да беше толкова боязлива, тя питаше неустрашима майчинска обич към тези двама мъже.

Въпреки тежките изпитания Агнес Фиск беше чисто романтична душа, чийто живот беше записан в маса нежни спомени, толкова грижливо пазени от нея. Скоро тя се залови да покаже на Франсис едно писмо от скъпата ѝ майка, писано преди четвърт век, с рецептата за днешните сладки и една къдрица от главицата на Джон, която тя

носеше в медальончето си. Горе в чекмеджето ѝ имаше и много други такива спомени: връзки пожълтели писма, увехналият ѝ венчален букет, един преден зъб на сина ѝ, панделката, носена от нея на първото ѝ църковно събрание в Бидфорд...

Здравето ѝ беше крехко, затова в скоро време, щом се настанят добре на новото си място тук, тя щеше да замине за шест месеца в Англия при сина си. С голяма настойчивост, която показваше доброто ѝ желание, тя почна да увещава отец Чисхолм да я натовари с някоя поръчка, която тя да изпълни в родния му край.

Когато той най-после стана да се сбогува, д-р Фиск слезе чак до входната врата, а г-жа Фиск го изпрати и по-далеч — до пътната врата. Очите ѝ се наляха със сълзи.

— Не мога да ви изкажа какво облекчение чувствам, колко много се радвам за вашата доброта, за вашето приятелско посещение... особено заради Уилбър. В последното ни място той преживя такива болезнени неприятности... омраза и страшно тесногърд фанатизъм. Напоследък положението стана толкова лошо, когато той отиде да посети един болен... един млад грубиян мисионер го удари, събори го на земята в безсъзнание... обвини го, че му крадял безсмъртната душа на този човек. — Тя потисна вълнението си. — Нека да си помагаме. Уилбър е толкова способен лекар. Викайте го, когато решите. — Тя му стисна бързо ръката и се върна.

Отец Чисхолм се прибра в мисията си в особено настроение. През следващите няколко дни не чу нищо за новите си познайници. Но в събота в „Свети Андрей“ пристигнаха домашни сладкиши. Когато той ги взе, още топли и завити в бели кърпи, и ги отнесе в детската трапезария, сестра Марта се намръщи.

— Тя да не си мисли... тази нова жена... че ние не можем да си направим тук?

— Тя се мъчи да направи добро, Марта. И ние трябва да се помъчим.

От няколко месеца насам сестра Клотилда страдаше от някакво болезнено възпаление на кожата. Беше употребявала всякакви лекарства, от цинков окис чак до карболова киселина, но без никакъв успех. Болестта ѝ беше толкова мъчителна, че горката жена най-после си направи особена новена за оздравяване. На другата седмица отец Чисхолм я видя да чеше до болка изподраните си зачервени ръце. Той

се намръщи и като победи собственото си нежелание, изпрати една бележка на д-р Фиск.

Докторът пристигна след половин час и прегледа спокойно пациентката си в присъствието на майка Мария-Вероника. Не употреби никакви надуты думи, похвали досегашното ѝ лекуване и като размеси някакво специално лекарство, което да се взима вътрешно на всеки три часа, си замина безшумно. За десет дни грозното възпаление изчезна и сестра Клотилда сякаш се роди отново. Но след първия си възторг тя разкри известно свое душевно безпокойство по време на изповедта си.

— Отче... аз се молих на Бога толкова горещо... а пък...

— А пък те излекува протестантски мисионер, нали?

— Да, отче.

— Дете мое... не оставяй вярата си да се разколебава. Бог отговори на твоята молитва. Ние сме негови оръдия... всеки един от нас. — Той се усмихна внезапно. — Не забравяй какво е казал старият Лао Цю: „Религиите са много, разумът е един, всички сме братя“.

Същата вечер, когато се разхождаха в градината, Мария-Вероника му каза почти против волята си:

— Този американец... е добър лекар.

Отец Чисхолм кимна с глава.

— И добър човек.

Работата на двете мисии потръгна без стълкновения. Имаше място и за двете в Пайтан и всяка една се пазеше да не накърни работата на другата. Сега пролича мъдростта на решението на отец Чисхолм да не приема в паството си никакви „християни за ориз“. Само един от неговите енориаши отиде в Улицата на фенерите, но оттам го върнаха с кратка записка:

Драги Чисхолм, приносящият е лош католик, но би станал още по-лош методист. Вечно ваш приятел в името на Универсалния Бог, д-р Уилбър Фиск.

П. П. Ако някой от вашите хора има нужда от болнично лечение, изпратете ми го. Няма да чуе никакви черни намеци за греховете на Борджиите!

Сърцето на Франсис се стопли. Мили Боже, помисли си той, каква доброта и верска търпимост — с тези две добродетели колко чудно хубава би била Твоята земя!

Скоро стана явно, че д-р Фиск нямаше навика да се хвали с постиженията си. Постепенно той се прояви като археолог и познавач на Китай от първостепенна величина. Изпращаше неразбираеми статии за архивите на неизвестни дружества в родината си. Любимото му занимание беше Чиенлунгския порцелан и притежаваше една чудесна сбирка „famille noire“ от осемнадесето столетие, събирана от него с безшумна хитрост. Както повечето дребни мъже, командвани от жените си, той обичаше да спори. Не мина много време и двамата с Франсис се сприятелиха толкова много, че започнаха да се препират — предпазливо, с хитрост и от двете страни, а понякога, уви, с разпаленост до известни точки, които делеяха техните вероизповедания. Случваше се да се увличат в спор за противоположните си разбирания и тогава се разделяха със свити устни, защото дребният педантичен доктор можеше да става и свадлив, когато се разпалваше. Но скоро им минаваше.

Веднъж, след едно такова разногласие, Фиск се срещна с отец Чисхолм и спря изведнъж.

— Драги ми Чисхолм, напоследък мислих върху една проповед, която чух от устата на д-р Елдър Къмингс, нашият знаменит богослов. В нея той каза: „Най-голямото зло на света днес е разрастването на римокатолическата църква чрез долните и сатанински интриги на нейните свещеници“. Искам вие да знаете, че откакто имах честта да се запозная с вас, смятам, че преподобният Къмингс е приказвал през пръсти.

Франсис се усмихна кисело, справи се с богословските си книги и десет дни след това се поклони чинно на приятеля си.

— Драги ми Фиск, в катехизиса на кардинал Куеста намерих напечатана черно на бяло тази назидателна фраза: „Протестантството е нещо неморално, което богохулства, принизява човека и излага обществото на опасност“. Искам да знаете, драги ми Фиск, че още преди да имах честта да се запозная с вас, смятах това твърдение на кардинала за непростима грешка! — Тогава вдигна шапка тържествено и се отдалечи.

Застаналите наблизо китайци сметнаха, че „превитият от смях дребен чуждестранен дявол методист“ си е загубил ума.

През един ветровит ден в края на октомври отец Чисхолм среща добрата съпруга на доктора на моста Манчу. Госпожа Фиск се връщаше от пазар. С едната си ръка носеше мрежа за пазаруване, а с другата притискаше здраво шапката на главата си.

— Божичко! — викна тя весело. — Не е ли истинска буря? Косата ми се напълни с прах. Довечера пак ще трябва да я мия.

Франсис познаваше вече тази нейна единствена странност, това единствено петно върху безупречно чистата ѝ душа, затова се усмихна. При всеки удобен случай тя наивно подхвърляше за ужасната си перука, че е нейна естествена коса. Сърцето му се сви от състрадание, когато чу нейната невинна лъжа.

— Надявам се, че и двамата сте добре.

Тя се усмихна с наведена на една страна глава, като притискаше шапката си много внимателно.

— Много съм добре със здравето си, но Уилбър е сърдит... защото заминавам утре. Ще му е мъчно сам, горкия. Но пък вие сте винаги сам... какъв самотен живот водите! — Тя се поспря. — Я ми кажете, сега като заминавам за Англия, няма ли някоя ваша работа, която мога да свърша? На Уилбър ще донеса малко зимно бельо — няма други на света като английските плетени вълнени работи. Да купя ли и на вас?

Той поклати усмихнат глава. После му дойде на ум една мисъл.

— Ако някой ден нямате по-важна работа... намерете милата ми старя леля в Тайнкасъл. Казва се госпожица Поли Банън. Чакайте, ще ви напиша адреса ѝ.

Той надраска с молив адреса върху парче хартия, откъснато от един пакет в ръчната ѝ чанта. Тя го пхна в ръкавицата си.

— Да ѝ кажа ли нещо?

— Кажете ѝ колко добре и щастлив съм тук... и на какво чудесно място се намираме. Кажете ѝ, че аз съм — след вашия съпруг — най-важният човек в Китай.

Очите ѝ гледаха топло, весело.

— Може да ѝ кажа и нещо повече, отколкото вие смятате. Жените имат обичай да си приказват, като се съберат. Сбогом! Наглеждайте Уилбър понякога. И се пазете.

Тя се ръкува с него и се отдалечи — бедна, слаба жена с желязна воля.

Той си обеща да ходи на гости при д-р Фиск. Но когато седмиците се занизаха една след друга, никога не му оставаше един свободен час. Трябваше да се уреди въпросът с къщата за Йосиф, а когато малката хубава къщурка беше построена, дойде ред и на самата сватба, пълна венчална църковна служба с шест от най-малките деца като шаферки на булката. След като веднъж настаниха Йосиф и булката му, отец Чисхолм отиде в селото Лиу заедно с бащата и братята на Йосиф. Той отдавна мечтаеше да си създаде един преден пост, една малка второстепенна мисия в Лиу. Говореше се, че ще бъде построен голям търговски път през планините Кванг. В бъдеще той би могъл да си вземе по-млад свещеник да му помага, да действа в новия център в планините. Идваше му на ум чудната идея да започне изпълнението на плана си, като увеличи посевната площ на селото, като уговори приятелите си в Лиу да изкоренят, изорат и засеят нови шестдесет му обработваема земя.

Всички тези задължения представляваха истинско извинение за него и все пак той изпита остро угризение на съвестта, когато близо пет месеца по-късно срещна ненадейно д-р Фиск. Но докторът беше в добро настроение, оживявано от някаква особена, сдържана склонност към шегуване. За това можеше да има само едно обяснение.

— Да — закиска се той, после се поправи и придаде сериозно изражение на лицето си. — Имате право. Госпожа Фиск се връща в началото на идния месец.

— Радвам се. Дълъг път беше за нея, особено пък сама.

— Провървя й. На връщане си намерила една приятна спътничка.

— Жена ви е много добра по душа.

— И има голям талант да се меси в чуждите работи. — Д-р Фиск отново щеше да се закиска, но се сдържа. — Вие трябва да дойдете на вечеря, когато тя се върне.

Отец Чисхолм излизаше рядко. Животът му беше така подреден, че не му позволяваше такова нещо, но сега той се принуди да приеме поканата.

— Благодаря ви, ще дойда.

Три седмици по-късно му напомниха за това негово не много охотно задължение — пристигна една бележка от Улицата на фенерите: „Тази вечер, непременно, в седем и половина“.

Не му беше удобно, след като беше определил вечерня за седем часа. Но той започна вечернята с половин час по-рано, изпрати Йосиф да му намери паланкин и вечерта потегли с китайски церемониал.

Методистката мисия беше ярко осветена и имаше празничен вид. Когато отец Чисхолм влезе в двора, обзе го желание тази вечеря да не бъде нещо сложно и дълго. Не беше против общуването с хора, но през последните няколко години свикна да води все по-затворен живот и вродената му шотландска саможивост, наследство от баща му, се беше превърнала в странна сдържаност спрямо външни хора.

Той си отдъхна с облекчение, щом влезе в горната стая, сега оживена с цветя и фестони от пъстра хартия, и завари там само домакина и домакинята, застанали на килимчето пред камината, зачервени от топлината в стаята, като деца преди забава. Дебелите очила на доктора почнаха да блещукат, да искрят за „добре дошъл“, а госпожа Фиск пресрещна госта бързо и се ръкува с него.

— Радвам се, че пак се виждаме, горкото ми занемарено и заблудено човече!

Приветствието ѝ беше радушно. Тя беше като не на себе си от радост. Не можеше да има никакво съмнение в това.

— Вие сте щастлива, че сте се върнали. Сигурен съм, че сте пътувала чудесно.

— Да, да, чудесно пътуване. Милият ни син се чувства отлично. Колко ми се иска да беше тук тази вечер! — Тя продължи да бърби непринудено като младо момиче, със светнали от възбуда очи. — Такива неща имам да ви разправам! Но ще ги чуете... Да, да, ще ги чуете... когато дойде другият ни гостенин.

Той не можа да се сдържи и вдигна вежди въпросително.

— Да, тази вечер сме четирима. Една дама... макар че разбиранията ви се различават... сега сме особено близки приятели. Тя ни дойде на гости. — Госпожа Фиск се запъна, като видя смайването му, после трепна нервно. — Драги ми отче, няма да ми се сърдите. — Тя се обърна към вратата и плесна с ръце — предварително уговорен знак.

Вратата се отвори и в стаята влезе... Поли.

## ГЛАВА VIII

В манастирската кухня през този септемврийски ден на 1914 година както Поли, така и сестра Марта не обърнаха ни най-малко внимание на далечния познат им звук на пушечна стрелба по околните хълмове. Марта готвеше в излъсканите си като огледало медни тенджери, а Поли стоеше до прозореца и гладеше един куп хасени детски престилчици. За три месеца двете жени бяха станали неразделни, също като две черни кокошки в чужд двор. Те оцениха взаимно качествата си. Марта провъзгласи крошето на Поли за най-хубавото нещо, което е виждала на света, а Поли, след като опипа кръстосания бод на Марта, го призна за по-хубав от нейния — за пръв път в живота си. А освен това, разбира се, имаха и общи теми за разговор, който никога не им липсваше.

Сега Поли напръска бельото, после вдигна ютията до лицето си, за да провери вещо дали е достатъчно гореща, и се оплака:

— Пак ми се вижда доста отслабнал.

С една ръка Марта сложи малко дърва в печката, а с другата посегна, унесена в мисли, и разбърка супата.

— Че какво друго може да се очаква? Нищо не яде.

— Като беше малък, хубаво се хранеше.

Белгийката сви рамене песимистично.

— От всички свещеници, които съм виждала, той се храни най-малко. Ах! Виждала съм такива лакоми хора! Имахме един абат в Метие — шест чинии риба през Велики пости! Аз си имам моя теория. Когато човек яде малко, стомахът му се свива. А после и да иска не може вече да се храни както трябва.

Поли поклати глава в знак, че не е напълно съгласна с нея.

— Вчера му занесох малко от пресните банички, погледна ги и каза: „Как може човек да яде такива работи, като има хиляди хора гладни пред очите ни?“.

— Ами! Те са вечно гладни. В тази страна им е станало обичай да ядат трева.

— Но той казва, че сега щяло да стане още по-лошо поради тези боеве, които почват.

Сестра Марта опита супата, прочутата ѝ *pot-au-feu* и по лицето ѝ се изписа одобрение. Но когато се обърна към Поли, направи гримаса.

— Тук винаги има боеве. Също както винаги има глад. В Пайтан идват бандити със закуската — гръмнат няколко пъти, също както го чувате сега, после градът им плаща откуп, и си отиват. Кажете ми, яде ли той от баничките?

— Изяде една. Да, и каза, че била чудесна. После ми каза да ги дам на Преподобната майка да ги прати на нашите бедни.

— Този добър отец ще ме накара да полудея. — Макар че сестра Марта беше кротка като агънце извън кухнята, сега се намръщи вбесена. — Раздайте, раздайте, раздайте! Докато ти дойде да се пукнеш от яд. Да ви кажа какво стана миналата зима! Един ден в града, когато валеше сняг, той си съблече палтото, хубавото си ново палто, което ние сестрите му бяхме направили от най-хубав английски вълнен плат, и го даде на един вече полузамръзнал дрипльо. За малко щях да го нарежа здраво, уверявам ви. Но Преподобната майка предпочете да го смърти. Той я изгледа изненадан, с такъв поглед, че да те заболи сърцето.

— Но защо да не му го дам? Каква полза има да проповядваме християнството, ако не живеем като християни? Великият Христос би дал палтото си на този просяк. Защо аз да не дам моето?

Когато Преподобната майка му отговори сърдито, че това палто му е подарък от нас, той се усмихна, както трепереше от студ.

— Тогава вие сте добрите християни — не аз.

— Не е ли просто невероятно? Вие няма да повярвате, ако сте израснали като мен в страна, където пестеливостта е нещо вродено. Но стига толкова! Я да седнем да си изядем супата. Ако чакаме докато свършат тези лакомни деца, ще припаднем от глад.

\* \* \*

На връщане от града, като минаваше край прозореца без перде, отец Чисхолм съгледа двете жени, седнали да обядват. Черната сянка

изчезна мигновено от загриженото му лице, устните му се усмихнаха слабо.

Въпреки първите му лоши предчувствия, посещението на Поли се оказа голям успех. Тя се вмести чудесно в общата рамка на мисията и се чувстваше доволна със същата непридирчивост, каквато би проявила и при някое свое кратко гостуване в Блекпул. Без да се стряска от климата или от годишното време, седеше мълчаливо на стола си в зеленчуковата градина и плетеше по цели часове между зелките. С наведени напред рамене и издадени навън лакти, с леко издути устни, с очи, загледани благо в празното пространство пред нея, а в това време иглите святкаха и котката на мисията мъркаше усърдно, сгушена под полата ѝ. Тя стана най-близката приятелка на стария Фу и се превърна в център, около който тъжният градинар се въртеше. Той предсказваше времето според разни знаци и лоши знамения и носеше да ѝ показва най-хубавите си зеленчуци, та тя да им се възхищава и да ги хвали.

При общуването си със сестрите Поли никога не им се месеше, никога не си присвояваше каквито и да е права. Тактичността ѝ беше инстинктивна и приятна, пораждана от дарбата ѝ да мълчи, от прозаичната простота на живота ѝ. Никога не се беше чувствала пощастлива. Сега разбираше защо беше мечтала толкова много да види Франсис на работа в мисията си като Божи служител, може би подпомогнат и от нейните скромни усилия към тази благородна цел — макар че никога не би ѝ минало през ума да изкаже на глас подобна мисъл. Времето на нейното гостуване, определено първоначално на два месеца, се проточи до януари.

Само за едно-единствено нещо съжеляваше тя и го изказа наивно — че не можела да предприеме това пътуване по-рано в живота си. Макар че толкова дълго беше помагала на Нед с всички сили, неговата смърт не я освободи от задълженията ѝ. Джуди оставаше постоянна грижа със своите прищевки и вятърничавост, с капризното си непостоянство. След първата си служба в тайнкасълската община, тя мина през пет-шест секретарски служби и за всяка една се хвалеше, че била отлична, но скоро след това я захвърляше с отвращение. После се отказа от канцеларската работа и реши да стане учителка, но скоро ѝ омръзна учението в Учителския институт и тя се замисли смътно да постъпи в манастир. По това време, на двадесет и седем години,

внезапно откри, че истинското ѝ призвание било да стане милосърдна сестра и постъпи като стажантка в Нортъмбърландската главна болница. Това обстоятелство даде възможност на Поли да предприеме сегашното си пътуване. Но уви, тази свобода се оказа само временна, както изглеждаше. Само след четири месеца работа трудностите на стажантския живот започнаха вече да обезсърчават Джуди и тя пращаше писмо след писмо, пълни с капризни оплаквания, и загатваше, че леля Поли трябвало да се върне скоро, за да се грижи за нещастната си занемарена племенница.

Когато Франсис доби ясна представа за живота на Поли у дома — постепенно, защото тя никога не ставаше бърлива — той започна да я смята за истинска светица. И все пак тя не приличаше на светиите от иконите. Имаше си своите слабости, а геният ѝ за неуместни хрумвания си оставаше все същият. Например със забележителна инициатива и искрено желание да помогне на Франсис в работата му, тя за малко щеше да възвърне в лоното на католическата църква две заблудени души, които по време на една от обичайните ѝ разходки из Пайтан се вкопчиха в нея и нейната кесия. Франсис се измъчи, докато успя да отърве Поли от Осанна и Филомена Ванг.

Дже и да останеше само радостта от всекидневните им разговори, Франсис имаше пълно основание да цени тази удивителна жена. А сега, потиснат внезапно от изпитания, той се придържаше към нейния здрав разум.

\* \* \*

Когато отец Чисхолм се върна в къщата си, на верандата го чакаха сестра Клотилда и Ана. Той въздъхна. Нямах ли да го оставят най-после на мира да се замисли за тревожните известия, които току-що беше получил?

Жълтото иначе лице на Клотилда сега беше зачервено от нерви. Тя стоеше до момичето, също като затворнически пазач, и го държеше с току-що превързаната си ръка. Очите на Ана бяха свити предизвикателно. Освен това, тя миришеше на парфюм.

Клотилда си пое бързо въздух, когато отец Чисхолм я погледна въпросително.

— Трябваше да помоля Преподобната майка да ми позволи да доведе Ана тук. В кошничарската работилница тя се намира под моя специален надзор.

— Да, сестро? — Отец Чисхолм си наложи да говори търпеливо.

Сестра Клотилда трепереше от истерично възмущение.

— Толкова много я търпях! Нахална, непокорна и мързелива. Гледах я като подстрекаваше другите момичета. Да, и като крадеше! Ето и сега мирише на одеколona на госпожица Банън. Но това последното...

— Да, сестро?

Сестра Клотилда се изчерви още повече. Този разговор беше по-голямо изтезание за нея, отколкото за грубата Ана.

— Свикна да бяга нощно време. Вие знаете, че наоколо е пълно с войници точно сега. Тази нощ е била чак до съмване с един от войниците на Вай Чу, даже не е спала в леглото си. А когато ѝ се скарах тази сутрин, скочи да се бие с мен и ме ухапа.

Отец Чисхолм насочи очи към Ана. Виждаше му се просто невероятно, онова малко детенце, което беше дошло при него като дар от Бога през онази зимна нощ, сега да стои пред него като навъсена, непокорна млада жена. Още ненавършила петнадесет години, беше вече съвсем зряла жена, с пълни гърди, големи очи и сладни устни. Тя открай време се различаваше от другите деца: нехайна, дръзка, вечно непокорна. Той се замисли. Този път учебниците се оказаха погрешни — Ана не излезе ангел.

От тежкия товар за ума му, гласът му прозвуча благо:

— Имаш ли да кажеш нещо, Ана?

— Не.

— Не, отче! — изсъска Клотилда.

Ана я погледна намръщено, с омраза.

— Жалко е, Ана, да ни се отплащаш по такъв начин, след всичко, което се опитавме да направим за теб. Не си ли щастлива тук?

— Не, не съм.

— Защо?

— Аз не съм искала да дойда в манастира. Вие даже не сте ме купили. Аз съм дошла без пари. И ми омръзна да се моля.

— Но ти не се молиш през цялото време. Имаш си и работа.

— Не искам да правя кошници.

— Тогава ще ти намерим някаква друга работа.

— Каква друга? Да шия ли? Цял живот ли ще шия?

Отец Чисхолм се усмихна насила.

— Няма, разбира се. Когато научиш всички тези полезни неща, някой от нашите младежи ще поиска да се ожени за теб.

Тя му се усмихна подигравателно, което означаваше ясно: „Аз искам нещо по-интересно от вашите хубави младежи“.

Той помълча, после каза с известно огорчение, защото нейната непризнателност го беше наранила:

— Никой не иска да те държи тук против твоята воля. Но докато областта се усмири, трябва да останеш. Може да станат големи безредици в града. Всъщност големи безредици може да станат в целия свят. Докато си тук, ще се намираш в безопасност. Но трябва да спазваш правилника. Сега върви със сестрата и да я слушаш. Ако науча, че не я слушаш, много ще се разсърдя.

Той освободи и двете. Когато Клотилда се обърна да си върви, ѝ каза:

— Помоли Преподобната майка да дойде при мен, сестро. — Той се загледа след тях, когато тръгнаха през двора, после се прибра бавно в стаята си. Като че ли нямаше достатъчно грижи да му тежат.

След пет минути майка Мария-Вероника влезе и го завари да стои до прозореца и да гледа към града. Той дочака мълчаливо тя да отиде при него. Най-накрая каза:

— Драга ми приятелко, имам да ти съобщя две лоши новини и първата е, че вероятно тук ще има война, преди да дойде краят на годината.

Тя го изгледа спокойно, очаквателно. Той се обърна и застана с лице към нея.

— Току-що се върнах от господин Чия. От години насам тази област е била под властта на Вай Чу. Както знаеш, той скубеше селяните до последния им дъх с данъци и принудителни дарения. Ако не плащаха, разрушаваше им селата, избиваше цели семейства. Но — макар и да беше звяр — търговците от Пайтан винаги успяваха да се откупят от него. — Той спря. — Сега друг генерал навлиза в областта — генерал Найян от Долно Яндзъ. За него казват, че не бил толкова лош като Вай. Нашият стар приятел Шон минал на негова страна. Но той иска да завземе областта на Вай Чу, тоест привилегията да ограбва

народа тук. Той ще навлезе в Пайтан. Невъзможно е да бъдат подкупени и двамата. Само победителят може да бъде подкупен. Така че този път въпросът трябва да се реши с бой.

Тя се усмихна леко.

— Аз знаех повечето от тези неща и по-рано. Защо си толкова песимистичен днес?

— Може би защото над нас е надвиснала война. — Той я погледна някак особено, втрещено. — Освен това битката ще бъде жестока.

Нейната усмивка се разшири.

— Нито ти, нито аз се страхуваме от война.

Последва мълчание. Той погледна настрани.

— Разбира се, аз мисля за нас, както сме изложени на опасност тук извън градските стени. Ако Вай Чу нападне Пайтан, ние ще останем по средата. Но мисля повече за народа — толкова са бедни, толкова безпомощни и толкова гладни. Стигнах дотам, че ги обикнах от все сърце. Те молят само да бъдат оставени на мира, да изкарват от земята си едно скромно препитание, да живеят в къщите си мирно и тихо със семействата си. От години насам са били потискани от един тиранин. Сега, защото друг тиранин се яви на сцената, пъхат им насила пушки в ръцете, да, в ръцете на мъжете от нашата енория, развяват знамена, надават обикновените викове — свобода и правда. Раздухват омраза. После, защото двама диктатори го желаят, тези нещастници ще се нахвърлят едни срещу други. И с каква цел? След избиването, когато димът и гърмежите престанат, ще има по-големи данъци, по-голямо потисничество, по-тежко робство от по-рано. — Той въздъхна. — Може ли човек да не съчувства на нещастното човечество?

Тя се раздвижи малко неспокойно.

— Ти нямаш високо мнение за войната. Разбира се, някои войни могат да бъдат справедливи и славни, нали? Историята ги доказва. Моят род се е бил в много такива войни.

Дълго време той не отговори нищо. Когато най-после се обърна към нея, бръчките около очите му бяха станали по-дълбоки.

Франсис заговори бавно, тежко.

— Чудно ми е, че го казваш тъкмо в този момент. — Той замълча и погледна настрани. — Нашите бъркотии тук са само ехо от по-големи бъркотии. — Стори му се трудно да продължи, много по-трудно. Но

той си наложи да довърши. — Господин Чия получи известие чрез специален пратеник от своя съдружник в Сенсианг. Германия е нахлула в Белгия и се намира във война с Франция и Англия.

Настъпи кратка пауза. Лицето ѝ се измени. Тя не отвори уста, остана безмълвна, с неподвижна глава, неестествено скована.

Най-накрая той каза:

— Другите скоро ще го научат. Но това не бива да стане причина за някаква промяна на отношенията ни тук в мисията.

— Не, не бива. — Тя отговори машинално, сякаш погледът ѝ бе прикован на хиляди километри оттук.

\* \* \*

Първият признак се появи няколко дни по-късно: малко белгийско знамение, ушито набързо с цветни конци върху едно квадратно парче коприна и поставено на видно място върху прозореца на Мартината спалня. В същия ден Марта изскочи рано от диспансера и забърза към сестринския дом, тласкана от новото си нетърпение, а после цъкна нервно с език от задоволство. Те бяха пристигнали — пакетът, който тя очакваше от все сърце и душа: вестниците! Вестник „Интелиджънс“, американски всекидневник, издаван в Шанхай и изпращан нередовно на големи връзки, около веднъж в месеца. С разтреперани пръсти, отчасти от нетърпение, отчасти от страх, тя разкъса бързо връзката до прозореца.

За една минута прелисти страниците, а после нададе яростен вик.

— Ах, какви чудовища! Ах, Боже мой, това не може да се търпи! — Без да вдигне глава, тя направи бързо знак на Клотилда, която беше влязла в стаята, привлечена от същата магнетична сила. — Гледай, сестро! Влезли в Лувен — катедралата е в развалини, разрушена със снаряди! И Метрьо, на девет километра от родното ми място, разрушен до основи. Ах, Боже мили! Такъв хубав и богат град!

Свързани от общата беда, двете сестри се наведоха над вестниците, като придружаваха четенето си с викове на ужас.

— Самият олтар разрушен! — Марта закърши ръце. — Метрьо! Аз отидох там с баща си с голямата кола, когато бях мъничка, на седем

години. Такъв пазар! Купихме си дванадесет сиви гъски този ден... толкова тлъсти и хубави... а пък сега...

Клотилда зачете с опулени очи за битката при Марна.

— Избиват храбрия ни народ! Такава касапница, такава подлост!

Макар че Преподобната майка беше влязла и седнала тихо на масата, Клотилда не забеляза присъствието ѝ. Марта я видя с крайчеца на окото си, обаче беше не на себе си.

Задушавана от вълнение, с разтреперан глас, тя сложи пръст върху един пасаж.

— Слушай това, сестра Клотилда. „Съобщават от достоверен източник, че манастирът при Лувен бил осквернен от германските нашественици. Безспорни източници потвърждават факта, че голям брой невинни деца били избити безпощадно.“

Клотилда пребледня като вар.

— Във френско-пруската война беше същото. Те са безчовечни. Нищо чудно, че в този добър американски вестник ги наричат вече хуни! — Тя изсъска думата „хуни“.

— Не ти позволявам да говориш така за моя народ!

Клотилда се завъртя кръгом от изумление и се подпря на дъската на прозореца. Но Марта беше подготвена.

— Вашият народ ли, Преподобна майко? Аз да бях на ваше място, нямаше да се гордея толкова много с него. Брутални варвари! Убийци на жени и малки деца!

— Германската армия се състои от кавалери. Аз не вярвам на този вулгарен парцал. Това не е вярно!

Марта разпери ръце и заби юмруци на хълбоците си. Грубият ѝ селски глас пресипна от възмущение.

— Вярно ли е, когато този вулгарен парцал съобщава за безогледното погазване на една миролюбива малка страна от вашата кавалерска армия?

Преподобната майка пребледня сега повече от Клотилда.

— Германия трябва да получи своето място под божие слънце.

— Затова избива и ограбва, затова разрушава катедрали и пазарното градче, където аз съм ходила като момиче, защото иска да получи слънцето и луната, алчна свиня такава...

— Сестро! — Майка Мария-Вероника скочи на крака, достойна даже и във възмущението си. — Има нещо такова като правда на този

свят. Германия и Австрия никога не са виждали правда. И не забравяйте, че моят брат се бори тъкмо сега да изкове новата тевтонска съдба. Затова забранявам и на двете ви да говорите такива клевети, с каквито преди малко омърсихте устата си!

Последва непоносимо мълчание, после тя се обърна да напусне стаята. Но когато стигна до вратата, Марта ѝ извика:

— Вашата прословута съдба още не е изкована. Съюзниците ще спечелят войната.

Мария-Вероника я изгледа със студена усмивка, пропита със съжаление. После излезе.

\* \* \*

Враждата се засили, раздухвана от откъслечните новини, които проникваха до затънтената мисия, самата тя под заплахата от война. Макар че французойката и белгийката никога дотогава не се бяха обичали твърде много, сега ги свърза тясно приятелство. Марта закриляше по-слабата Клотилда, грижеше се за здравето ѝ, лекуваше неприятната ѝ кашлица, даваше ѝ най-отбраните парчета месо от всяко ястие. Двете заедно открито плетяха ръкавици и чорапи, за да ги изпратят на храбрите ранени. Говореха за милите си родни страни зад гърба на майка Мария-Вероника с въздишки и намеци, но винаги предпазливо, о, толкова предпазливо да не я оскърбят. После Марта казваше многозначително:

— Я да отидем да се помолим малко за нашата цел.

Мария-Вероника понасяше всичко това с гордо мълчание. И тя се молеше за победа. Отец Чисхолм виждаше и трите лица, наредени в редица, набожно обърнати нагоре, унесени в молитва за противоположни победи. Той наблюдаваше загрижен и измъчен, ходеше разтревожен и отчаян, гледаше как войниците на Вай Чу настъпваха и отстъпваха по хълмовете, молеше се за мир... за безопасност за своя народ... и достатъчно храна за децата.

По едно време сестра Клотилда се заложи да учи своя клас да пее Марсилезата. Правеше го скришом, когато Преподобната майка беше заета в кошничарската работилница в другия край на мисията. Тъй като децата бяха схватливи, бързо научиха песента. После един ден

преди обяд, когато Мария-Вероника минаваше бавно през двора с уморен вид и значително отслабнала, от отворените прозорци на Клотилдината класна стая изведнъж гръмна френският национален химн, съпроводен гръмка от пианото.

Allons, enfants de la patrie

За миг Мария-Вероника залитна, после лицето ѝ се скова като камък, макар че напоследък проявяваше признаци на подпухване. Тя събра всичките си сили да издържи. Закрачи с високо вирната глава.

Един следобед към края на месеца Клотилда пак се намираше в класната стая. Класът беше изпял Марсилезата, както всеки ден, и сега привършваше урока си по Закон божии. След това сестра Клотилда заяви според нововъведения си обичай:

— Сега, мили деца, коленичете да кажем едни малки молитвички за храбрите френски войници.

Децата коленичиха послушно и повториха три пъти: „Слава тебе, Марио!“ след учителката си.

Клотилда се наклони да им даде знак да станат, но в този миг се стресна, като видя Мария-Вероника застанала зад нея. Изражението на Преподобната майка беше спокойно и любезно. Тя погледна над рамото на сестра Клотилда и се обърна към класа:

— А сега, деца, справедливо е да кажете същата молитвичка и за храбрите германски войници.

Лицето на Клотилда стана тъмносиньо. Тя сякаш се задушаваше.

— Този клас е мой, Преподобна майко!

Мария-Вероника не ѝ обърна внимание.

— Хайде сега, мили деца, за храбрите германци: „Слава тебе, Марио...“.

Гърдите на Клотилда се повдигнаха, устните ѝ се свиха и оголиха тесните ѝ зъби. Тя отдръпна конвулсивно ръката си назад и плесна игуменката по лицето.

Целият клас замря от ужас. Тогава Клотилда се разплака с глас и избяга от стаята.

Нито един мускул не трепна по лицето на Мария-Вероника. С все същата любезна усмивка тя каза на децата:

— Сестра Клотилда е болна. Вие видяхте как тя се блъсна в мен. Аз ще довърша часа. Но най-напред, деца, три пъти „Слава тебе, Марио“ за добрите германски войници.

Когато молитвата свърши, Преподобната майка седна невъзмутима пред катедрата и отвори книгата.

Същата вечер отец Чисхолм влезе ненадейно в диспансера и завари сестра Клотилда, която тъкмо си отмерваше една грамадна доза хлородин. Калугерката се обърна, когато чу стъпките му, и за малко щеше да изпусне шишето, а бузите ѝ пламнаха като в огън. Случката в класната стая беше изопнала нервите ѝ до скъсване.

Тя заекна:

— Взимам малко хлородин за стомаха си. Толкова много тревоги имаме тези дни.

Той разбра от количеството на лекарството и от нейното държание, че тя го вземаше за успокоение на нервите си.

— Аз не бих го вземал много често, сестро. То съдържа твърде много морфин.

Когато калугерката си отиде, той заключи стъкленицата в шкафчето за отрови. После, като застана в празната стая, разкъсван от безпокойство за тяхното опасно положение тук, потискан от мисълта за пълната безсмисленост на онази ужасна далечна война, той почувства да го обзема силен гняв срещу безцелната вражда на тези жени. Беше се надявал тя да се размине. Но тя не се разминаваше. Той стисна устни и взе бързо решение.

В същия ден след училище изпрати да повикат трите калугерки. Накара ги да застанат пред писалищната му маса, изгледа ги с необикновено строго лице и им заговори с подбрани думи, почти с ожесточение.

— Вашето държание във време като сегашното ме тревожи много. То трябва да престане. Вие нямате никакво основание за него.

Последва кратко мълчание.

Клотилда потрепери от яд.

— Но ние имаме основание! — възрази тя, затърси нервно в джоба на роклята си и после пхна в ръката му една измачкана изрезка от вестник. — Прочетете това нещо, моли ви. От един кардинал.

Той погледна бегло изрезката, прочете я бавно на глас. Тя беше извадка от една проповед на кардинал Амет от амвона на катедралата

„Света Богородица“ в Париж.

Мили братя, другари по оръжие на Франция и нейните славни съюзници. Всевишният е на наша страна. Бог ни помогна в миналото да стигнем до величие. Той ще ни помогне още веднъж в нашия час на нужда. Бог стои зад нашите храбри войници на бойното поле, подкрепя десниците им, предпазва ги от врага. Бог закриля своите. Бог ще ни даде победа...

Той спря, не пожела да чете по-нататък.

Последва ледено мълчание. Главата на Клотилда трепереше от нервно ликуване, а лицето на Марта беше разкрито от злъч. Но Мария-Вероника остана непобедена. Тя бръкна спокойно в черната платнена торбичка, прикрепена на колана ѝ, извади оттам една правилно сгъната изрезка и я разгъна.

— Аз не знам нищо за предразсъдъците на никакъв френски кардинал. Но ето една съвместна декларация към германския народ от архиепископите на Кьолн, Мюнхен и Есен.

Със студен, високомерен глас майка Мария-Вероника зачете:

Любими народе на отечеството, Бог е с нас в тази наша най-справедлива борба, която ни беше наложена. Затова ние ви заповядваме в името на Бога да се борите до последна капка кръв за честта и славата на своята родина. Бог знае в своята мъдрост и справедливост, че ние сме в правото си, и Бог ще ни даде...

— Стига толкова!

Франсис я прекъсна и направи усилие да запази самообладание. В душата му се надигаха вълна след вълна от гняв и отчаяние. Тук пред него се виждаше същността на човешката злоба и лицемерие. Безсмислието на живота му стана ясно. Неговата безнадеждност го съкруши.

Той постоя с глава, отпусната върху ръката му, после проговори с тих глас:

— Сам Господ знае, че му е омръзнало всичкото това кряскане към Господа!

Обзет от гняв той стана рязко и закри из стаята.

— Аз не мога да опровергавам противоречията на кардинали и архиепископи с още по-големи противоречия. Не бих се осмелил. Аз съм нищо — един незначителен шотландски свещеник, залутан в пущинаците на Китай, пред прага на война между бандити. Но вие не виждате ли колко безумно и долно е всичко това? Ние, светата католическа църква... да, всички големи църкви на християнството проповядваме световната война. Отиваме и по-далеч — обявяваме я за свещена. Изпращаме милиони от нашите верни синове да бъдат осакатявани и избивани, да бъдат обезобразявани телата и душите им, да се избиват и унищожават един другото, с лицемерна усмивка и апостолическа благословия. Умри за родината си и всичко ще ти бъде простено! Родолубие! Царе и императори! От десет хиляди украсени трибуни се разнася: „Кесаревото отдавайте на кесаря...“. — Той млъкна със стиснати ръце и пламнали очи, с поглед, втренчен в далечината. — Никакъв кесар няма днес, само финансисти и държавници, които искат диамантените мини в Африка и каучука в робско Конго. Христос проповядваше вечна любов. Проповядваше братство между хората. Той не се изкачи на планината да крещи: „Убивай! Убивай! Тръгни с омраза, забивай щик в корема на брат си!“. Не е негов гласът, който отеква днес из църквите и високите катедрали на християнството, а гласът на блюдолизци и страхливци. — Устните му потрепериха. — Как можем в името на Бога, комуто служим, да идваме в тези чужди страни, наричани от нас езически, и да се осмеляваме да покръстваме хората в името на една доктрина, която ние опровергаваме с всяко свое деяние? Нищо чудно, че ни осмиват. Християнството — религия на лъжи! На класи, пари и национална омраза. На ожесточени войни! — Той се задъха, пот покриваше челото му, очите му бяха потъмнели от мъка. — Защо не използва Църквата този удобен случай? Какъв великолепен случай да оправдае съществуването си като живата душа на Исуса Христа! Вместо да проповядва омраза и подстрекателство, да се провикне във всяка страна чрез устата на своя върховен глава и всички свещеници:

„Захвърлете оръжието. Не убивайте. Ние ви заповядваме да не се биете!“. Да, тогава ще има преследвания и много екзекуции. Но те ще бъдат мъченическа смърт — не убийства. Това деяние ще краси нашите олтари, няма да ги позори. — Гласът му пресипна, тонът му стана по-спокоен, чудно пророчески. — Църквата ще пострада за своето малодушие. Храниш ли змия в пазвата си, един ден тя ще те ухапе. Да благославяш силата на оръжието, значи да призоваваш разрушението. Може да дойде ден, когато големи военни сили ще се развилнеят и ще се обърнат срещу Църквата, ще покварят милиони нейни чада и ще я пратят пак долу в катакомбите — като бледа сянка.

Последва напрегнато мълчание, когато той свърши. Марта и Клотилда отпуснаха глави, трогнати от думите му. Но Мария-Вероника се обърна с лице право към него, с частица от онази надменност, която беше характерна за дните на първата им вражда, и го изгледа със студен поглед, изострен от известна насмешка.

— Това беше крайно внушително, отче... достойно за катедралите, които ти порицаваш... Но не са ли те празни думи, ако не живеем според тях... тук в Пайтан?

Кръвта нахлу в лицето му, но после бързо се отдръпна. Той отговори без гняв.

— Аз забраних тържествено на всички мъже от моята енория да се бият в тази грозна война, която ни заплашва. Накарах ги да се закълнат, че ще дойдат със семействата си в мисията, когато избухнат безредиците. Каквито и да бъдат последствията — аз отговарям.

И трите сестри го изгледаха. Леки тръпки пробягваха по студеното, сковано лице на Мария-Вероника. И все пак, когато тръгнаха към вратата една след друга, той видя, че те не бяха помирени. Внезапно изтръпна от необясним страх. Испита странното чувство, че времето е спряло да се движи, приковано на място в съдбоносно очакване на онова, което ще дойде.

## ГЛАВА IX

В един неделен ден Франсис беше събуден от звука, от който се беше страхувал от дълги дни насам — от глухия тътен на артилерийска стрелба. Той скочи и изтича до прозореца. По западните хълмове, на няколко мили разстояние, леки артилерийски оръдия бяха започнали да обстрелват града. Той се облече набързо и слезе долу. В същото време Йосиф пристигна тичешком от пътната врата.

— Започнаха вече, господарю. Снощи генерал Найян влезе в Пайтан и сега войските на Вай Чу го нападат. Нашите хора пристигат вече на вратите.

Отец Чисхолм погледна бързо през рамото му.

— Веднага ги пусни!

Когато прислужникът му се върна да отключи вратата, Франсис забърза към детския дом. Децата бяха събрани на закуска и седяха много спокойно. Едно-две от малките момиченца хленчеха, като чуваха далечните избухвания. Той обиколи дългите маси, наложи си да се усмихва.

— Това са само бомбички, деца. Няколко дни ще имаме по-големи.

Трите калугерки стояха в горния край на трапезарията. Мария-Вероника беше спокойна като мрамор, но Франсис забеляза веднага, че Клотилда беше разстроена. Тя се сдържаше с голямо усилие, ръцете ѝ бяха стиснати една в друга в дългите ѝ ръкави. Колкото пъти оръдията изгърмяваха, тя пребледняваше.

Той кимна към децата и се пошегува нарочно с нея:

— Да можеше да ги държим постоянно тук да ядат!

Сестра Марта побърза да се закиска:

— Да, да, тогава щеше да бъде лесно.

Когато Клотилда направи усилие да се усмихне със скованото си лице, далечните оръдия пак загърмяха.

След малко отец Чисхолм напусна трапезарията и забърза към къщата на пазача, където Йосиф и Фу стояха при широко разтворените порти. Неговите хора се стичаха с всичката си покъщнина, млади и

стари, бедни и скромни, неграмотни същества, изплашени, хукнали да търсят безопасност — най-същественото нещо за страдащото простосмъртно човечество.

Сърцето му се възгордя при мисълта какво убежище им даваше. Здравите тухлени стени щяха да бъдат сигурна закрила. Той благослови суетността, която го беше накарала да ги построи високи. Загледа се със странна нежност в една стара, дрипава жена, чието повехнало лице свидетелстваше за търпеливо примирение през дълъг, дълъг живот с лишения, а особена жал го обхвана, когато тя се препъна с вързопи си. Тя се оттегли тихо в един ъгъл на претъпкания двор, където се залови старателно да си свари шепа боб в една стара кутия от кондензирано мляко.

Фу стоеше край него невъзмутим, обаче храбрият Йосиф беше малко пребледнял. Женитбата го беше променила. Той не беше вече безгрижен младеж, а съпруг и баща, с всичката отговорност на собственик.

— Трябва да побързат — измърмори той неспокойно. — Трябва да заключим и да барикадираме вратите.

Отец Чисхолм сложи ръка върху рамото на своя прислужник.

— Само след като всички се приберат вътре, Йосифе.

— Ще си имаме неприятности — отговори Йосиф, като сви рамене. — Някои от нашите хора, които дойдоха тук, бяха записани от Вай Чу за войници. Той няма да остане доволен като научи, че са предпочели да дойдат тук, вместо да се бият.

— Въпреки това, те няма да се бият! — Свещеникът отговори решително. — Хайде сега, не се плаши. Издигни нашето знаме, докато аз пазя вратата.

Йосиф се отдалечи, като мърмореше под носа си, и след няколко минути знамето на мисията се издигна на мачтата и заплющя на вятъра — светлосиня коприна с тъмносиния кръст на свети Андрей. Сърцето на отец Чисхолм заби още по-силно от гордост. Гърдите му се издуха от буен възторг. Знамето означаваше мир и добра воля на всички хора. Неутрално знаме, знамето на всеобщата любов.

Когато и последният беглец от града влезе, заключиха вратите. В този момент Фу обърна внимание на свещеника върху кедровата горичка на около четиристотин крачки вляво от техния хълм „Светлозеления нефрит“. Между тези дървета неочаквано се беше

появило едно дълго оръдие. Между клоните Франсис видя неясно някакви бързи движения на войници, облечени в зелените куртки на Вай Чу: те копаеха окопи и укрепяваха позициите си. Макар и да разбираше малко от такива неща, отец Чисхолм схвана, че това оръдие беше много по-мощно от обикновените полски оръдия, които действаха сега. Още докато той гледаше нататък, блесна светкавица, последвана мигновено от страхотен трясък и от зловещото свистене на снаряда над главите им.

Промяната беше поразителна. Когато новото оръдие забумтя оглушително към града, отговори му една от батареите на генерал Найян, но с недостатъчна далнобойност. Малки снаряди започнаха да падат като дъжд откъм кедровата горичка около мисията. Един от тях се заби в зеленчуковата градина и изхвърли истински дъжд от пръст. Из претъркания с хора двор веднага се разнесе страшен вик на ужас и Франсис изтича да прибере енорияшите си и да ги отведе в църквата на по-сигурно място.

Шумът и безредието се засилиха. В класната стая децата изгубиха ума и дума. Майка Мария-Вероника успя да спре паниката. Спокойна и усмихната, но със силен глас, за да надвика трясъка на избухващите снаряди, тя събра децата около себе си, накара ги да запустат с пръсти ушите си и да запеят с всички сили. Когато те се поуспокоиха, набързо ги отведе през двора в мазето на манастира. Жената на Йосиф и двете му деца вече бяха там. Странна гледка представляваха всички тези малки жълти личица в полуосветеното мазе, сред запасите от масло, свещи и батати, под дългите полици, върху които бяха наредени консервите на сестра Марта. Свистенето на снарядите тук се чуваше по-слабо. Но от време на време изтрещяваше силно избухване и зданието се разтърсваше из основи.

Поли остана долу с децата, а Марта и Клотилда хукнаха да им донесат храна. И без това твърде чувствителна, сега тя не беше на себе си. Докато минаваха през двора, едно заблудено парче от снаряд я удари леко по бузата.

— Олеле, боже! — развика се тя и се претърколи на земята. — Убиха ме! — Пребледняла като мъртвец занарежда бързо молитвата за покаяние.

— Не ставай глупава! — скара ѝ се Марта и я раздруса яростно за раменете. — Ела да вземем малко супа за тези нещастни деца.

Отец Чисхолм беше повикан от Йосиф в диспансера. Една от жените беше леко ранена в ръката. Когато спряха кръвта и превързаха раната, свещеникът изпрати Йосиф и ранената да отидат в църквата. После се втурна към прозореца и загледа тревожно разрушенията от избухващите снаряди на Вай Чу, които експлодираха в Пайтан. Макар че беше дал клетва да бъде неутрален, той не можа да потисне пламенното си стихийно желание безподобният тиранин Вай Чу да бъде победен.

По едно време, както стоеше на прозореца, Франсис видя едно отделение войници на генерал Найян да изскачат от вратата Манчу. Те се втурнаха навън като някаква върволица от сиви мравки, около двеста души, и се заизкачваха по хълма в разпокъсана верига.

Той ги следеше в захлас, изтръпнал от вълнение. Отначало те напредваха бързо, на малки прибежки. Виждаше ги ясно на фона на зеления хълм. Приведени, войниците се втурнаха напред, правеха по десетина крачки с пушка в ръце и после пак се хвърляха по очи на земята.

Оръдието на Вай Чу продължаваше да обстрелва града. Сивите фигурки се приближаваха все повече. Сега те пълзяха по корем, за да довършат мъчителното си изкачване под палещите лъчи на слънцето. Като стигнаха на стотина крачки от кедровата горичка се спряха, залегнаха в гънките на местността и останаха така цели три минути. Тогава командирът им даде знак. Войниците скочиха на крака, нададоха силен вик и се втурнаха към позицията на оръдието.

Изминаха бързо половината от разстоянието. Няколко секунди още и щяха да стигнат до целта си. Тогава в нагорещения въздух се разнесе рязкото тракане на картечници.

Те бяха три, поставени на позиция в кедровата горичка и готови за действие. Щом се разнесе техният зловещ пукот, сивите фигурки се спряха и почнаха да падат от изумление. Някои падаха напред, други на гръб, а някои оставаха за миг на колене, сякаш за молитва. Падаха на всички страни и оставаха неподвижни сред слънчевия пек. Тогава тракането на картечниците престана. Настъпи пълна тишина, задушна и тежка, докато отново се разнесе тежкият бумтеж на голямото оръдие и събуди всички, с изключение на неподвижните сиви фигурки по зеления склон.

Отец Чисхолм стоеше на мястото си като закован, измъчван от черни мисли. Това беше войната. Тази кукленска пантомима на разрушението, но увеличена милиони пъти — това именно ставаше по плодородните поля на Франция. Той изтръпна и се замоли горещо: „О, Господи, дай ми да живея и да умра за мира“.

Внезапно втренчените му очи съгледаха признак на живот по хълма. Един от войниците на Найян не беше мъртъв. Той се влачеше бавно и с мъка надолу по склона към мисията. Забелязваше се, че силите му отпадаха все повече и напредваше все по-бавно. Най-накрая той спря съвсем изтощен и легна на една страна, на стотина крачки от горната врата.

Франсис си помисли: „Умрял е... сега не е време за театрално геройство... ако изляза оттук, ще ми забият един куршум в главата... не трябва да отивам“. Въпреки това излезе машинално от диспансера и се запъти към горната врата. Чувстваше се гузен, когато отвори вратата. За щастие, никой не го гледаше. Той закрачи нагоре по огрения от слънцето склон.

Късата му черна фигура и дългата му сянка се виждаха поразително ясно. Докато по прозорците на мисията нямаше никой, отец Чисхолм чувстваше, че голям брой очи го следяха от кедровата горичка. Той не посмя да ускори крачката си.

Раненият войник дишаше със задъхване. И двете му ръце бяха притиснати слабо върху раната му на корема. Изгасналите му очи гледаха към свещеника с мъка, въпросително.

Франсис го вдигна на гръб и го понесе към мисията. Сложи го да стои, докато заключи вратата. Тогава го пренесе внимателно. След като му даде малко вода, намери Мария-Вероника и я помоли да приготви едно легло в диспансера.

След обяд беше предприето второ неуспешно нападение срещу позицията на оръдието. Когато се мръкна, Чисхолм и Йосиф прибраха още петима ранени, диспансерът заприлича на болница.

На сутринта бомбардировката продължи без прекъсване. Избухванията нямаха край. Градът пострада жестоко, в западната стена беше направен пробив. Внезапно при ъгъла на западната врата, на около една миля от мисията, Франсис видя главните сили от войската на Вай Чу да настъпват към разбитата стена. Той си помисли с отчаяние: „Влязоха в града!“. Но се излъга в преценката си.

Останалата част на деня измина в мъчителна неизвестност. Късно следобед той пусна децата от мазето и енорияшите си от църквата да подишат чист въздух. Поне те не бяха пострадали. Когато отиде между тях и започна да ги ободрява, и неговият дух се повдигна.

След това, като привърши обиколката си, видя край себе си Йосиф. Сега за пръв път по лицето на прислужника му беше изписан явен страх.

— Господарю, един пратеник дойде от оръдието на Вай Чу в кедровата гора.

Пред главния вход стояха трима войници на Вай Чу и надничаха през пръчките на желязната врата, а малко настрани от тях беше застанал едни офицер, когото отец Чисхолм сметна за капитана на артилеристите. Франсис отключи вратата, без да се колебае и излезе навън.

— Какво искате от мен?

Офицерът беше нисък, плещест, на средна възраст, с пълно лице и дебели устни като на негър. Той дишаше през устата, а долната му устна беше увиснала и разкриваше почернелите му зъби. Офицерът носеше обикновената фуражка с козирка и зелената униформа на Вай Чу, с кожен пояс и зелен пискюл. Бричовете му завършваха със скъсани памучни навивки.

— Генерал Вай Чу ви прави честта да ви отпрати няколко искания. На първо място, ще престанете да прибирате неприятелските ранени.

Франсис се изчерви от яд.

— Ранените не са опасни. Те не могат вече да се бият.

Офицерът не обърна внимание на този протест.

— На второ място, генерал Вай Чу ви запазва привилегията да подпомогнете снабдяването му. Първото ви дарение ще бъде четиристотин килограма ориз и всички американски консерви, които имате в склада.

— На нас и без това не ни стига храната. — Въпреки решението си да не се ядосва, Франсис усети, че почна да кипва. Той продължи разпалено: — Вие не можете да ни обирате по такъв начин!

Както и по-рано капитанът артилерист не обърна внимание на аргументите му. Той имаше навик да стои обърнат малко настрана, с разкрасени крака, и отправяше думите си през рамо, като оскърбление.

— На трето място, много е важно да разчистите двора си от всички лица, на които давате закрила. Генерал Вай Чу смята, че укривате дезертьори от неговата войска. Ако е така, те ще бъдат разстреляни. Всички други годни да носят оръжие мъже трябва да се запишат незабавно в армията на Вай Чу.

Този път отец Чисхолм не протестира. Той стоеше с изопнати мускули, бледен, със стиснати юмруци, с пламнали от възмущение очи. Въздухът пред него трептеше от жегата.

— Да речем, че откажа да приема тези крайно умерени искания?

Упоритото лице на капитана почти се усмихна.

— Това ще бъде грешка, уверявам ви. Тогава аз най-неохотно ще обърна оръдието срещу вас и за пет минути ще направя на пух и прах мисията ви и всички в нея.

Настъпи мълчание. Тримата войници се хилеха и правеха знаци на по-младите жени в двора. Франсис видя положението ясно и хладнокръвно, като някоя картина, гравирана върху стомана. Той трябваше да отстъпи, да приеме тези безчовечни искания пред заплахата в противен случай мисията да бъде унищожена. И това отстъпване ще бъде само началото на все по-големи и по-големи искания. Обзе го страшен гняв. Гърлото му засъхна. Той не вдигна от земята пламналите си очи.

— Генерал Вай Чу сигурно разбира, че имам нужда от няколко часа, докато му приготвя тези неща... и да подготвя хората си... за заминаване. Колко време ми дава той?

— До утре. — Офицерът отговори незабавно. — При условие да ми предадете до полунощ, горе при позицията на оръдието, едно лично дарение от консерви и достатъчно ценности, които да представляват подходящ подарък.

Пак настъпи мълчание. Франсис почувства, че ще се задуши. Той излъга със сподавен глас:

— Съгласен съм. Нямам друг изход. Ще ви донеса подаръка тази вечер.

— Поздравявам ви за вашата мъдрост. Ще ви чакам. И ви съветвам непременно да дойдете.

В гласа на капитана се долавяше жестока ирония. Той се поклони на свещеника, изкомандва нещо на войниците си и се запъти към кедровата горичка.

Франсис се върна в мисията разтреперан от яд. Когато желязната врата издрънча след него, шумът отекна в мозъка му трескаво, многократно. Колко глупаво беше постъпил в просташката си гордост да си въобразява, че може да избегне това изпитание. Той... кроткият като гълъб миролюбец. Заскърца със зъби и яростен гняв против самия него почна да го залива на вълни, една след друга. Той се отскубна рязко от Йосиф и насъбралите се наоколо китайци, които го гледаха плахо, безмълвно и се мъчеха да намерят в лицето му отговор на своите страхове.

Обикновено той отнасяше тревогите си в църквата, но сега не можеше да преклони глава и да промълви смирено: „Господи, аз ще страдам и ще се покорявам“. Отиде в стаята си и се тръшна на плетения стол. Мислите му като никога се въртяха вихрено, без да бъдат спирани от слабост или въздържание. Той изпъшка, като си спомни за своята хубава проповед за мир. Какво щеше да стане сега с неговите хубави думи? Какво щеше да стане с всички тях?

Нова болезнена мисъл го жегна — за безполезността, за глупостта на Полиното присъствие в мисията в такова време. Той прокълна под носа си госпожа Фиск за навика ѝ да се меси в чуждите работи, с което беше станала причина горката му стара леля да бъде подложена сега на тези нечувани изпитания. Боже Господи! Струваше му се, че грижите на цял свят бяха стоварени върху неопитните му плещи. Той скочи на крака. Не можеше, а и не искаше да отстъпи малодушно пред безумната заплаха на Вай Чу и пред още по-съкрушителната заплаха на онова оръдие, което растеше в трескавото му въображение, издуваше се до такива великански размери, че се превръщаше в символ на всички войни и на всяко брутално оръжие, построено от човека за избиването на човешкия род.

Докато крачеше из стаята, с изопнати нерви и потънал в пот, на вратата се почука леко. В стаята влезе Поли.

— Аз не обичам да те смущавам, Франсис... но ако имаш една минутка свободно време... — Тя се усмихна леко, като се възползва от своето право по силата на обичта си към него да го смущава, когато се е оттеглил насаме.

— Какво има, лельо Поли? — Той направи голямо усилие и успя да придаде спокоен вид на лицето си. Може би беше чула нещо ново, някакво друго известие от Вай Чу.

— Аз ще бъда доволна, ако пробваш тази плетена шапка. Не искам да ти я направя широка. Ще ти топли през зимата. — Под погледа на кървясалите му очи, тя измъкна от ръчната си чанта вълнената шапка „Балаклава“, която му плетеше.

Той просто не знаеше да плаче или да се смее. Все същата Поли! Даже и денят на Страшния съд да настъпи, тя пак би се спряла, няма никакво съмнение, да му подаде чаша чай. Не му оставаше нищо друго, освен да се подчини. Той застана мирно и я остави да пробва на главата му недовършената шапка.

— Хубаво ти стои — продума тя критично. — Само малко е широчка около врата. — С наклонена на една страна глава и набръчкана горна устна, издадена малко напред, тя преброи бримките с кокалената кука за плетене. — Шестдесет и осем. Ще свия четири. Благодаря ти, Франсис. Вярвам, че не ти попречих на работата.

Сълзи се показаха в очите му. Обзе го неудържимо желание да сложи глава върху нейното кораво рамо и да се провикне сломен, отчаян: „Лельо Поли! Такава каша ми дойде на главата! Какво да правя, за бога?“.

При сегашното положение той само се загледа в нея продължително. После продума:

— Не се ли тревожиш, лельо Поли, за опасността, в която всички се намираме тук?

Тя се усмихна слабо.

— Нашето магаре от тревоги умря! Освен това... нали ти се грижиш за нас?

Нейната непоколебима вяра в него му се стори като лек полъх на свеж, прохладен ветреца. Той се загледа в нея, а в това време тя загъна плетката си, забодя я с иглите, кимна с глава и се оттегли мълчаливо.

По някак начин под нейната равнодушна външност и простичък вид се усещаха по-дълбоки познания. Той не се съмняваше вече какво трябва да направи. Взе си шапката и расото и се измъкна скришом от долната врата.

\* \* \*

Черният мрак навън го заслепи. Но той заслиза бързо надолу по „Хълма на светлозеления нефрит“ към града, без да обръща внимание на никакви препятствия.

При вратата Манчу часовите го спряха грубо, набутаха един фенер до самото му лице и го заоглеждаха. Той разчиташе, че ще го познаят — в края на краищата, беше известна личност в града, но щастиято му отиде още по-далеч. Един от тримата войници се оказа привърженик на поручик Шон и беше работил с него през цялото време на епидемията. Този човек веднага гарантира за него и, след кратко съвещание с другарите си, се съгласи да го отведе незабавно при поручика.

Улиците бяха пуси, на места задръстени със смет и зловещо тихи. Откъм далечния източен сектор се дочуваха от време на време пушечни гърмежи. Когато свещеникът тръгна след своя водач, се почувства гузен, но самата тази мисъл го накара да заликува от радост.

Шон се намираше в старата си квартира в казармата и тъкмо се беше отдал на кратка почивка, напълно облечен, върху същото походно легло, на което беше спал д-р Тълок. Той беше небръснат, бричовите му побелели от засъхнала кал, под очите му се виждаха тъмни сенки от умора. Подпря се на лакти, когато Франсис влезе.

— О-о! — каза той бавно. — Сънувах те, драги ми приятелю, теб и чудесната ти мисия горе на хълма.

Той се смъкна от леглото, вдигна фитила на лампата и седна на масата.

— Не искаш ли малко чай? И аз не искам. Но се радвам, че се виждаме. Съжалявам, че не мога да те представя на генерал Найян. Той ръководи нападението в източния сектор... или може би екзекутира някои шпиони. Той е много просветен човек.

Франсис седна на масата, все още без да отвори уста. Познаваше поручика толкова добре, че го остави да се наприказва. А тази вечер Шон имаше по-малко за казване от обикновено. Той погледна предпазливо към свещеника.

— Защо не ме питаш, приятелю? Дошъл си тук за помощ, каквато аз не мога да ти дам. Ние трябваше да бъдем преди два дни в твоята мисия, но пък тогава щяха просто да ни направят на парчета с онази проклета Сорана.

— Искаш да кажеш оръдието?

— Да, оръдието. — Шон отговори с вежлива ирония. — Познавам го много добре от години насам... Първоначално дойде от една френска канонерка. Най-напред генерал Хсия го взе. На два пъти го вземах от него с голям труд, но той и двата пъти го откупи от моя командир. После Вай Чу имаше една държанка от Пекин, която му струваше двадесет хиляди сребърни долара. Арменка беше, много хубава, казваше се Сорана. Когато той ѝ се насити, размени я с Хсия срещу оръдието. Ти видя какво стана, като се опитахме вчера да го пленим. Не може... укрепено е... през онова открито място... само със закрилата на нашата паф-пуф батарея. Това оръдие може да стане причина да загубим войната... тъкмо когато ме чака голямо повишение при генерал Найян.

Последва мълчание. После свещеникът каза сухо:

— Да речем, че има как да се плени това оръдие?

— Не. Не ме изкушавай. — Шон поклати глава с прикрито огорчение. — Но ако някога се домъкна до това проклето оръдие, ще му видя сметката веднъж завинаги!

— Можем да се доближим много близо до това оръдие.

Шон вдигна глава живо и измери Франсис с очи. Цялото му същество се оживи. Той зачака.

Отец Чисхолм се наведе напред, устните му образуваха права линия.

— Имам заповед от офицера на Вай Чу, който командва оръдието, да му занесе тази вечер преди полунощ храна и пари, иначе ще бомбардира мисията...

Той продължи да разказва, все така загледан в Шон, но спря рязко, защото си даде сметка, че нямаше нужда да разправя повече. През течение на цяла минута нищо друго не беше казано. Шон мислеше усилено зад безизразната си маска на лицето. Най-после той се усмихна — поне мускулите на лицето му извършиха движението на усмихване, но в очите му нямаше никаква веселост.

— Драги ми приятелю, аз трябва и този път да те сметна за дар божи.

По лицето на свещеника мина тъмен облак.

— Аз забравих за Бога тази вечер.

Шон кимна с глава, без да се замисли за тази му забележка.

— Сега слушай какво ще направим.

Един час по-късно Франсис и Шон излязоха от казармата и се запътиха през вратата Манчу към мисията. Шон беше сменил униформата си с една износена синя рубашка и хамалски панталони, запретнати чак до коленете. Плоска сламена шапка покриваше главата му. На гърба си носеше голяма торба, защита стегнато с канап. На около триста крачки ги следваха двадесет души от неговите войници.

Когато изминаха половината от пътя до мисията, Франсис бутна спътника си с ръка.

— Сега е мой ред.

— Не е тежко — отвърна Шон и внимателно премести торбата върху другото си рамо. — Аз съм и по-свикнал от теб.

Стигнаха на закрито място под стената на мисията. Никаква светлина не се виждаше. Очертанията, които включваха всичко мило за него на света, бяха беззащитни и забулени в сянка. Тишината беше гробна. По едно време откъм къщичката на пазача се дочуха мелодичните удари на американския стенен часовник, който Франсис беше дал на Йосиф като сватбен подарък. Той отброи машинално. Единадесет часа.

Шон даде последни нареждания на хората си. Един от тях, клекнал до стената, сподави кашлицата си, която като че ли отекува по целия хълм. Шон го изруга грубо, шепнешком. Войниците не бяха важни. Важно беше само какво щяха да направят той и Шон. Франсис долови, че приятелят му го гледаше втренчено в глухата тъмнина.

— Ти нали знаеш точно какво ще стане?

— Да.

— Когато аз стрелям в тенекията с бензина, той веднага ще се подпали и ще възпламени кордита. Но преди това, даже преди още да вдигна револвера си, ти трябва да почнеш да се отдалечаваш. Трябва да бъдеш доста надалеч. Експлозията ще бъде извънредно силна. — Той поспря. — Хайде да вървим, ако си готов. И, в името на твоя Бог на небесата, дръж факлата далеч от торбата.

Франсис събра смелост, извади кибрит от джоба си и запали факлата. После, като я вдигна нагоре, излезе иззад стената на мисията и закричи открито към кедровата горичка.

Шон тръгна след него с торбата на гръб като негов слуга, запъшка под нейната тежест и внимаваше да не вдига шум.

Разстоянието не беше голямо. В края на горичката отец Чисхолм спря и извика към бдителната тишина сред невидимите дървета.

— Аз дойдох, както искахте. Заведете ме при командира си.

Последва известно мълчание. После зад самите тях внезапно се дочуха стъпки. Франсис се обърна бързо и видя двама от войниците на Вай Чу, застанали в едно задимено, слабо осветено пространство.

— Чакат те, магьоснико. Върви, не бой се.

Преведоха ги през страшен лабиринт от плитки окопи и забити в земята подострени бамбукови колове, към средата на горичката. Там сърцето на свещеника внезапно замря за миг. Зад висок бруствер от пръст и кедрови клони се намираше дългото оръдие, а наоколо му бяха застанали нащрек войниците.

— Донесе ли всичко, както ти казах?

Отец Чисхолм позна гласа на неотдавнашния си посетител. Този път той излъга с по-голяма готовност.

— Донесох много консерви... от които сигурно ще останете доволни.

Шон показва торбата, като се придвижи по-близо, малко по-близо до оръдието.

— Не са толкова много. — Капитанът на артилеристите пристъпи в осветеното пространство. — Донесе ли пари?

— Да.

— Къде са? — Капитанът пипна горния край на торбата.

— Не са там — каза Франсис бързо, стреснат. — Парите са в портфейла ми.

Капитанът го изглежда, вниманието му се отвлече от торбата, лицето му светна внезапно от алчност. Група войници се бяха натрупали около тях и зяпаха към свещеника.

— Слушайте всички. — Франсис привлече вниманието им с отчаяно загрижен тон. Той видя как Шон се примъкна незабелязано в сянката по-близо, още по-близо до оръдието. — Моля ви се... много ви се моля... не ни закачайте в мисията.

По лицето на капитана се изписа презрение. Той се усмихна подигравателно.

— Няма да ви закачаме... до утре. — Някой от войниците се изсмя. — Тогава ще попазим малко жените ви.

Франсис събра нови сили. Шон беше свалил торбата от гърба си под лафета на оръдието, сякаш беше уморен. Под предлог, че бърше потта от челото си, той се отдръпна малко назад, към свещеника. Тълпата войници стана по-голяма, те почнаха да губят търпение. Франсис се помъчи да спечели още една минутка за Шон.

— Аз не се съмнявам във вашата дума, но бих оценил високо известно уверение от генерал Вай Чу.

— Генерал Вай Чу е в града. По-късно ще се видиш с него.

Капитанът каза това кратко и пристъпи напред да получи парите. С крайчеца на окото си Франсис видя как ръката на Шон се пхна в пазвата му. „Сега“, помисли си той. В същия миг се чу силен гърмеж и удар на куршума, който се удари в тенекията на торбата. Беше се приготвил за страхотно избухване, затова не можа да разбере защо не последва никаква експлозия. Бързо, един след друг, Шон изстреля още три куршуми в тенекията. Франсис видя, че бензина се разля по цялата торба. Той си помисли с болезнено разочарование, но по-бързо от силните гърмежи: „Шон има грешка. Куршумите не могат да подпалят бензина или пък са налели газ в тенекията“. Той видя, че сега Шон стреляше в тълпата и се опитваше да освободи револвера си, крещеше безнадеждно на хората си да се втурнат на помощ. Видя капитана и десетина войници да го обкръжават. Всичко стана с не по-малка бързина от мисълта му. Той почувства да го обзема последна стихийна вълна на гняв и отчаяние. Съзнателно, сякаш хвърляше въдица за съмги, той изви ръката си назад и захвърли факлата.

Попадението беше удивително точно. Пламтящата факла се изви в хубава дъга, като комета в нощта и падна право в средата на напоената с бензин торба. Миг след това го удариха оглушителен трясък и ослепителна светлина. Той само смътно долови ослепителния блясък, когато земята изригна и сред страхотната експлозия вълна от горещ въздух го отхвърли назад в черен мрак. Той никога досега не беше изгубвал съзнание. Стори му се, че пада, пада в празно пространство и мрак, посегна за опора, но не намери и продължи да пада... в пълна забрава.

Когато дойде на себе си, се намери прострян на открито, отпаднал, но здрав и читав. Шон седеше до него и му разтриваше ушите, за да го свести. Той видя смътно червеното небе над себе си.

Цялата кедрова горичка беше в пламъци, пращеше и бучеше като великанска клада.

— Свършено ли е с оръдието?

Шон престана да му разтрива ушите, изправи се и си отдыхна с облекчение.

— Да, свършено е. И към тридесет войника на Вай Чу заедно с него, разкъсани на парчета. — Той се ухили и разкри белите си зъби сред опърленото си лице. — Драги приятелю, поздравявам те. Никога досега не съм виждал такова приятно избиване в живота си. Още едно такова нещо и можеш да ме запишеш християнин.

\* \* \*

През следващите няколко дни отец Чисхолм се намираше в страшен умствен и душевен хаос. Физическата реакция на авантурата му го повали на легло. Той не беше мъжествен герой като в романите, а нисък, дребен човек над четиридесет години, болен от задух. Беше разстроен и крайно разтревожен. Главата го болеше толкова упорито, че той се принуждаваше да се домъква по няколко пъти на ден до стаята си и там да я потапя в студена вода. А освен физическите му страдания, измъчваха го още по-големите му душевни мъки, хаотична смесица от триумф и угризения на съвестта, мъчителното и безпощадно чувство, че той, Божият служител, беше вдигнал ръка да убие себеподобни. Той не можеше да намери никакво самооправдание в спасението на своите хора. А най-странна душевна мъка му причиняваше споменът за собственото му изпадане в безсъзнание от сътресението на експлозията. Такова нещо ли е смъртта? Пълна забрава...

Освен Поли, никой друг не подозираше, че той беше излизал навън от мисията през онази нощ. Той долавяше как спокойният ѝ поглед сновеше от неговата сгушена, умълчана фигура до обгорените дънери на кедрите, които бележеха останките от позицията на артилерийското оръдие. Безгранично разбиране се криеше в нейните банални думи към него:

— Някой ни е направил голяма добрина, като е очистил онази проклетия.

Сраженията продължаваха в предградията на Пайтан и по хълмовете на изток от него. На четвъртия ден в мисията достигнаха новини, че борбата започваше да се насочва срещу Вай Чу.

Към края на тази седмица времето се развали. Небето потъмня, покри се с черни облаци. В събота стрелбата в Пайтан намаля. Чуваха се само откъслечни, редки гърмежи. От наблюдателното си място на балкона отец Чисхолм видя редица човешки фигури в зелените униформи на Вай Чу да се оттеглят от Западната врата. Мнозина от тях бяха захвърлили пушките си от страх да не бъдат пленени и застреляни като бунтовници. Франсис знаеше, че това беше признак за упадъка на Вай Чу и безсилието му да постигне разбирателство с генерал Найян.

Извън мисията, зад горната стена, където няколко бамбукови тръстики ги закриваха от погледите откъм града, се бяха събрали няколко души от тези разпръснати войници. В мисията се чуваха ясно гласовете им, нерешителни и явно изплашени.

Към три часа следобед сестра Клотилда пак дойде разтревожена при отец Чисхолм. Завари го да крачи насам-натам из двора, толкова разтревожен, че не го свърташе на едно място.

— Ана прехвърля храна през горната стена — оплака се тя. — Сигурна съм, че нейният войник е там... видях ги да приказват.

И неговите нерви бяха изопнати до скъсване.

— Нищо не вреди, ако се дава храна на гладните.

— Но той е от онези ужасни главорези! Ах, Божичко, ще ни избият както си спим в леглата!

— Не мисли толкова много за собствения си живот. — Той се изчерви от яд. — Мъченическата смърт значи лесен път към рай.

Когато падна нощта, големи тълпи от разбитите войски на Вай Чу хукнаха да бягат през всички градски врати. Минаваха по моста Манчу, изкачваха се по „Хълма на светлозеления нефрит“, покрай мисията, в голяма бъркотия. По мръсните лица на мъжете личеше колко много бързаха да избягат.

Последва тъмна нощ на безредие, крясъци и гърмежи. Коне препускаха на всички страни, факли светеха долу в далечната равнина. Свещеникът наблюдаваше със странна меланхолия от долната врата на мисията. Внезапно, както стоеше там, той дочу предпазливи стъпки зад себе си. Обърна се. Както и очакваше, оказа се Ана, горната ѝ дреха закопчана чак до брадичката, в ръката ѝ вързоп.

— Къде отиваш, Ана?

Тя се стъписа и извика със сподавен глас, но веднага си възвърна дръзкото самообладание.

— То си е моя работа!

— Няма ли да ми кажеш?

— Не!

Неговото настроение се беше поуталожило, държанието му се беше променило. Какъв смисъл имаше да я държат тук насила?

— Ти си решила да ни напуснеш, Ана. Вижда се. Каквото и да казвам или правя, ти няма да промениш решението си.

Тя отговори злобно:

— Този път ме пипнахте. Но следващия път няма да ме видите!

— Няма нужда от следващ път, Ана. — Той извади ключа от джоба си и отключи вратата. — Свободна си, върви където искаш.

Той видя как тя просто се стресна от изумление, долови и пламенния поглед на намръщените ѝ очи. После, без нито една дума за благодарност или за сбогом, тя грабна вързопа си и се втурна навън през отворената врата, затича се и изчезна в навалищата на пътя.

Той остана на мястото си, гологлав, докато хилядната стган бягаше край него. Сега отстъплението се беше превърнало в паническо бягство. По едно време се дочуха по-силни викове и той видя в тъмнината да подскачат и да се спускат като светли точки няколко факли, държани в ръце от група конници. Те яздеха стремително, пробиваха си път сред бавния поток пешеходци, които им пречеха да се движат бързо. Когато стигнаха до вратата на мисията, един от ездачите дръпна рязко юздите на своето потънало в пяна пони и го спря. В светлината на факлата пред очите на свещеника се мярна видение на невъобразима злоба, сякаш пред себе си виждаше лицето на смъртта, с присвити очи и ниско, сплескано назад чело. Ездачът му изкрещя в лицето грубо оскърбление, пропито с омраза, после вдигна ръка, готова мигновено да порази със смърт. Франсис не мръдна. Пълната му неподвижност, пълното му равнодушие и примирение сякаш смутиха конника. Той се поколеба за миг, в това време зад него се разнесе нетърпелив, настойчив вик:

— Карай, карай, Вай Чу... към Туенлай... идват!

Вай Чу отпусна ръката си, с която държеше оръжието, със странен фатализъм. Когато пришпори коня си, наведе се напред на

седлото и се изплю злъчно в лицето на свещеника. Нощта го погълна.

На другия ден сутринта беше ясна и слънчева. Камбаните на мисията забиха весело. Градинарят Фу се покачи на камбанарията по свой собствен почин. Задърпа дългото въже, а тънката му брада се заклатушка от радост. Повечето от бежанците бяха готови да се върнат по домовете си. Лицата им светнаха от радост и чакаха само думата на отец Чисхолм, преди да си тръгнат. Всички деца бяха на двора. Смееха се и подскачаха под надзора на Марта и Мария-Вероника, които вече бяха закърпили достатъчно своите разногласия, така че стояха на не повече от два метра една от друга.

Даже и Клотилда играеше, най-весело от всички, подхвърляше една топка, тичаше заедно с децата, смееше се с цяло гърло. Поли стоеше права на любимото си място в зеленчуковата градина и навиваше нова гранка прежда, като че ли животът не беше нищо друго, освен нормално спокойствие от начало до край.

Когато отец Чисхолм слезе бавно по стъпалата на своята къща, Йосиф го пресрещна весело с пълното си бебе в ръце.

— Свършено е вече, господарю! Победа за Найян. Новият генерал е истински велик човек. Няма да има вече война в Пайтан. Мир за всички ни, докато сме живи. — Той подхвърли бебето нагоре нежно. — Няма да има война за теб, малкия ми Йошуа, няма да има вече сълзи и кърви! Мир! Мир!

По някаква необяснима причина, черна тъга изпълваше душата на свещеника. Той улови с два пръста мъничката мека и златиста бузичка на бебето, щипна я гальовно с палеца и показалеца си. После сподави въздишката си и се усмихна. Всички тичаха към него, неговите деца, хората, които той обичаше, които беше спасил с цената на най-скъпия си принцип!

## ГЛАВА X

Краят на януари донесе на Пайтан първите славни плодове на победата. А Франсис изпита облекчение при мисълта, че леля Поли не дочака да ги види. Тя замина за Англия една седмица преди това и макар че сбогуването беше мъчително, в душата си той съзнаваше, че за нея беше по-разумно да си отиде.

Тази сутрин, докато отиваше в диспансера, се замисли за дължината на опашката за ориз. Вчера тя се беше проточила по цялата дължина на стената около мисията. В своята ярост от поражението Вай Чу беше изгорил всички зърнени храни наоколо, до последния стрък. Реколтата на бататите беше слаба. Оризищата, обработвани само от жени, след като армията беше прибрала мъжете и воловете за вадене на вода, бяха дали по-малко от половината на обикновения добив. Всичко беше оскъдно и скъпо. В града консервите бяха поскъпнали пет пъти. Цените се покачваха всеки ден.

Отец Чисхолм влезе бързо в претъпканото с хора здание. И трите калугерки бяха там, всяка една от тях с дървена мярка в ръка и с черна емайлирана паничка, и трите заети с безкрайната задача да отмерват по сто грама ориз и да го изсипват в подаваните паници.

Той застана и се загледа. Неговите хора стояха търпеливо, съвсем мълчаливо. От тракането на сухите зърна се чуваше непрестанно съскане в стаята. Той каза на Мария-Вероника:

— Не можем да караме така. Утре ще трябва да намалим дажбата наполовина.

— Много добре. — Тя махна с ръка в знак на съгласие. Напрежението на изтеклите седмици ѝ се беше отразило и му се видя много бледа. Тя не вдигна очи от сандъка с ориза.

Франсис отиде веднъж-два пъти до външната врата и преброи колко хора чакат. Най-накрая за негово облекчение опашката започна да намалява. Той се върна през двора, влезе в мазето, провери отново запасите. За щастие, беше дал една поръчка на господин Чия преди два месеца и тя беше изпълнена редовно. Но запасите от ориз и батати,

които те употребяваха в големи количества, бяха намалели застрашително.

Той се спря и се замисли. Макар че цените бяха извънредно високи, още можеше да се купят храни в Пайтан. Взе бързо решение и за пръв път в историята на мисията телеграфира на дружеството да му отпуснат бърза помощ.

След една седмица пристигна телеграфически отговор:

Съвсем невъзможно да отпуснем каквито и да е пари.  
Моля помнете, че ние сме във война. При вас няма война и  
затова сте извънредно щастливи. Погълнат съм от работа  
на Червен кръст. Много поздравя Анселм Мили.

Франсис смачка зеления лист, без да трепне нито едно мускулче на лицето му. В същия ден следобед прибра всички налични пари на мисията и отиде в града. Но сега беше вече късно — не можеше да купи нищо. Пазарът за зърнени храни беше затворен. Главните дюкяни разполагаха само с минимални количества стока, която бързо се разваляше: малко пъпеши, ряпа и дребна речна риба.

Разтревожен, отец Чисхолм се отби в Улицата на фенерите в мисията на методистите и там води дълъг разговор с д-р Фиск. После, на връщане, посети в дома му и господин Чия.

Господин Чия го посрещна радушно. Пиха заедно чай в малката работна стая, преградена с дървени решетки, където миришеше на подправки, мускус и кедрово дърво.

— Да — съгласи се господин Чия сериозно, след като заговориха подробно за оскъдицата на храни. — Доста тревожна работа. Господин Пао замина за Чеккоу и ще се помъчи да вземе известни уверения от новото правителство.

— И с какви изгледи за успех?

— С всички изгледи. — После мандаринът добави с открит цинизъм, който Франсис беше забелязал у него: — Но уверения не се ядат.

— Чувахме, че в градските хамбари имало десетки тонове ориз.

— Генерал Найян ги взе до последното зърно. Остави града без храна.

— Но той не може да остави хората да умрат от глад — заяви отец Чисхолм намръщен. — Той им обеща големи облаги, ако се бият на негова страна.

— Сега той изказа великодушно надеждата, че известно обезлюдяване може да бъде от полза за града.

Настъпи мълчание. Свещеникът се замисли.

— Цяло щастие е, че поне д-р Фиск ще получи големи запаси. Обещаха са му три пълни джонки ориз от централата му в Пекин.

— Аха!

Пак мълчание.

— Вие съмнявате ли се?

Господин Чия отвърна с кротка усмивка.

— От Пекин до Пайтан има две хиляди ли. А пък има много гладни хора по пътя. Според моето недостойно мнение, най-уважаеми ми приятелю, трябва да се подготвим да прекараме шест месеца в най-големи лишения. Такива работи се случват в Китай. Но какво от това? Ние можем да изчезнем. Китай остава.

На другата сутрин отец Чисхолм беше принуден да върне хората, дошли за ориз. Сърцето му се сви от мъка, като го направи, но трябваше да затвори вратите на мисията. Той поръча на Йосиф да напише едно съобщение: които са останали съвсем без храна, да съобщят имената си на пазача, а той ще проучи положението им лично.

Когато се върна в къщата си, Франсис се заложи да изработи план за разпределяне на дажбите в мисията. А на следващата седмица въведе новите дажби. Когато започна да прилага плана, децата се зачудиха, после почнаха да се сърдят и най-накрая настроението им завърши с недоумение и апатия. Те станаха летаргични, а на всяко ядене искаха повече храна. Най-зле им се отразяваше недостигът на захар и тестени храни. Започнаха да слабят.

От мисията на методистите не идваше никакво известие за пристигането на новите запаси. Бяха минали вече три седмици от определения срок за пристигането на джонките и безпокойството на д-р Фиск стана очебийно, толкова, че не можеше вече да се прикрива. Безплатната му кухня беше закрыта още преди един месец. В Пайтан хората станаха мудни, крайно апатични. Нямаше радост по лицата им и никаква пъргавина в движенията им.

Започна нещо обичайно, което постепенно се засилваше все повече: преселението от незапомнени времена, старо колкото е стар самият Китай, мълчаливото напускане на града от мъже и жени с децата си, които отиваха на юг.

Когато отец Чисхолм видя този знаменателен признак, сърцето му се смрази. Започна да го преследва страшно видение за малобройните му енорияши, измършавели, отпуснати, изпаднали в последното изтощение от глад. Той бързо взе поука от бавното раздвижване, което започваше пред очите му.

Както по времето на чумата, повика Йосиф при себе си, даде му наставления и го прати с бързо поръчение.

На втория ден след заминаването му отец Чисхолм отиде сутринта в трапезарията и заповяда да раздадат на децата извънредна дажба ориз. Едно последно сандъче със смокини оставаше в килера. Той обиколи дългата маса и раздаде на всички деца по една сладка лепкава смокиня.

Този признак на по-хубаво хранене повиши настроението на всички. Но Марта не преставаше да следи с едно око почти изпразненото мазе, а с другото отец Чисхолм, и сега изказа недоумението си.

— Какво става, отче? Има нещо... сигурна съм.

— Ще го разбереш в събота, Марта. Сега кажи, моля те, на Преподобната майка, че ще продължим тази извънредна дажба ориз до края на седмицата.

Марта излезе да изпълни поръчката му, но никъде не можа да намери Преподобната майка. Това беше много странно.

През целия този следобед Мария-Вероника не се показва. Не отиде и на своя час по тъкане, който се провеждаше всеки вторник в кошничарската работилница. В три часа не можаха да я намерят. Навярно беше забравила. Малко след пет часа тя отиде в трапезарията както обикновено, бледа, но господарка на нервите си, без да даде никакво обяснение за отсъствието си. Но през нощта в манастира Клотилда и Марта се стреснаха и събудиха от някакъв необикновен шум, който несъмнено идваше от стаята на Мария-Вероника.

На сутринта те заговориха за това боязливо, шепнешком, в ъгъла на пералнята, като видяха през прозореца Преподобната майка да

минава през двора, изправена с достойнство, но много по-бавно от друг път.

— Съкрушена е най-накрая. — Марта изрече тези думи със свито гърло. — Боже Господи, чу ли я как плачеше нощес?

Клотилда мачкаше с ръцете си края на един чаршаф.

— Може да е чула за някое голямо поражение на Германия, за което ние още не сме чули.

— Да, да... трябва да е нещо ужасно. — Лицето на Марта се смръщи внезапно. — Право да ти кажа, ако не беше проклета шваба, щях да я съжаля.

— Никога не съм я чувала досега да плаче. — Клотилда се замисли, пръстите ѝ продължиха да мачкат чаршафа несъзнателно. — Горделива жена е. Трябва да ѝ е двойно по-тежко сега.

— Гордостта идва преди падението. Тя щеше ли да ни съжали, ако ние бяхме паднали първи? И все пак, трябва да си призная... Ами! Я да си гледаме гладенето.

Рано в неделя сутринта към мисията се зададе малка кавалкада по лъкатушната пътека в планината. Известен от Йосиф за нейното пристигане, отец Чисхолм избърза от къщичката на пазача да посрещне с добре дошли Лиу Чи и тримата му приятели от селото Лиу. Той задруса ръцете на стария овчар, сякаш нямаше намерение да ги пусне.

— Това се казва истинска добрина! Бог ще ви възнагради за нея.

Лиу Чи се усмихна, зарадван от топлия прием.

— Щяхме да дойдем и по-рано, но ни отне много време да съберем кончетата.

В кавалкадата имаше към тридесет от дребните рунтави балкански кончета с юзди, но без седла, с големи двойни кошове, прикрепени на гърба им. Кончетата хрупкаха със задоволство сложеното им сено.

Духът на Франсис се повиши. Той поиска настойчиво четиримата мъже да хапнат от закуската, която жената на Йосиф беше вече приготвила, и им каза да си починат, след като се нахранят.

Отец Чисхолм намери Преподобната майка в стаята с бельото, точно като даваше на Марта, Клотилда и една от най-големите ученички чисто бельо за следващата седмица: покривки за маса,

чаршафи и кърпи за лице. Той не направи никакъв опит да скрие радостта си.

— Трябва да ви подготвя за една промяна. Понеже тук сме застрашени от глад, ще се преместим в селото Лиу. Там ще имате всичко в изобилие, уверявам ви. — Той се усмихна. — Сестра Марта, там ще научиш много начини да готвиш балканско овче месо, преди да се върнете. Знам, че ще се радваш. А пък за децата... ще бъде чудесна ваканция.

На първо време всички се смаяха. После Марта и Клотилда се усмихнаха. И двете веднага се развълнуваха при мисълта, че ще бъде нарушено еднообразието на живота им.

— Отче, ти сигурно смяташ, че ще се приготвим за пет минутки? — измърмори Марта дружелюбно и за пръв път от месеци насам хвърли смирен поглед към Преподобната майка, сякаш очакваше нейното одобрение.

Тази нейна постъпка беше първата ѝ плаха стъпка за помирение. Но Мария-Вероника, застанала до тях с безкръвно лице, не отговори нищо.

— Да, трябва да бързате — отвърна отец Чисхолм почти весело. — Малките ще натоварите в кошовите. Другите ще трябва да се редуват, ту пеша, ту на кон. Нощите са топли и хубави. Лиу Чи ще се грижи за вас. Ако тръгнете днес, трябва да пристигнете в селото до една седмица.

Клотилда се закиска.

— Ще приличаме на еврейските племена от Египет.

Свещеникът кимна с глава.

— Аз ще дам на Йосиф един кафез от моите гълъби. Всяка вечер ще пуска по един да ни донася известие до къде сте стигнали.

— Какво! — Марта и Клотилда се провикнаха едновременно. — Ти няма ли да дойдеш с нас?

— Аз може да дойда малко по-късно. — Франсис се почувства щастлив, че го искаха. — Вижте, някой трябва да остане в мисията. Преподобната майка и вие двете ще бъдете пионерите.

Мария-Вероника каза полека:

— Аз не мога да отида.

Настъпи мълчание. Отначало Франсис помисли, че това е продължение на нейното сърдене, нежелание да отиде заедно с другите

две, но само един-единствен поглед към нейното лице му подсказа нещо съвсем друго. Той каза убедително:

— Пътуването ще бъде много приятно. Ще имате полза от промяната.

Тя поклати бавно глава.

— Аз ще бъда принудена да тръгна на по-дълъг път... много скоро.

Последва по-продължително мълчание. После тя заговори глухо, съвсем неподвижна, без никакво вълнение.

— Трябва да се върна в Германия... да се погрижа да прехвърля... на нашия орден... имението ми. — Тя се загледа в далечината. — Брат ми е убит в сражение.

Мълчанието преди малко беше дълбоко, но сега настъпи мъртвешка тишина. Първа Клотилда се разрева силно. После от състрадание и Марта наведе глава неохотно, като животно, уловено в клопка. Отец Чисхолм ги изгледа една по една, дълбоко наскърбен, после мълчаливо излезе.

Половин месец след като децата бяха пристигнали в Лиу, отец Чисхолм просто не можеше да повярва, че вече е дошъл денят на заминаването на Мария-Вероника. Според последното писмо от селото, получено по гълъбовата поща, децата бяха настанени простичко, но удобно и прашцели от здраве в хубавия планински въздух. Отец Чисхолм имаше основание да се поздрави за своята досетливост. И все пак, когато се запъти заедно с Мария-Вероника към кея долу на реката след двамата носачи, които отнасяха багажа ѝ на рамене, с дълги върлини, той се чувстваше отчайващо самотен.

Двамата застанаха на кея, докато носачите настанят багажа в лодката. Зад тях градът беше потънал в глух шепот. Пред тях, по средата на реката, беше хвърлила котва джонката. Мътната вода се простираше чак докъдето поглед стигаше.

Той не намираще думи. Тази грациозна и знатна жена беше значела толкова много за него със своята подкрепа, насърчения и приятелство. Доскоро пред тях се простираше бъдещето чак до гроб, бъдеще, изпълнено със съвместната работа. Сега тя си отиваше — ненадейно, почти крадешком, както му се струваше, в някаква мъгла от мрак и хаос.

Той въздъхна и се усмихна тъжно.

— Макар че моята родина е във война с твоята... помни... аз не съм твой враг.

Скритият смисъл на тези думи беше толкова характерен за него и за всичко онова, на което тя се учудваше у него, че разклати решението ѝ да бъде силна. Когато тя се загледа в мършавата му фигура, в изпитото му лице и оредялата му коса, сълзи премрежиха хубавите ѝ очи.

— Скъпи... скъпи ми приятелю... никога няма да те забравя.

Тя се ръкува с него силно, горещо, после бързо пристъпи в малката лодка, която щеше да я отнесе до джонката.

Той остана на кея, облегнат на своя стар памучен чадър, с очи, впити в далечното блещукане на водата, докато корабът се превърна в малка точица и изчезна от хоризонта.

Без да знае тя, той беше сложил в багажа ѝ малката статуйка на испанската Света Богородица, подарена му от отец Тарант. Тя беше единствената му ценна вещ. Мария-Вероника често пъти ѝ се беше възхищавала.

Отец Чисхолм се обърна и бавно се запъти към дома. Спря се в градината, създадена и толкова обичана от нея. Почувства се признателен за тишината и спокойствието там. Въздухът беше изпълнен с мириса на лилиите. При цветята беше само старият градинар Фу, единственият му приятел в запустялата мисия, и кастреше храстите и алеите с грижливите си, предпазливи ръце. Франсис се чувстваше изтощен от всичко преживяно през последно време. Една глава от живота му беше приключена и за пръв път той долови смътно, че старееше. Седна на пейката под баниановото дърво и отпусна лакти върху чамовата маса, поставена там от нея.

Старият Фу не вдигна глава от азалиите, които кастреше, и се престори, че не гледа към него, когато след малко свещеникът зарови лице в ръцете си.

## ГЛАВА XI

Широките листа на баниановото дърво пак му правеха сянка, докато той седеше на масата в градината и прелистваше дневника си. Ръцете му, които по някаква странна зрителна измама бяха прошарени с вени, трепереха леко. Разбира се, старият Фу не го гледаше, освен ако е надничал от небето. Вместо него, сега двама градинари бяха наведени над лехата с азалиите. В това време на почтително разстояние крачеше отец Чу, младият китайски свещеник, дребен, нежен и скромнен, с требника в ръце, и от време на време хвърляше към него топъл, синовен поглед.

Огрян от августовското слънце, дворът на мисията трептеше от богатата златиста светлина като искрящо вино. Откъм игрището се дочуха щастливите гласове на децата, пуснати да си поиграят, и му подсказаха часа: единадесет преди обяд. Неговите деца или — той се поправи с изкривени устни — по-скоро децата на неговите деца... Колко несправедливо светкавично се промъкна времето край него, как натъркаля годините в скута му една след друга толкова бързо, че не му остана време да ги подреди.

Едно весело, пълно и усмихнато, червено лице изплува в неясното зрително поле над една чаша мляко. Той се намръщи пресилено, когато майка Грация-Мария се приближи. Ядоса се, че тя му напомняше за неговата възраст с една от угодливите си хитрини. Той беше само на шестдесет и седем години... о, шестдесет и осем през следващия месец... нищо работа... и по-бодър от млад момък.

— Аз нали ти казах да не ми носиш такива боклуци?

Тя се усмихна успокоително — жизнерадостно и майчински.

— Днес имаш нужда от него, отче, ако настояваш да заминеш на този дълъг и излишен път. — Тя замълча. — Аз не виждам защо отец Чу и д-р Фиск да не могат да отидат сами?

— Не виждаш ли?

— Не, не виждам.

— Драга сестро, тогава това е много лошо. Умът ти сигурно е започнал да отслабва.

Тя се разсмя снизходително и се опита да го придума.

— Да кажа ли на Йошуа, че си решил да не отидеш?

— Кажи му да оседлае конете до един час.

Той я видя да клати глава, като се отдалечаваше и пак се усмихна с киселото тържествуване на човек, прокарал желанието си. После, като започна да пие млякото, без да има нужда да се мръщи, тъй като тя си беше отишла, пак зачете спокойно дневника пред себе си. Това му беше станало навик напоследък, съзнателно връщане в миналото, като прелистваше тези изтъркани и прегънати в краищата страници.

Тази сутрин, като го отвори, попадна най-напред на „Октомври, 1917 година“.

\* \* \*

Въпреки подобрението на условията в Пайтан, въпреки добрата реколта на ориза и благополучното завръщане на моите деца от Лиу, напоследък бях отпаднал духом. Все пак вчера една проста случка стана причина да се почувствам смешно щастлив.

Отсъствах четири дни. Ходих на годишната конференция, която апостолическият нунций сметна за необходимо да въведе в Сенсианг. Тъй като съм най-отдалеченият преден пост на викариата, въобразявах си, че няма да ме засегнат такива блъсканици по пътищата. И наистина, ние, мисионерите, сме толкова разпръснати и толкова малко на брой — само отец Сюрет, приемникът на горкия Тибодо, тримата китайски свещеници от Чеккоу и холандецът отец Ван Дайн от Ракай — че такова събиране едва ли заслужава дивото пътуване по реката. Но там „разменихме мнения“. И, естествено, аз приказвах непредпазливо срещу „агресивните методи за християнизирание“, разпалих се и им приведох думите, които бях чувал от братовчеда на господин Чия: „Вие мисионерите идвате с евангелието и си отивате с нашата земя“. Изпаднах в немилост пред отец Сюрет, енергичен

свещеник, който се радва на мускулите си и ги е използвал да разрушава всички приятни будистки параклисчета край пътищата в кръг от двадесет ли от Сенсианг и който освен това се хвали, че държи удивителния рекорд от 50 000 набожни възклицания на ден!

На връщане ме обзе угризение на съвестта. Колко пъти вече съм се принуждавал да пиша в дневника си: „Пак се провалих, Боже мили, помогни ми да обуздам езика си!“. И ме сметнаха за толкова смахнат в Сенсианг!

За да накажа самия себе си, се отказах от кабина на джонката. До мен на палубата седеше един човек с клетка, пълна с грамадни плъхове. По време на пътуването той ги ядеше един по един пред изумените ми очи. На всичко отгоре валише проливен дъжд като из ведро и аз се разболях тежко, както и заслужавах.

После, когато в Пайтан излязох от джонката, по-скоро мъртъв, отколкото жив, заварих една стара жена да ме чака на пустия кей. Когато тя се приближи, видях, че беше приятелката ми, старата баба Хсу — същата, която едно време си свари боб в една кутия от кондензирано мляко в двора на мисията. Тя е най-бедният, най-последният човек в моята енория.

За голямо мое учудване лицето ѝ светна от радост, когато ме видя. Бързо ми разказа: толкова ѝ било мъчно за мен, докато ме нямало, че стояла на дъжда през последните три дни и ме чакала да се върна. После извади шест малки празнични сладки от оризово брашно и захар, не за ядене — тези сладки се слагат пред статуйките на Буда — същите статуйки, които отец Сюрет разрушава. Смешен жест... Но колко хубаво ти става като знаеш, че поне на един човек си скъп... и необходим...

\* \* \*

Май, 1918. През тази хубава утрин първите изпратени млади заселници заминаха за селото Лиу, общо двадесет и четири души — мога да добавя дискретно, по дванадесет от всеки пол — сред голям възторг и многобройни многозначителни кимания и практически съвети от страна на нашата Преподобна майка Грация-Мария.

Макар и да бях против нейното идване — като я сравнявах намръщен със спомена за Мария-Вероника — тя е добра, способна и весела жена, а за набожна калугерка — удивително много запозната с изискванията на брачното легло.

Старата баба Мег Пакстън, рибарката от Капългейт, имаше обичай да ме успокоява, че не съм бил толкова глупав, колкото съм изглеждал. Аз се гордея много с идеята си да колонизирам селото Лиу с най-хубавите произведения на тази мисия „Свети Андрей“. Тук просто няма достатъчно работа за моите подрастващи младежи. Би било най-голямата глупост, след като съм ги изтръгнал от улицата, да ги захвърля пак там, съзнателно, след като са били възпитани. А и самото село Лиу ще има полза, като му се влее нова кръв. То има достатъчно земя и богат климат. Щом селото се разрасне достатъчно, ще поставя там един млад свещеник. Анселм ще трябва да ми изпрати един и докато не ми изпрати, ще го проглуша с исканията си.

Тази вечер съм изтощен от вълнение и церемонии — масовите венчавки не са лесна работа, а китайското церемониално ораторство съсипва гласните струни. Възможно е меланхолията ми да е реакция, а може да се дължи и на физическо изтощение. Имам страшно голяма нужда от отпуск, малко нещо съм „мухлясал“.

Фиск и жена му заминаха за обичайната си шестмесечна ваканция на гости при сина си, сега настанен на работа във Вирджиния. Мъчно ми е за тях. Заместникът им, преподобният Езра Салкинс, стана причина да си дам сметка сега колко съм щастлив, че имам такива приятели и

благородни съседи като тях. Шанг-фу Езра не е нито едното, нито другото. Той е грамаден мъж с непреклонен гръбнак, с грубо ръкуване като на ротарианец и усмивка като стопено масло. Той ми изкрещя в лицето, докато ми стискаше ръката до счупване на кокалчетата: „Готов съм да направя всичко за вас, брате, за да ви помогна, всичко!“.

Да бяха тук Фиск и жена му, щяха да ми бъдат почетни гости в Лиу. Но щом е Езра, не мога да си отворя устата. За една минутка той би залепил по гроба на отец Рибиеро бележки: „Братко, спасен ли си?“.

Ех, че неприятна работа! Тежко ми е на стомаха, кисело ми е на устата. От онази торта със сливи е, която Грация-Мария ме накара да ям на сватбеното угощение...

\* \* \*

Почувствах се истински щастлив от едно дълго писмо на майка Мария-Вероника с дата 10 юни 1922. След много превратности и изпитания на войната и униженията на примирието, тя била възнаградена. Назначили я за игуменка на Сикстинския манастир в Рим. Този манастир е приют за игуменки на нейния орден, хубава стара сграда върху високия склон между Корзо и Квиринала, с гледка към Сапорели и разкошната църква „Санти Апостоли“. Новата ѝ длъжност е от първостепенна важност, но напълно заслужена от нея. Тя ми се вижда доволна... и е намерила душевен покой. Писмото ѝ ми донесе такова ухание на Свещения град (тази фраза можеше съвсем спокойно да бъде от Анселм!), вечна съкровена мечта, че аз се осмелих да си направя един план. Когато най-последно получа отпуската си, вече на два пъти отлагана, какво ще ми попречи да посетя Рим, да потъркам обувките си върху мозайката на „Свети Петър“ и да се видя и с майка Мария-Вероника? Когато писах на Анселм през април и му честитих назначаването му за ректор на тайнкасълската

катедрала, той ме увери, че ще имам помощник-свещеник до шест месеца и „отдавна необходимата ми ваканция“ преди да дойде краят на годината.

Болните ми кокали потреперват глупаво от радост като си помисля, че такова щастие може да ме очаква.

Стига толкова! Трябва да почна да пестя, за да събера пари за нови дрехи. Какво би си помислила добрата абатка на „Санти Апостоли“, ако се окаже, че дребният тухлар, който претендира, че я познава, има крѝпка върху задната част на панталоните...

\* \* \*

17 септември 1923. Сензация! Днес пристигна новият ми свещеник. Най-после си имам колега. Толкова е хубаво, че просто не мога да повярвам.

Макар че отначало дългите писма на Анселм ми даваха надежда за някой снажен млад шотландец, за предпочитане с лунички и жълта коса, по-късните му съвети ме подготвиха за някой тукашен свещеник от пекиния колеж. Моят странен хумор ме подтикна да не кажа нищо на сестрите за предстоящото разрешение на въпроса. От няколко седмици насам те се събираха да си приказват за бъдещия млад мисионер от Европа — Клотилда и Марта искаха нещо галско с брада, а пък горката майка Грация-Мария направи особена новена за ирландец. А какъв вид имаше почтеното й ирландско лице, когато тя се втурна в стаята ми, зачервена от отчаяние: „Новият отец е китаец!“.

Но отец Чу ми се вижда чудесен човечец, не само тих и приятен, но прави и силно впечатление на човек с оня необикновен вътрешен живот, който е такава удивителна отличителна черта на китайците. Аз съм се срещал с няколко тукашни свещеници по време на редките ми пътешествия до Сенсианг и те винаги са ми правили

впечатление. Ако исках да се изразя на висок стил, щях да кажа, че добрите от тях съчетават в себе си мъдростта на Конфуций и добродетелите на Исус Христос.

А сега заминавам за Рим, в следващия месец... първата ми ваканция от деветнадесет години. Чувствам се като ученик от Холиуел, в края на срока, когато блъска с юмрук по чина и пее:

*Още две седмици училище  
И край на това пусто мъчилище-е-е!*

Не знам дали майка Мария-Вероника все още обича хубавата дарчинова бира. Ще ѝ занеса една дамаджана, с риск да ми каже, че е минала на макарони. Ехе-хе! Колко е весел този живот! От моя прозорец виждам младите кедри да се люлеят на вятъра с буйна радост. Трябва да пиша сега в Шанхай за билетите. Ура!

\* \* \*

Октомври 1923. Вчера пристигна телеграмата, с която отмениха пътуването ми до Рим, и аз току-що се върнах от разходката си по брега на реката, където стоях дълго време в рядката мъгла и наблюдавах риболова с корморани. Тъжен начин е да се лови риба или може би аз съм го наблюдавал с тъга в душата си. Те стоят нехайно кацнали върху горния ръб на борда, като че ли цялата работа им е страшно досадна. Но внезапно някоя от птиците се гмурва във водата с плясък, после изскача, а грамадната ѝ човка се издува от уловената риба, само една опашка се подава и гърчи. След това започва мъчително огъване и напъгане на шията. Когато освободят птицата от уловената риба, тя разтърсва глава недоволено, но сякаш горчивият опит не я е

научил на нищо. Тогава тя кацва пак и зачаква ново поражение.

Моето собствено настроение беше достатъчно мрачно и понижено, Бог ми е свидетел. Както стоях край спокойната вода, от която нощният вятър хвърляше вълнички върху водораслите, натрупани като коса по брега, мислите ми не бяха насочени към Рим, чудно нещо, а към реките на Туидсайд, и аз мечтаех да газя бос из бистрата като сълза вода и да хвърлям ракитова въдица за пъстърви.

Напоследък забелязвам, че все повече и повече живея със спомените за детството си, а те изпъкват толкова ярко в паметта ми, все едно е било вчера... сигурен признак за приближаването на старостта!... Даже си мечтая, нежно, с копнеж за момчешката си любов: за милата ми Нора. Не е ли това просто невероятно?

Виждате, че съм стигнал до сантименталния етап на разочарованието, след което идва забравата, но когато пристигна телеграмата, както казваше баба Мег, „мъчно можеше да се закърпи“. Сега почти съм се примирил с мисълта, че съм окончателно заточен тук. Може би е верен принципът, че завръщането в Европа разколебава свещеника мисионер. В последна сметка ние се отдаваме безвъзвратно, няма връщане назад. Аз съм дошъл тук за цял живот. И ще легна най-накрая в онази малка частица от Шотландия, където Уили Тълок почива.

Извън това сигурно е логично и справедливо пътешествието на Анселм до Рим да е по-необходимо от моето. Средствата на дружеството не стигат за две такива пътешествия. Пък той може по-добре да разкаже на Светия отец за напредването на „неговите войски“ — както той ги нарича. Там, където моят език би бил само схванат и безполезен, неговият ще очарова — ще изтръгне фондове и помощи за всички дружества на чуждестранните мисии. Той обеща да ми пише подробно за всяка своя стъпка в Рим. Аз трябва да се наслаждавам на Рим мислено, да слушам с въображението си, да се срещна с Мария-Вероника с духа си. Не мога да се съглася с предложението

на Анселм да се задоволя с една кратка ваканция в Манила. Веселият живот там би ме смущавал. Аз бих се смял на самотния човечец, който ще се върти из пристанищата и ще си въобразява, че се намира на Понтийските хълмове...

Един месец по-късно... Отец Чу се настани хубаво в селото Лиу и нашите гълъби се разминават с мълниеносна скорост. Колко се радвам, че моят план се осъществява толкова добре. Дали Анселм ще спомене, когато се види със Светия старец, само с една думичка за този мъничък бисер сред обширната пустиня, едно време забравена от всички... освен от Бога...

22 ноември 1928 година. Как може човек да изрази само с думи един тежък случай, с една гола и куха фраза? Снощи сестра Клотилда почина. Смъртта е нещо, върху което аз не съм се спирал често в набързо написаните редове за моя несвършен живот.

Така например преди една година, когато леля Поли премина във вечния си сън в Тайнкасъл, тихо и с чиста доброта от преклонна възраст, и новината стигна до мен с изцапаното от сълзи писмо на Джуди, аз не направих никакви коментари, записах само толкова: „Поли почина, 17 октомври 1927 година“. Има известна неизбежност в смъртта на онези, за които знаем, че са добри... Но има други случаи... понякога ние, жилавите стари свещеници, се сепваме като пред откровение.

Клотилда беше болна от няколко дни насам — леко, както изглеждаше. Когато ме повикаха малко след полунощ, аз останах поразен, като видях промяната в нея. Веднага пратих да повикат Йошуа, най-голямото момче на Йосиф, да изтича за д-р Фиск. Но Клотилда ме спря със странно изражение на лицето си. Обясни ми с особена усмивка, че Йошуа може и да не си прави труд. Тя ми каза много малко, но достатъчно.

Когато си спомних как преди много години я бях упрекнал остро за необяснимото ѝ прибягване до хлородин, дойде ми да се разплача за глупостта си. Никога не бях имал високо мнение за Клотилда. Тя се държеше

свито и не можеше да надвие притеснителността си, страхуваше се страшно много от изчервяване, от хората, от собствените си изтощени нерви, а всичко това я правеше външно непривлекателна, даже и смешна. Ние би трябвало да се замисляме за борбата на човек да надвие самия себе си, би трябвало да се замисляме за невидимите победи. Вместо това, мислим само за видимите поражения.

От година и половина тя страдала от някакъв израстък в стомаха, причинен от хронична язва. Когато узнала от д-р Фиск, че нищо не може да се направи, накарала го да ѝ обещае, че ще пази тайна, и повела мълчалива борба. Преди да ме повикат, първият силен кръвоизлив я повалил на легло. В шест часа сутринта на втория ден получи втори кръвоизлив и тя почина съвсем леко. Между двата кръвоизлива говорихме... но аз не смея да запиша тук този разговор. Разпокъсан и несвързан, той би изглеждал безсмислен... готова жертва за лесен присмех... а, уви, светът не може да бъде преустроен с присмех...

Всички сме съкрушени, особено Марта. Тя е като мен, яка като кон, и ще живее вечно. Горката Клотилда! Спомням си я като нежно същество и с такава готовност за саможертва, че понякога, като прекомерно изопната струна, издаваше рязък звук. Да видиш някое лице да се успокои, да посрещне смъртта мирно, без страх... това облагородява душата на човека.

\* \* \*

30 ноември 1929. Днес се роди петото дете на Йосиф. Колко бързо лети животът! На кого би минало през ума, че моето срамежливо, храбро, бърливо, докачливо момче е криело в себе си заложби на патриарх? Може би ранната му слабост към захарта би трябвало да ме подсети! Той сега е доста внушителна личност — важен, сляпо влюбен в

жена си, малко горделив, много рязък към посетителите, за които смята, че не трябва да приема... и аз самият се плаша малко от него...

Една седмица по-късно. Още местни новини... празничните обувки на господин Чия бяха окачени на вратата Манчу. Това означава страшно голяма почит тук... и аз се радвам за стария си приятел, чиято аскетична, щедра душа, отдадена на размишления, винаги се е стремяла към разумното, хубавото и вечното.

Вчера пристигна пощата. Даже преди още да зная за грамадния му успех в Рим, аз отдавна бях разбрал, че Анселм ще доживее до висок пост в Църквата. Най-после неговата дейност в полза на чуждестранните мисии му спечели подobaваща награда от Ватикана. Той е новият епископ на Тайнкасъл. Нашето умозрение бива поставено може би на най-голямо изпитание, когато виждаме успеха на друг. От блясъка на чуждите успехи очите ни заболяват. Но сега, когато приближавам преклонна възраст, съм станал късоглед. Нямам нищо против блясъка на Анселм, по-скоро се радвам, защото знам, че самият той ще се радва много. Завистта е толкова отвратително качество. Човек би трябвало да помни, че победените все още имат всичко, ако още имат вяра в Бога.

Бих желал да признаят моето великодушие. Но това не е великодушие, а само известно осъзнаване на разликата между Анселм и мен... за смешната ми самонадеяност, като си мечтая за владишка митра. Макар и да тръгнахме от едно и също място, Анселм много ме изпревари. Той разви възможностите си напълно и сега, както се вижда от „Тайнкасъл кроникъл“, той е „съвършен езиковед, бележит музикант, покровител на изкуствата и науката в епархията, с голям кръг влиятелни приятели“. Колко е щастлив! Аз съм имал не повече от шестима приятели в еднообразния си живот и всички бяха все скромни хора, с изключение само на един.

Трябва да пиша на Анселм, да му честитя, но и да му дам да разбере, че нямам намерение да се възползвам от

нашето приятелство и никакво намерение да искам от него да ме предпочита пред другите. Viva Anselmo. Става ми мъчно като си помисля колко хубаво подреди ти твоя живот и колко лошо подредих аз моя. Толкова често си блъсках главата в зидовете... и толкова силно... в стремежа си към Бога.

\* \* \*

30 декември 1929. Не съм писал в този дневник от близо един месец... откакто пристигна новината за Джуди. Все още ми е трудно да си съставя даже и най-бегла представа какво е станало у дома... и тук, в самия мен.

Ласкаех се, че съм постигнал блажено примирение с мисълта, че заточението тук е до края на живота ми. Преди половин месец бях доволен от положението си. Направих преглед на неотдавнашните си придобивки за мисията: четирите оризови ниви край реката, които купих миналата година, разширения стопански двор зад черничевата нива, новия чифлик за коневъдство. После дойдох в църквата да помогна на децата да си направят коледна елха. Тази работа ми е особено приятна, отчасти поради слабостта, която съм имал през целия си живот — мисля, че циниците биха я нарекли „потиснат бащински инстинкт“ — обич към деца, от милия ми Христос Младенеца, та чак до най-долното жълто подхвърлено пеленаче, донесено в мисията „Свети Андрей“.

Направихме великолепно Витлеемска пещера със снежен покрив от истински памук и се заловихме да подредим вола и магарето в обора им отзад. Аз имах и разни неща в ръкава си, цветни свещички и една хубава кристална звезда за окачване на небето, направено от борови клонки. Като гледах светналите от радост личица около мен и като слушах разпалиеното им бърборене — този

е единственият случай, когато е позволено да се говори свободно в църквата — ми стана чудно леко на душата.

Пред очите ми се мярна видение на всички коледни елхи във всички християнски църкви по света, с които се украсява този хубав празник на Рождението, който трябва да бъде, даже и за онези, които не могат да вярват в Бога, поне красив като празник на всяко майчинство.

В този момент едно от големите момичета, изпратено от майка Грация-Мария, влезе бързо с телеграмата. Без съмнение, лошите новини идват достатъчно бързо, даже и без да бъдат телеграфирани около земното кълбо. Когато зачетох, изражението на лицето ми трябва да се е променило. Едно от най-малките момиченца се разплака. Лекотата в душата ми беше потъпкана.

Може да ме помислят за глупав, задето съм взел това толкова присърце. Аз изгубих Джуди на тръгване за Пайтан, когато тя беше още на тринадесет години. Но мислено живях заедно с нея. Рядкото пристигане на нейните писма ставаше причина те да изглеждат като броеница върху връв.

Ръката на наследствеността тласкаше Джуди безпощадно. Тя никога не знаеше съвсем ясно какво искаше или накъде отиваше. Но докато Поли беше край нея, тя не можеше да стане жертва на собствените си прищевки. През цялата война беше много добре, като толкова много други млади жени, които работеха с големи надници във военните фабрики. Купи си кожено манто и пиано — колко добре си спомням писмото, с което тази радостна новина стигна до мен — а съзнанието за неизвестността пред утрешния ден я подтикваше да поддържа усилията си. Тези години бяха най-хубавите от живота ѝ. Когато войната свърши, беше на тридесет години. Работа се намираще мъчно и тя постепенно изостави всякаква мисъл за чиновническа кариера и полека-лека се отдаде на тих живот с Поли, като споделяше малкия ѝ апартамент в Тайнкасъл и като ставаше по-улегнала с напредването на възрастта, както се надявах.

Джуди от край време гледаше с известно подозрение на другия пол и никога не я привличаше мисълта да се ожени. Тя беше на четиридесет години, когато Поли умря, и никой никога не допускаше, че тя ще скъса с досегашния си момински живот. Въпреки това, осем месеца след погребението на Поли, Джуди се омъжи... и скоро след това беше изоставена.

Никой не прикрива факта, че жените вършат странни неща, когато наближи критическата им възраст. Но това не беше обяснението за жалката комедия с Джуди. Поли завеща на Джуди около две хиляди лири, а те бяха достатъчни да ѝ осигурят скромен годишен доход от лихви. Преди да пристигне писмото на Джуди, никак не можех да се сетя по какъв начин е била убедена да осребри капитала си и да го предаде на своя трезвен, честен съпруг с кавалерско държание, с когото тя се запознала очевидно в някакъв пансион в Скарбъро.

Без съмнение, цели томове могат да бъдат написани върху този основен световен проблем... драматичен... аналитичен... във величествения стил на кралица Виктория... може би с лукавата насмешка, през която прозира дълбокият хумор в лековерието на нашата човешка природа. Но епилогът беше написан накратко, с десетина думи върху бланката за телеграма, която аз държах в ръцете си пред коледната елха. Джуди беше родила дете от този неин закъснел и краткотраен брачен съюз. А тя бе починала при раждането.

Като се замислям сега, една черна нишка се точеше през целия непослователен живот на Джуди. Тя беше видимото доказателство не на греха — колко много мразя тази дума и с какво недоверие гледам на нея! — а на човешката слабост — и глупост. Тя беше причината, обяснението на нашето присъствие тук, на земята, трагичното доказателство за нашата всеобща смъртност. А сега, по друг начин, но в основата си с все същата печал, тази трагедия на смъртта се повтаряше отново.

Не намирам сили да си представя съдбата на това нещастно дете, за което няма кой друг да се грижи освен жената, която е гледала Джуди — същата, която ми изпрати съобщението. Лесно е да си обясним по какъв начин се е намесила тя в хода на събитията. Една от онези услужливи жени, които приемат бременни, изпаднали в притеснено и донякъде съмнително положение. Трябва да ѝ отговоря веднага... да ѝ изпратя малко пари, колкото имам. Когато се обвързваме да живеем в свещена беднота, ние сме странно егоистични и забравяме за страшните отговорности, които животът може да ни наложи. Горката Нора... горката Джуди... горкото некръстено детенце...

\* \* \*

19 юни 1930. Днес е хубав слънчев ден на ранното лято и на душата ми е по-леко, защото получих писмо следобед. Детето било кръстено Андрей, с името на тази същата скромна мисия. Тази новина ме кара да се смея със старческа суетност, като че ли аз съм дядото на това нещастно детенце. Това родство може да остане за мен, без значение дали ще го желая, или не. Бащата е изчезнал и няма да правим никакви опити да го търсим. Но ако аз изпращам известна сума всеки месец на тази жена, госпожа Стивънс, която ми се вижда добра по душа, тя ще се грижи за Андрей. Пак се усмихвам неволно... моята свещеническа кариера беше цяла каша от чудатости, но да отгледам дете на разстояние от осем хиляди мили — това ще бъде върхът на чудатостите!

Чакай малко! Като казах „свещеническа кариера“, жегнах се на най-чувствителното място. Оня ден, по време на един от приятелските ни спорове — мисля, че беше за чистилището — Фиск заяви разпалено, когато започвах да го надвивам: „Ти спориш като на смесен събор на религиозни вероотстъпници и англиканци!“.

Това ми запуши устата. Смея да кажа, че възпитанието ми и онова ранно неправовърно влияние на милия Даниел Глени ме насочи към излишно свободомислие. Аз обичам моята религия. С нея съм се родил, нея съм учил цели тридесет години, доколкото съм могъл, и тя неизменно ме е водила до източника на всички радости, на вечната красота. Въпреки това в изолираността тук разбиранията ми бяха опростени и избистрени с напредването на годините. Аз изчистих и отстраних всички сложни, дребнави игрословия на доктрината. Право да си кажа, не мога да повярвам, че което и да е от божииите създания ще гори във вечния огън, защото си е позволило да яде пържола в петък. Щом спазваме основните неща — любовта към Бога и към ближните си — сигурно сме на прав път, нали? И не е ли време всички църкви по света да престанат да се мразят една друга... а да се обединят? Светът представлява едно цяло живо тяло, чието здраве зависи от милиардите му съставни клетки... а всяка мъничка клетка е сърцето на някой човек...

\* \* \*

15 декември 1932. Днес новият светец, патрон на тази мисия, навършва три години. Дано да е прекарал весело рождения си ден и дано не е ял много от бонбоните, за които писах на Бърли в Туидсайд да му изпрати.

\* \* \*

1 септември 1935. О, Господи, не ме оставяй да се превърна в глупав старик... Този дневник става все повече и повече описание на скучната история на едно дете, което нито съм виждал, нито някога ще видя. Аз не мога да се

върна, а то не може да дойде тук. Даже и моята упоритост е безсилна пред този абсурд... Попитах д-р Фиск и той ми каза, че тукашният климат ще бъде убийствен за едно английско дете на такава крехка възраст.

Все пак трябва да си призная, че се тревожа. Като чета между редовете, струва ми се, че напоследък положението на госпожа Стивънс се е влошило. Преместила се е в Къркбридж, а ако си спомням добре, то е бедно градче с памучни фабрики, недалеч от Манчестър. И тонът ѝ е по-друг вече и започвам да се чудя дали тя се интересува повече от парите, плащани от мен, отколкото от Андрей. Въпреки всичко енорийският свещеник даде за нея отлични отзиви. А и досега се държи прекрасно.

Разбира се, за всичко това грешката е моя. Аз бих могъл да осигуря бъдещето на Андрей, като го предам на някой от нашите отлични католически приюти. Но някак... той е мой близък роднина, жив спомен от милата ми, изгубена Нора... аз не мога и не искам да бъда толкова незаинтересован... смятам, че закоравялата ми своенравност ме кара да се боря против всичко официално... Добре... ако е така... аз... Андрей... трябва да понесе последствията... ние сме в Божиите ръце и Той ще...

\* \* \*

Тук отец Чисхолм обърна друга страница, но вниманието му беше отвлечено от шума на конете, които препускаха из двора. Той се поколеба, послуша се, но нямаше желание да се откаже от това си любимо бленуване. Шумът обаче се усили и се примеси с резки гласове. Свещеникът сви устни, примирен с неизбежното. Разтвори дневника на последната страница, взе перодръжката и добави няколко реда.

\* \* \*

30 април 1936. Готвя се да замина за селото Лиу с отец Чу, д-р Фиск и жена му. Вчера отец Чу влезе разтревожен да ми поиска съвет за един млад овчар, когото той изолирал в селото, защото се опасявал, че може да е болен от дребна шарка. Аз реших да отида заедно с него — с нашите хубави кончета и по новата пътека пътуването трае само два дни. После допълних спътниците си. Тъй като няколко пъти бях обещавал на д-р Фиск и на жена му да им покажа нашето образцово село, реших, че можем да отидем четиримата. Това ще бъде последната ми възможност да изпълня отдавнашното си обещание. Докторът и жена му се връщат в Америка в края на този месец. Чувам ги вече да викат. Те очакват с нетърпение това пътуване. По пътя ще си разчистим сметките с доктора за нечуваната му дързост... Вероотстъпник, гледай го ти него!...

\* \* \*

Слънцето се спускаше вече към голото било на хълмовете, които ограждаха тясната долина. Отец Чисхолм яздеше начело на групата. Мислите му се въртяха около селото Лиу, откъдето се връщаха, след като бяха оставили отец Чу с лекарствата за болния овчар. Той вече се беше примирил с мисълта, че ще нощуват още веднъж на полето, преди да стигнат до мисията, когато на един завой срещнаха трима мъже в мръсни памучни униформи и с пушки, праметнати през рамо.

Те представляваха ежедневна гледка. Областта беше пълна с контрабандно оръжие и с разпръснати войници, които, събрани в чети, скитаха из страната и извършваха обири. Отец Чисхолм мина покрай тях с едно тихо „Мир вам“ и забави хода на кончето си, докато другите го настигнат. Но като се обърна, с изненада видя ужаса, изписан по

лицата на двамата носачи от мисията на методистите, и внезапното безпокойство в очите на своя прислужник.

— Тези ми се виждат войници на Вай Чу — каза Йошуа и посочи към пътя напред. — Има и други.

Свещеникът се обърна бързо. Двадесетина сиво-зелени фигури се приближаваха към тях, като слизаха по същата пътека и вдигаха с краката си облак бял прах. По сенчестия хълм, в разпокъсана върволица слизаха и други войници, най-малко двадесетина души.

Той се спогледа с д-р Фиск.

— Да вървим напред.

Малко след това двете групи се срещнаха. Отец Чисхолм се усмихна, отправи обичайния си поздрав и смушка добичето си надолу по средата на пътеката. Войниците му направиха път машинално, заляпани глупашки. Един-единствен от тях беше на кон, младеж с пречупена козирка на шапката и с известен началнически вид, подсилван от една ефрейторска нашивка, зашита накриво върху ръкавите му. Той спря нерешително рунтавото си конче.

— Кои сте вие? Къде отивате?

— Ние сме мисионери, връщаме се в Пайтан — отговори отец Чисхолм спокойно, през рамо, като продължи да язди напред, начело на останалите. Сега те почти бяха преминали през тълпата мръсни, озадачени, изгладнели войници: госпожа Фиск и докторът след него, следвани от Йошуа и двамата носачи.

Ефрейторът не знаеше какво да каже, но беше отчасти доволен от отговора. Срещата не вдъхваше никаква опасност и се беше превърнала в нещо банално, когато внезапно по-възрастният от двамата носачи изгуби самообладание. Изведнъж, докато минаваше между войниците, го блъснаха с приклад. Той изкрещя панически, хвърли вързопа и хукна към храсталаците по хълма.

Отец Чисхолм сподави едно гневно възклицание. Във вечерния полумрак всички се заковаха за миг в недоумение. После изтрещя гърмеж, втори, трети. Ехото от тях отскочи многократно между хълмовете. Когато синята приведена на две фигура на носача изчезна между храстите, войниците нададоха силен яростен вик. Те не зяпаха вече с недоумение, а се струпаха около мисионерите и едновременно заговориха сърдито.

— Трябва да дойдете с нас! — Както отец Чисхолм беше предвидил, ефрейторът реагира незабавно.

— Ние сме само мисионери — протестира д-р Фиск разпалено. — Нямаме нищо. Ние сме честни хора.

— Честни хора не бягат. Трябва да дойдете при командира ни Вай Чу.

— Аз ви уверявам...

— Уилбър! — намеси се госпожа Фиск тихо. — Ти само влошаваш положението. Не си хаби думите.

Войниците ги вързаха, обградиха ги и ги заблъскаха пред себе си по същата пътека, по която току-що бяха дошли. На около пет ли по обратния път младият ефрейтор зави на запад по каменистото корито на една пресъхнала река, която извиваше между храстите. В дъното на дефилето войниците се спряха.

Тук имаше към стотина дрипави войници, насядали наоколо — едни пушеха, други дъвчеха бетелови листа, трети пощеха въшките си или чистеха засъхналата кал между пръстите на босите си крака. На един плосък камък седеше Вай Чу, облегал на скалата, и вечеряше пред слаб огън от изсушен тор.

Вай Чу беше на около петдесет и пет години, едър, пълен, зловещо неподвижен. Косата му беше намазана с масло, дълга, разделена на две по средата, нападала върху челото. Веждите му бяха толкова свити надолу от постоянното мръщене, че очите му се бяха стеснили като две малки цепнатини. Преди три години един куршум беше отнесъл предните зъби и горната му устна. Белегът беше ужасен. Въпреки това, Франсис ясно позна конника, който го беше заплюл в лицето пред вратата на мисията през нощта на отстъплението. Дотук той понасяше спокойно пленничеството си, но сега, под този прикрит, нечовешки поглед, от който личеше, че Вай Чу го беше познал, свещеникът почувства как сърцето му се сви болезнено.

Докато ефрейторът разказваше словоохотливо при какви обстоятелства е станало пленяването, Вай Чу продължи да яде, сякаш не виждаше и не чуваше нищо. Двете пръчици изпращаха в устата му непрекъснат поток от ориз и парчета свинско месо от паницата, притисната под брадата му. По едно време двама войници се зададоха по дефилето и домъкнаха избягалия носач. Щом пристигнаха, блъснаха беглеца за последен път и той падна в осветения от огъня

кръг. Нещастният човек падна на колене пред самия Вай Чу, с ръце завързани отзад, запъхтян, и зафъфли нещо несвързано, обезумял от страх.

Вай Чу продължи да яде. После издърпа небрежно револвера си от кобура и стреля. Улучен тъкмо когато се молеше, носачът падна по очи и тялото му се загърчи на земята. Червеникава пяна потече от пръснатия му череп. Преди още да замре ехото от изстрела, Вай Чу продължи яденето си.

Госпожа Фиск нададе колеблив писък. Войниците не обърнаха внимание на случката, само повдигнаха за миг глави. Двамата, които бяха домъкнали носача, сега отвлякоха трупа му и смъкнаха от него обувките, дрехите и една връв медни пари.

Онемял, изтръпнал, отец Чисхолм прошепна на д-р Фиск, който беше застанал зад него съвсем пребледнял:

— Дръж се спокойно... не проявявай нищо... иначе всички сме загубени.

Зачакаха. Хладнокръвното и безсмислено убийство беше всяло ужас в пленниците. По даден знак от Вай Чу, избутаха напред и втория носач и го блъснаха да падне на колене. Свещеникът почувства как стомахът му се сви от страшното предчувствие. Но Вай Чу само каза безлично, към всички:

— Този човек, вашият слуга, веднага ще замине за Пайтан и ще съобщи на някой от вашите приятели, че се намирате временно под моите грижи. За такова гостоприемство е прието да се дават волни дарения. Вдругиден на обяд двама от моите хора ще го чакат на половин ли извън града, срещу вратата Манчу. Той ще излезе при тях съвсем сам. — Вай Чу млъкна изведнъж. — Да се надяваме, че той ще донесе волното дарение.

— Малко полза ще имате да ни задържите като свои гости — каза д-р Фиск разтреперан от негодувание. — Аз казах вече, че нямаме никакви земни притежания.

— За всяко лице се искат по пет хиляди долара. Не повече.

Докторът задиша по-леко. Сумата беше голяма, но не така непосилна за такава богата мисия като неговата.

— Тогава позволете на жена ми да се върне заедно с пратеника. Тя ще има грижата да бъдат платени парите.

Вай Чу с нищо не показва, че е чул. За миг отец Франсис се изплаши, че приятелят му е загубил всякакво търпение и ще направи скандал. Но докторът залитна назад и застана до жена си. Носачът беше изпратен с последен ритник от ефрейтора и се втурна да тича надолу по дефилето.

Вай Чу стана и докато хората му се приготвят за заминаване, се запъти с нехайна походка към завързаното си пони. Голите крака на убития, които се подаваха изпод един храст, биеха на очи като някаква халюцинация.

Докараха кончетата на мисионерите. Четиримата пленници бяха заставени да се качат, после ги завързаха с дълги конопени въжета. Кавалкадата потегли в падащата нощ.

Нямаше възможност да се води разговор при това бързо препускане. Отец Чисхолм остана сам с черните си мисли, съсредоточени сега върху човека, който ги държеше в плен за откуп.

Напоследък властта на Вай Чу беше почнала да отслабва и това го бе тласнало към големи крайности. От традиционен властелин над областта Чеккоу, със своя собствена армия от три хиляди души и редовни откупи от разни градове, с редовно събирани различни данъци и налози, свикнал да живее в царски разкош в оградената си с каменни зидове крепост при Туенлай, той беше изпаднал постепенно в лишения. Когато се намирал на върха на славата си, беше платил петдесет хиляди таела за една държанка от Пекин. Сега живееше от днес за утре, от дребни грабежи. Разбит решително в две ожесточени сражения със съседни наемни войски, той беше свързал съдбата си най-напред с Мин Туан, а после, в изблик на злоба, със съперническата ѝ партия Ю Чи Туй. А истината е, че нито една от тези две партии не желалае съмнителната му подкрепа.

Изроден и покварен, той се бореше само за личните си интереси. Хората му постепенно го напускаха. Колкото повече намаляваше войската му, толкова по-голяма ставаше жестокостта му. Когато стигна до унизителното положение да разполага само с двеста привърженици, грабежите и палезите му се превърнаха в страхотен терор. Като същински паднал Луцифер, омразата му се подхранваше от изгубената слава и той се превърна във враг на цялото човечество.

Нощта им се стори безкрайна. Минаха една ниска верига от хълмове, после две рекички, газиха около един час през мочурищата.

Извън неговите наблюдения и от заключението му по полярната звезда, че се движат на запад, отец Чисхолм нямаше никаква представа през какви места пътуваха. На тази възраст, привикнал с бавния, спокоен ход на своето конче, това бързо препускане разтърси всичките му кокали, докато най-сетне му се стори, че те бяха започнали да тракат. Но той се замисли със състрадание, че д-р Фиск и жена му се измъчваха от същото друсане — за Божията слава. А Йошуа, горкото момче, макар и достатъчно жилаво, беше толкова младо, че сигурно страшно се беше изплашило. Свещеникът си каза, че щом се върне в мисията, непременно ще даде на момчето алестото конче, за което то мълчаливо толкова много си мечтаеше през последните шест месеца. После затвори очи и произнесе кратка молитва за спасението на малката група.

Зората ги завари сред пустиня от скали и навян от ветровете пясък, съвсем безлюдна, без никаква растителност, само редки кичури от жълтеникава трева. Но след един час до ушите им достигна звук от течаща вода и скоро след това върху един стръмен хълм съгледаха рушащата се цитадела Туенлай, заобиколена от сбирщина стари кирпичени къщи по скалистия склон, заградени с назъбени зидове, изподраскани и опушени от многобройните обсади, а край цитаделата — старите глазирани стълбове на един будистки храм без покрив.

Щом влязоха в крепостта, войниците слязоха от конете. Вай Чу не каза нито дума, а направо влезе в къщата си, единствената обитаема сграда. Утринният въздух беше остър. Когато мисионерите застанаха върху коравата пръст на двора и затрепериха от студ, все още вързани един за друг, няколко жени и по-стари мъже излязоха от малките пещери, издълбани в скалата като пчелни килийки, размесиха се с войниците, започнаха да разговарят и да оглеждат пленниците.

— Ще ви бъдем благодарни, ако ни дадете храна и почивка — обърна се отец Чисхолм към всички.

— Храна и почивка. — Думите му бяха повторени от любопитните зрители и минаха от уста на уста като весел куриоз.

Свещеникът продължи търпеливо:

— Вие виждате колко е уморена жената на мисионера. — Госпожа Фиск наистина едва стоеше на крака и можеше всеки миг да припадне. — Може би някой добър човек между вас ще й донесе една чаша горещ чай.

— Чай... горещ чай — отекна тълпата и се приближи още повече.

Те се намираха вече толкова близо до мисионерите, че ако протегнеха ръка, можеха да ги достигнат. Внезапно един старец от предната редица посегна с маймунска грабливост и докопа верижката на часовника на доктора. Това подежда като знак за общо ограбване — пари, тревник, библия, венчален пръстен, стария сребърен молив на свещеника — за три минути задигнаха всичко на малката група мисионери, оставиха им само обувките и дрехите.

Когато боричкането свърши, очите на една жена се спряха върху светлия изкуствен камък на иглата върху шапката на госпожа Фиск. Жената веднага го сграбчи. Госпожа Фиск мигновено схвана опасното положение и поведе отчаяна борба, придружена с пискливи викове. Но всичко напразно. Иглата, шапката и перуката останаха в жилавите пръсти на нападателката. За миг голата глава на жертвата светна като мехур, пълен с лой със страшно уродливата си голота.

Настъпи тишина. После избухна буря от смях, същински залпове от пискливи смехове. Госпожа Фиск закри лицето си с ръце и зариде. Докторът се помъчи с разтреперани ръце да покрие черепа на жена си с носната си кърпичка, но и тази шарена коприна беше изтръгната.

Горката жена, помисли си отец Чисхолм със състрадание и обърна очи настрана.

Внезапното пристигане на ефрейтора сложи край на смеха също така бързо, както беше избухнал. Тълпата се пръсна и мисионерите бяха откарани в една от пещерите, която се отличаваше от другите по това, че беше снабдена с ключалка. Тежката врата беше затръшната и заключена. Пленниците останаха сами.

— Е, тук поне сме сами — обади се отец Чисхолм след известно мълчание.

Последва по-дълго мълчание. Дребният доктор седна на глинения под, прегърна с две ръце разплаканата си жена и каза глухо:

— От скарлатината ѝ стана. Разболя се от нея през първата ни година в Китай. Толкова мъчно ѝ беше за това. Пазехме се жив човек да не узнае.

— И никой няма да узнае! — излъга свещеникът бързо. — Йошуа и аз ще мълчим като гроб. Когато се върнем в Пайтан... бедата може да бъде поправена.

— Чуваш ли, Агнес, миличка? Моля те, престани да плачеш, миличка!

Сподавените ридания намаляха, после съвсем престанаха. Госпожа Фиск вдигна бавно зачервените си от плач очи.

— Вие сте много добър — продума тя през сълзи.

— Онзи ми остави това засега. Ако може да ви послужи. — Отец Чисхолм извади от вътрешния си джоб една голяма кафява кърпа.

Госпожа Фиск я взе боязливо, с благодарност. Завърза я на главата си като забрадка с фльонга на врага.

— Я гледай, миличка! — Д-р Фиск я потупа по гърба. — Е, ти пак стана прелестна!

— Така ли, миличък? — Тя се усмихна слабо, кокетно. Духът ѝ се повиши. — Я да видим сега какво можем да направим, за да подредим това мизерно яо-фанг.

Много малко можеше да се направи. Пещерата нямаше повече от три метра в дълбочина. Тя беше съвсем празна, имаше само малко изпочупени глинени съдове, влага и мрак. Светлина и въздух идваха само през решетките на входа. Вътре беше грозно като в гроб. Но те бяха изтощени. Простряха се на пода и заспаха.

Събудиха се чак след обяд, когато изскърца ключалката на вратата. Сноп фантастична слънчева светлина нахлу в затвора им, а после някаква жена на средна възраст влезе с една кана гореща вода и два черни хляба. Тя спря и се загледа, когато отец Чисхолм подаде единия хляб на д-р Фиск, а после мълчаливо разчупи другия на две и го раздели между себе си и Йошуа. Нещо в държанието на жената, в черното ѝ намръщено лице накара свещеника да се загледа в нея внимателно.

— О! — сепна се той, щом я позна. — Ти си Ана!

Тя не отговори. След като издържа погледа му дръзко, обърна се и излезе.

— Познаваш ли тази жена? — запита докторът бързо.

— Не съм сигурен. Да, да, сигурен съм. Тя беше в мисията... избяга оттам.

— Не е голям комплимент за твоето учение. — Д-р Фиск за пръв път заговори заядливо.

— Ще видим.

Тази нощ спаха зле. От час на час неудобствата на затворничеството им ставаха все по-големи. Почнаха да се редуват да спят до вратата, за да дишат там малко по-чист въздух.

Дребният доктор пъшкаше:

— Ах, този ужасен хляб! Божичко, на буца ми стана дванадесетопръстникът.

На другия ден на обяд Ана пак дойде с една кана гореща вода и една паница варено просо.

Отец Чисхолм сметна за по-добре да не се обръща към нея по име.

— Докога ще ни държат тук?

Отначало тя сякаш не искаше да отговори, после каза безразлично:

— Двама души заминаха за Пайтан. Когато те се върнат, ще ви пуснат.

Д-р Фиск се намеси живо:

— Не може ли да ни донесеш малко по-хубава храна и одеяла? Ще ти платим.

Тя поклати изплашено глава. Но когато се измъкна навън и затвори ключалката, каза през решетките:

— Платете ми, ако искате. Няма да чакате много. Нищо не е.

— Нищо не било! — Д-р Фиск пак изпъшка, когато тя си отиде.

— Да имаше тя моя дванадесетопръстник!

— Недей отпада, Уилбър — ободри го госпожа Фиск в мрака. — Не забравяй, че ние и по-рано сме преживявали такова нещо.

— Тогава бяхме млади. Не бяхме такива стари като сега и когато ще си отиваме вече вкъщи. А пък този Вай Чу... има зъб особено на нас, мисионерите... че променихме добрия му стар ред, когато можеше да върши престъпления.

Тя настоя:

— Трябва да бъдем бодри. Знаеш, трябва да си намерим развлечение... иначе вие двамата пак ще почнете да се карате за религията. Някоя игра. Ако ще да е най-глупавата! Хайде да играем на „тикви“. Йошуа! Буден ли си? Добре. Слушай сега да ти обясня как се играе.

Заиграха на тази игра с насилвано увлечение. Йошуа прояви удивителна схватливост. По едно време внезапно се разнесе силният

смях на госпожа Фиск. После всички се умълчаха. Последва тежка апатия, прекъсван неспокоен сън, нервни, неспокойни движения.

— Боже мили, досега сигурно трябва да са се върнали. — През цялото време на следващия ден тези думи не слизаха от устата на доктора. Лицето и ръцете му горяха. От безсънието и лошия въздух започна да го тресе. Но чак привечер се чуха силни викове, а кучешкият лай показва, че бяха пристигнали някакви лица. Последва угнетяваща тишина.

Най-сетне към пещерата се приближиха стъпки и ключалката беше отворена. Щом чуха заповедта да излязат, те се изправиха на ръце и колене и се втурнаха навън. Като почувстваха свежия нощен въздух, простора и свободата, изпаднаха почти в делириум от облекчение.

— Слава Богу! — провикна се д-р Фиск. — Сега пак сме добре.

Войниците ги откараха при Вай Чу.

Той седеше в къщата си върху кокосова рогозка, край него имаше лампа и дълга лула. Високата гола стая беше изпълнена със слабо парливата миризма на опиум. До него стоеше един войник с окървавена превръзка на ръката. Петима други от войниците му, включително и ефрейторът, стояха до стената с тръстикови пръчки в ръце.

След довеждането на пленниците настъпи потискащо мълчание. Вай Чу се залови да ги оглежда с дълбока, мечтателна жестокост. Тя беше прикрита и по-скоро се долавяше зад маската на лицето му, отколкото да се вижда.

— Доброволното дарение не беше платено. — Гласът му беше монотонен, безстрастен. — Когато моите хора се приближили до града да го получат, един от тях бил убит, другият ранен.

Отец Чисхолм изтръпна. Бяха се сбъднали най-лошите му опасения. Той се обади:

— Вероятно съобщението не е било предадено. Носачът се е изплашил и е избягал право в къщата си в Шанси, без да отиде в Пайтан.

— Ти си много приказлив. Десет пръчки по краката.

Свещеникът очакваше такова нещо. Наказанието беше жестоко. Ръбът на дългата четвъртита пръчка, размахвана от един войник, разкървави бедрата и прасците му.

— Пратеникът беше наш слуга — обади се госпожа Фиск със сдържано възмущение. Бледото ѝ лице беше зачервено от яд. — Шанг-фу не е виновен, ако носачът е избягал.

— И ти си много приказлива. Двадесет удара по лицето.

Биха я силно с шамари по двете бузи, а през това време докторът трепереше и се бореше да я отърве.

— Я да ми кажете, щом сте толкова умни. Ако слугата ви е избягал, защо моите пратеници бяха причакани и им беше устроена засада?

Отец Чисхолм искаше да му каже, че в тези времена гарнизонът на Пайтан е постоянно нащрек, готов да застреля който и да е войник на Вай Чу, още щом го видят. Той знаеше, че това беше обяснението. Но сметна за по-разумно да сдържи езика си.

— Сега не си толкова приказлив. Десет пръчки по раменете, защото мълчиш, когато не трябва.

Пак го биха.

— Пусни ни да се върнем в нашите мисии. — Фиск разпери ръце, размаха ги като развълнувана жена. — Давам ти клетва, че ще ти платя без ни най-малко колебание.

— Аз не съм глупав!

— Тогава изпрати друг от твоите войници в Улицата на фенерите с бележка, която аз ще напиша. Изпрати го сега, веднага.

— И да убият и него? Петнадесет пръчки, затова че ме смяташ за глупав.

Докторът се разплака под ударите.

— Ти заслужаваш съжаление! — зафъфли той през сълзи. — Прощавам ти, но... съжалявам те, съжалявам те!

Последва мълчание. Забелязваше се тъмното пламъче на задоволство в свитите зеници на Вай Чу. Той се обърна към Йошуа. Момчето беше здраво и яко. А той имаше отчаяна нужда от нови войници.

— Я ми кажи, готов ли си да поправиш грешката си, като се запишеш под моето знаме?

— Благодаря за честта — отвърна Йошуа твърдо. — Но не ми е възможно.

— Откажи се от бога на чуждите дяволи и ще се спасиш.

Отец Чисхолм преживя един миг на жестоко напрежение и се приготви за болката и унижението от капитулирането на момчето.

— Ще умра с радост за истинския Бог на небесата.

— Тридесет пръчки, затова че е твърдоглав глупак.

Йошуа не охна нито веднъж. Изтърпя наказанието си с наведени надолу очи. Нито едно изпъшкване не се изтръгна от устата му. Но отец Чисхолм примигваше при всеки удар.

— Сега ще посъветваш ли слугата си да се покае?

— Никога! — Свещеникът отговори решително, с душа, зарадвана от храбростта на момчето.

— Двадесет пръчки по краката за непоправимо дебелоглавие.

При дванадесетия удар върху предната страна на пищялната кост се чу остро изпращяване от счупване. Нетърпима болка го жегна в счупения крак. „Ах, Господи, това е най-лошото нещо за стари кокали!“, помисли си Франсис.

Вай Чу ги изгледа с непрекословна строгост.

— Аз не мога вечно да ви закрилям. Ако парите не пристигнат утре, предчувствам, че може да ви се случи нещо.

Той ги освободи веднага след това. Отец Чисхолм едва можа да премине двора. Щом се върнаха в затвора си, госпожа Фиск го накара да седне на земята, после коленичи до него и му смъкна обувката и чорапа. Като се посъвзе малко, докторът намести счупената кост.

— Нямам дъсчици... нямам нищо, освен тези дрипи. — Гласът му беше писклив и трепереше. — Лошо счупване е. Ако не почиваш, ще се усложни. Виж колко ми треперят ръцете. Помогни ми, мили Боже! Връщаме се вкъщи следващия месец. Ние не сме толкова...

— Моля те, Уилбър. — Тя го успокои с леко докосване.

Той довърши мълчаливо превързването на счупената кост.

После тя добави:

— Трябва да се мъчим да поддържаме духа си. Ако се предадем сега, какво ще стане с нас утре?

Може би тя направи по-добре, като ги подготви. На втория ден сутринта четиримата бяха изведени в двора. Сега там се бяха наредили всички обитатели на Туенлай и разговаряха разпалено в очакване на зрелище. Ръцете на пленниците бяха завързани на гърба, а прекараха по една бамбукова върлина между тях. Двама войника уловиха двата края на всяка върлина, вдигнаха затворниците и ги понесоха.

Обиколиха с тях шест пъти около арената във все по-тесен кръг и най-накрая ги сложиха пред надупчената от куршуми фасада на къщата, където Вай Чу седеше.

По време на тази глупава и позорна сцена отец Чисхолм премалвя от болки в счупения си крак и изпадна в страшно униние, равно на отчаяние. Не вярваше, че е възможно хора, сътворени от Божията ръка, да си устройват безгрижни празненства от кръвта и сълзите на другите. Той се принуди да сподави ужасния шепот в душата си, че Бог никога не би могъл да сътвори такива хора... че Бог не съществува.

Видя, че няколко души от войниците бяха с пушките си. Тогава започна да се надява, че милостивият им край е близо. Но след известна пауза ги изведоха от двора и по знак на Вай Чу ги подкараха надолу по стръмната пътека, покрай няколко лодки, изтеглени на брега върху един тесен кей от летви. Спряха край реката. Тук, пред очите на насъбраната тълпа, ги изблъскаха през плитката вода и завързаха всеки от тях с въже за един стълб на метър и половина дълбочина в течащата вода.

Изчезването на заплахата от незабавно разстрелване беше толкова неочаквано, промяната от стоенето в мръсната и влажна пещера толкова дълбока, че те неволно почувстваха облекчение. Хладната вода им възвърна силите. Тя беше студена, от планински извори и бистра като сълза. Кракът на свещеника престана да го боли. Госпожа Фиск се усмихна леко. Нейната храброст беше сърцераздирателна. Устните ѝ прошепнаха думите:

— Поне ще бъдем чисти.

Но след половин час нещата се влошиха. Отец Чисхолм не смееше да погледне към другарите си. Отначало така освежителна, реката стана постепенно по-студена, все по-студена, изгуби нежния си допир, стегна телата и краката им като с ледени клещи. При всеки удар на сърцето, при всеки негов напън да изтласка кръв през свитите от студа артерии, изпитваха болка до припадане. Главите им се зашеметиха, сякаш плуваха в някаква червеникава светлина. С притъпените си чувства свещеникът все още се мъчеше да разбере причината за това изтезание, за което той си спомни смътно, че го наричаха „водното изпитание“ — садизъм, осветен от традицията, измислен най-напред от тирана Чанг. Това наказание подходеше

много добре за целта на Вай Чу, защото вероятно изразяваше тайната му надежда, че откупът още можеше да бъде платен.

Франсис сподави нова въздишка. Ако това беше вярно, тогава страданията им още не бяха свършени.

— Интересно нещо! — Докторът се опита да говори с тракащи зъби. — Тази болка... свършено ясен пример на ангина пекторис... прекъсване изтласкването на кръв през стеснените кръвоносни съдове. О, преблаг Иисусе Христе! — Той захленчи. — О, Боже Господи, защо ме изостави? Горката ми жена... слава Богу, че е припаднала. Къде съм?... Агнес... Агнес... — Той изгуби съзнание.

Свещеникът с мъка обърна погледа си към Йошуа. Със замъглените си очи той едва виждаше главата на момчето. Тя изглеждаше като отсечена, като главата на някой млад Свети Йоан Кръстител върху течащ поднос. „Горкият Йошуа... и горкият Йосиф! Колко мъчно ще му бъде за първородния син!“

Франсис каза благо:

— Синко, твоята храброст и твоята вяра... те ме зарадваха много.

— То е нищо, господарю.

Пауза. Трогнат дълбоко, свещеникът направи голямо усилие да прогони дрямката, която се мъчеше да го надвие.

— Аз смятах да ти кажа, Йошуа. Ще ти дам онова, алестото конче, като се върнем в мисията.

— Ти смяташ ли, господарю, че ще се върнем някога в мисията?

— Ако не се върнем, Йошуа, тогава Всевишният ще ти даде още по-хубаво конче, което ще яздиш в рая.

Нова пауза.

Йошуа каза със слаб глас:

— Аз мисля, отче... повече ми се иска малкото конче в мисията.

Ушите на Франсис забучаха и сложиха край на разговора им, всичко около него потъна в мрака на черни вълни. Когато свещеникът се свести, всички пак се намираха в пещерата, нахвърляни накуп, мокри до кости. Той полежа минутка, окопити се и дочу доктора да говори на жена си с жаловит, свадлив тон.

— Поне се измъкнахме оттам... от онази ужасна река.

— Да, мили Уилбър, измъкнахме се. Но ако нямам грешка, утре оня разбойник пак ще ни натика в нея. — Тонът ѝ беше съвсем

практичен, като че ли тя разискваше какво ще ядат утре. — Да не се лъжем, миличък. Ако ни държи живи, то е само защото иска да ни умъртви по най-ужасен начин.

— Ти не се ли... страхуваш, Агнес?

— Ни най-малко! И ти не бива да се страхуваш. Трябва да покажем на тези нещастни езичници... и на отчето... как умират добрите новоанглийски християни.

— Мила Агнес... ти си храбра жена.

Свещеникът сякаш чувстваше притискането на нейната ръка до съпруга ѝ. Той се трогна дълбоко, обзе го пламенна загриженост за другарите му, за тези трима души, толкова различни и все пак толкова скъпи за него. Нямаше ли някакъв начин да се спасят? Той се замисли усилено, със стиснати зъби, с чело, притиснато в земята.

Един час след това, когато жената влезе с една паница ориз, той застана между нея и вратата.

— Ана! Недей отрича, че ти си Ана! Не си ли благодарна за всичко, което направихме за теб в мисията? Не, няма... — Тя се опита да го избута настрани и да излезе. — Няма да те пусна, докато не ме изслушаш. Ти още си чедо на Бога. Ти не можеш да гледаш как ни убиват бавно. Аз ти заповядвам в негово име да ни помогнеш.

— Аз не мога да направя нищо. — В тъмнината на пещерата не можеше да се види лицето ѝ. Но гласът ѝ, макар и сърдит, сега беше кротък.

— Можеш да направиш много. Остави ключалката незаклучена. Никой няма да помисли да те обвини.

— Каква полза ще има? При всички коне има часови.

— Ние нямаме нужда от коне, Ана.

Слабо пламъче блесна въпросително в сведенията ѝ надолу очи.

— Ако избягате от Туенлай пеша, утре ще ви настигнат.

— Ще избягаме с лодка... надолу по реката.

— Не може. — Тя поклати силно глава. — Бързеите са много силни.

— По-добре да се удавим в бързеите, отколкото тук.

— Не е моя работа къде ще се удавите — отвърна тя с внезапна разпаленост. — Нито ми е работа да ви помогна по какъвто и да е начин.

Ненадейно д-р Фиск посегна в тъмнината и я хвана за ръката.

— Слушай, Ана, дръж ми ръката и внимавай. Трябва да ти е работа. Разбираш ли? Остави вратата отключена тази вечер.

Последва мълчание.

— Не. — Тя се поколеба, после издърпа ръката си. — Не мога тази вечер.

— Трябва!

— Ще го направя утре... утре... утре... — В държанието ѝ настъпи странна промяна, внезапна свирепост. Тя наведе глава и хукна навън. Ключалката се затвори след нея със силен трясък.

В пещерата настъпи още по-тежко мълчание. Никой не вярваше, че тази жена ще удържи на думата си. Даже и да смяташе да го направи, нейното обещание имаше малко значение предвид изгледите за утрешния ден.

— Болен съм — промълви докторът капризно и отпусна глава върху рамото на жена си. В мрака го чуха да почуква собствените си гърди. — Дрехите ми са още мокри. Чуваш ли това... съвсем тъпо е... отичане на белия дроб. Ах, Боже Господи, аз мислех, че изтезанията на инквизицията нямат равни на себе си.

По някакъв начин нощта мина. Утрото беше студено и сиво. Когато в пещерата се промъкна дневна светлина, а по двора се чуха гласове, госпожа Фиск се изправи. По бледото ѝ болнаво лице се изписа крайна решителност. Главата ѝ още беше забрадена с измачканата кърпа.

— Отец Чисхолм, ти си най-старият духовник между нас. Моля те, прочети една молитва, преди да излезем оттук, защото сега можем да намерим мъченическата си смърт.

Той коленичи до нея. Всички се хванаха за ръце. Той се замоли с всички сили, както никога не се бе молил в живота си. После войниците дойдоха да ги изкарат.

Както бяха отслабнали, реката им се видя по-студена от вчера. Д-р Фиск се развика истерично, когато го заблъскаха във водата. Пред очите на отец Чисхолм заиграха червени петна.

Потапяне, замисли се той смътно, пречистване с вода... една капка — и си спасен. Колко капки има тук? Милиони и милиони... четиристотин милиона китайци... чакат да бъдат спасени... всеки с по една капка вода...

— Отец Чисхолм! Мили, добри ми отец Чисхолм! — Госпожа Фиск го викаше. Очите ѝ бяха изцъклени от внезапна трескава веселост. — Всички ни гледат от брега. Я да им покажем. Един пример. Я да запеем. Какъв химн имаме общ? Коледният, разбира се. И хубав припев. Хайде Йошуа... Уилбър... всички.

Тя подхвана с висок, треперещ глас:

*О, елате, всички вие с вяра,  
Весело и триумфално...*

Франсис се присъедини към другите:

*О, елате, о, елате във Витлеем.*

Късно следобед. Пак се намираха всички в пещерата. Докторът лежеше на една страна. Дишането му беше хрипливо. Той заговори тържествено.

— Пневмония. Още вчера го разбрах. Отичане на белодробния връх и хрипове. Извинявай, Агнес, но... се радвам...

Никой не каза нищо. Госпожа Фиск започна да милва горещото му чело с побелелите си, изсмукани от водата пръсти. Още продължаваше да го милва, когато Ана дойде в пещерата. Този път обаче не им донесе храна.

Тя само се спря на входа и се загледа в тях с ненавист. Най-последно им каза:

— Дадох на войниците вашата вечеря. Видя им се чудесна шега. Тръгвайте бързо, докато не са открили грешката си.

Настъпи гробна тишина. Отец Чисхолм усети как сърцето подскочи в измъченото му, изтощено тяло. Виждаше му се невъзможно да могат да напуснат пещерата по своя собствена воля. Той каза:

— Бог да те възнагради, Ана. Ти не си го забравила и Той не те е забравил.

Тя не отговори. Загледа се в него с тъмните си непроницаеми очи, в които той никога не бе могъл да проникне, даже и през онази

първа нощ в снега. Въпреки това се зарадва много, че тя беше оправдала учението му открито пред д-р Фиск. Тя застана само за миг, после се измъкна безшумно.

Навън беше тъмно. Той дочу смехове и тихи гласове от съседната пещера. Насреща в двора светеше в къщата на Вай Чу. В съседните обори и войнишки жилища се забелязваха слаби светлини. Внезапно излая куче. Измъчените нерви на Франсис се изопнаха до болка. Тази слаба надежда беше като нова болка, силна до задушаване.

Той опита предпазливо да се изправи на крака, но не можа и падна тежко. По челото му изби студена пот. Кракът му беше почти три пъти повече от естествената си големина и въобще не можеше да му служи.

Франсис прошепна на Йошуа да вземе на гръб полуприпадналия доктор и да го занесе тихичко при лодката. Той видя като тръгнаха, придружени от госпожа Фиск. Йошуа се преви надве под тежкия си товар, подобен на торба, и тръгна хитро в сянката на скалите. Слабото изтракване на един претърколен камък му се стори толкова шумно, сякаш щеше да събуди и умрелите. Той си отдъхна — никой освен него не го беше чул. След пет минути Йошуа се върна. Тогава отец Чисхолм се облегна на рамото на момчето и се завлачи надолу по пътеката бавно и мъчително.

Д-р Фиск лежеше вече на дъното на лодката, а до него беше коленичила жена му. Свещеникът седна отзад при кормилото. Вдигна с две ръце безполезния си крак, настани го като някакво парче гредка и се облегна с лакът върху борда. Когато Йошуа се качи на носа и започна да развързва въжето, с което лодката беше привързана за кея, отец Чисхолм хвана единственото гребло за направляване и се приготви да отблъсне лодката.

Внезапно откъм върха на хълма се разнесе вик. Последва втори и тропот от тичане. Вдигна се силна врява, кучетата се разлаяха силно. Тогава две факли светнаха в мрака и започнаха да се спускат бързо надолу по пътеката край реката сред пискливи гласове и бърз тропот на крака.

Измъченото тяло на свещеника остана неподвижно, само устните му се раздвижиха. Но никакъв звук не излезе от тях. Йошуа продължаваше да дърпа и да развързва затегнатото въже. Той

разбираше опасността, без да имаше нужда да му се дава заповед и да създава още по-голямо объркване.

Най-после момчето си отдъхна, когато отвърза въжето и падна назад върху седалката. В същия миг отец Чисхолм почувства, че лодката заплува свободно и с всичките си останали сили я забута към течението. Излязоха от тихата вода, повъртяха се безцелно и се понесоха надолу.

По брега, малко по-назад, в светлината на факлите се виждаха група човешки фигури, които тичаха покрай реката. Изтреця пушечен изстрел, последван от безредни залпове. Куршумите се отплесваха от водата с тъпо свистене. Сега лодката се носеше по-бързо надолу по течението, много по-бързо. Намираха се почти извън обсега на куршумите. Отец Чисхолм се взираше в черния зид пред тях с почти трескаво облекчение, когато в мрака сред откъслечните гърмежи някаква голяма тежест го удари. Главата му се олюля от удара на нещо като запратен тежък камък, както му се стори. Освен сътресението от удара, Франсис не усети никаква болка. Той вдигна ръка към мокрото си лице. Куршумът беше ударил в горната челюст и беше излязъл през дясната му буза. Той не издаде никакъв звук. Стрелбата престана. Никой друг не беше улучен.

Сега реката ги влачеше напред със страхотна бързина. В душата си той беше уверен, че в края на краищата ще излязат на Хванг — никакъв друг изход нямаше. Наведе се напред към доктора и като видя, че е в съзнание, се опита да го ободри.

— Как се чувстваш?

— Доста добре, като се има предвид, че умирам. — Той сподави една кратка кашлица. — Съжалявам, че излязох такава баба, Агнес.

— Моля те, не говори, миличък.

Свещеникът се изправи тежко. Животът на доктора гаснеше постепенно. И неговите собствени сили почти се бяха стопили. Той поведе борба срещу неудържимия си порив да се разплаче.

Ревът на реката се засили и подсказа, че се приближаваха към бързей. Шумът като че ли отне цялото зрение, което му беше останало. Той не виждаше вече нищо. С единственото гребло насочи лодката право по течението. Когато полетяха надолу като стрела, той повери живота на всички в лодката в ръцете на Бога.

Нямаше вече сили да се тревожи, нямаше вече сили да разбира как лодката оцеляваше сред това невидимо бучене. Ревът на водата го зашемети. Той се притискаше до безползното гребло, когато се накривяваха или пропадаха в невидима бездна. От време на време му се струваше, че падаха в празно пространство, сякаш дъното на лодката се беше откъснало. По едно време се чу трясък, лодката се блъсна в нещо и за миг се закова на място. Тогава му се стори, че непременно ще потънат. Но пак се понесоха напред. Кипящата вода ги шибаше в лицето, докато летяха надолу, все надолу по реката. Когато му се струваше, че са се измъкнали от опасността, нов рев се надигаше напред, връхлиташе върху тях, поглъщаше ги. При един остър завой се блъснаха със страшна сила в отвесната скала, огънаха долните клони на надвисналите дървета, после лодката отскочи, завъртя се и полетя пак напред. Умът му се заплете във водовъртежа, зашемети се от подмятането и въртенето. Надолу, надолу, надолу по реката.

Далече долу по реката спокойствието на тихата вода му възвърна полека съзнанието. Бледата светлина на утрото се подаваше над хоризонта в далечината и багреше широката гръд на тихата вода. Той не можеше да познае какво разстояние са изминали, но предугаждаше смътно, че трябва да са много ли. Само толкова разбираше: бяха стигнали до Хванг и сега се носеха спокойно по нейните води към Пайтан.

Опита се да се раздвижи, но не можа. Слабостта му го приковаваше на място. Счупеният му крак тежеше като олово, болката в разбитата челюст приличаше на страшен зъбобол. С невероятно усилие той успя да се обърне и да се примъкне бавно долу в лодката на ръце.

Разсъмна се. Йошуа лежеше сгушен в предната част на лодката. Тялото му беше отпаднало, но момчето дишаше. То спеше. На дъното Фиск и жена му лежаха един до друг. Нейната ръка крепеше главата му, а тялото ѝ го пазеше от събралата се вода. Госпожа Фиск беше будна и спокойна. Свещеникът изпита голямо възхищение от нея, когато я загледа. От всички тях тя беше проявила най-голяма издръжливост. Очите ѝ отговориха с тъжно отрицание на безмълвния му въпрос. Той видя, че животът на мъжа ѝ беше почти изгаснал.

Докторът дишаше с мъка, на пресекулки, редувани с промеждутъци, когато съвсем не дишаше. Мълвеше нещо безспирно,

очите му бяха отворени, но безжизнени. Внезапно в тях се мярна смътно, колебливо пламъче — признак, че познава. Сянка от движение пробягна по устните му — нищожно движение, но в неговата нищожност се долови сенчица на усмивка. Шепотът му придоби определена форма.

— Не се гордей... драги приятелю... с Ана. — Леко задъхване. — Не беше толкова от твоето учение... — Второ задъхване. — Аз я подкупих. — Слаба, бегла следа от смях. — С петдесетдоларовата банкнота, която винаги носех в обувката си. — Къса, триумфална пауза. — Но, Бог да те благослови, въпреки това.

Той изглеждаше по-щастлив сега, след като беше отбелязал крайната победа. Затвори очи. Когато след малко слънцето се издигна и разля поток от светлина, видяха, че беше издъхнал.

Отец Чисхолм се върна при кормилото и видя как госпожа Фиск скръсти ръцете на покойния си мъж. Той се загледа в собствените си ръце като зашеметен. И двете му ръце бяха покрити с някакви особени, подути червени петна. Когато ги пипна, те се размърдаха като сачми под кожата. Той си помисли: „Някое насекомо ме е хапало, докато съм спал“.

По-късно, през утринните водни изпарения, той съгледа по реката в далечината плоските лодки на рибарите с корморани. Тогава затвори пламналите си очи. Лодката се носеше... носеше сред златното сияние, към тях.

## ГЛАВА XII

Един следобед, шест месеца по-късно, двамата нови свещеници на мисията, отец Стивън Мънси и отец Джером Крейг, разискваха разпалено по приготовленията над чаша кафе и цигари.

— Всичко трябва да бъде безупречно. Слава богу, че времето е хубаво.

— И няма да се развали. — Отец Джером кимна. — Цяло щастие е, че имаме музика.

Те бяха млади, здрави, жизнерадостни, с безгранична вяра в себе си и в Бога. Отец Мънси беше американец, с диплома по медицина от Балтимор, малко по-висок от колегата си, чудесно развит, висок метър и осемдесет, но раменете на отец Крейг му бяха спечелили място в боксьорския тим на Холиуел. Макар че Крейг беше англичанин, притежаваше известна приятна американска контактност, тъй като беше следвал в двегодишния американски курс за подготовка на мисионери в колежа „Сейнт Микаел“, Сан Франциско. И тъкмо там се запозна с отец Мънси. Дватама инстинктивно почувстваха, че взаимно се привличат и скоро започнаха да си казват интимно „Стийв“ и „Джери“ — освен когато ги избиваше на достолепие, та възприемаха по-официален тон. „Слушай, Джери, момчето ми, ще играеш ли баскетбол днес след обяд?... Чакай, дойде ми на ума, отче, в колко часа ще бъде твоята литургия утре?“ А като ги изпратиха заедно в Пайтан, приятелството им беше затвърдено окончателно.

— Аз помолих майка Грация-Мария да намине. — Отец Стийв си наля ново кафе. Той беше гладко избръснат и мъжествен, две години по-възрастен от Крейг и признат за по-старши от двамата. — Само да уточним окончателните подробности. Тя е толкова енергична и услужлива. Ще ни бъде от голяма полза.

— Да, тя е чудесна жена. Право да ти кажа, Джери, чудесно ще се справим с тази работа като останем сами.

— Шшт, недей толкова високо — предупреди го отец Стийв. — Старият не е толкова глух, колкото си мислиш.

— Голям чудак е. — Чертите на отец Джери се оживиха от приятна усмивка. — Знам, че ти го отърва от гроба, разбира се. Но на неговата възраст да се отърве със счупен крак и строшена челюст, а на това отгоре и от дребна шарка — е-е! — това се казва жилав човек!

— Но сега е страшно слаб — отвърна отец Мънси сериозно. — Съвсем се стопи. Дано дългото пътуване до Англия му подейства добре.

— Смешен старик е... извинявам се, отче, искам да кажа капризен. Помниш ли когато беше болен, а госпожа Фиск му изпрати голямото легло, преди да си замине. Какви мъки видяхме, докато го накараме да легне на него? Помниш ли, все разправяше: „Как мога да си почина, ако ми е удобно?“. — Джери се разсмя.

— Ами като захвърли бульона върху главата на майка Грация-Мария... — Отец Стийв сподави смеха си. — Не, не, отче, не бива да оставяме езика си да ни увлича. В края на краищата не е толкова лош човек, ако го погледнеш от друга страна. Който и да е на негово място, щеше да стане малко чалнат като стои тук повече от тридесет години. Слава богу, че ние сме двама. Влез!

Майка Грация-Мария влезе усмихната, червендалеста, с дружелюбни и весели очи. Беше много доволна от новите свещеници, които смяташе инстинктивно за чудесни момчета. Тя щеше да им бъде като майка. Добре беше за мисията да получи този приток млада кръв. По-приятно щеше да бъде за нея да наглежда свястно попско бельо и да кърпи свестни дебели фланели.

— Добър ден, Преподобна майко. Може ли да те изкушим с една чаша, която развеселява, а не опива? Добре. Две бучки захар? Ще трябва да следим през Велики пости тази ти слабост към захарта. Е, сега да поприказваме за утрешната прощална церемония за отец Чисхолм.

Поговориха общо, приятелски и сериозно половин час. Тогава майка Грация-Мария наостри уши. Лицето ѝ придоби изражение на още по-голяма майчинска загриженост. Тя се послуша напрегнато, после цъкна с език.

— Чувате ли го? Аз не го чувам. Господ да ми е на помощ, сигурна съм, че се е измъкнал, без да ни се обади. — Тя стана. — Извинявайте, отци. Трябва да видя какво прави. Ако вземе да си намокри краката, ще развали всичко.

Отец Чисхолм предприе последна разходка из мисията си, като по пътя се облягаше на стария си сгънат чадър. Лекото напрежение го измори страшно. Той си даде сметка с безмълвна въздишка колко много беше отслабнал от дългото боледуване. Беше вече стар човек. Тази мисъл беше твърде мъчителна. Чувстваше толкова малка разлика в себе си от по-рано, толкова малко променен беше в сърцето си. А утре трябваше да напусне Пайтан. Просто да не повярваш! След като беше решил да сложи старите си кости в градината на мисията, наред с Уили Тълок. Дойдоха му на ум изречения от писмото на епископа: „... нямаш вече сили, тревожа се за твоето здраве, дълбоко ценя постигнатото от теб, сложи край на усиления си труд в полето на чуждите мисии“. Добре, да бъде волята Божия!

Сега той стоеше в малкия църковен двор, обграден от цял поток нежни, призрачни спомени, като гледаше дървените кръстове — на Уили, на сестра Клотилда, на градинаря Фу и десетина други, всеки един от тях край и начало, километричен камък на съвместния им житейски път.

Той поклати глава като стар кон сред рой насекоми на слънчева поляна. Не, не биваше да се отдава на бленуване. Втренчи поглед над ниската стена, в ливадата зад нея. Йошуа учеше алестото пони на различни видове ход, а четиримата му малки братя го наблюдаваха и му се удивляваха. И самият Йосиф не беше далеч. Пълен, самодоволен, четиридесет и пет годишен, той се връщаше от следобедната разходка с останалите от деветте си деца и буташе пред себе си плетена детска количка.

„Какъв по-чудесен пример за подчинението на гордия мъжкар“, помисли си свещеникът с лека усмивка.

Отец Чисхолм направи голямата си обиколка така, че да бие на очи колкото може по-малко, защото знаеше какво го чака на другия ден. Училище, спалня, трапезария, работилниците за рогозки и ширити, малката пристройка, открита от него миналата година, за да се учат в нея слепите деца да плетат кошници... Защо да продължава този беден списък? В миналото той го смяташе за дребно постижение. В сегашното си настроение на лека меланхолия го считаше за нищо. Той се обърна рязко. От новата сграда се дочуха знаменателните звуци на духови инструменти. Той пак сподави киселата си усмивка... или беше намръщване? Ах, тези млади попчета със скокливите им идеи! Снощи

например, когато се опита — напразно, разбира се — да ги запознае с топографията на енорията, онзи, докторът, прошепна: самолет! Накъде отиваха работите! Два часа път по въздуха до селото Лиу. А при първото си пътуване измина това разстояние за цели две седмици пеша!

Той не трябваше да отива по-нататък, защото следобедът започваше да става студен. Но, макар и да знаеше, че с това непослушание щеше да си спечели заслужено мъмрене, се облегна стабилно на чадъра си и заслиза бавно по „Хълма на светлозеления нефрит“ към изоставеното място на първата му, забравена вече мисия. Макар че дворът беше потънал в бамбук, а долният край изровен от дъждовете и превърнат в кална локва, кирпиченият обор още стоеше.

Той наведе глава и мина под увисналия покрив, но веднага беше нападнат от нов рой спомени. Пред очите му се появи един млад свещеник, мургав, ревностен и решителен, коленичил пред един мангал, с единствен другар едно младо китайче. Първата му литургия, отслужена тук върху лакирания му сандък, без камбана или анагност и някой друг, само той единствен — колко ясно отекнаха струните на паметта му. Тромав, със схваната нестройна фигура, той коленичи на земята и се помоли на Бога да го съди по-малко по делата му, а повече по намеренията му.

Щом се върна в мисията, отец Чисхолм се вмъкна през задната вратичка и тихичко се качи горе. Щастieto му помогна, никой не го видя. Той не желаше „голям шум“, както го наричаше: да тичат насам-натам, да блъскат врати, да му носят бутилки с гореща вода и загрижено да му предлагат супа. Но щом отвори вратата на своята стая, остана изненадан — вътре завари приятеля си господин Чия. Обезобразеното му от бръчки лице, посивяло от студа, светна от внезапна радост. Без да обръща внимание на формалностите, той хвана ръката на стария си приятел и я стисна.

— Надявах се, че ще дойдеш.

— Как можех да не дойда? — Господин Чия заговори с тъжен, странно смутен глас. — Драги ми отче, няма нужда да ти казвам колко много съжалявам за заминаването ти. Нашето дълго приятелство значеше толкова много за мен!

Свещеникът отговори тихо:

— И на мен ще ми бъде много мъчно за теб. Ти ме отрупваше с добрини и благодетения.

— То е по-малко от нищо в сравнение с твоята неоценима услуга към мен. — Господин Чия отклони с ръка благодарностите на приятеля си. — Пък и нали винаги ми бяха приятни спокойствието и красотата в градината на вашата мисия? Без теб ще ми бъде много мъчно в тази градина. — Тонът му се повиши до известна радостна нотка. — Но... като възстановиш здравето си... може да се върнеш в Пайтан?

— Никога. — Свещеникът замълча, по устните му се появи сянка от усмивка. — Ние трябва да очакваме, че ще се срещнем горе на небесата, в задгробния живот.

Настъпи неловко мълчание. Господин Чия го наруши с усилие.

— Понеже имаме ограничено време, може би няма да е неуместно да поговорим малко за задгробния живот.

— Всичкото ми време е посветено на такива разговори.

Господин Чия се поколеба, беше му неловко като никога.

— Аз никога не съм размишлявал дълбоко какво съществуване цари отвъд този живот. Но ако има такова съществуване, ще ми бъде много приятно да се радвам и там на твоето приятелство.

Въпреки дългогодишния си опит отец Чисхолм не схвана смисъла на тази забележка. Той се усмихна, но не отговори.

Господин Чия се принуди да се изрази ясно, за голямо свое неудобство.

— Драги ми приятелю, аз често съм казвал: „Има много религии и всяка религия си има отделна врата за рая“. — Бледа руменина се промъкна под тъмната му кожа. — Сега аз имам много голямо желание да вляза през твоята врата.

Гробно мълчание. Приведената фигура на отец Чисхолм остана неподвижна, като вкаменена.

— Аз не мога да повярвам, че говориш от сърце.

— Едно време, преди много години, когато ти излекува сина ми, не говорех от сърце. Но тогава не познавах твоя живот... неговото търпение, смирение и храброст. Добротата на религията се преценява най-добре по добротата на нейните привърженици. Драги ми приятелю... ти ме покори със своя пример.

Отец Чисхолм вдигна ръка до челото си, известния признак на неговото прикрито вълнение. Съвестта му често пъти го беше

упреkwала за първоначалния му отказ да приеме господин Чия, макар и да не е имал искрено намерение да стане християнин.

Той заговори бавно:

— Днес цял ден ми горчеше в устата от пепелта на неуспехите ми. Твоите думи запалиха отново огъня в душата ми. Заради този единствен миг чувствам, че работата ми не е била без полза. Без да гледаш какво ти казвам... не го прави за приятелство... а само ако истински вярваш.

Господин Чия отговори решително:

— Аз съм решил вече. Правя го за приятелство и с вяра. Ние сме братя, ти и аз. Твоят Бог трябва да бъде и мой. Тогава, макар че трябва да заминеш утре, аз ще бъда доволен, като знам, че духовете ни ще се срещнат един ден в градината на твоя Бог.

Отначало свещеникът не можа да отговори нищо. Той се опита да прикрие колко дълбоки чувства го вълнуваха. После подаде ръка на господин Чия и каза с глух, неуверен глас:

— Ела да слезем долу в църквата...

На сутринта времето беше топло и ясно. Отец Чисхолм се събуди от някаква песен, скочи от леглото на госпожа Фиск и се втурна презглава към отворения прозорец. Под балкона бяха наредени двадесетина малки момичета от предпоследния клас на основното училище, не по-големи от девет години, в бели роклички със сини панделки, и пееха: „Привет, зора светла...“. Той им направи гримаса. В края на десетия стих им извика:

— Стига толкова. Вървете да закусите.

Те спряха и му се усмигнаха с нотни листове в ръце.

— Хареса ли го, отче?

— Не... Да... Но вече е време да закусите.

Те започнаха отново, от начало и изпяха повторно цялата песен, с допълнителни стихове, докато той се бръснеше. При думите „по твоята свежа буза“ се поряза. Надникна в мъничкото огледало, огледа собствения си образ, осеян с белези от шарка и порязвания, а пък сега и разкъравен, и си каза „Боже, какъв страшен разбойник съм станал. Непременно трябва да се държа прилично днес“.

Удари звънецът за закуска. Отец Мънси и отец Крейг зачакаха и двамата пъргави, внимателни, усмихнати — единият се втурна да притегли стола му, другият да вдигне капака на купичката с маслото.

Имаха такова силно желание да му угодят, че не ги сдържаше на едно място.

Той се намръщи.

— А бе, идиотчета такива, няма ли да престанете да се държите с мен, като че ли съм прабаба ви на стотния й рожден ден?

„Трябва да коткаме стария“, помисли си отец Джери и се усмихна сладко.

— О, не, отче, ние се държим към вас само като към някого от нас. Разбира се, вие не можете да отблъснете почитта, дължима на един пионер, който е прокарал първия път. Пък и не искате да я отблъснете, нали? Тя е нашата естествена награда, не се съмнявайте в това.

— Аз се съмнявам твърде много.

Отец Стийв каза сърдечно:

— Не се тревожете, отче. Аз знам как се чувствате, но ние няма да ви оставим. О, Джери и... искам да кажа отец Крейг и аз имаме план да удвоим „Свети Андрей“ по големина и успехи. Ще вземем двадесет катехисти... и ще им плащаме хубави заплати... ще отворим безплатна оризова кухня в Улицата на фенерите, точно срещу вашите приятели, методистите. Ще ги ударим право по носа. — Той се разсмя добродушно, успокоително. — Ще караме открито, честно и почитно. Чакайте само да пристигне самолетът! Чакайте само да започнем да изпращаме списъците на новите покръстени! Чакайте само да...

— ... да слязат звездите от небето — каза отец Чисхолм мечтателно.

Двамата млади свещеници си размениха съчувствен поглед. Отец Стийв каза благо:

— Да не забравите да си вземете лекарството като тръгнете, отче! По една лъжица — с вода, три пъти на ден. Има едно голямо шише в куфара ви.

— Не, няма. Аз го изхвърлих, преди да сляза тук. — Внезапно отец Чисхолм се разсмя и се смя, докато почна да се тресе от смях. — Момчета, не ми обръщайте внимание. Аз съм голям разбойник — вечно недоволен. Вие ще имате голям успех тук... ако не сте прекалено сигурни... ако сте добри и толерантни, и особено ако не се мъчите да учите всеки стар китаец как да пие яйца.

— О... да... да, разбира се, отче.

— Вижте! Аз нямам самолети за раздаване, но искам да ви оставя един полезен, малък спомен. Даде ми го един стар духовник. Носил съм го през почти всички мои пътувания. — Той стана от масата, взе от ъгъла на стаята памучния стар чадър, подарен му от Ръсти Мак, и им го подаде. — Той се ползва с известен ранг между официалните чадъри в Пайтан. Може да ви донесе щастие.

Отец Джери го пое сякаш беше някаква ценна антика.

— Благодаря ви, благодаря ви, отче. Какви хубави цветове! Китайски ли са?

— Много по-лоши, страх ме е. — Старият свещеник се усмихна и поклати глава. Не пожела да каже нещо повече.

Отец Мънси свали салфетката си и даде таен знак на колегата си. В очите му светеше многозначително пламъче. Той стана.

— Отче, ако извините отец Крейг и мен... Времето напредва и сега очакваме отец Чу да пристигне всеки момент...

Двамата се отдалечиха бързо.

Отец Чисхолм трябваше да замине в единадесет часа. Той се върна в стаята си. Когато привърши опаковането на скромния си багаж, оставаше му още един час да поскита. Слезе долу, инстинктивно привлечен към църквата. Щом излезе на двора, се стъписа, трогнат до дъното на душата си. В двора го чакаха всички негови енориаши, близо петстотин души, застанали мълчаливо в редици. На една страна се бяха наредили християните от селото Лиу, начело с отец Чу, от другата страна по-големите момичета и занаятчиите, а отпред — любимите му деца, начело с майка Грация-Мария, сестра Марта и четирите сестри китайки. Имаше нещо толкова трогателно в общото внимание на очите им, всички втренчени с обич в незначителната му фигура, че сърцето му се сви от вълнение.

Настъпи дълбоко мълчание. От нервността на Йосиф пролича, че той именно е бил натоварен с честта да произнесе прощалното слово. Неочаквано донесоха два стола. Когато старият свещеник седна на единия, Йосиф се качи на другия неуверено — за малко щеше да падне — и разгъна червения свитък.

— Най Преподобни и достойни апостоле на Всевишния, с най-голяма мъка ние, твоите чеда, виждаме, че заминаваш отвъд океаните...

Словото не се различаваше от стотици други хвалебствени слова, произнесени в миналото, само че беше съставено в плачлив тон. Въпреки че двадесет пъти го беше преговарял тайно в присъствието на жена си, Йосиф беше победен от простора на открития двор. Той почна да се поти, коремът му затрепери като пихтия. Горкият Йосиф, помисли си отец Чисхолм, загледан в обувката си, и си спомни за едно тънко, младо момче, което държеше юздите на кончето му и тичаше неуморно заедно с добичето преди тридесет години.

Когато свърши словото, всички събрани изпияха много хубаво „Слава тебе, Господи“. Без да вдига очи от обувките си, когато чистите им гласове се издигнаха, свещеникът почувства, че старото му сърце започна да се топи от умиление. „Боже мили, не ме оставяй да стана смешен“ замоли се той.

За поднасянето на подаръка бяха избрали най-малкото момиченце от кошничарския клас за слепи деца. То пристъпи напред, с черна поличка и бяла блузка, неуверено и, все пак, сигурно в стъпките си, ръководено от своя инстинкт и напътствията, нашепвани му от майка Грация-Мария. Когато момиченцето коленичи пред него и му поднесе богато гравирания златен потир, поръчан и доставен по пощата от Нанкин, очите на стария свещеник ослепяха от сълзи, също като на сляпото момиченце пред него.

— Бог да те благослови, Бог да те благослови, детето ми — промълви той и не можа да каже нищо повече.

Сега в замъгленото му зрително поле се появи празничният паланкин на господин Чия. Някакви ръце му помогнаха да се качи в него. Шествието се оформи и потегли сред пукота на бомбички. Внезапно гръмна и новосъздадената ученическа музика.

Когато старият свещеник се заклатушка бавно надолу по хълма, носен тържествено на раменете на мъжете, той се помъчи да съсредоточи вниманието си върху смешния детски оркестър: двадесет ученика в небесносини униформи надуваха бузите си до пукване, а пред тях крачеше наперено диригентът им — осемгодишно китайте със спретната куртка и високи бели обувки — въртеше палката си и подмяташе нагоре колене. Но по някакъв начин неговият усет за смешното беше престанал да действа. Из града пред вратите се бяха натрупали приятелски лица. На всеки кръстопът го приветстваха с

нови бомбички. Когато наближиха кея, пред нозете му хвърлиха букети цветя.

Моторницата на господин Чия го очакваше при стъпалата, машината ѝ работеше тихо. Спуснаха паланкина, той излезе от него. Най-сетне часът дойде. Заобиколиха го, пристъпиха да се сбогуват с него: двамата млади свещеници, отец Чу, Преподобната майка Грация-Мария, сестра Марта, господин Чия, Йосиф, Йошуа... всички. Някои от енорияшите се разплакаха и коленичиха да му целунат ръка. Той смяташе да им каже нещо, но не можа да изговори нито една-единствена свързана дума. Задушаваше се от вълнение.

С невиждащи от сълзи очи отец Чисхолм се качи на лодката. Когато се обърна пак към тях, изведнъж се умълчаха. При уговорения знак детският хор запя любимия му химн: „Ела, Създателю“. Бяха го запазили за последния момент.

*Ела, Създателю, свети дух, ела  
от небесния си лъчезарен трон.*

Той открай време обичаше тези благородни думи, написани от знаменития Карл Велики през девети век, най-хубавия химн на църквата. Всички на кея пееха.

*Вземи душите ни в своя власт,  
и нека всички бъдат твои.*

„Ах, Боже мили, колко е мило, колко е красиво от тяхна страна“, помисли си той и най-послед даде воля на сълзите си... „Но, ах, колко страшно несправедливо е!“ Лицето му се сгърчи конвулсивно.

Когато моторницата започна да се отдалечава от сушата и той вдигна ръка да ги благослови, сълзи течаха по изпитото му лице.

## **ЧАСТ V**

# **ЗАВРЪЩАНЕТО**

## ГЛАВА I

Негово Високопреосвещенство епископ Мили закъсня много. Един хубав млад свещеник два пъти надникна в приемната и обясни, че Негово Високопреосвещенство и секретарят на Негово Високопреосвещенство били задържани на едно събрание и закъснението им било неизбежно.

Отец Чисхолм премигна застрашително над броя на „Таблет“.

— Точността е вежливостта на архиереите!

— Негово Високопреосвещенство е много зает. — Младият свещеник се усмихна колебливо и се оттегли, без да бъде напълно уверен дали може да има вяра на този старик от Китай да го остави сам около сребърните прибори. Приемът беше определен за единадесет часа. Сега часовникът показваше дванадесет и половина.

Стаята беше същата, където той беше чакал за срещата си с Ръсти Мак. Преди колко време? Боже Господи... тридесет и шест години! Той тъжно поклати глава. Преди малко му достави удоволствие да сплаши онова хубаво момче, но настроението му съвсем не беше войнствено. Тази сутрин се чувстваше доста разстроен и отчаяно нервен. Беше дошъл да иска нещо от епископа. Мразеше да иска услуги, но трябваше да поиска тази. Сърцето му подскочи, когато съобщението за определената среща се получи в скромния хотел, където той чакаше откакто параходът пристигна в Ливърпул.

Той се залови усърдно да заглади смачканата си жилетка и да оправи нагънатата си яка. Всъщност, не беше стар. Имаше още много сила в него. Сега, когато минаваше вече дванадесет часа, Анселм щеше непременно да го покани да остане на обяд. А той щеше да се държи живо, да обуздае острия си език, да слуша историите на Анселм, да се смее на шегите му. Нямахте да се скъпи за малко ласкателство, а може би и за повечко. Той се замоли на Бога нервът на пострадалата му буза да не почне пак да се свива. Това му придаваше вид на същински лунатик!

Оставаха десет минути до един. Най-после в коридора се разнесе шум от голямо раздвижване и епископ Мили влезе в стаята с

решителни крачки. Навярно беше бързал. Движенията му бяха пъргави. Той погледна Франсис със светнали очи, даваше си сметка за часа.

— Драги ми Франсис! Толкова се радвам, че се виждаме пак! Трябва да ме извиниш за това малко закъснение. Не, не ставай, моля ти се. Ще поговорим тук. Тук е... тук е по-интимно, отколкото в моята стая.

Той дръпна един стол и седна с непринудена грациозност до отец Чисхолм. Когато отпусна върху ръкава на Франсис месестата си, грижливо гледана ръка, си каза: „Боже Господи, колко е остарял и колко е отслабнал!“.

— И как е скъпият Пайтан? Не бил зле, както ми каза монсеньор Слийт. Спомням си много добре, когато влязох в този пострадал град, сред смъртоносната чума и разрушенията. Наистина Божията ръка се беше стоварила върху него. Ех, тогава бяха моите пионерски дни, Франсис! Понякога ми става мъчно за тях. Сега съм само епископ. — Той се усмихна. — Ти виждаш ли голяма промяна в мен, откакто се разделихме на онзи ориенталски кей?

Франсис се загледа в стария си приятел с учудване. Нямаше никакво съмнение — годините се бяха отразили добре на външния вид на Анселм Мили. Зрялата му възраст беше настъпила късно. Новият сан му придаваше достолепие, беше превърнал младежката си словоохотливост в сладкодумие. Той имаше изтънчена външност и държеше главата си вдигната високо. Мекото му, пълно духовническо лице се озаряваше от същите кадифени очи. Беше добре запазен, още му стояха всичките зъби, имаше свежа кожа.

Франсис каза кротко:

— Никога не си изглеждал така добре, както сега.

От задоволство епископът наведе глава.

— O tempora! O mores! И двамата не сме вече толкова млади, както едно време. Но аз не старея много бързо. Право да си кажа смятам, че доброто здраве е много важно за успеха в живота. Да знаеш какви работи трябва да търпя! Определиха ми умерена диета. Имам и масажист, един пресипнал швед, като ме пипне, буквално наблъсква в мен страха Божи... Страхувам се, че си бил много немарлив към себе си — добави той с непринудена загриженост.

— Аз се чувствам като дърт дрипльо до теб, Анселм, и това е самата истина... Но аз съм млад по дух... или се мъча да бъда млад. И още има хляб в мен. Аз... аз смятам, че ти не си съвсем недоволен от работата ми в Пайтан.

— Драги ми отче, твоите усилия бяха геройски. Разбира се, ние сме малко разочаровани от числата. Монсеньор Слийт ми показваше вчера... — Гласът му стана съвсем доброжелателен. — През всичките тридесет и шест години ти си покръстил по-малко, отколкото отец Лолър за пет. Моля те, не смятай, че те упреквам... Би било твърде жестоко. Някой ден, когато имаш свободно време, ще поговорим за тези неща. А сега... — Очите му се въртяха около часовника. — Мога ли да направя нещо за теб?

Последва мълчание. После Франсис отговори с глух глас:

— Да... може, Ваше Високопреосвещенство... искам енория.

Епископът се стресна и почти загуби любезното си доброжелателно настроение. Бавно вдигна вежди, когато отец Чисхолм продължи с тихата си разпаленост:

— Дай ми Туидсайд, Анселм. Има едно вакантно място в Рентън... по-голяма, по-хубава енория. Повиши туидсайдския свещеник в Рентън. Пък мен прати... мен прати в родното ми място.

Усмивката се скова върху хубавото лице на епископа и престана вече да бъде така любезна.

— Драги ми Франсис, ти май искаш да управляваш моята епархия.

— Аз имам особена причина да те моля. Ще ти бъда толкова признателен... — За свой най-голям ужас отец Чисхолм изгуби власт над гласа си. Замълча, после добави пресипнал: — Епископ Макнаб обеща да ми даде енория, като се върна от Китай. — Той затърси в джоба си. — Аз пазя писмото му...

Анселм вдигна ръка.

— От мен не може да се очаква да уважавам посмъртните писма на предшественика си. — Мълчание, после Негово Високопреосвещенство продължи с добродушна вежливост: — Разбира се, ще имам предвид молбата ти. Но не мога да ти обеща. Туидсайд винаги ми е бил много скъп. Аз мислех, като отърся от плещите си грижите за катедралата, да си построя там едно убежище... един малък Кастел Гондолфо. — Той замълча. Острият му слух долови

шум от пристигането на автомобил, последван от гласове в хола. Очите му се насочиха дипломатично към часовника. Любезността му се засили. — Хм... всичко е в Божиите ръце. Ще видим, ще видим.

— Ако ми позволиш да ти обясня... — протестира Франсис смирено. — Аз искам... по-скоро да създам дом... за друг.

— Трябва да ми кажеш някой друг път. — Втори автомобил отвън и нови гласове. Епископът прибра полите на виолетовото си расо, гласът му стана сладък като мед от съжаление. — Колко жалко, Франсис, че трябва да отида на едно място, тъкмо когато очаквах с нетърпение нашия дълъг и интересен разговор. Трябва да отида на един официален банкет в един часа. Кметът и общинските съветници са ми гости. Пак политика, уви... училищното настоятелство, разпавии за водоснабдяването, финанси... същинско *quid pro quo*... Трябва да стана и борсов посредник тези дни... Но, харесва ми, Франсис, харесва ми.

— Аз няма да ти отнема повече от една минутка... — Франсис млъкна и наведе очи към пода.

Епископът стана бавно. Сложи леко едната си ръка върху рамото на Франсис и го изпрати мило чак до вратата.

— Не мога да ти кажа каква голяма радост беше за мен да те приветствам с добре дошъл в родината. Ние ще поддържаме връзка с теб, не бой се. А сега, трябва да те оставя. Довиждане, Франсис... и Бог да те благослови!

Навън истински поток от големи черни лимузини се стичаше нагоре по алеята, към високия портик на епископския дворец. Пред очите на стария свещеник се мярна смътно някакво червендалесто лице под касторена шапка, после и други със сурово изражение и подпухнали от пълнота, със златни верижки официални лица. Духаше влажен вятър и пронизваше старите му кости, свикнали със слънчеви лъчи, но сега загърнати само с тънкото му тропическо облекло.

Когато Франсис си тръгна, колелото на един стар автомобил мина близо до бордюра. Рядка кал плисна нагоре и го цапна по окото. Той я изтри с ръката си, хвърли поглед назад към изминалите години и се усмихна кисело: калната баня на Анселм беше отмъстена.

Беше му студено. Но в гърдите му въпреки разочарованието и старческата слабост, пламтеше буен, неугасим огън. Той почувства нужда веднага да намери някоя църква. Насреща се издигаше

грамадната сграда на новата катедрала, един милион лири стерлинги, превърнати в масивен камък и мрамор.

Отец Чисхолм стигна до широките стъпала на главния вход, изкачи се бързо по тях и тогава се стъписа. Пред него, върху влажния камък на най-горното стъпало се беше сгушил на вятъра някакъв дрипав инвалид с една картичка, прикрепена на гърдите му: „Стар войник, помогнете моля“.

Франсис се загледа в грохналата фигура. Извади от джоба си своя единствен шилинг и го сложи в тенекиената паничка. Двамата нежелани войници се спогледаха мълчаливо, после обърнаха очи настрани.

Старият свещеник влезе в катедралата, просторна, изпълнена с красота и тишина, с мраморни стълбове, с богати украшения от дъб и бронз. Храм, внушителен и сложен по замисъл, където и най-малкият шум отекваше силно. Църквата на неговата мисия би се вместила само в един ъгъл на централния кораб, незабелязана и забравена. Без да се стряска, той закрачи към главния олтар. Там коленичи и се замоли горещо, с непоколебима смелост.

— О, Господи... веднъж поне... да бъде не Твоята воля, а моята!

## ГЛАВА II

Пет седмици по-късно отец Чисхолм предприе отдавна отлаганото си пътешествие до Къркбридж. Когато излезе от гарата, от фабриките за памучни конци на този голям индустриален център излизаха работници за обяд. Стотици жени с шалове на главата бързаха в силния дъжд и се поспираха само когато някой трамвай им пресичаше шумно пътя.

В края на главната улица Франсис попита за пътя, после зави надясно, покрай една грамадна статуя, издигната в чест на някакъв местен магнат на конците, и влезе в един по-беден квартал: мръсен площад, затворен от всички страни от високи кооперации. Той прекоси площада и се вмъкна в една тясна уличка, пълна с миазми и толкова тъмна, че даже през най-светлия ден никакъв слънчев лъч не можеше да проникне в нея. Въпреки радостта, въпреки силното вълнение, сърцето на свещеника се сви. Той беше очаквал беднотия, но това... Каза си: „Какво съм направил в своята глупост и немарливост! Тук е все едно да живееш на дъното на някой кладенец“.

Той провери номерата на къщите, намери търсения вход и се заизкачва по стълбите. И там нямаше нито светлина, нито въздух, прозорците бяха мътни, кранчетата за светилен газ пломбирани. Пукната помийна тръба беше намокрила една от площадките.

На четвъртата площадка отец Чисхолм се препъна и за малко щеше да падне. Едно дете седеше на стълбите — момче. През дрезгавия мрак свещеникът се загледа в дребната рахитична фигура. Детето подпираше с една ръка голямата си глава, острият му лакът се крепеше върху костеливото коляно. На цвят кожата му беше като лоена свещ. Лицето му беше почти прозрачно. Имаше вид на изморен старец. Беше на около десет години.

Внезапно то вдигна глава и върху лицето му падна един лъч на счупения стъклен покрив. Сега за пръв път Франсис видя чертите на лицето му. Той ахна глухо, разтърсен от бурно вълнение, което почувства, както някой кораб може да почувства удара на грамадна вълна. Бледото, обърнато нагоре лице имаше огромна прилика с

Нориното. Особено за очите не можеше да има никакво съмнение, така грамадни на изпитото му лице.

— Как се казваш?

Мълчание. После детето отговори:

— Андрей.

Зад вратата на площадката имаше една-единствена стая. Вътре върху мръсна рогозка, постлана на голи дъски, една жена седеше с кръстосани крака и шиеше бързо. Иглата ѝ просто хвърчеше с удивителна, автоматична скорост. До нея върху обърнато сандъче от яйца стоеше бутилка. Нямаше никакви мебели, само едно котле, малко зебло и една пукната стомна. Върху сандъчето имаше купчина недовършени гащи от грубо хасе.

Потиснат от отчаянието си, Франсис едва можа да продума:

— Вие ли сте госпожа Стивънс? — Тя кимна. — Аз дойдох за... момчето.

Жената трепна нервно и пусна шиенето си в полата. Тя беше нещастно създание. Не беше стара, нито развалена, но съсипана, съвсем смазана от злополучия.

— Да, получих писмото ви. — Тя занарежда с плачлив глас някакво обяснение за затрудненото си положение, впуска се да се оправдава, да изтъква разни обстоятелства, несвързани с въпроса, да доказва по какъв начин нещастията станали причина да изпадне толкова много.

Той я прекъсна тихо — цялата история беше изписана на лицето ѝ. После каза:

— Аз ще го взема днес.

При този негов отговор, тя наведе очи към подутите си ръце, към пръстите, нашарени със сини точки от безбройните убождания с иглата. Макар че се помъчи да го прикрие, неговото държание я вълнуваше повече от какъвто и да е упрек. Тя се разплака.

— Не си мислете, че не го обичам. Той ми помагаше много. Държала съм се с него много добре. Но борбата беше страшно тежка. — Тя погледна нагоре с внезапно предизвикателство и млъкна.

Десет минути след това отец Чисхолм напусна къщата. До него вървеше Андрей и притискаше към хълтналите си гърди някакъв пакет, увит в хартия. Чувствата на свещеника бяха дълбоки и сложни. Той долавяше безмълвното безпокойство на детето пред това

непознато за него пътуване, но съзнаваше, че най-добре можеше да го успокои, като не отваря уста. Той си помисли с тиха, дълбока радост: „Бог ми подари живота и ме докара тук чак от Китай... за това!“.

Стигнаха до гарата, без да разменят нито една дума. Във влака Андрей седна до прозореца и се загледа навън, без да мърда, само краката му се люлееха над ръба на пейката. Беше много мръсен, сажди се бяха набили в тънкия му блед врат. Веднъж-дваж погледна към Франсис с крайчеца на окото си, но веднага обръщаше лицето си на другата страна. Не можеше да отгатне мислите му, но в дълбочините на очите му се спотайваше тъмна сянка на страх и подозрение.

— Не се страхувай.

— Не ме е страх. — Долната устна на момчето потрепери.

Щом влакът излезе от пушеците на Къркбридж, забърза през полето и надолу към брега на реката. Постепенно по лицето на детето се изписа учудване. Никога и през ума не му беше минавало, че цветовете могат да бъдат толкова ярки, толкова различни от оловната сивота на бедняшките квартали. Равното поле и нивите отстъпиха място на по-разнообразна местност. Гори започнаха да изскачат около тях, богати със зелена папрат и волски език, а в малките долчета се мяркаше отблясъкът на течаща вода.

— Тук ли отиваме?

— Да, близо сме вече.

Навлязоха в Туидсайд към три часа следобед. Старият град се припичаше на слънце, сгушен по брега на реката и толкова непроменен, сякаш Франсис вчера го беше напуснал. Когато пред очите на стария свещеник изплуваха старите, познати му места, от радост гърлото му се сви до болка.

Двамата излязоха от малката гара и тръгнаха към свещеническия дом на църквата „Света Колумба“.

**ЧАСТ VI**  
**КРАЯТ НА НАЧАЛОТО**

## ГЛАВА I

Монсеньор Слийт се намръщи, гледайки от прозореца на стаята си надолу към градината, където мис Мофат стоеше с кошница в ръка и заедно с Андрей и отец Чисхолм наблюдаваше как градинарят Дъгал разкопава зеленчука. Атмосферата на безмълвно другарство около тази малка група засегна нервното му чувство на самота и засили решителността му. На масата зад него се намираше завършеният доклад, написан на пишеща машина — сбит и ясен документ, пълен с неопровержими доказателства. До един час той заминаваше за Тайнкасъл. Тази вечер докладът щеше да бъде в ръцете на епископа.

Въпреки силното злъчно задоволство от завършената работа, не можеше да се отрече, че едноседмичният му престой в църквата „Света Колумба“ го беше подложил на големи изпитания. Той се сблъска с много неща, които го ядосваха, даже и объркваха. С изключение на една малка група около набожната, но прекалено пълна госпожа Глендънинг, хората от енорията изпитваха уважение, даже и обич към своя ексцентричен пастор.

Вчера Слийт се принуди да се отнесе рязко с делегацията, която дойде да изкаже пред него своята вярност към енорийския свещеник. Сякаш той не знаеше, че всеки местен човек си има свои ураджии! А най-много кипна, когато местният презвитериански проповедник се отби при него и, след като поговори за това-онова, се осмели да изкаже надеждата, че отец Чисхолм „няма да ги напусне“ — „настроението“ към него в града било толкова хубаво напоследък... Чудесно, наистина!

Докато монсеньор Слийт размишляваше, групата долу се разпръсна и Андрей изтича в градинската барака да си вземе хвърчилото, тези големи книжни неща с дълга опашка, които хвърчаха като чудовищни птици. Слийт се принуди да го признае неохотно. Във вторник, когато ги завари с две хвърчила, издигнати чак до облаците, той си позволи да смърти стареца.

— Я гледай, отче. Смяташ ли, че това развлечение е прилично?

Старецът се усмихна. Дявол да го вземе, той никога не се бунтуваше, но винаги се усмихваше с тази толкова спокойна усмивка, че можеше да те подлуди.

— Китайците го смятат. А пък те са народ с достойнство.

— Сигурно е някой от техните езически обичаи.

— О, да! Но положително много невинен обичай!

Монсеньор Слийт продължи да ги гледа високомерно, с посинял нос от студения вятър. Стори му се, че старият свещеник смесваше удоволствието с назиданието. От време на време, докато старецът държеше връвта, момчето седнаше в бараката и записваше върху ивица хартия изреченията, диктувани му от отец Чисхолм. Когато написваше с мъка бележките, нанизваха ги на връвта и ги пращаха нагоре към небето сред задружните им радостни викове.

Обзе го любопитство. Той взе последната бележка от ръката на развълнуваното момче. Тя беше написана четливо и без правописни грешки. Той прочете: „Обещавам тържествено да се боря срещу всичко глупаво, тесногръдо и жестоко. Подпис: П. П. Толерантността е най-висшата добродетел. На второ място идва смирението“.

Той се загледа в нея мрачно, продължително, преди да я върне. Даже почака с посиняло от студа лице, докато написаха и следващата: „Нашите кости може да изгният и да станат на пръст в полето, но духът се възвисява и продължава да живее в славна светлина. Бог е общ баща на цялото човечество“.

Слийт омекна и погледна отец Чисхолм.

— Чудесно! Нали свети Павел го беше казал?

— Не. — Старецът поклати глава, сякаш искаше извинение. — От Конфуций е.

Слийт се смая и се отдалечи, без да каже нито дума.

Същата вечер той подхвърли един злополучен аргумент, но старецът го обори с такава лекота, че го смути. Накрая Слийт кипна и избухна:

— Вашето понятие за Бога е много странно.

— Че кой от нас има някакво понятие за Бога? — Отец Чисхолм се усмихна. — Нашата дума „Бог“ е човешка дума... изразява благоговението ни към нашия Създател. Щом изпитваме това благоговение, ще видим Бога... не бойте се.

За голямо свое неудоволствие Слийт се изчерви.

— Вие като че ли имате твърде малко уважение към Светата църква.

— Напротив... през целия си живот съм се радвал, като съм чувствал нейните прегръдки. Църквата е нашата велика майка и тя ни води напред... тълпа поклонници в нощта. Но може би има и други майки. И може би даже и някои нещастни самотни поклонници, които се препъват сами по пътя към дома.

Слийт се смути сериозно от картината, от която този пример представляваше само една малка част. През нощта, когато си легна, го връхлетя страшен кошмар. Той сънува, че докато цялата къща спеше, неговият ангел хранител се откъсна за един час заедно с ангел хранителя на отец Чисхолм и двамата отидоха в приемната да си пийнат по нещичко. Ангелът на Чисхолм беше нежно херувимско същество, а неговият беше възрастен човек с недоволен поглед и настръхнали от гняв пера. Докато пиеха, с криле отпуснати върху облегалките на креслата, двамата започнаха да разискват сегашните си протежета. Чисхолм се отърва лесно, макар че го обвиниха в сантименталност. Но него... го разкъсаха на парчета! Той се изпоти насън, като чу как неговият ангел отсече с последно проклетие: „Един от най-лошите, които съм имал досега... пълен с предразсъдъци, педантичен, прекалено амбициозен и, най-лошото от всичко, досаден!“.

Слийт се стресна и се събуди в мрака на своята стая. Какъв ужасен, отвратителен сън! Той потрепери. Заболя го глава. Знаеше много добре, че не бива да вярва на такива кошмари и да ги счита за нещо повече от отвратителни изопачавания на негови собствени мисли, толкова различни от добрите, автентични библейски сънища, като оня на фараоновата съпруга например. Изхвърли рязко съня от мислите си като нещо скверно. Но думите на ангела го замъчиха, докато седеше до прозореца: „Пълен е предразсъдъци, педантичен, прекалено амбициозен, най-лошото от всичко, досаден!“.

Очевидно той имаше грешка за Андрей, защото детето изскочи от бараката не с хвърчило в ръка, а с една голяма кошница и почна да бере круши и сливи с помощта на Дъгал. Когато си свърши работата, момчето тръгна към къщата с кошницата в ръка.

Слийт беше обзет от необяснимо желание да се махне. Той се сети, че подаръкът беше предназначен за него. Но тази мисъл му беше

противна. Почукването на вратата го накара да събере разпръснатите си мисли.

— Влез.

Андрей влезе в стаята и сложи плодовете върху шкафа. После заговори с усещането на човек, който знае, че го подозират, и изрече поръчението, повтаряно наум през целия път дотук.

— Отец Чисхолм ви моли да приемете тези плодове — сливите са много сладки, а пък крушите са последните на дървото.

Монсенъор Слийт изгледа момчето остро и се замисли дали няма някаква задкулисна мисъл в последното, толкова простичко изречение.

— Къде е отец Чисхолм?

— Долу. Чака ви.

— Ами колата ми?

— Дъгал я докара пред пътната врата.

Настъпи известно мълчание. Андрей понечи колебливо да си отиде.

— Чакай! — сопна му се Слийт. — Не смяташ ли, че ще бъде по-удобно... и изобщо по-учтиво... да занесеш плодовете долу в колата ми?

Андрей се изчерви от смущение и се обърна да изпълни поръчката, но когато вдигна кошницата от шкафа, една от сливите падна и се търколи под леглото. Момчето се изчерви като рак, наведе се и несръчно я взе от пода, но гладката ѝ кожа беше пукната, а една капка сок се размаза по пръстите му.

Слийт го следеше със студена усмивка.

— Тази не струва вече... нали?

Никакъв отговор.

— Аз казах, че не струва вече, нали?

— Не струва, господине.

Странната кисела усмивка на Слийт се разшири.

— Ти си много упорито дете. Цяла седмица те наблюдавам. Упорито и невъзпитано. Защо не ме гледаш в очите?

Момчето направи много голямо усилие и откъсна очите си от пода. Разтрепери се като плашливо конче, когато срещна погледа на Слийт.

— Да не гледаш човек в очите е признак на гузна съвест. Освен това и на лошо възпитание. В Ралстон ще трябва да те научат да се

държиш по-добре.

Ново мълчание. Лицето на момчето беше бяло като вар.

Монсеньор Слийт продължаваше да се усмихва. Той облиза устните си с език.

— Защо не отговаряш? Защото не искаш да отидеш в приюта, така ли?

Момчето смотолев:

— Не искам да отида.

— Аха! Но искаш да вършиш това, което е добро, нали?

— Да, господине.

— Тогава ще отидеш. Всъщност, мога да ти кажа, че ще отидеш много скоро. Сега можеш да занесеш плодовете долу в колата ми. Ако можеш да ги занесеш, без да ги разпилееш всички по пътя.

Когато момчето си отиде, монсеньор Слийт остана неподвижен, с устни, стиснати в права линия. Ръцете му бяха отпуснати надолу. Юмруците му бяха стиснати.

След малко тръгна към масата с все същото сковано изражение на лицето. Просто не можеше да повярва, че е бил способен на такъв садизъм. Но самата тази жестокост го прочисти от мрака в душата му. Без никакво колебание, като нещо неизбежно, той грабна написания доклад и го накъса на дребни късчета. Пръстите му късаха листата с ненаситно ожесточение. После разхвърли накъсаните и смачкани парчета по целия под на стаята. Тогава изпъшка и се отпусна на колене.

— О, Господи. — Гласът му беше естествен и умолителен. — Помогни ми да науча нещо от този старец. И, мили Боже... не ме оставяй да бъда досаден.

\* \* \*

Същия ден, след обяд, когато монсеньор Слийт си беше отишъл, отец Чисхолм и Андрей се измъкнаха крадешком през задната врата на къщата. Макар че очите на момчето още бяха подути, те светеха от радостно очакване, а лицето му най-после се беше успокоило.

— Да пазиш латинките, момче! — сопна му се Франсис шепнешком, като някакъв заговорник. — Господ ни е свидетел, че си

имахме достатъчно неприятности за един ден и без да се караме с Дъгал.

Докато Андрей копаяше лехата и вадеше червеи, старецът влезе в бараката за инструменти, извади оттам въдиците за пъстърва и се спря да почака на вратата. Когато детето пристигна задъхано, с пълна тенекия червеи, той се усмихна.

— Нали си щастливо, момче, като ходиш за риба с най-добрия рибар в целия Туидсайд? Дядо Господ е направил малките рибки, Андрей... и ни е пратил тук да ги ловим.

Двамата се хванаха за ръка и тръгнаха. Фигурите им намаляха постепенно и най-сетне се изгубиха надолу по пътеката към реката.

**Издание:**

Арчибалд Кронин. Ключовете на царството

ИК „Ивета“, София, 1992

Художник: Борис Демиров

# ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

**МОЯТА БИБЛИОТЕКА**



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.